

ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΡΧΟΣ

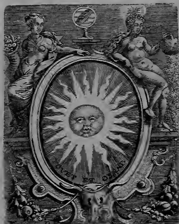
SIVE

QVINQVAGINTA MILITVM DVCTOR

D. LAVRENTI RAMIREZ DE PRADO

STIPENDIIS CONDVCTVS;

Cujus auspicijs variæ in omni litterarum ditione monstra profligantur, abdita panduntur, latebræ ac tenebræ pervestigantur, & illustrantur.

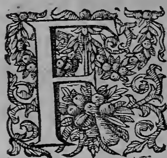


ANTVERPIÆ,
Apud Ioannem Keerbergium.
ANNO M. DC. XII.

PHILIPPO III.

HISP. ET INDIARVM

REGI CATHOLICO.



Oventium faventia eſt, REX CATHOLICE, quæ Muſarum ad ſtudia juvenes accendit magis: Additq́ue animos mihi VIRTUS MAIESTATIS T. maxima, NOSSE SVOS præmium laturos, amplum ſatis, IVDICIO Principis, SVFFRAGIO Principis. Tuis primùm oculis, uti par eſt, hicce ſe PENTECONTARCHVS exhibet, fidenter ſperans, pro Tua religioſa pietate, TE velle non poſſe eum non excipere, qui aſylum duces gratum confugientis à foro & litibus ad SACRA HÆC. Dedit nomen auſpiciis Tuis. Vt enim

radij Solis contingunt quidem terram, tamen ibi ſunt unde emittuntur; & in loca caligantia conjecti illuſtrant, non obſcurantur: ſic Princeps, licèt ad noſtra quantulacunque ſe demittat, hæret origini; ſplendet pleno lumine ſuæ lucis. Tu mihi affulges, facilis aditu, benignus vultu & verbis, hoc eſt, re. Beneficia non ſolùm in meos jam olim; ſed in me nunc ita cumulas, ut & majora mihi fas ſit polliceri. A liberali animo ac verè regio beneficium datum, datum in futuri teſſeram. Liceat cum Seneca acclamare: *Illius demùm Principis magnitudo ſtabilis fundataq́ue eſt, quem omnes tàm ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt.*

EX IVRE, EX ANIMO

T. MAIESTATI

addictus lubens

Don Laurentius Ramirez de Prado.

IOANNI RAMIREZ DE PRADO,

E CLERICORVM MINORVM RELIGIONE Fratri Lectori meo. S.



RATERNAM *necessitudinem omnes omnium charitates in se unam complecti, Frater amantissime, non solùm veris historiis, & fictis fabulis testatum est; sed ipsa dicendi consuetudine. Summam namque benevolentiam, vehementem amorem, & quæcunque animorum vinculum significant* FRATERNA *vulgus appellat. Hæc satis ostendunt studium summum & verè fraternum erga te meum. Sumus enim ex eisdem majoribus prognati, eosdem appellavimus parentes, eadem pro ambobus vota excubuerunt, eadem agnovimus incunabula, & prope eadem fuit morum ac litterarum institutio. Quorum quàm copiosæ suavitatis recordatio sit, quis est qui non videat? Dilexi te ut fratrem; fratrem natu minorem, suspexi uti majorem. Tot equidem sævientis fortunæ procellis agitatus in tutissimum Religionis sanctæ portum tandem evectus, seculum valere jussisti, ac suspendisti*

——potenti
Vestimenta maris Deo.

Quidni credam spectasse libenter alumnum suum tam claro ac felici exitu evadentem?[a] Ille illos consecrat, quorum exitum, & qui timent, laudant. *Ego verò statim ab ingressu tuo nihil antiquius duxi, quàm exhilarati animi significationem tibi præbere & incœptum, quoad possem, juvare tuum votis, verbis, opere. Nunc autem cùm instet Tibi Sacræ Theologiæ studium, non abs re mihi visum, antequam te huic accingas viæ, quodammodo præmunire & sternere eam isto togato* PENTECONTARCHO [b] *(agnosce & hoc sacrum vocabulum) in tui fratris* μνημόσυνοι. *Numerum quinquaginta capitum ducit, in uno quoque præluceo facem obscuro divinæ scripturæ loco singulari, accensam sæpe Romanorum moribus, qui ijdem pæne ac Hebræorum: sive quòd omnium gentium approbatione in consuetudinem pervenêre: sive quòd Iudæi jam indè à Pompejo in ditionem Romanam redacti,*[c] *ad Victoris populi normam (quæ profusa illius gentis adulatio erat) se dirigebant in ijs, quæ patrijs legibus non obviarent: cùm potis mortem oppeterent, quàm quidquam easdem contra admitterent.*[d] *Lustra. Theologos reperies, Jureconsultos leges, Philosophos intelliges; Denique omnis mensæ ferculum exhibetur. O utinam suavissimum epulum! Nec mireris me, Jurisprudentiæ addictum, Theologiam tractare;* &

a Seneca de provid. cap. 2.

b c 3. Mach. nu 55. lib. 1.

c Ioseph lib. 19. antiq. c. 8. Dio lib. 37.

d Philo περὶ θείας ἀρετῆς γνώσεως.

& velut falcem in messem immittere alienam. Nemo enim Iurisperiti nomine censendus, quin prius Divinas Humanasque res, vel summis, quod ajunt, labris degustaverit. Audi Imperatorem Iustinianum in ipso Institutionum limine [e] Iurisprudentia est Divinarum atque Humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia. *Res divina in Iure. Ius Civile Ogygijs illis temporibus de Sacerdotibus, & de sacris agebat. quorum cognitio penes Pontificum collegium erat, ut ait Pomponius.* [f] *Sub Iustiniano autem jam integri tituli de* summa Trinitate & fide Catholica, *de* sacrosanctis Ecclesijs, *de* Episcopis & Clericis *in Codice; & in Authenticis Constitutionibus multi alij; Eaque re Vlpianus.* [g] *Iureconsultos* Sacerdotes *appellat & ipsemet Imperator.* [h] *authoritatem legum rescribit* divinas & humanas res bene disponere. *Dirigit inquam, in Iurisprudentiæ metam rerum Humanarum notitia, hoc est, liberalium ac bonarum litterarum, velut prælibatio quædam.* Humanitas *non solùm* φιλανθρωπίαν *significat, dexteritatem scilicet quandam, & benevolentiam erga homines promiscuam, quæ docet hominem verbis, rebus, affectibus comem & facilem hominibus esse: sed* παιδείαν, *id est, eruditionem, institutionemque in bonas artes. Nam ut est in proverbiali senario*

ἅπαντας ἡ παιδείας ἡμέρους ποιεῖ

—— [i] ingenuas didicisse fideliter artes

Emollit

[e] §. 1. de Iust. & Iure.

[f] l. 2. §. deinde π de orig. Iur.

[g] l. 1. π. de Iust. & Iur.

[h] l. 1. §. 1. Cod. de vet. Iur. enucl.

[i] Ovid. de Ponto eleg.

Emollit mores, nec finit esse feros.

Vnde res Humana, Humanitatis studia. testatur id Marcus ille Varro, qui Humanarum rerum *titulum præfixit libro cuidam suo, ut refert A. Gellius.* [k] Itaque, *ait*, verba Varronis è libro rerum Humanarum primo, cujus principium hoc est. Praxiteles, qui propter artificium egregium nemini est paulum modò Humaniori ignotus. *Subjungitq; interpretationem.* Humaniori, inquit, non ita, ut vulgò dicitur, facili, & tractabili, & benevolo: tametsi rudis litterarum sit (Hoc enim cum sententia nequaquam convenit:) sed eruditiori doctiorique. *Dixit ergo* notitiam *Imperator Humanarum rerum, non scientiam: Quia tamdiu istis immorari Iurisconsultum decet, ut præparent eum, non detineant, ducunt, non conducunt, rudimenta illi esse debent, non opera. Præbeo itaque specimen Divinarum rerum. Præbui Humanarum jamdiu. Restat justi atque injusti scientiam proponere. Polliceor. Habeo opus licèt informe, doctum sanè & laboriosum ad tres ultimos libros Codicis illustrandos; & miscellanea quædam juris per ordinem alphabeti propria* PATRIS *(heu quondam nostri) manu exarata & congesta, quæ σὺν θεῷ elucidare, & luci dare spero. & tunc de re litteraria bene meritum me non immeritò reputarim. Vt enim lilia papillata in acutum fastigiata, acumen excerpta licet, vascutamen excepta*

9. Plato dixerat jampridem in fine lib. 3. de Repub. Cicero pro Archia Poëta. *Artes quibus ætas puerilis ad Humanitatem informari solet.* & passim alibi.

k lib. 13 Noct. Attic. cap. 15.

Exsinuant

Exsinuant lymphâ collectos vertice amictus, *& folijs foris striatis ab angustijs in latitudinem sese paulatim laxantibus, totam candoris pandunt ambitionem, gratissimum spirantia odorem: Sic ille, qui virtutis sectator est, quamvis Livoris morsibus, & gravibus ærumnis petatur, prematur: nihilominus dilatatur conspicuus, ac sese*[1] ἐπ' ἐλπίδι παρ' ἐλπίδα: *florentē illæsum universis exhibet. Graviter D. Chrysostomus.* οὐκ ἔστι τὸν τῆς ἀρετῆς ἐπιμελούμενον, μὴ πολλοὺς ἔχειν ἐχθρούς, ἀλλ' οὐδὲν πρὸς τὸν ἐνάρετον· διὰ γὰρ τῶν τοιούτων λαμπρότερος ἔσται μειζόνως. *Vale mi Frater.* ὁ

[1] *in spem contra spem.* D. Paulus Ep. ad Rom. cap. 4. nu. 18.

Macte nova virtute puer, sic itur ad astra!

Vale iterum. ex Musæo nostro Madridiensi
VII. *Kal. JunI. anno* CIↃ. IↃCX.

Tuus frater

Don Laurentius Ramirez de Prado.



DE DON IVAN DE IAVREGNI.

MI estilo figuró tu rostro mudo
Sin que tu ingenio figurar presuma:
Mas pintelo tu voz, i diestra pluma,
Pues ni mi estilo, ni mi lengua pudo.


ÆTATIS
XXVI

APPROBAÇION DEL VICARIO.

POR comiſion, i mandado de los Señores d'el Conſejo he hecho ver eſte libro contenido en eſte memorial, compueſto por Don Lorenço Ramirez de Prado: no contiene coſa contra la Fē, ni buenas coſtumbres; antes muchas de importançia, i erudiçion, i mui ſana Dotrina, i mui curioſa, i ſe le puede dar licençia para imprimir le. A le viſto, i aprobado por mí orden el Padre Maeſtro Fr. Ortenſio. En Madrid à 14. el Iulio. 1610.

El Dottor Gutierre de Cetina.

FR. HORTENSII FOELICIS PARAVICINI, IN SALMANTICENSI Academiâ Doctoris Theologi

Iudicium de Scriptore, & Libro.

VIDI Πεντηκόνταρχον Don Laurentij Ramirezij à Prato; immò στρατηγεῖν vidi, & in Πεντηκοντάρχῳ πένταθλον. Ergò nihil peccatum in Sacras Muſas, nihil de omni litteraturâ non tactum: ſcriptum ſupra adoleſcentem; attamen ab adoleſcente. Obſcuros ſenſus illuſtrat, abditos eruit, novos excogitat, & prophano igne ſuccenſa face ſacris prælucet; adituque ſplendenti ad Bibliorum adyta præit. Nec verba in ætate luxuriant, aut in timore cum Pindaro χαμαιπετεῖς λόγοι ſunt; ſed vegeta à Genio calent, preſſa à judicio ſignificant, & ad titulũ pugnæ, & arenæ videas omnia, non ſcænæ, id eſt, *militat.*

O fœlix Quinquagenarie! (imaginem tuam, Scripturæ verbum aſſero) Conſul tibi prodic diem, & ingenij acies produce. In Fortunam, in Deſidiam, in Male-volentiam pugna. Primus bono nomine, & Dux, & Miles *Pratum* Vlpiano tuo *fructui paratus,*

ratus, & Romano Agricolæ *Princeps ager*. Ego in tanta ſegete Gloriæ, flori video fructũ prævertere, & in Prato te *Rameum* à *Ramirezio*, à *Laurentio Laurum*; quaſi à Natura eapſe coronam, & agonem intueor. In nominibus ludos facio, cùm rem non aſſequar. Tu egregie & generoſum illud virtutis, & ingenij honeſtum, ac altum ſcripto ſpiras; ſed inſpiras CONSTANTIA.

En hanc cenſionem noſtram, non quaſi judicij tabellam; ſed affectus, & voti. Teſſeram amici do, pro tabellâ Quæſitoris.

APPROBATIO DOCTORIS
HIERONYMI ROIZII DE CAMARGO CANONICI MAGISTRALIS IN ABVLENSI ECCLESIA CATHEDRALI:
Qualificatoris autem in Supremo Generalis Inquiſitionis Senatu; nec non ab eodem officio Sancto Commiſſarij delegati, ac Indici librorum prohibitorum concinnando electi.

SVpremi Senatus juſſu diligenter perlegi hunc librum Πεντηκόνταρχος inſcriptum, auctore Don Laurentio Ramirez de Prado. cujus dum ingenij dotes, inſigneſque virtutes mente revolvo in mentem ipſam venit illud Poëtæ non ignobilis

Creſcit ab ærumnis, & per diſcrimina mille
Perficitur Virtus, acuens ſe; preſſaque in altum
Surgit, Idumææ velut arbos viridâ Palmæ.

Seminavit in lacrymis, ingenioſiſsimus Adoleſcens, *in exultatione metet*: & *qui metit*, ait Dominus, *mercedem accipit, & congregat fructum*. En fructus eruditiſsimi Adoleſcentis! En opus manuum ſuarum numeris omnibus abſolutum! in quo multa ex Sacris litteris, & S. S. Patrum ſcriptis, plura ex Iure conſultorum adytis, plurima ex Antiquitatis ſitu eruta; omnia ex limpidiſsimis Græcorum Latinorumque fontibus magno judicio hauſta, unico verbo πολυμαθία. Cùm ergò opus ſit le-

 ctionis

ctionis, eruditionisque multæ, utilitatis magnæ, & Sacræ Doctrinæ maximè consentaneum; quid aliud ego adhibere potui, quàm verba Senecæ apud Tacitum, ut *studia hæc in privata umbra, ut sic dixerim, educata, è quibus claritudo venit,* publicam lucem accipiant. Sic censeo. Madridij die XIX Augusti. CIↃ. IↃCX.

EL REY.

POR quanto por parte de vos Don Lorenço Ramirez de Prado, nos fue fecha relaçion, que aviades compuesto un libro intitulado Πεντηκόνταρχος, *sive Quinquaginta militum ductor,* el qual era mui util, i probechoso, i os avia costado mucho estudio, i trabajo; nos pedistes, i suplicastes os mandasemos dar licençia para le poder imprimir por el tiempo que fuesemos servido, ò como la nuestra merced fuese. Lo qual visto por los del neustro Consejo, por quanto en el dicho libro se hiçieron las diligençias, que la pragmatica por nos ultimamente fecha sobre la impresion de los libros dispone, fue acordado, que debiamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha raçon, i Nos tuvimos lo por bien. Por lo qual por os hazer bien, i merçed os damos licençia i facultad, para que vos, ò la persona, que vuestro poder oviere, i no otra alguna, podais imprimir el dicho libro intitulado Πεντηκόνταρχος, *sive Quinquaginta militum ductor,* que de suso se haze mençion, en todos estos nuestros Reinos de Castilla por tiempo, i espacio de diez años, que corran, i se cuentan desde el dia de la data d'esta nuestra çedula, so pena que la persona, ò personas, que sin tener vuestro poder lo imprimiere, o vendiere, ò hiziere imprimir, ò vender; por el mismo Caso pierda la impresion que hiziere con los Moldes, i aparejos della; i mas incurra en pena de cincuenta mil maravedis, cada vez que lo contrario hiziere. La qual dicha pena sea la terçia parte para la persona, que lo acusare, i la

otra

otra terçia parte para nueſtra Camara, i la otra terçia parte para el Iuez que lo ſentenciare: con tanto que todas las vezes que ovieredes de hazer imprimir el dicho libro durante el tiempo de los dichos diez años le traigais al nueſtro Conſejo. Iuntamente con el original, que en el fue viſto, que va rubricado cada plana, i firmado a'l fin d'el, de Iuan Gallo de Andrada nueſtro eſcrivano de Camara, de los que en el reſiden; para que ſe vëa ſi la dicha impreſsion eſtà conforme a'l original ò traigas Fë en publica forma de como por corrector nombrado por mi mandado ſe vio, i corrigio la dicha, impreſsion por el original, i ſe imprimio conforme à el; i quedan impreſſas las erratas por el apuntadas, para cada un libro de los que aſsi fueren impreſſos, para que ſe taſſe el preçio que por cada volumen ovieredes de aver. I mandamos a'l impreſſor que aſsi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio, ni el primer pliego d'el, ni entregue mas de un ſolo libro con el original a'l Autor, ò perſona à cuya coſta lo imprimiere, ni à otra alguna para efeto de la dicha correcçion, i taſſa: haſta que antes, i primero el dicho libro eſte corregido, i taſſado por los d'el nueſtro Conſejo, i eſtando hecho, i no de otra manera pueda imprimir el dicho principio, i primer pliego, i ſucçeſivamente ponga eſta nueſtra çedula, i la aprobaçion, taſſa, i erratas, ſo pena de caër, e incurir en las penas contenidas en las leyes, i pragmaticas deſtos nueſtros Reinos. I mandamos à los de nueſtro Conſejo, i à otros qualesquier juſticias de'llos, que guarden, i cumplan eſta nueſtra çedula, i lo en ella contenido. Fecho en Lerma à diez i ſeis dias d'el mes de Setiëmbre, de mil, i ſeis cientos, i diez años.

YO EL REY

por mandado d'el Rei nueſtro Señor

Iorge de Tovar.

EL REI.

POR quanto por parte de vos Don Lorenço Ramirez de Prado nos fue fecha relaçion, que aviades compuesto un libro intitulado Πεντηκόνταρχος dirigiendole à nos: para cuya impresion os aviamos dado liçençia, i privilegio. I porque la ultima lei que trata de la impresion de los libros prohibia à los naturales d'estos nuestros Reinos, que los imprimiessen fuera d'ellos sin especial liçençia nuestra, nos pedistes, i suplicastes os la mandasemos dar; para que en la Ciudad de Ambers, que era de nuestra Corona le pudiesedes imprimir, à tento qu'el dicho libro constaba en mucha parte de letras Griegas, i otras curiosidades, de que avia gran falta en las emprentas d'estos nuestros Reinos, i à que no teniades posibilidad para imprimille por la gran costa que se caussaria, si se uviesen de fundir caracteres nuevos: i en la dicha Ciudad de Ambers se imprimia con mucha comodidad, ò como la nuestra merçed fuesse. I visto por los de nuestro Consejo fue acordado que debiamos mandar dar esta nuestra çedula para vos en la dicha raçon, i nos tuvimos lo por bien. Por la qual vos damos liçençia, i facultad para que por esta vez, podais hazer imprimir el dicho libro intitulado Πεντηκόνταρχος, que de suso se haze mençion, fue à destos nuestros Reinos, guardando en todo el tenor, i forma d'el dicho privilegio sin eçeder d'el en cosa alguna, de la mesma manera, que si le imprimierades en estos nuestros Reinos; que para en quanto à lo suso dicho por esta vez, nos dispensamos con lo contenido en la dicha lei, quedando en todo lo demas en su fuerza i vigor. Fecha en Aranjuez à treinta dias d'el mes de Abril de mil i seiscientos, i onze años.

YO EL REY

por mandado d'el Rei nuestro Señor

Iorge de Tovar.

DON IOANNES DE FONSECA, ET FIGVEROA MARCHIONIS DE ORELLANA F. IN SANCTA CATHEDRALI Hiſpalenſi Eccleſia Canonicus & Magiſter ſcholæ Amico ſuo.

PRœlia grandiloquo tentant Mavortia verſu,
Pugnaceſque ſolent tollere ad aſtra viros.
Aut mœſtos referunt alterno carmine caſus,
Aut lyricis celebrant te, Citheræa, modis.
Rerum ſcriptores permulti Oenotria tellus
Quos tulit, aut Graji quælibet ora ſoli
Pandectas varij ſcrutantes Codicis umbras
Sollicitant, vel quid pagina ſacra, docent.
Mente volant alij vigili per & ætheris orbes,
Et contemplantur. murmuret unde Polus.
Vnde cadat nimbus, micet ignis, ſaxea grando,
Vnde volans ventus, nix tegat arva plagæ.
Quique parallelli, cicli, quæ Tyndaridarum
Genua, cauda, Nepe, ſphærica ſigna rotent.
Sidera, Delphinos, gemmas, arbuſta, metalla,
Dat ſale, ſole, ſolo Praxis, & alma φύσις.
Vnica materies, digitis ſed texta Minervæ,
Vnum opus eſt, uni vix datur unus honor.
Pauci audent rerum plures aperire latebras,
Nam gravis imbelles atterit haſta manus.
Solus es è multis varijs, qui floribus auges
Sertum, cui rutilant lilia mixta roſis.
Fert Labyrintheos candens tua pagina flexus,
Fert varijs varias Pygmalionis opes.
Sex denis tua deme decem, tot fulgida gemmas
Fert torques, tua tot tempora ſerta premunt.
Nobilitatis honos, Patriæ lux, gloria, cultor,
PENTE *es* CONTARCHVS *dux, & Apollo ducum.*

L. LVDOVICVS TRIBALDVS TOLETVS.

SPiritus Æthereus rapidum conversus in ignem,
Quem quinquageni constituunt numeri,
Terrigenûm mentes collustrat lumine, & idem
Fœdâ animos purus purgat ab illuvie.
Hinc nitida tenebras PENTECONTARCHVS inertes
Luce fugat, numeri nomen, & omen habens.
Errorum hinc nebulis purgat sacratque profana,
Præcipuè at sacris præferet ille facem.
Sæpè etenim in fanis construxit aranea telam,
Estque in ex-scriptis sæpè litura sacris.
Quas tamen æditui perpurgat sedula cura
Vt rebus numerus constet ubique suis.
Hæc Lauro dignus Laurens dum præstat, ab uno
Hoc numero par nunc omnibus est numeris.

DON ANTONIVS COLOMA COMITIS DE ELDA F.

AMphitryoniades solus mille agmina pressit
Non numerus vincit, sed bene structa cohors.
En decies quinque effusum horrentibus armis
Agmen agunt, magni fert leo tela ducis.
Vel cunei sævi ferrata hastilia vertant
Secura est tanto Principe palma viris
Virgineusque chorus Mavortia pila retorquet
Et tingit niveas Ira rubore genas.

Ære

Ære manus, ferroque caput, furit Aegide pectus,
Et duce sub tanto barbara tecta petunt.
RAMIREZ *præstat spicata cuspide ramos.*
Contus vi superat; impete, & hastâ premit.
Ismenij tripodem sequitur Victoria fœlix
Ensis nam solvit Lora, Minerva trucis.

FRANCISCVS PENIA CASTELLANVS DOCTOR MEDICVS AC PHYSICVS, OLIM IN ACADEMIA TOLETANA PVBLICVS MEDICINÆ PRO-*fessor, nunc autem ex eorum numero, qui Regiæ familiæ summa cum laude medicantur.*

HAud librum hîc quæras, nihil hoc, mirabere Hymetti
Florida prata, tenet quot folia ipse liber.
Gratus ades, si animum visus non pascit inanem,
In PRATO hoc saturi sunt tibi ruris opes.
Est LAVRVS capiti, RAMIS pendentia mala,
Nominis augurio si qua adhibenda fides.

DON IOANNES BATHEVS

CHARISSIMO SVO DOMINO D. LAVRENTIO RAMIREZ DE PRADO: Iuveni C.

ἐγκωμιαστικόν

PVLCHRA nigreſcentes lugenti ex orbe tenebras
AVRORA, auricomi, prædroma ſolis agit.
PVLCHRA ſuos altâ cincinnans fronte capillos
Saxorum invito pondere PALMA viret.
PVLCHRVM per rigidos tractus, & inhoſpita campi
Victor, leni equitans agmine, FLVMEN ovat.
PVLCHER Acidalias vitreis Cryſtallinus undis
Singultat lacrymas FONS ſalientis aquæ.
PVLCHRA vireſcentes Tyrio ROSA purpurat hortos
Murice, ſanguineis vermiculata notis.
At dum Fortunæ, Laurenti, fluctibus actus
Ardua liligerum tollis ad aſtra caput,
PVLCHRIOR emergis CONTRA SPEM vividus IN SPE
AVRORA, PALMA, FLVMINE, FONTE, ROSA.

M. VIN-

M. VINCENTIVS MARINER VALENTINVS.

MVsarum miles sacri cape fulmina Martis,
Hic Aethnæ montes, mentis & arma micant.
Huc radios flectit nitidos Latinia proles,
Hinc Maja genitus extrahit oris opes,
Palladis hic rutilans, frontem, coma nectit, eburnam:
Aurato & stillat hic quoque rore Iovis.
Ilias hic Sophiæ parvâ nuce pingitur ingens,
Lucidus hic vatum vertitur ipse polus.
Hicque Pelops Musas cursu tenet, omine profert,
Ad Phœbum melior non datur ulla via.
Cernere si Cypriæ tentas viridantia Tempe,
Flos fragrat, aura crepat, stat rosa, cantat olor.
Alta petis! totum cœli caput arce recondit,
Invenies nunquam, si petis, ima libro.
Lectio, nomen, opus cunctos docet, allicit, auget,
Sacra, ingens, doctum, mente, nitore, fide.
Penna volat, surgitque lepor, stylus aureus ardet,
Mens splendet, mira est lectio, verba tonant.

DON PETRVS DE LVNA ET DE LA ZERDA DVCIS BISBONAE FILIVS.

SCidit Calliopes, Laurenti, ex arbore Ramum
Prati, deliciæ, cura, decusq́ue suj.
Quinque decem folijs contexit, & indè coronam
Dignam, Phœbeas implicuisse comas.
Cui Deus. ah! nostro crevisti, planta, dolore
Hactenus, hinc tandem cultior arbor eris.

EX animi sententia nihil in hoc operē, nec in alio quoquam meo, dictum volui contra S. R. Ecclesiæ decreta, vel Fidelium mores: Si aliquid secus excidit VOLO VOVEO indictum fiet.

Don Laurentius Ramirez de Prado.

SVMMA CAPITVM.

CAP. I.

QVid σοφία, & φρόνησις. φρονέω. *Noli altum sapere. Estote prudentes sicut serpentes. Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.* Cur in Mercurij Caduceo angues? explicata l. *in circulatores.* π. de *varijs & extraordinarijs criminibus.*

CAP. II.

FVllonia ars. Amphoræ propter vias ad urinam faciendam. Cretare. durare. expolire. quid apud D. Matthæum. *Vestimenta ejus candida sicut nix.* & apud D. Marcum. *Qualia fullo super terram non potest candida facere.* ἀσθῆτα λαμπρὰν. Album. Candidum. λευκοντόοι. βύσσινον λαμπρὸν. καὶ καθαρὸν. *Albescente Cælo.* Paulus I.C. illustratus.

CAP. III.

DEcem mensibus homo editur. *Decem mensium tempore coagulatus sum.* Duplex lunaris mensis. Decimestris, undecimestris Partus. Iustinianus intellectus. M. Varro enodatus. *Idem AccI quod TitI.* Alciati opinio rejecta. Hippocrates sibi conciliatus. Apud ICᵒˢ post decem menses partus illegitimus. Seneca in controversijs illustratus. Viduæ luctus tempus decem menses. Quare? Ovidio lux. ejus antiqua lectio asserta. De septimestri partu. Ratio Pythagoræa. Paulus IC. cum seipso in concordiam adductus. D. Ambrosius explicatus.

CAP. IV.

MOs circuncidendi à Iudæis. Aegyptii ab istis susceperunt. Herodotus, & Iosephus reprehensi. Cultri lapidei ad circuncisionem, id apud varias Nationes. Iosue explicatus, Samia testa. Iuvenalis emendatus. Quid STVR? *Adjutorium gladij*, Samium. Samiare. Samiator. Samiata arma.

CAP. V.

TRibuni, centuriones, & Milites ad custodiam reorum. Custodia pro noxio. Catenis adstricti. Manus dextra eorum. Militum sinistra. duo aliquando milites dati, tunc utraque rei manus alligata. Et medius inter Custodes. Actorum loci duo explicati. Militaris custodia quæ? Castrensis: *sui hæredes.* illustratur l. *in caussa.* π. *ex quibus caussis majores.*

CAP.

CAP. VI.

Beata Seraphim. Filius Hominis.

CAP. VII.

TRibuni, Centuriones, & Milites dati damnatorum pœnis executores. FACTVM ESSE QVOD IMPERASSET. Speculatores, unde dicti. Locus D.Marci explicatus. Optiones. Vestes damnatorum inter milites divisæ. l. *D. Adrianus* π de *bonis damnatorum* explicata, & alia Historia Sacra D.Ioannis illustrata. Duæ Salmaticenses antiquæ leges Municipales. *Sayon.* ejus Etymon. Zona. Baltheus. gemmis & auro distinctus. Ioannes de Mena Hispanus Poëta declaratus. Parazonium. Tribuni cuncti. Accursius defensus. *Esquero.*

CAP. VIII.

B*utyrum & mel comedet, ut sciat.* Terentio, Ovidio, & Iuvenali lux.

CAP. IX.

TOrmenta fallacissima. Servi ut in caput Domini torquerentur, publicati. Bartolus reprehensus.illustrata. l.*unius.* π. de *Quæstionibus.* Cappadoces ad falsa testimonia, cùm torquerentur, durantes. τρία κάππα κάκιστα. Petronius emendatus.Myrrhatum vinum; aliud dulce,aliud amarum. D.Matthæus, & D. Marcus explicati.*Vinum damnatorum.*Apulejus correctus.

CAP. X.

VNum uni contrarium esse. Non unum duobus, aut multis. Ecclesiasticus,Plato,Aristoteles,Iureconsulti, & Poëtæ explicati.

CAP. XI.

COena duplex. ἔρανοι. Symbolum. Eranarcha lex Codicis emendata. *Missa.*Convivium collaticium. *Colacion.* a Symbolus. immunis. Martialis explicatus.Symbolum Apostolorum.Locus Proverbiorum illustratus. Comessalia. Conferta. Sacri canones explicati.

CAP. XII.

SErvi ad pedes in convivijs. A, & A D. præpositiones in officijs & dignitatibus significandis. Spartianus explicatus.Cōmentarij ὑπομνήματα. A commentarijs. ὑπομνηματογράφος explicata.l.*siquos.* 59. de *Decurionibus.lib.*10. *Codicis.* Servi ministris stantes in cœna, & retrò. D.Lucas illustratus.Cœnaturi soleas deponebant. Et pedes lavabant.Iudæi totū corpus.

CAP.

CAP. XIII.

SErvi præcincti linteo in convivijs. Lictores unde dicti? D. Ioannes explicatus. σάβανον quid? Servus minister παραζωσάμενος, διάκονεω, διάκονος. Mercurius appellatus διάκονος.

CAP. XIV.

DE decem Virginibus quæ exierunt obviam Sponſo, & Sponſæ D. Matthei. cap. 25. nuptiæ noctu. Faces ſpineæ. Funalia cerea. Cicero emendatur. πᾶσαι ὠδαί. Theocritus & Catullus illuſtrati.

CAP. XV.

CRucifigendi ſuam crucem portabant. Locus D. Ioannis explicatus. Simon Cyrenæus ſuppoſititius D.N. Evangeliſtæ conciliati. Cruciarij deducti cum vexatione. Angariare. Angaria apud ICtos. S. Chryſologus emendatus. Ἄγγαρος παρὰ σάγγαι. D. Matthæus illuſtratus.

CAP. XVI.

Ignoto Deo. ἀγνώστῳ θεῷ. Ara Clementiæ apud Statium.

CAP. XVII.

INſepulta punitorum cadavera ex pœna, id apud varios Populos. Indulgẽtiâ Principis deponi ſolita. rarò tamen. Corpus in patibulo remanere poſt ſolis occaſum Iudæis nefas. Dominus Chriſtus Romanorum more crucifixus. Sepulchra in agris. Cõmmune id Romanis, & Iudæis. Etiam in finibus agrorum. limitaris. Ciſternæ Cavernæve ad Punitorum ſepulchrũ. Horatio lux. Quid *Iuſta ſepultura*. Marciano IC? *Iuſta*.

CAP. XVIII.

VEntres pigri. Λεργὸς ἀεργός. Horatius illuſtratus. Pariſiti veloces, & voraces.

CAP. XIX.

Σωφρονίζω. Locus D. Pauli bis animadverſus. ἀγαθὴ κυρολόγος. *Bona fœmina*. Ennius & Catullus explicati, hujus nova lectio defenſa. *Sage femme*.

CAP. XX.

DAmnati non lugebantur. *Lugere* quid? vota luctum minuebant. Quo die publicè ſuſcepta? Gajus Iure conſultus explicatus. *Sedere* in luctu. D. Ioannes illuſtratus more antiquo. Lex Iudæorum propoſita & expoſita.

CAP. XXI.

ASTarte, Aſtaroth, vera ſeptuaginta lectio aſſerta, Aſtaroth etymon. Sidoniorum Dea. Decreto *Adardarga* Adargatis. Macrobius emendatus. Plinij lectio ſanata. Crinitus correctus.

CAP. XXII.

TRaducere παραδειγματίζειν. D. Matthæus explicatus. Damnati in exemplum. Quò supplicia spectant. Tacitus interpunctione sanatus. Pœnæ atrociores. *Exempla*, captivi in pompa catenis vincti, & ducti, Fluvij, Vrbes, Pugnæ, D. Nazianzenus intellectus. Glossæ veteres illustratæ.

CAP. XXIII.

HOrarum inventio. Aequales, & inæquales. Civilis, & Naturalis dies. Horologia Solaria, hydrologia, Horæ *brumales, æstivæ*. Martialis Interpretatus. Horæ absolutè, æquales. Plinij duplici loco lux. Paulus Iureconsultus illustratus. Rebuffi opinio eversa. D. Ioannes intellectus.

CAP. XXIV.

NIx an alba, ex Anaxagoræ opinione? Oculorum sensus fallax, aqua tacita. vellus aquarum. ἐριώδες ὕδωρ antiquis dicta. Rex David explicatus. *Qui dat nivem sicut lanam.* Nix allegoricè ablutio peccatorum.

CAP. XXV.

GRæci prolixam barbam aluerunt. primùm tondere soliti raserunt Alexandri ævo. ξυρέω προσκέρω. in supplicando mentum attingebant. Homerus barbatus. Philosophi. Milites radebant barbam ne eâ ab hostibus comprehenderentur. Huic rei constituta pecunia. Alexander Magnus *Hircus* vocatus. Græci *capellæ*. Iuvenalis explicatus. Sub Domitiano Græci barbati. Imperatores Romani ab Hadriano.

CAP. XXVI.

POëtarum fabulæ. Philosophorum dogmata, & sententiæ, Religiosi Romanorum mores è Sacra Scriptura. Pravè tamen. Duplex apud Iudæos politica excalceatio: Pœnalis: confirmatoria. Flavio Iosepho medicina: Hyminæus soccatus. Locus Virgilij elucidatus. Garsias noster Lassus illustratus. Mos Turcarum in dissidio.

CAP. XXVII.

Αἴμος δῶ in his spectare solitum. *Extrema tegula stare.* Hypæthrium, quid apud Iureconsultum Iavolenum? vela cilicia, domata, indomatibus sacrificabant. Hieremias explicatus. Virgilius intellectus *Tegularia*. Domus endo do.

CAP. XXVIII.

QVid allegoria? Quid zypus? *Sina mons in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ est nunc Hierusalem.* D. Paulus explicatur, συστοιχα. Agar, & Sina idem nominis apud Syros, & Arabes. Verba D. Ambrosi illustrata.

CAP.

CAP. XXIX.

TEmpora verborum Græcorum plura, quàm Latinorum. Quædam in Latinum transferri non posse. Explicatur locus D. Ioannis, *Et misit eum Anas ligatum ad Caipham.*

CAP. XXX.

DE Articulis Græcorum, *Non sum Propheta, Deus erat Verbum,* Terentij Eunuchus elucidatus. Item Paulus Vlpia. Theophilus & Marcianus BONI & MALI qui? acceptione quidem veteri, sed adhuc nova. Plauto & Virgilio lux.

CAP. XXXI.

Q*Vis vos fascinavit.* An sit fascinus? Quid fascinus? Proëbra *Higa.* Mutinus hortorum custos, quare? D. Augustinus & Aurelius Prudentius illustrati. Invidere, Fascinare, Conturbare Iure consultis. *Multa.* Præfiscine.

CAP. XXXII.

SAcrum eloquium quali sermone conceptum. ὅτι. *Quod.* Divus Ioannes explicatus. *Principium qui & loquor vobis.* Aristoteli lux data.

CAP. XXXIII.

Gedeonis exercitus, qui vicit Madiam qualis? T*anquam canis è Nilo.*

CAP. XXXIV.

VOcalis H. apud Græcos, apud Latinos *Eta*, non *Ita.* His ductibus delineatur. Quare? multa nomina Latina E. habentia, à Græcis auctoribus, qui Historiam Romanam scripsêre per H. concepta. Persius, & Martialis illustrati. Gajus item Iureconsultus *Eliam vocat iste.*

CAP. XXXV.

PElecan. Pelecanus. *Alcatrax. Similis factus sum Pelicano solitudinis.* Onocrotalus. Ejus etymon. Truo Cæcilij versus explicatus.

CAP. XXXVI.

Περίεργα. Curiosa. Locus Actorum illustratus. libri Fatidici combusti ex pœna. Vlpianus correctus. Ecclesiasticus explicatur. Herodiano. Platoni. Aristaeneto, Catullo, & Horatio lux. *Curiositas* in lege *Nemo*, C. de *Malef. & Mat.*

CAP. XXXVII.

Λῶρον, vel Λῶρος. ἱμᾶς προτείνω *Cùm astrinxisset eum loris.* Liberorum & servorum antiqua pœna. Terentius illustratus: Servilia verbera apud Iure consultos. *Flagris rumpi* apud Vlpianum. Martialis explicatus:

CAP. XXXVIII.

Qua hora Dominus Christus Cruci affixus. παρασκευή.

CAP. XXXIX.

SEdere ad dextram. Dextra pro Auxilio. Martialis intellectus. Locus Virgilij explanatus. Tegere latus. *Cadent à latere tuo mille.* De partibus Mundi dextris & sinistris.

CAP. XL.

QVid cophinus? is & fœnum Iudæorum supellex. Calathus. DVD. *Manus ejus in cophino servierunt.* Cistiferus. D. Matthæus explicatus. *Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos.*

CAP. XLI.

V*Espere sabbati videre sepulchrum. Sabbatum illuscecebat.* Iudæi accendebant lucernas in principio noctis sabbathi. Festum lucernarum apud Aegyptios. Luminibus, & cereis Populi Laureatas Imperatorum imagines excipiebant. λαβράτον. λαυράτον. l. 1. *C. publicæ lætitiæ portatores.* & lux & medicina. *Orto jam Sole. Dies quam fecit Dominus.*

CAP. XLII.

FRangere panē. Quadrati panes. *Quadra* quid? Hesiodus illustratus. *Aliena vivere quadra.* Virgilius emendatus. *Frangente panem* apud Hebræos.

CAP. XLIII.

Non relinquetur hic lapis super lapidem.

CAP. XLIV.

IRa columbæ. Gladius columbæ. *Sancta columba*, apud Tibullum. *Noctuas Athenas.*

CAP. XLV.

NInive. Ionas. Hercules in ventre ceti. Andromedæ fabula. D. Hieronymus defensus à calumnia Laurentij Vallæ. Atura. Assur. Tharsis.

CAP. XLVI.

Nemo ascendit in cœlum. Tu es Magister in Israel. In hoc. ἐν τούτῳ.

CAP. XLVII.

Non auferetur sceptrum de regno Iuda. Genesis 49.

CAP. XLVIII.

Collyrida. D. Ambrosi. & Hieronymi lectio vindicata.

CAP. XLIX.

S*Icut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita, qui tribuit insipienti honorem.* Scriptura Sacra fabulosis nominibus veritatem docet. Hermas. Hermaejon. Lapides ad Crucem in vijs. Κύριε ἐλέησον. Puellæ ad nuptias omen ex voce. Catullus explicatus. *Timere*, & *Sperare* idem. illustrata quædam lex C. *Theodosiani.*

CAP. L.

EXtrema linea. Horatius emendatus. Terentio nova lux. Duplex linea in stadio. σκοπός. D. Pauli verba illustrata. *In finem.* Proverbium Sacris Litteris familiare.

Quid

Quid σοφία, & φρόνησις. φρονέω. Noli altùm ſapere. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.

Cur in Mercurij Caduceo angues. explicata L. in circulatores. π. *de variis & extraordinarijs criminibus.*

CAPVT I.

QVomodo ſint intelligenda illa Geneſis verba cap. 3. *Sed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ,* dubium multis. Varij varias quæſtiones movent, & inter ſe digladiantur, quibus fortè ſuccurram, ſi priùs propriam vocabuli φρονιμώτατος ſignificationem, quo LXX Interpretes uſi ſunt, oſtendam: & quid ſit φρόνησις & φρόνιμος, ex ipſomet verbo φρονέω eruam in lucem. Ariſtoteles lib. 6. Ethic. c. 12. inter σοφίαν & φρόνησιν propriam videtur aſsignare differentiam, & φρονιμῶς in actionibus circa ſingularia verſari. Vnde φρονιμοὺς vocarem ego induſtrios, eutrapelos, domeſticos, & qui ſe inſinuant nobis, & familiariter converſantur. Quales deſcribit Iuvenalis Græculos illos, qui Cives bonos è magnis domibus expellebant, cùm inquit Satyr. 3. verſu. 76.

Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes
Augur, Schoenobates, medicus, magus, omnia novit,
Græculus eſuriens in cœlum, juſſeris, ibit.

& paullò pòſt verſu 113.

Scire volunt ſecreta domus, atque indè timeri.

Sæpè legimus apud Homerum cũ aliquem Principem inducit loquentem, veluti Iliad.2. verſ. 78.

Ὃς σφιν ἐῢ φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν.

vulgò vertunt: *Qui ipſis bene ſapiens concionatus eſt, & dixit*. Frigidè ſanè, & ſine ſenſu: potiùs interpretêre. *Qui ipſis conciliatus, & ipſos deliniens, ipſis ſeſe dedens, & inſinuans, concionatus eſt, & dicebat*. Imperatores enim in bello ſic ſe conantur exæquare militibus, ut eos *commilitones* & *ſocios* appellent: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixti, incorrupto tamen ipſorum decôre, promptos in armis ſe oſtendant comitate, & alloquijs officia provocantes, ut refert Tacitus de Cæſare Tito dilecto jam à patre perdomandæ Iudææ, lib. 5. Hiſtor. in principio, & Suetonius de Vitellio cap. 7. Et quemadmodum μεγαλοφρονεῖν, eſt ſuperbire; ſic φρονεῖν eſt æqualiter ſe habere cum alijs, prudenter tamen, & cordatè, quod Calliſtratus dicit *authoritatem dignitatis ingenio ſuo augere*. l. 19. De *off. Præſ.* π. Hinc intelliges illud Divi Pauli epiſt. ad Romanos cap. 11. num. 20. μὴ ὑψηλοφρόνει ἀλλὰ φοβοῦ, quod rectè, uti omnia Vulgatus vertit Interpres. *Noli altum ſapere, ſed time*. Significantiùs, & ad verbum expones: *Noli ſuperbire, ſed time*. ſeu, ſi Pagninum ſequi malueris, *Ne efferaris animo*. Timor enim Superbiæ opponitur.

Sic

Sic D. Thomas. *Noli de te ultra præsumere.* Eadem fidelia dealbandus sacræ Historiæ locus apud Divum Matthæum cap. 10. nu. 16. γίνεσθε, inquit, οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. Vulgatus. *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Quasi diceret explicans verbum *simplices*, quod in Græco est ἀκέραιοι. *Estote mites,* & explicans τὰ *prudentes sicut serpentes.* insinuate vos feris lupis, &, ut ad illud ἀκέραιοι redeam, nè referiatis, quod proprium est columbarum. Dixerat antè D. N. *Ecce ego mitto vos, velut oves in medio luporum,* non tamen volo vos arma contra parare, aut vim propulsare; sed in suavitate, & patiencia impetus incursantium sustinete. I duplici namque prudentiæ genere, qua se tuentur, serpentes uti debemus, de ea Psalm. 57. *Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* ubi D. Augustinus sic inquit: *Sentiens carminibus incantatorum captum se iri, nè ea exaudiat serpens, alteram aurem terræ, vel petræ admovet, atque apprimit, alteram verò caudâ obturat.* Et Hieremias cap. 8. *Ecce ego mittam vobis serpentes Regulos, quibus non est incantatio.* ut ergo insidiatoribus obviam eamus prudenter nosmet gerere oportet; ut verò nullum in laqueos insidiarū subdolè inducamus simplices esse decet. Ita divus Thomas in loci illius explicatione. *Vult*, ait, *eos*

habere

habere prudentiam ſerpentis: prudentia ſerpentis in hoc conſiſtit, quod ſemper vult defendere caput. D. Paulus ad Romanos cap. 16. nu. 19. *Volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo*, ubi idem nominis ἀκέραιος, id eſt, *ſine cornu*, legitur, ſicut apud D. Matthæum. Quæ Epigrammatarius Poëta conjunxit bellè, in illo pulcherrimo epigrammate 47. lib. 10. de vita beata.

Prudens ſimplicitas ——

Hinc puto eſſe ortum ut angues in caduceo Mercurij impliciti fingantur. nam Mercurius dicebatur Interpres Divûm, & Græcè vocatur ἑρμῆς, Interpres, ſummus Orator, cujus munus ut teſtantur, Cicero & Quinctilianus, vel præcipuum eſt, INSINVATIO, quæ ad conciliationem valet, & animis auditorum ſurripit. Græcis eſt παρείσδυσις, quod nomen à ſerpentibus metaphoricè ducitur. Nihil enim magis ſe inſinuat, quàm ſerpens. *Igitur non* dubium eſt, quin ſerpens ante Adæ peccatum præ ceteris animalibus fuerit in delitijs primis hominibus. hoc patet acriter intuenti ſignificationem verbi φρονέω, & illa verba: *Sed ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ.* Qui namque callidiores ijs, qui è ſua propria domu. Quoſcumque urbané expellunt: & illa, quæ multo pretio parantur Dominis; ſibi ipſis deſervire gratis, faciunt: *Callere*, teſte Nonio, *eſt ſcire calliditate, quæ eſt* VRBANA SCIENTIA. Huc ſcitè Cicero in

in *Lælio* ad finem. *Apertè*, inquit, *adulantem nemo non videt, nisi qui ad modum est excors, callidus verò, & occultus ne se* INSINUET, *studiosè cavendum est*, quasi dicat ex eâdem officina CALLIDITATEM, & Callidi INSINUATIONEM esse. Inimicitiæ autem inter serpentem, & hominem denunciatæ nō fuêre antequam serpens Evam adoriretur, ut patet ex illis verbis ejusdem cap. 3. nu. 15. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius.* Nam si antea serpens insidiabatur hominibus, quid maledictionis nota, quam ei inusserat Deus, operaretur? Ex quibus facilè adducor Evam lusitare solitam fuisse cum eo, sinus ornare, atque collum, & brachia. Cui opinioni assentiri videtur Flavius Iosephus lib. 1. Antiq. Iudaic. cap. 2. qui per idem tempus inquit nullum fuisse inter animalia dissidium, & serpentem familiariter cum Adamo & uxore ejus degisse, Græcè ὄφις συνδιαιτώμενος τῷ τε ἀδάμῳ καὶ τῇ γυναικὶ. & D. Basilius in Homilia de Paradiso. *Serpens*, inquit, *tunc non erat horrendus homini, sed mitis, & mansuetus: nec terribiliter in telluris superficie, veluti natans reptabat; sed sublimis, & erectus, pedibusque insistens ingrediebatur.* Sanctus quoque Damascenus lib. 2. de Fide orthodoxa, cap. 10. *Serpens plus cæteris animalibus familiaris erat homini, ipsum frequenter accedens, atque placide motibus corporis blandiens.* Procopius Gazæus idem.

Cōſentaneum itaque rationi videtur, ut diabolus mulierem ſeducturus formam animantis familiarioris, & magis domeſtici ſumeret; ne videlicet Eva inſolitam formam exhorreſceret, ut D. Damaſcenus ubi s. his verbis docuit: *Vnde per ipſum* [ſerpentem] *Princeps mali Diabolus primis noſtris Parentibus impietatis ſuæ venenum inſtillavit.* Præterquam, ut tradit D. Chryſoſtomus Hom. 16. in Geneſ. ante peccatum, & in illo ſtatu innocentię omnia animalia placidè, atque obedienter erant homini ſubjecta; & ſicut nihil mali poterant inferre homini; ita nec timorem, aut horrorem ullum. Diabolus præterea ut Evam falleret, non indigebat calliditate, aut prudentia alicujus animalis: eadem enim verba dicere poſſet, per leonem, aut cervum; vel, ſi magis id ſpectaret, per vulpem, quę ſuperat vafritie cætera animalia. Cujus veritatis vis, & verbi φρονία non intellecta ſignificatio induxit Cajetanum in illam opinionem, ne dicam errorem, in comment. ad Geneſim, videlicet Deū non de vero ſerpente fuiſſe loquutum; imò myſticè id intelligi debere, tropologico aut figurato ſenſu; dum inquit: *Poſtea hîc traditur ſerpentem callidiorem fuiſſe cunctis animantibus terræ. Quod de vero ſerpente, ſi fides habeatur Philoſophis, qui naturas & proprietates animalium ſcrutati ſunt, falſum eſſe conſtat.* Quæ difficultas coëgit ſimulare noſtrum Ioannem Buſthamantium Camæreuſem

in

in libello de *animantibus Sacræ Scripturæ*, ſerpentem vulpe callidiorem (ut communi ſenſu loquar, & triviali acceptione vocabuli) eſſe, & ideo omnibus animalibus; vulpes enim cunctis præter ſerpentem callidior eſt, cui aſſertioni auctorem dat Ariſtotelem lib. 9 *Hiſtoriæ animalium* cap. 5. ſed falſò, is equidem auctoritatem defugit, & docet ſolùm vulpem cum ſerpente amicè vivere, quia ambo cavernis gaudent. Et Plutarchus, quem ego addo in lib. de *Sollertia animalium* ad finem ex eodem Ariſtotele refert, vulpium & ſerpentum amicitias indè gigni, quia communem inimicum habent aquilam. Non elegit igitur prudentiorem beſtiam, ſed callidiorem, manſuetiorem ſcilicet & tractabiliorem magiſque domeſticam. Quis vel adeò ignavus eſt, ut neſciat quibus adoriatur artibus Diabolus ſanctos viros ſapientes, & prudentes, ut eos in laqueos inducat? non enim aſſumit formas horribiles, aut inſuetas; ſed nunc ſe in formoſam mulierem vertit, nunc in Heremitam ſeverum: & ſemper quærit quod magis gratum, ac probum exiſtimat, ex quo faciliùs imponere poſſit. His adſtipulatur Aquilæ verſio, καὶ ὄφις, inquit, ἦν πανοῦργος. propriè ſignificat πανοῦργος eum, qui omnibus in rebus verſatus eſt, qualis officioſus, & ardelio: & quia hujuſcemodi homines callidi eſſe ſolent, factum eſt ut accipiatur pro verſipelli, & fraudulento, ut Prover. cap. 12. nu. 16. κρύπτει δὲ τὴν

ἑαυτοῦ ἀτιμίαν ἀνὴρ πανοῦργος, id eſt, *abſcondit autem in honorationem ſuam vir aſtutus*, apud Iſocratem etiam πανουργία, *ſolertia*. Fortè ex illo tempore, quo in delitijs ſerpens erat Evæ, in noſtrum uſque murænulas ſolemus vocitare collaria fœminarũ, quæ fiunt ad ſimilitudinem ſerpentum, quæ monilia Græci ὄφεις appellant. Nicoſtratus Comicus apud Athenæum, ἁλύσεις, δακτυλίους, βουβάλια, ὄφεις, περισκελίδας, ἐλλέβορον, ubi nominat, *Torques, annulos, monilia, angues, periſcelidas, elleborum*, velut inſaniæ inſtrumentum. Et nunc in quibuſdam Inſulis certum eſt inveniri ſerpentes manſuetos, & ſine veneno; vel noxios contra quorum venenum ſe medicamentis venatores muniunt, quibus redimiti caput, & humeros domum revertuntur ita conſpicui, ac ſi plumas verſicolores in galeris geſtarent, quorum Paulus Iure Conſultus meminit in l. *In circulatores*. π. de *varijs & extraordinar. criminibus*, cujus verba ſunt. *In circulatores, qui ſerpentes circunferunt, & proponũt; ſi cui ob eorum metum damnum datum eſt, pro modo admiſſi actio dabitur.* Cornelius item Celſus de Re Medica lib.5.cap.27. *Nam venenum*, ait, *ſerpentis, ut quadam etiam venatoria venena, quibus Galli præcipuè utuntur non guſtu, ſed in vulnere nocent. Ideóque colubra ipſa tutò eſtur, ictuſq; ejus occidit, & ſi ſtupente ea (quod per quadam medicamenta circulatores faciunt) in os digitum quis indidit, nec percuſ-*

ſus

sus est, nulla in eo saliva noxia est. Plutarchus etiam refert Herodis tempore serpentem fuisse, qui Hebræam quamdam pulcherrimam puellam efflictim deperibat, quem si vacas, adi, & delectaberis admirabili, ac pænè incredibili narratione.

Fullonia ars. Amphora propter vias ad urinam faciendam. Cretare. Durare. Expolire. quod apud D. Matthæum. Vestimenta ejus candida sicut nix, *& apud D. Marcum*: Qualia fullo super terram non potest candida facere. ἐσθῆτα λαμπρὰν. *Album. Candidum.* λευκονοτόι βύσινον λαμπρὸν, καὶ καθαρὸν. Albescente cœlo. *Paulus IC. illustratus.*

CAPVT II.

CRebrum usum fullonum qui magnum quæstum arte sua faciebant, inventa à Nicia Megarensi, ut autor est Plinius lib. 7. cap. 56 apud Romanos fuisse nemo est, qui dubitet. Crescente namque luxuria, & effractis animorum viribus, mollitiei homines dediti, vestibus illo ævo utebantur, non solùm naturali colore tinctis; sed artificio summo, magnoque labore candefactis. Ad quod fullones operarios & discipulos habuisse testatur Vlpianus in l. *cuicumque.* 5. § *sed & cum Fullo* π.

de *Institoria actione:* & delicatiores habuisse servos, qui huic ministerio inservirent ex Iaboleni verbis in l. *qui habebat* 29. de *rebus dubiis* facilè convincitur. Vnde in Iure eorum frequens mentio. Abluebant ergo lotio vestes, & cameli putabant urinam utilissimam, Plinius lib. 28. cap. 8. quos ad urinæ tractationem saltu fullonio, de quo Seneca Epist. *Mos antiquis* 25; tentari podagra negat Plinius lib. 28. cap. 6. cui rei amphoras, in quibus urina reddebatur, in angiportis collocabant, ut indicat Cajus Titius, vir ætatis Lucilianę, in oratione, qua Legem Fanniam suasit, verba sunt: *Dum mejunt nulla est in angiportu amphora, quam non impleant: quippe qui vesicam plenam vini habeant, veniunt in comitium tristes, jubent dicere: quorum negotium est narrant. Judex testes poscit, ipsus it mictum, vix præ vino sustinet palpebras.* & apertè convincit Martialis lib. 12. ep. 48.

Quod sciat infelix damnatæ spongia virgæ
Vel quicunque canis, junctaq; testa viæ

& 93. lib. 6.

Tam malè Thais olet, quàm non fullonis avari
Testa vetus, media sed modò fracta via.

Hinc originem habuisse vectigal urinarium, quod primus Vespasianus indixit, ut ait Suetonius in ejus vita cap. 23, animadvertit Lipsius lib. 2. de admirandis cap. 6. qui sua in bonis litteris doctrina non minorem laudem fortissimis nostris Bel-

gis

gis cumulavit; quam ſibi ipſi patria virtute, & aſſiduâ belli exercitatione pepererunt.

Semper honoratum (Muſa voluiſtis) habebo.

Mox fullones incretabant veſtes permixto lotio. Titinnius apud Nonium:

— terra hæc eſt non aqua
Vbi tu ſolus argutarier pedibus
Cretam dum compeſcis veſtimenta lavas.

Pòſt verò durabant, quo Alfenus uſus eſt verbo, ex viri docti emendatione in l. *in navem Saufei* 31 π locati *ſicut cùm veſtimenta* (inquit) *Fulloni curanda* (lege duranda) *locarentur.* & Vlpianus in l. *itaque fullo* 12 π de *furtis* & imper. in § *& quæ ſuprà.* verſ. *qua de cauſſa.* de *locat. & conductione*, *Qua de cauſſa,* (ait) *ſi Fulloni polienda curandáve, aut ſarcinatori ſarcienda veſtimenta dederit.* ubi Theophilus vertit εἰ δὲ τις κναφεῖ κναφεαν ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέον ἐσθῆτα δέδωκε, id eſt, *quod ſi quis Fulloni poliendam, aut ſartori ſarciendam veſtem dederit,* qui abſque dubio *duranda* legit, nam κνάπτω verbo tantùm utitur, quod *polire* ſignificat & duratio prævia ad politionem. Quare poſt durationem expoliebant. hoc Plin. lib. 35. cap. 17. *deſquamari* vocat, & *pollire* Vlpianus in l. *item quæritur* 13. §. *Fullo.* π *locati.* ultimò veſtes in rugas eruditè plicabant, quo ſplendorem conciliarent, & ut magis niterent domi ſub prælis habebant Martial. lib. 2. Epigr. 46.

Sic

Sic tua ſuppoſitis perlucent prœla lacernis.
Seneca de Tranquillitate cap. 1. *Non ex arcula prolata veſtis, non ponderibus aut tormentis ſplendore cogentibus preſſa; ſed domeſtica, ac vilis.* Martialis iterum lib. 2. Epigr. 29. ubi, quod Seneca dixerat *tormẽtis ſplendere cogentibus* bellè expreſsit.

Et toga non tactas vincere juſſa nives.
Hoc opus, hunc laborem ingenioſa luxuria commenta eſt, ut album colorem, qui nativus, deſpicerent; ſplendentem verò, qui ab arte, ſuſpicerent & venerarentur. D. Marcus cap. 9. nu. 3. de his veſtibus καὶ τὰ ἱμάτια inquit, αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς χιὼν, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι vertit Interpres. *& veſtimenta ejus facta ſunt ſplendentia, candida nimis, velut nix: qualia fullo ſuper terram non poteſt candida facere.* D. verò Matthæus ex Theophilacto & ferè omnibus Græcis exemplaribus ſic ſcripſit cap. 17. num. 2. τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς, *at veſtimenta ejus candida ſunt facta, ut lux.* ubi noſtrum Interpretem legiſſe conſtat ὡς χιὼν *ſicut nix.* quemadmodum legitur apud D. Marcum, cujus Interpretis lectionem calculo albo notandum cenſeo. ab auctoritate; quia D. Hilarius, & ferè omnes Patres ita legunt, inter quos Vulgatus, quem ex animo ſemper amplector; à ratione, nam aër ille incluſus in nive donec exeat, nobis talem alborem repræſentat; qualem oculis concipere valemus aſpicientes

aſpicientes lucem: & ideo idem operatur comparatio mutuata vel à nive, vel à luce. Quod indicāt illa verba Marci στίλβοντα *coruſcantia* propriè *lucis* & λευκὰ *candida* propriè *nivis*. quæ de una eademque veſte. Quare appoſitiſsimè Albinovanus in Elegia de obitu Mœcenatis nivem purpuream dixit: --

Brachia purpureā candidiora nive.

Cùm enim proprium ſit purpuræ perlucere non incongruè nivem purpuream quaſi ſplendentem ſcripſit. Valerius Flaccus de ſale idem in lib. 4. Argonauticῶν & Horatius lib. 4. car. Od. 1. *olores purpureos* nominavit. Venerē etjam purpuream appellat. venuſtiſsimus Anacreō καὶ νύμφαι κυανώπιδες, πορφυρέη τε Ἀφροδίτη. & eodem epitheto capillos alibi inſignivit.

Ὑπὸ πορφύρεαισι χαίταις,
Ἐλεφάντινον μέτωπον.

Quibus & Capillorū & Veneris pulchritudinem delirat. Ex his veſtem, quâ D. N. ab Herode indutus, albam fuiſſe affirmo, nam eam D. Lucas cap. 23. num. 11. *ſplendidam* nominat ἐσθῆτα λαμπράν. Dum enim Herodes eum illudere conatur præterquàm quod vellet faciens, non atratum illum, ut ullius reum criminis, ſed candida in veſte tanquam innocentem dimittit. Pari in cauſſa milites reperio, qui ludibrio habentes Dominum, chlamide tamen coccinea ſuperinduunt eum, ac regiis in-

signibus regem atteſtantur. Has diverſas veſtes confundit vir, & quidē doctus noſtro ævo, & λαμπρὰν interpretatur *coccineam ſplendidam*, ſecutus in hac re alium (vereor ne varam vibia.) Stat in contrarium *Communis Sanctorum Patrum doctrina, & Eccleſiæ traditio*, quam inniti video verbis iis vulgatæ editionis [*indutum veſte alba.*] Adeſt meus Hector, & Delrius eſt (cujus verba rettuli talem ſententiam meis concipere non auderem) in gloſſ. ad *Threnos* cap.4. verſ.7. poſt ea, quæ ipſe latiùs dixit in *Speculo Patientiæ*, ſive de *paſſione Domini.* lect. ſacra. 8. Licèt nec huic ipſi interim cedam neganti exemplum ullibi dari in Latio, in quo album vel cādidum ſignificet alium colorem, vel alterius coloris ſplēdorem. invenies enim, raró tamen, *album* & *candidum* convenire luci; lucem verò purpuræ, ſi evidens ratio poſtulet, & verba indicent cohærentia. Primum ex Horatio lib. 3. Ode 7.

—— quem tibi candidi
Primò reſtituent Vere Favonii.

Candidos Favonios interpretor, non ut vulgò, *Jucundos*. Primò enim Vere frigidum ſpirant. neque ut noviſsimè Torrentius *Fauſtos*, ſed λευκονότους & ut ipſe Horatius lib. 1. Ode 7. *albos Notos*, qui nitidum æther & ſine fæce diem reddunt, detergunt-que nubila cœlo. de λευκονότῳ Vitruvius l. 1. cap. 6. Vegetius lib. 4. de re militari cap. 38. & Auſonius

in Monosyllabis,

Velivolique maris Constrator Leuconotus libs.
Theophrastus lib. de ventis περὶ ἀνέμων. Οἱ γὰρ ἤπειροι νότοι καθάπερ ἐτησίαι τινές εἰσιν ὅσ καλοῦσι λευκονότους. αἴθριοι γὰρ καὶ ἀσυνεφεῖς. Ab effectu λευκονότοι nuncupantur, purum namque; nitidum, & candidum; & candidum, purum vocatur. Rutilius Numatianus Itinerarij lib. 1.

Aptabam nitido pendula vela Noto.
ubi *nitidum* pro *albo*. Hinc Apocal. cap. 19. nu. 8. de sponsa amicta βύσσινον λαμπρὸν καὶ καθαρόν, ubi Noster vertit *byßino splendenti & candido*: & Theophrasto περὶ σημείων ὑδάτων de signis aquarum καθαρὸς ἥλιος. Parmenides etiam πῦρ φῶς καθαρὸν ἐν οὐρανῷ. Præterea addo bonæ Latinitatis authores duos, Cæsarem lib. 1. de bello civili, qui *albente die* dixit, *pro splendenti*, fugatis jam tenebris, his verbis: *Cæsar exploratis regionibus albente cælo omnes copias castris educit*, & Hircium de bello Afric. *Cæsar una nocte consumta id cælo albescente cùm proficisci conaretur.* Paulus item I. C. in *L. Titius* 25. §. *Lucius Titius* π de liber. & posthumis. *Lucius Titius*, inquit, *cùm suprema sua ordinaret in civitate, & haberet neptem ex filia prægnantem rure agētem scripsit; id quod in utero haberet ex parte hæredem. Quæro, cùm ipsa die, qua Titius ordinaret testamentum in civitate hora diei sexta; eodem die albescente cælo rure sit enixa Mævia masculum, an in-*

 stitutio

ſtitutio hæredis valeat, cum quo tempore ſcriberetur teſtamentum jam editus eſſet partus. At verò quod purpura lucere, dicatur commune id, vel ex Cicerone 1. Catilinaria. *Qui nitent,* inquit, *unguentis, fulgent purpura.* Plenè & doctè de hac re Ludovicus de la Cerda in Virgil. *Georg. lib. 2. verſ. 503. n. 6.*

Decem menſibus homo editur. Decem menſium tempore coagulatus ſum. *Duplex Lunaris menſis. Decimeſtris, undecimeſtris partus. Iuſtinianus intellectus. M. Varro enodatus.* Idem AccI quod TitI. *Alciati opinio rejecta. Hippocrates ſibi conciliatus. Apud Iureconſultos poſt decem menſes partus illegitimus. Seneca in controverſiis illuſtratus. Viduæ luctus tempus decem menſes Quare? Ovidio lux, ejus antiqua lectio aſſerta, De ſeptimeſtri partu. Ratio Pythagoræa. Paulus IC. cùm ſe ipſo in concordiam adductus. D. Ambroſius explicatus.*

CAPVT III.

ANtiquos Scriptores Græcos & Latinos, & inter illos, elegantiſsimos Poëtas ſæpe ſum admiratus, qui, velut eodem ludo docti, partum hominis

hominis decem mensibus confici eodem ore canunt. Quam quæstionem facili negotio quidam solvunt dum nobis persuadere conantur, novem mensibus hominem generari: sed tamen non ita ad exactam rationem exigenda hæc, ut non intelligamus post novem exactos menses aliquos dies accipi ex decimo; & sic, per tropum synecdochen, pro toto accipi partem. Tamen illos nihil hæc ratio juverit nam Plautus in Cistellaria:

Ea peperit, inquit, *decimo exacto mense*.

& Terentius Adelph. act. 3. scen. 5.

—— Virgo ex eo
Compressu gravida facta est:
Mensis hic decimus est.

Itaque ferè nunquam apud antiquos reppereris nisi decem menses in partu connumerari. Quod apud Plautum sæpe leges. unde Virgil. in Buccolicis Eclog 4. vers. 61.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

quo in loco digladiantur Grammatici *Tulerunt* media brevi, an *tulerint* legendum? Ego *tulerint* retineo, sed alio sensu, quàm ipsi putant, id est; Ride ô puer matri, nam sic auferes fastidium decem mensium matri tuæ. Sed quod magis mirandum est, Sacræ litteræ hoc etiam more loquuntur, nam Sapientiæ cap. 7. num. 2. Sic legimus: *In ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine.*

 Quid

Quid ergo dicendum? Anne olim mulieres decẽ menses gestabant uterum, & novem nostro tempore gestant? Non credo. Sed semper eodem tenore gestasse: ratio verò numerandi hanc differentiam constituisse videtur. Olim multò ante Iulium Cæsarem menses cum Lunari cursu incipiebant, & finiebantur. unde etiam menses dicuntur à μήνη, id est, *Luna*, & ita Hesiodus in libello, qui inscribitur ἡμέραι. *Dies*. (scio jungi cum præcedenti ἔργων à Criticis) sæpe dicit aliquid fieri debere *tertia Luna, decima Luna, quinta-decima Luna*, id est; tertio, decimo, vel decimo-quinto die. Luna enim antiquis pro die sumebatur, præcipuè apud Græcos, qui annũ totum ad rationem Lunæ subduxere, aliosque menses præter Lunares minimè habuerunt. Eaque re menses minores nostris erant, nondum scilicet reducto in eam formam anno, qua nunc usui nobis est. Quæ, ut pateant, & aliquot Iureconsultorum responsa illustrentur, spicilegij vice post messem copiosam à tot magnis viris falce Calenâ lectam, sequentia libuit decerpere. Mensis Lunaris duplex; Civilis, & verè Lunaris. Ille constat ex diebus vigintinovem, & horis propemodum tredecim: tot enim dies sunt inter unum & alterum Lunæ cum Sole congressum. Hîc verò definitur Lunæ à Zodiaci puncto in idem punctum profectione & reditu. In quam viam Luna viginti & septem dies cum horis

ris octo insumit. Hunc, vel illum mensem antiqui, prout libuit, in partione observabant. unde Gordius sæpe nodus in veterum authorum verbis interpretandis; & hinc solutio. Qui enim dicunt in exacto mense emergere vitales partus, ut Plautus, de mense verè Lunari intelligunt: Nam ex doctrina Hippocratis lib. περὶ ὀκταμήνου *de partu octimestri*, in septies quadragenas dierum partionem fieri constat. οἱ δὲ *inquit*, δεκάμηνοι τῶν τόκων καὶ ἑνδεκάμηνοι, ἐκ τῶν ἑπτὰ τεσσαρακοντάδων τὸν αὐτὸν τρόπον γίνονται, id est, *decimestres & undecimestres partus septem quadragenariis eodem modo eduntur.* Quæ quadragenæ continent ducētos & octoginta dies. Qui dies septem diebus excedunt ducentos septuaginta & tres; qui ultimi conficiunt decem mēses verè Lunares, minùs verò quinque horis & decem minutis. Vnde qui dixit *Exacto mense decimo fœtus edi*; undecimestrem etiam partum agnoscit. Nam 280. dies, quamvis non longè absint à decimo mense: jam pars sunt undecimi. Rem prorsus explanat totam Aristoteles lib. 7. de *historia animalium*, cap. 4. ubi, postquam scripsit unum pariendi tempus à natura statutum omnibus animalibus; homini verò multiplex datum, subjungit: ἔνιαι δ' ἐπιλαμβάνουσι καὶ τοῦ ἑνδεκάτου μηνός. id est; *nonnullæ* [mulieres] *etiam undecimum mensem tangunt.* Quare Marcus Varro, relatus à Gellio. li. 3. Noct. Atticarum cap. 16. in Satyra illa, cujus epigraphe,

graphe, *Testamentum*, Eodem Iure esse ait innatos intra decem menses (loquitur Varro more Iureconsultorum, qui, ut infrà dicemus, menses civiles in supputando observabant. (vel in undecimo mense κατ' Ἀριστοτέλην: nam Aristoteles menses Lunares designabat. verba Varronis sunt: *Si quis mihi filius unus, pluresve in decem mensibus gignuntur; hi si erunt* ὄνοι λύρας, *exhæredes sunto. Quod si quis undecimo mense* κατ' Ἀριστοτέλην *natus est, Actio idem quod Titio jus esto apud me.* Quod proverbium, *Idem AccI, quod TitI*, dici solitum de rebus inter se nihil distantibus. Ideóque utitur eodem Varro, ut partum intra decem menses civiles editum; & illum qui undecimo edebatur mense, secundùm Aristotelis sententiam idem esse significet. Aristoteles verò docet fœtum, incepto undecimo mense, non autem adimpleto, posse in lucem emitti. Decrevit idem Hadrianus teste Gellio ubi suprà, dum partum *in* XI. editum *mense*, id est, *intra* XI *mensem*, quo patri succederet pronunciavit legitimum. cui subscribit Iustinian. Impetor in Auth. de *restitutionibus, & ea quæ peperit in* XI *mense*, &c. collat. 4. cap. 2. ubi cadere ait ante nuptiali donatione fœminam, quæ post mortem viri, undecimo completo mense, peperit: quasi marito mortuo postea concepisset. *Nondum enim* (audi Imperatorem) *completo anno, undecimo mense perfecto*, [nota *mense perfecto*] *peperit, ut non esset possibile*

bile dicere quia de defuncto fuisset partus. Ex quibus quàm malè habitus acceptusque fuerit, vel à plerisque doctis, Iustiniani locus, Aristotelis, Varronis, & Auli-Gellii, perpendat LECTOR. Quorum authorum verba Alciati aciem ita præstrinxerunt, ut lib. 3. Paradox. cap. 7. cogatur fateri decretum Imp. Iustiniani summo rigore, ne dicat injustè, stabilitum fuisse. De Lunari etjam mense intellexisse Virgilium ajo, & omnes, qui decimo mense fœtus in lucem exire scribunt: qui mensis decimus cum nono Solari coincidit. Sic: Mensis Solaris dicitur illud spatium temporis, quo Sol in uno quoque signo Zodiaci circumfertur, quæ quoniam sunt duodecim, menses quoque duodecim in anno enumerantur. Hujus anni dimidium diebus cētum & octoginta duobus, horisque quindecim constat, cui dimidio anni si ipsius dimidii dimidiam adjungas partem videlicet 91 dies consurgent. 273. cum aliquot horis: Ex quibus diebus novem menses solares conflantur; eodem pacto, si dies mensis verè Lunaris decies multiplices, reperies totidem dies & horas octo. Conveniunt igitur decem Lunæ menses, qui vulgo *peragrationis* dicuntur, & novem Solares. Ex his lucem do verbis lib. 2. Machab. cap. 7. num. 7. ubi sic legitur: *Fili mi miserere mei, quæ te in utero novē mensibus portavi*, id est, *Solaribus*. Qui iidem, ac decem menses verè Lunares, in quorum uno quoque,

G Luna

Luna Zodiacum demetitur. De quibus verè Lunaribus mensibus intelligendus est supra laudatus sapientiæ locus: nec ex Gothico corrigendus, ut manifesto errore docent aliqui. Alii verò, inter quos principem locum omnes Græci obtinent, & Iureconsulti ex iis, Lunæ circuitus numerabant ab uno usque ad alterum Lunæ cùm Sole congressum. Ex eorum opinione fœtus qui post decimum mensem affectabat, & membranas quibus concludebatur dirumpebat, minimè erat legitimus: Excedebat enim dies undecimestris partus juxta Hippocratis sententiam. Nam undecimestris partus est, ut jam dixi ex libello περὶ ὀκταμήνου 280 dierum, quæ & in tutrina Hermetis Trismagisti dicitur major mora fœtus in utero. Decem autem menses Civiles ducentos nonaginta & quinque dies habent. Nec potest quispiam inficias ire ex eo, quod idem Hippocrates libello περὶ σαρκῶν. de *carnibus*, dicat novem mensibus & diebus decem fœtum in lucem edi vitalem; quippe qui legitimum hebdomadarum numerum adimpleverit: quattuor scilicet Decades hebdomadarum, quæ continent dies 280; Sicque partum decimestrem & undecimestrem, hac ductâ computatione, 280 dies, & 295 excedere: Quia respondeo hujus diversitatis caussam ad diversos Lunæ menses referri oportere: Nam in

in dict. libello περὶ ὀκταμήνου Hippocrates respexit ad menses verè Lunares. Quam suppetandi rationem obseruat, vt afferat secundùm communem nascendi terminum decimestrem & undecimestrem fœtum vitalem esse. In libello περὶ σαρκῶν menses propriè ciuiles intellexit, quâ attentâ numerandi ratione, nec decimestris, nec undecimestris partus vitalis erat. Hinc Iureconsulti partum post decimum mensem, nuncupant illegitimum.

Vlpianus in l. *intestato liberto* 3. §. *post decem* 11. π. de suis & legitimis hæredibus. *Post decem*, inquit, *mortis*, *natus non admittetur ad legitimam hæreditatem*. intellexit enim menses propriè Ciuiles. Eadem fideliâ dealbare videor textum Scævolæ in *L. Gallus Aquilius*, in pr. 29. π de liberis & posthumis. *Si filius*, ait Scævola, *me viuo morietur*; *tunc si quis mihi ex eo nepos*, *siue quæ neptis post mortem meam in decem mensibus proximis*, *quibus filius meus morietur*, *natus*, *nata erit*, *hæredes sunto.* Vides avum profiteri legitimum partum, qui intra decem menses natus: post id verò temporis tanquam illegitimum à successione arcere. Huc adducenda à Iustiniano verba relata in l. *Quidam cùm testamentum*. 4. C. de Posthumis hæredibus instit. *Si filius*, *vel filia intrà decem*

 mensium

menſium ſpatium poſt mortem meam editi fuerint, hæredes ſunto. Hoc idem ex Iure conſultorum ſententia Seneca innuit Controv. 23. illis verbis, uſque adhuc (quod ſciam) à nemine intellectis, tentatâ licèt à multis, re. *ubi eſtis, qui dicitis nihil intereſt tua. Confitere, confitere: quia honeſtius putaſti raptori nubere. Sit, inquit, mihi hæres, ſi quis intra decem menſes natus fuerit, nunquid negat? Surge adoleſcēs: dic: Rapui, vitiavi, incipe ſcire quod neſcis; miraris ſi tibi non credit? multum eſt de quo timet.* Ovidius narrat *lib.* 1. *Faſto.* decem menſes à Romulo, primùm conſtitutos qui integrum annum,

Tempora digereret cùm conditor urbis, in anno
Conſtituit menſes quinque bis eſſe ſuo.

& de Aeolis teſtātur idem fuiſſe Homeri tempore Græci veteres Scriptores. ad eamque rem utuntur teſtimonio ipſius Homer *lib.* 11. *Ody. verſ.* 248. ubi Neptunus Nimpham à ſe compreſſam ita alloquitur:

χαῖρε γυνὰι φιλότητι, περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ
τέξεις ἀγλαὰ τέκνα. id eſt

Gaude mulier in amicitia, circumvoluto autē anno
Paries pulchros liberos.

Hos fuiſſe Civiles interpretor ex eo, quod fœtus intra totidem menſes edebatur. Quare idem temporis ſpatium luctus viduæ; ne ſcilicet incerta eſſet proles. Auth. *ut licet matri, & aviæ.* §. 4. C. de *repudiis* aut confunderetur ſanguis.

Idem

Idem Ovidius ubi suprà:

Est tamen & ratio, Cæsar, qua moverat illum
Erroremq; suum, quo tueatur, habet.
Quod satis est utero matris dum prodeat infans
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses à funere conjugis uxor
Sustinet in vidua, tristia signa, domo.

Seneca de mensiũ numero in consolat. ad Helviã ca. 16. *Ideo majores decẽ mensium spatium lugẽtibus dederunt.* De sanguinis turbatione Vlpi. 16. in l. *liberorum.* 11. §. 1. π. de his qui notãtur infamiâ, ubi Accursius doctè addit aliam rationem, ex dict. Auth. de restitutionibus, *Nequa*, ait Imperator Iustin. *praextiterit suspicionis maligna caussa ad secundum maritum, eò quòd ad secundas nuptias festinaverit.* Venustè Martialis insurgat, qui Proculinam arguat *non nubere*, sed *fateri.* epig. 22. lib. 6. ad quem locum Alex. ab Alex. lib. 4. Genil. cap. 1. Et Seneca lib. 3. de benef. cap. 16. *Suos annos computare non Consolum, sed maritorum numero.* Civiles Lunares menses expressit bellè ad rem in Epistola Canaces ad Macareum Ovidius ipse:

Ah nimium vivax admotis restitit infans
Artibus, & tectus tutus ab hoste fuit.
Jam novies erat orta soror pulcherrima Phœbi,
Denaq; luciferos Luna vehebat (lege *premebat*) *equos.*

id est, jam erat nonus civilis mensis, & instabat

Luna decima: *premebat* enim equos Solis, cum quo jam plena congressura erat; quando Canacem partus dolor edere cogebat gemitus. Boetius de consolatione lib. 2. metro. 3. pag. 28.
In eadem notione verbo promendi usus est.

Pallet albentes hebetata vultus
Flammis stella *prementibus.*

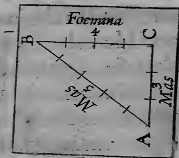
Denique in septimestri partu eadem erat ineunda supputatio, ut menses essent propriè Civiles. Hippocrates quidem in initio libelli περὶ ἑπταμήνου *de septimestri partu*, ait, fœtus septimestres nasci centesimo octogesimo secundo die, addita aliqua particula: Quod idem ipse se explicans, alio tamen modo descripsit lib. περὶ ἑπταμήνου, his verbis, καὶ ἐκ τοῦ ἡμίσεως τοῦ ἐνιαυτοῦ οἱ ἑπτάμηνοι [γίνονται] & *septimestres dimidia anni parte nascuntur.* Dimidia verò anni solaris pars constat centum octoginta duobus diebus, & horis quindecim, quas horas per προσθήκης μορίου significavit d. lib. περὶ ἑπταμήνου. Ergo non immeritò poterit septimestris appellari, qui intrà hoc dierum spatium natus fuerit: nam 177. dies sex civiles menses componunt, & quinque dies, qui supersunt, cùm aliquot horis jam septimi mensis sunt. Vlpianus Hippocratis authoritati refert in d. l. 3. §. ult. Eum, qui 182 die natus est, justo tempore videri natum, & Paulus tot dierum spatium septimum mensem appellat in l. *Septimo mense* 11. π. de stat. homin. *Septimo*, inquit, *mense nasci perfectum*

ctum partum jam receptum eſt propter auctoritatem doctiſſimi viri Hippocratis, & ideo credendum eſt eum, qui ex juſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, juſtum filium eſſe. At aliqui inſurgent reclamantes Paulum ſic interpretatum ſibimet reddi cõtrarium; quia lib. 4. ſent. tit. 9. ad *Senatus conſultum Tertull.* §. 5. ait maturum partum videri, pleno tamẽ ſeptimo menſe, matrique prodeſſe. Ergo non incepto. Quibus ut obviam eas ſcire oportet, Paulum in d. lib. ſentent. ſecundùm Pythagoræ dogma locutum, ut ipſe teſtatur illis verbis: *Ratio enim Pythagorai numeri hoc videtur admittere.* Pythagoræum appellat numerum ſeptenarium, ex ſeptenario autem dierum vitam hominis conſtare ſcripſit Hippocrates libello περὶ σαρκῶν, & ſubjungit; legitimum partum eſſe ſeptem menſiũ, propterea quod, is numerus τρεῖς δεκάδας ἑβδομάδων contineat, ex quibus 210 dies conflantur, qui ſeptem menſes Civiles complent, demtis tribus diebus cum dimidio, quod parum refert. Non enim tam exactè menſes numerari præcipit Hyppocrates, ut libro περὶ τροφῆς de alimento tradidit, de cujus numeri ſeptenarii vi Gel. l. 3. noct. Act. c. 10. & Cicero in Scipionis ſomnio aſſerit rerum omnium ferè nodum eſſe. Hanc interpretationem albõ calculo ſignare videtur D. Ambroſius Epiſtola 39. ad Horontianum dum inquit: *Bonus ſeptimus numerus, quem non Pythagorico, & cæterorum*

rum

rum Philoſophorum more tractamus; ſed ſecundùm formam, & diviſionem gratiæ ſpiritualis. Et paucis interjectis. *Quantum iſtud miraculi; quòd ſeptimo menſe in pleriſque origo legitima formatur, & qui fuerit editus, vitalis generationis curricula ſortitur*. Aliam etiam viam, quam inſtare poteris Pythagorici ex ipſius Arithmeticæ adytis talem demonſtrarunt, & ego munire videor. Conſtituebant Triangulum ſcalenum, hoc eſt, tribus lineis inæqualibus A.B.C. cujus latus B.C. erat unitatum 4. Latus. A.B. unitatum 5. latus A. C. unitatum. 3. Multiplicentur 4. per 5. fient. 20. Et. 3. per. 5. Fient 15. junge; erunt 35. Hæc per medium ambitus Trianguli multiplicata, hoc eſt, per 6. conſurgent 210. quæ ſeptem menſes complent, demtis eiſdem, quos dixi, tribus diebus cum dimidio. Et quia ex diſciplina Pythagoricorum 3. & 5. ſunt Maſculi, uti impares 4. fœmina, uti par; ſic docet Plutarchus in *Quæſtionibus Romanis* circa finem. & de *Animæ procreatione* in principio Macrobius lib. 1. *in ſomnium Scipionis* cap. 5. in hujuſmodi ſeptimo menſe numeri dierum notantur, ex quibus conflantur ſeptem menſes, per naturalem cõjunctionem Maſculi, & Fœminæ, quæ. 5. 4. & 3. numeris ſignificatur. Vnde eum, qui tali ſeptimo menſe edebatur in lucem, vitalem eſſe dicebant. Triangulum ſic expreſsi.

Hæc



Hæc pro auctario ſunto. At tu vide his Cerdam ad Virgil. eclog. 4. ex A. Gellio lib. 3. cap. 16. Et noviſsimè Ioannem de Pineda è Societate Ieſu Presbyterum *lib. 1. de rebus Salomonis cap.* 8. Hiſpalenſis Academiæ decus.

Mos circumcidendi à Iudeis. Aegyptii ab iſtis ſuſceperunt. Herodotus & Ioſephus reprehenſi. Cultri lapidei ad circumciſionem. Id apud varias Nationes. Ioſue explicatus. Samia teſta. Iuvenalis emendatus Quid TSVR? Adjutorium gladii *Samium. Samiare. Samiator. Samiata arma.*

CAPVT IV.

MOrem circumcidendi duxiſſe originem à pacto, quod fecit Deus cum Abrahamo cap. 17. num. 10. Geneſ. & verba apertè demonſtrant, & ex iis multorum authorum teſtimonia manifeſtè probant. In ſignum namque fœderis inter ſe & Abrahamum Deus præcepit Circumciſionem. Vnde Herodotum de mendo convinces, qui lib. 2. Hiſt. Iudæos affirmat ab Ægyptiis

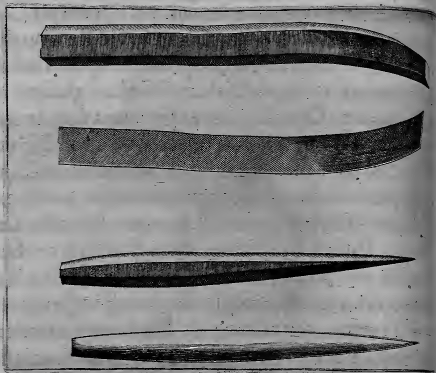
ſuſcepiſſe circumcidendi religionem his verbis, ex interpretatione Heresbachii. *Præterea quòd ſoli omnium Colchi, & Aegyptii, & Aethiopes ab initio ſtatim pudenda circumcidunt. Nam & Phœnices & Sirij qui ſunt in Palæſtina didiciſſe id ab Aegyptiis, & id confitentur ipſi.* Cùm, antequam impoſitum fuiſſet Abrahæ hoc præceptum à Deo, id cuſtodiri ab ulla Gente; etſi diligenter evolvas annalium volumina, nequaquam invenies. Quod ſi inveneris, indignum fide judicabis: Cùm ſtet contra inviolabile Sanctorum Bibliorum teſtimonium, quam veritatem Strabo, etſi ut Ethnicus involucro fœdiſsimi mendacii conſpurcavit lib. 16. dum ait, ex ſuperſtitione Circumciſiones inſtitutas à Iudæis; nobis tamen, qui purè eam amplectimur, teſtatam reliquit. Herodoti verò rejiciendam opinionem ſequi videtur Ioſephus, qui lib. 1. contra Appionē; Herodoti locum jam à me citatum referens, nullo de Circumciſione addito verbo, ſic ſcripſit, ex interpretatione antiqua. Igitur *Syros Palæſtinæ incolas dixit circumcidi: atqui incolarum Palæſtinæ ſoli Iudæi, id faciunt, id quod ille intelligens de eis dixit*, quaſi tacitè innuens ſe in Herodoti ſententiam manibus pedibuſque ire: præſertim cùm in c. 3. lib. 1. *antiquit*. polliceatur ſe acturum alibi de circumciſionis cauſſa; & in toto volumine, ſi bene memini, fidem niſi in hoc lib. 1. contra Appionem perſolvit. Tacitus item apud

Iudæos

Iudæos primò circumcisionem religiosè observatam, lib. 5. Hist. in princ. vera falsis miscens, (loquacissimus mendaciorum à Tertulliano meritò vocatur) his verbis dixit: *Circumcidere genitalia instituêre, ut diversitate noscantur.* Vsum autem Circuncisionis fluxisse ab Hebræis ad Ægyptios facilè & cum ratione persuasum habebit is, qui sciverit tot annis apud eos fuisse extorres. Circumcisionem, ita religiosè prosequebantur, ut ipsorum Sacerdotes eam summo studio curarent: atque Cynocephalum in sacris alebant, quia is circumcisus gignitur, teste Oro Apolline Niliaco in Hieroglyphicis; & ut refert Herodotus dicto lib. 2. non solùm virilia circumcidebant, sed etiam uno quoque die totum radebant corpus. & Origenes lib. 2. in Epist. Pauli ad Romanos neminem fuisse posse affirmat apud Ægyptios Sacerdotem, neque aruspicem, nec, ut illi appellabant, *Prophetam*, nisi antea Circumcisione quasi purgatus atque initiatus esset. Hanc ergo Circumcisionem cultris lapideis è silice vel alio saxo factam antiquitùs, sacrarum litterarum testimonio fuisse observo. Iosuæ cap. 5. n. 2. ubi fuit jussus à Deo circũcisionem publicè celebrare omnium, qui usque in illam diem per totum iter non fuerant circumcisi: illis verbis [*Fac tibi cultros lapideos, & circumcide secundò filios Israël*] Scio virũ nostræ ætatis doctissimum, & antiquis præferendum, *lapideos cultros*

acutè interpretari, *quàm primùm ex cote ſublatos*, quod LXX legunt ποίησον ϐεαυτῶ μαχαίρας ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, id eſt, *facito tibi cultros ex petra dura*, ad ſimilitudinem locutionis Hiſpanæ, quâ dici, ait ſolitum: *navaja quitada de la piedra*, tamen illa verba ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, ſic accipienda puto, ut illa, quæ numero ſequenti iidem interpretes ſcripſêre. μαχαίρας πετρίνας ἀκροτόμους, id eſt, *cultros lapideos acutos*: præterquam in exemplari Complutenſi utrobique eadem verba μαχαίρας πετρίνας leguntur: & in editione juſſu Sixti V. Pont. Max. Romæ excuſa anno M. DLXXVII, & in quodam exemplari Græco Baſileæ, anno M. DXLV. μαχαίρας πετρίνας ἐκ πέτρας ἀκροτόμου ſcriptum eſt n. 2. quo videas nulla cum ratione defendi poſſe hanc viri docti opinionem. Accedit his D. Auguſtini teſtimonium & interpretatio lib. 6. quæſt. ſuper Ioſuæ. to. 4. his verbis: *Dixit Dominus*, inquit, *ad* IESVM. *Fac tibi ipſi cultros de petra acutos*; *vel, ſicut habet Græcus, de petra acuta*, Et paulò inferiùs. *Dicit enim Scriptura. Et fecit* IESVS *cultros petrinos ſibi ipſi acutos*; & Sanctus Cyprianus lib. I. teſt. *Fac tibi cultellos petrinos nimis acutos*, atque etjam in exemplari Complutenſi deſunt illa verba; ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, & inveniuntur illa; μαχαίρας πετρίνας: ut apertiùs conſtet illos cultros è petra factos fuiſſe, non verò ferreos & procuſos cote; & ut verba ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, ubi leguntur, inter-

interpreteris sic: *cultros lapideos ex lapide acutissimo*. Cultros namque saxeos, vel siliceos ad Circumcisionem aptos Rabbinos scripsisse invenio, & Mosem Maimonium optimum apud Iudæos Doctorem opinari ex duris silicibus gladios fecisse Iosuæ. Quod etiam experientia nos docent Occidentalis terræ incolæ, qui ad circumcisionem, & in venis secandis ad sanguinis missionem, etsi nunc apud eos magna copia ferri, expoliunt silices: Quales D. Ioannes Baptista Lavanna Eques militiæ nomine CHRISTI Servatoris nostri insignitæ, Archicosmographus Regius, vir ingenita nobilitate, nobili ingenuitate, variâ rerum cognitione & litterarum omnium splendore ornatus ac illustris, inter sua antiquitatum monimenta servat. Qui ad Circumcisionem, major eo, qui ad missionem sanguinis; duplici acumine: hic cuspide acuta: ille obtusa, utriusque altera facies convexa, altera concava. Quos, ne te antiquitatis lenocio fraudarem, exprimendos curavi.



& in regione, quæ vocatur *Caphraria*, juxta caput *Bonæ spei.* vulgò dicimus, *Cabo de buena Esperanza.* esse Æthiopes, qui gladiis siliceis se circumcidunt, referunt Navigationis in illam regionem Scriptores; idemque D. Ioannes Baptista Lavanna in libello cui titulum affixit *Naufragio da nao de S. Alberto, è Itinerario da gente, que delle se salvou.* Non solùm ad Circuncisionem, ut dictum est, sed ad virilia amputanda cultros silicis, vel Samiam testam fuisse usui authores profani prodidêre Catullus in Atty Epig. 64.

Devolvit ille acuto sibi pondera silice,

Iuvenalis

Iuvenalis Sat. 6. verſ. 512.

Mollia qui raptâ ſecuit genitalia teſtâ.

ubi jam legi, *fracta:* nunc putarim retinendam antiquam lectionem, & confirmandam ex eo, quod tumidis Gallis enthea illa erat agitatio, ut ipſemet Catullus in dicto Epigrammate docuit.

Phrygium, inquit, *ut nemus citato cupidè pede tetigit*

&

Viridē citus adit Idam properante pede chorus

&

Rapidæ dominæ ſequuntur Gallæ propero pede.

Lucilius item lib. 7. Sat.

Hanc ubi vult male habere ulciſci pro ſcelere ejus
Teſtam ſumit homo Samiam, ſibiq́ illico telo
Præcidit caulem, teſteſq́ una amputat ambo.

Minutius Felix in Octavio. *Quid,* inquit, *qui ſanguine ſuo libat, & vulneribus ſuis ſupplicat, non prophanus melius eſſet, quàm ſic religioſus? aut cui teſtæ ſunt obſcœna de meſſa, quomodo Deum violat, qui hoc modo placat?* Hoc de Gallis; qui Atys exemplo virilia ſibi amputabant, de quo Catulli locus ſuprà adductus, & Arnobius lib. 5. *Mammas ſibi demetit Galli filia pellicis, rapit Atys teſtulam, quam inſtigator ipſe geſtitabat inſania: furiarum & ipſe jam plenus perbacchatus jactatus projicit ſe tandem, & ſub pini arbore genitalia ſibi deſecat dicens: Tibi Acdeſti hæc habe propter quæ motus tantos*

tos furialium discriminum excitasti: ubi duo observa: unum non absque ratione legi apud Iuvenalem *rapta testa* cùm Arnobius legat: *rapit Atys testulam*; Alterum: ideo referre Catullum Atys pondera abscissa fuisse silice; quia Samia testa ob duritiem, silex, nuncupata. Tali instrumento abscisio, salubris. Plin. lib. 35. cap. 12. *Samia testa matris Deûm Sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciẽ si M. Cælio credamus*. terra namque Samia, vel lapis Samius, prosunt sanguinem expuentibus, oculorum ulceribus, & veteribus lachrymationibus; quippe qui siccandi vim habeat. Id commune etjam omnibus lapidibus teste Galeno lib. 9. *De simpl. med. facultate*, in lapide *Schisto*. Quare emplastris, quæ siccandi caussa componuntur, meritò misceri ait Plinius 35. cap. 16. & lib. 36. cap. 21. qui hæc omnia refert. Galenus item d. lib. 9. *de simpl. med. facul.* in *Ferra Samia* scripsit probari vulneribus inflammationibus, sanguinis expuitionibus undecunque ingruentibus: & propter ejus lentorẽ, & refrigerãdi atque abstergẽdi virtutes, quibus pollet, non modò non exasperare, verùm lenire, & summopere mitigare, & producendæ ulcerum carni & eorundem quæ in summa cute consistunt cicatrici inducendæ mirificè conducere: præsertim testium, uberum, atque adenum, quæ omnia in circumcisione, vel amputatione testium attendenda veniebant

bant. At Galenus latè hæc omnia docet. Ex his intelliges verba Exodi cap. 4. num. 25. exactè & ad amuſsim à noſtro Interprete ſic tranſlata [*tulit illicò Sephora acutiſsimam petram, & circumcidit præputium filij ſui*, nam à voce TSUR, id eſt, *petra*, quæ ibi, eadem TSURIM, id eſt *petrarum*, legitur in d. c. 5. Ioſue, ubi Caldæus & Pagninus *acutos* reddunt. Dixit ergo Interpres *acutam petram*, ut indicaret eam, quæ ad Circumciſionem, acie valere. ψῆφος, id eſt, calculus, ſive ſilex in verſione Complutenſi. καὶ ſic legitur λαβοῦσα σεπφώρα ψῆφον περιέτεμε τὴν ἀκροβυστίαν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Et D. Hieronymus explicat Epiſtola 143. de Sephora dicens. *calculo, id eſt, lapide duriſsimo, & omni duritate leniſsimo circuncidit*. Cujus vocabuli TSUR tranſlatitiâ ſignificatione utitur Rex David Pſal. 89 verſ. 43. *Avertiſti*, inquit, *petram gladii*, id eſt, *gladios petreos*. Viri enim ſanguinis pro viris ſanguinariis in ſacra Scriptura inueniri dicemus cap. 6. & cum David apponat vocem petræ, quæ, quia acutiſsima, ad Circumciſionem apta, & ex ea cultri erant, non incongruè dices *Petram gladii*, id eſt, *gladios ſaxeos, & acutos*. Primum jam patet. Secundum ex Nonio Marcello, qui, eandem explicans metaphoram, *Samium*, ait, *acutum unde ſamiare dicimus acuere*. quamvis rationem ſignificationis plumbeam reddat, his verbis. *Quod in Samo hoc genus artis polleat*, cùm potiùs dicere deberet.

Quòd in Samo testæ sunt acutissima. Eandem metaphoram elicies ex veteribus glossis ubi. *Samiator* ἀκοντητὴς, &, ἀκοντητὴς *Samiarius Cociarius. Acuciator*. item Σαμιάτωρ. *Cotiarius*. Mauritius σαμιάτωρας, τοξοποιοὺς, σαγιττοποιοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς. & Σαμιοῦν. *Acuere, Subigere*. Cõstantinus in Tacticis. σαγίται μετὰ κουκούρων, σπαθία ἠκονημένα καὶ σεζαμιασμένα. Flavius itidem Vopiscus in Aureliano, referens exemplum Epistolæ Valeriani Augusti Cesonio Albino Præfecto vrbi missæ, ait, *Arma terra sint, ferramenta samiata calceamenta fortia*. Ausonius etjam in Epist. 5. ad Theonem dixit

Anticirasq; bibas Samii Lucumonis acumen.

Hinc denique conciliandæ versiones Pagnini, qui *aciem gladii*; Nostri; qui *adjutorium* vertunt & LXX Interpretum, qui sic transtulerunt. Ἀπέστρεψας τὴν βοήθειαν τῆς ῥομφαίας αὐτοῦ, id est, *avertisti adjutorium gladii ejus* ex interpretatione D. Hieronymi. Quid namque acutius TSUR? & quod majus auxilium ad debellandum, quàm acies armorum? unde qui aciem alicujus gladii obtusum reddit, dicetur rectè in bello ei non esse auxiliatum.

Tribum

Tribuni, Centuriones, & Milites ad custodiam reorum. Custodia pro noxio; catenis adstricta. manus dextra reorum, militum sinistra. duo aliquando milites dati. tunc utraque rei manus alligata. & medius inter custodes. Actorum loci duo explicati. Militaris custodia. quæ? Castrensis. sui hæredes *illustratur L.* in caussa π *ex quibus caussis majores.*

CAPVT V.

APud Romanos, & Tribunis, & Centurionibus militibusque reorum custodiam commissam fuisse tam ex bonæ notæ authoribus, quàm ex ipsorum Iurisconsultorum responsis eorum evolventibus scripta non sine magna antiquitatis cognitionis delectatione, patet. De Tribuno Suetonius in Tyberio cap. 22. *Hunc* [Agrippam], (inquit) *Tribunus militum custos appositus occidit lectis codicillis, quibus, ut id faceret, jubebatur.* De Centurione historia D. Pauli *Actorum* cap. 27. n. 1. ubi Paulus cum reliquis custodiis Iulio Centurioni cohortis Augustæ traditus fuit, & flagellationi ejusdem adstitisse quendam Centurionem in eadem sacra historia refertur. cap. 22. n. 25. & cap. 24. nu. 32. *jussitque Centurioni custodire eum.* Ioseph etjam lib. 18. c. 13. scribit captivo Agrippæ

 regi

regi Centurionem ſatis benignum appoſitum. De militibus paſsim ferè apud omnes ſcriptores, & præcipuè apud Iureconſultos in toto tit. π & Cod. de *cuſtodia & exhibitione reorum:* & apud Paulum lib. ſententiarum: *Si pecunia accepta, miles cuſtodiam dimiſerit, capite puniendus eſt,* ubi *cuſtodiam pro cuſtodito,* ſic in L. *carceri præpoſitus.* & in L. *ſolet, Vlpiani* π de *offic. Proconſulis.* quod vir doctus Iuſtus Lipſius notavit ex multis veterum auctorum locis, quibus unicum addam teſtimonium noſtri vulgati Interpretis *Actor.* c. 27. nu. 1. ut agnoſcas quàm intus & in cute linguæ Latinæ proprietatem calleat, ubi ita tranſtulit: *ut autem judicatum eſt navigare eum in Italiam, & tradi Paulum cum reliquis cuſtodiis Centurioni nomine Iulio.* in Græco eſt καί τινας ἑτέρους δεσμώτας, id eſt, *& quoſdam alios vinctos.* Eſt enim Hebraiſmus *cuſtodia* pro *re cuſtodita.* Prover. 4. verſu 23. *omni cuſtodia ſerva cor tuum.* ubi ex Hebræo legunt *præ omni cuſtodia,* vel *ſupra omnem cuſtodiam.* At milites non ſolùm appoſiti ad cuſtodiam liberam; ſed, ut tutiùs noxios aſſervarent, catenâ unâ cum eis alligabantur. Seneca Epiſt. 5. *Quemadmodum eadem catena, & cuſtodiam, & militem copulat, ſic iſta, quæ tam diſsimilia ſunt, pariter incedunt.* Divus Auguſtinus in Pſal. 118. *Ligantur duo, & mittuntur ad judicem latro, & colligatus: ille ſceleratus, iſte innocens. unâ catenâ ligantur, & longè ſunt à ſe.*

Hæc

Hæc catena ſiniſtram manum mılıtis vinciebat, noxæ dextram. elice ex Senecæ verbis de Tranquillitate lib. 1. cap. 10. *Sed quid refert? eadem cuſtodia univerſos circumdedit. allegati ſunt etjam qui alligaverunt; niſi tu fortè leviorem in ſiniſtra catenam putas.* ſic illuſtrabat Academiæ Salmanticenſis ſydus illud, nunc etjam hac in Regia conſpicuè micans, magiſter Hortenſius Felix, feliciter verſum 6. pſalmi Davidici 108. *Conſtitues ſuper eum Peccatorem; & diabolus ſtet à dextris ejus.* Monebat Hebraicè ſonare: *Hoſtis ſtatuatur ad dextram ejus.* refertque ad priſcam Tribunalis formam, in quo ritè Iudex ſedebat: reus autem cuſtoditus, præſente cuſtodia & apparitore, qui ei præſidens à dextris ipſius ſtabat, tempore ferendæ ſententiæ ducebatur vinctus, dextra ſcilicet alligata catena, quam in ſiniſtra habebat cuſtos. Quando verò judices exiſtimabant qualitatem delicti majorem ſive tutiorem cuſtodiam exigere, uni reò duos milites datos fuiſſe obſerva ex I. C. reſponſo in L. *non eſt.* 14. π de cuſtod. reorum. *Non eſt facile tyroni cuſtodia credenda: Nam ea prodita, is culpæ reus eſt, qui eam commiſit ei. Nec uni, ſed duobus cuſtodia committenda eſt.* Actorum Apoſtolorum cap. 12. n. 6. τῆ νυκτὶ ἐκείνη ἦν ὁ πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν δεδεμένος ἁλύσεσι δυσὶ, id eſt, *in ipſa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus:* & ſicut manus dextra noxii

solùm, quando unus miles ejus custodiæ præerat alligata catenâ erat: Ita utraque manus duabus catenis, cùm duo milites custodiæ dati, hinc & inde ab vno quoque milite adstrinctam puto. Lucem huic mori præbent dilucidè verba illa D. Lucæ proximè adducta *inter duos milites* & illa n. 7. *& ceciderunt catenæ de manibus ejus*. De his Iuvenalis hisce versibus à Lipsio laudatus.

Indè fides arti sonuit si dextera ferro,

Lævaq́ue si longo castrorum in carcere mansit

& interpretor verba cap. 21. n. 33. *Act.* ubi de Divo Paulo vincto jussu Tribuni: *Tunc accedens Tribunus apprehendit eum, & jussit eum alligari catenis duabus*, quasi jussisset Tribunus ut duo milites duabus catenis vincto Paulo assiderent. Quæ longiusculæ. colliges ex suprà citato D. Augustini loco, & ex Seneca Epistola *Subitò hodie nobis* 77 *Cæsar cùm illum transeuntem per Latinam viam unus ex custodiarum agmine demissa usque in pectus barba vetere rogaret mortem*, &c. Quî ambulare commodè poterant tot noxij nisi longâ catenâ? Expressè id Atheneus li. 5. cap. 11. ubi ait Manium Aquilium Consularem, qui de siculis triumphavit, colligatum secum habentem Bastardam quédam longa catena quinque cubitorum ab Equite peditem trahi. Vel longiusculæ hæ catenæ, ut mitior esset cruciatio, & nihilominus major custodia Imper. Constant. in L. 1. Cod. de custod. reorum

Intere

Interea verò, inquit, *reum exhibitum non per ferreas manicas, & inhærentes oßibus, mitti oportet: sed prolixiores catenas, si criminis qualitas etjam catenarum acerbitatem postulaverit, ut & cruciatus desit, & permaneat sub fidâ custodiâ.* ubi illa verba: *catenarum acerbitatem*, si strictim interpreteris, de duabus catenis sunt accipienda. Hæc custodia vocabatur *Militaris*, vulgaris & cuivis vel mediocriter in litteris versato obvia conjectura mea non item. quam, ut æquo animo perpendas, apponam. Duplicem fuisse puto; vel in carcere; vel in castris. In carcere, cùm milites in eandem conjectos custodiebant, de qua d. l. 1. c. de *custod. reorum*, & d.c. 12. *Actorum.* Vlpianus in l. *in eadem caussa.* 10. π ex quib. cau. majores. *In eadem caussa sunt & qui à militibus statoribusq́, vel à municipalibus ministeriis asservantur*, in hoc officium nulli Proconsulum licebat *suos*, id est, familiares, & domesticos promovere. Et ex ejusdem Vlpiani verbis colliges in l. *observare* 4. π de off. Proconsul. *Nemo Proconsulum stratores* [lege statores] *suos habere potest; sed vice eorum milites ministerio in provinciis funguntur.* Cùm enim oportebat Proconsulem familiam suam moderatè, & sine Provincialium incommodo habere, leges ab officiis publicis Proconsulis familiares meritò amovebant; ne scilicet favore Proconsulis abutentes pecuniam à Provincialibus extorquerent, & custodias

custodias dimitterent. Nec insolens apud nos hujus vocis SUOS significatio, qui dicimus *faltar os de los suyos* dicturi; amicos, consanguineos, & familiares aliquem deseruisse. Iureconsultis familiaris in ea notione *suorum* vox. l. *Divus Marcus* 14. π. de officio Præsidis. *Cùm autem ex litteris tuis cognoverimus tali eum loco, atque ordine esse ut à SUIS, vel etiam in propria villa custodiatur.* & l. 1. §. 1. π. de eo per quem fact. erit quom. quis in judicio sistat. *Fecisse autem* (inquit Vlpianus) *dolo malo non tantùm is putatur, qui suis manibus, vel per SUOS retinuerit, verùm qui alios quoque rogavit.* Ab iisdem etjam *sui* nuncupantur, qui inter se ita sanguinis jure arctè conjunguntur; ut non fiant hæredes; sed existant; nec acquirere bona: sed retinere dicantur. Hinc vocem TUOS interpretatus sum ad Martialem lib. 1. Epist. 67. qui notans familiam Cæciliani cujusdam turpitudine morbi hæmorrhoïdarum, scripsit:

Dicemus ficus, Cæciliane, tuos

Custodia autem militaris in castris erat, cùm reus militibus, uti & fidejussoribus, non in carcere conjectus; sed sub eorum tantùm custodia crederetur. Convinces apertè ex Vlpian. in l. 1. π. de custodia reor. *De Custodia reorum Proconsul,* (ait) *æstimare solet, utrum in carcere recipienda sit persona, an militi tradenda, vel fidejussoribus committenda, vel etjam sibi?* & in L. *Divus* 3. ejusd. tituli. *Non esse*

esse in vincula conjiciendum eum qui fidejussores dare paratus est; nisi si tam grave scelus admisisse eum constet, ut neque fidejussoribus, neque militibus committi debeat. Hæc custodia Castrensis appellata, vetus interpres Iuvenalis *Carcer*, inquit, *triplex est Vrbanus, Rusticus, Castrensis. Vrbanus, ut sunt turres. Rusticus, ut ergastula. Castrensis, quando captivi trahuntur catenati.* Ergo catenati ii, qui à militibus non in carcere custoditi. De quibus ausim affirmare intellexisse Vlpianum in L. *in caussa* 10. π. *Ex quib. caus. majores.* ibi. *in vinculis autem etjam eos accipimus, qui ita alligati sunt, ut sine dedecore in publico parere non possint.* In hanc castrensem custodiam Tribunus jussit duci Paulum. *Actor*. cap. 21. nu. 34. & cap. 22. nu. 24. Denique hi milites ad custodiendos crucifixos, ne deponerent eos è cruce, & traderent sepulturæ. Petronius in Satyrico. *Miles cruces asservabat, ne quis corpora ad sepulturam detraheret.* D. Matthæus cap. 27. n. 54. *Centurio autem, & qui cum eo erant custodientes* IESVM, *viso terra motu, & his, quæ fiebant, timuerunt valdè.* Ad quam custodiam respexisse videtur Pilatus, qui Iudæis petentibus asservari monumentum, respondit ἔχετε κουστωδίαν ἀπάγετε. *Habetis custodiam, abite.* ejusdem cap. 27. num. 65. de hac depositione & sepultura dicemus latè cap. 17.

BEATA SERAPHIN. FILIVS HOMINIS.

CAPVT VI.

GEnera tantùm apud Grammaticos, si verè naturam rectam velis inspicere, duo sunt, masculinum, & fœmininum. Græca tamen lingua, unde Latina defluxit, genus neutrum agnoscit. quod nec masculinum, nec femininum sit. Reliqua omnia idiomata genus neutrum non agnoscunt: unde mirari sæpe soleo quo malo astro Grammatici docuerint apud Hebræos CHERVB, SERAPH. in singulari esse masculina; in plurali verò CHERVBIN, SERAPHIN neutra. Quasi verò adhuc durent illa monstra Hippocentauri, & Minotauri: aut quasi ullum nomen possit esse in singulari masculinum, vel fœmininum: In plurali verò alius generis. Figmenta sunt Grammaticorum, quæ, qui callet linguam Latinam, facilè ridet. Quum igitur audis BEATA SERAPHIN, intellige vocem *Seraphin* esse in patrio casu; quasi dicas: BEATA SERAPHINORVM sic Virgilius prope finem lib. 2.

--Ferimur per opaca locorum.

& lib. 2.

--Et pariter greßi per opaca viarum
Corripiunt spatium medium.

Persius in præfatione Satirarum

Ad sacra vatum carmen affero nostrum:

Horatius

Horatius lib.4. Ode 13:

amaraque

curarum.

ubi multa erudité congerit Lambinus, quibus addo Apuleium in princ. Metam. *postquam ardua montium, & lubrica vallium, & roscida cespitum, & globosa camporum emersi*, & *lubentia sermonis*, apud eundem pro *sermones lubentes ac læti*. M. item Felicem in Octavio. *Quid loquar aptè disposita recta montium, collium flexa, porrecta camporum.* Sic in sacris literis sæpissimè *Ad Sancta Sanctorum*: & *viri sanguinum*, id est, *sanguinarii*. Psal. 138. vers. 19. & passim, ut *Scelus viri, Flagitium hominis*, *Morbi virorum*, pro *Vir scelestus, Homo flagitiosus, Viri morbosi*. & Homerus lib. 2. Iliad. versu 72. & 80. & alibi υἷας Ἀχαιῶν *Filios Trojanorum*, pro *Trojanis*, & Ἰατρῶν παῖδες, *Filij Medicorum*, id est, *ipsi Medici*, apud Lucianum. Item ex Hebræo idiomate Filius hominis, pro *ipse homo*, Ezechiel cap. 2. num. 1. *& dixit ad me, Fili hominis, sta super pedes tuos*, & cap. 3. *Fili hominis quodcunque inveneris comede.* utrobique LXX. legunt: υἱὲ ἀνθρώπου. Multa sunt capita apud Danielem, quæ habent *Filii hominum*: sic interpretatur Ioannes Zonaras *Annal. tom. 1. pag. mihi* 22. qui ut explanet Danielis illud: Post interitum bestiæ Prophetam vidisse quendam tanquam *Filium hominis* in nubibus venientem, & intelligat de ad-

ventu Salvatoris noſtri, Latinè ſubjungit: *Filius enim hominis dicitur ob aſſumptam naturam noſtram venturus in nubibus, ex promiſſo ipſius cùm dixit: Viſuros filium hominis venientem in nubibus cœli.* Præterea cùm dixit IESUS, Matth. 16. n. 13. *Quem dicunt homines eſſe filium hominis?* intelligendum. *Quem dicunt homines eſſe me?* Nam Lucæ 9. n. 18. habetur, *Quem me dicunt eſſe turbæ,* cùm ſit una, eademque hiſtoria de fide Petri: & Græcus textus ſeipſum explicat in DD. Matthæo, & Marco, τίνα με λέγουσιν: Porrò *Seraphin* in plurali numero eſt primus ordo Angelorum, qui Deum circumſtant, cui ordini accedit Cherubin, deinde Poteſtates: & dicitur *Seraphin* à SERAPH verbo Hebræo, quod eſt, *ardeo*, quòd charitate Dei ardeant ſupra cunctos Angelos, & cœteros ad Dei charitatem inflammandi munus habeant. Scias à viris doctis mihi objectum in tranſlatione LXX Interpretum eſſe τὰ χερουβεὶν, cum articulo neutro. Nam cap. 3. Geneſ. legitur: *& collocavit ante paradiſum voluptatis Cherubin*, Græcè τὰ Χερουβεῖν: Addo ego Iſaiæ cap. 6. *& clamabant alter ad alterum*, Græcè ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον, neutraliter Ibidem: *& volavit ad me unus de Seraphim*, Græcè ἓν τῶν Σεραφεῖν. neutraliter, Exodi 25. *Duos quoque Cherubin aureos, & productiles facies:* καὶ ποιήσεις δύο χερυβεὶν χρυσᾶ τορευτά. ſequitur; *unus ſit in latere uno, & alter in altero.* Græcè εἷς καὶ εἷς maſcul.

mascul. Numerorum 7. in fine, *Inter duos Cherubin*, ἀνὰ μέσον τῶν δύο χερουβεὶν: Sed respondeo in his omnibus vocem *Cherubin*, aut *Seraphin* esse in genitivo plurali; & articulum neutrum referri ad substantivum subintellectum: ut si dicas τὰ ἀνθρώπων, id est, ea, quæ sunt hominum, vel humana.

Tribuni, Centuriones, & Milites executores pœnis damnatorum dati. Factum esse quod imperasset *speculatores. unde dicti. Locus D. Marci explicatus. Optiones. vestes damnatorum inter milites divisæ.* l. Divus Adrianus. π. *de* bonis damnatorum *explicata, & alia Historia sacra D. Joannis illustrata. Duæ Salmaticenses antiquæ leges Municipales.* Sayon. *ejus etymon. Zona, & baltheus gemmis & auro distinctus. Joannes de Mena Hispanus Poëta declaratus. Parazonium. Tribuni cincti. Accursius defensus.* Esquero.

CAPVT VII.

NOndum suspendi arma, ventilo iterum in hac togata militia. Iam dictum cap. 5. Tribunos Centuriones & milites in custodia; nunc fuisse etjam in executione mortis. Milites enim rem pœnalem administrabãt, & in ipsa urbe. Tertullianus de *corona militis*, cap. XI. ubi disuadet ho-

mini Christiano ne militet his verbis: *& vincula, & carcerẽ, & tormenta, & supplicia administrabit, nec suarum ultor injuriarum*. De Tribunis Tacitus lib. 3. annalium, ubi de Pisone accusato ob interemtum Germanicum. *Igitur* (ait) *inditus lecticæ, & à Tribuno Prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore custos salutis an morbis exactor sequeretur*. & de Lollia accusata, & damnata, li. 12. annal. *In Lolliam, inquit, mittitur Tribunus, à quo ad mortem adigeretur*. Suetonius in Caligula cap. 23. *Fratrem Tyberium inopinantem repentè immisso Tribuno militum interemit*. Idem Suetonius in Tyberio cap. 22. qui refert Agrippam interemtum à Tribuno, cui Imperator codicillos misit, quibus, ut id faceret, jubebatur. Quod Tacitus li. 1. annal. & Plutarchus commissum Centurioni dicunt. De Centurione Seneca lib. 3. de ira cap. 20. *Adjiceri his longum est, quot patres quoque occisorum eadem nocte, dimissis per domos Centurionibus* [Caligula] *confecit*. Lampridius in Heliogobalo: *Sabinum*, ait, *consularem virum, ad quem libros Vlpianus scripsit, quod in urbe remansisset, vocato Centurione mollioribus verbis jussit occidi*. Suetonius in Claudio cap. 29. *die ipso*, inquit, *Claudii & Agrippinæ nuptiarum in quinque & triginta Senatores, trecentosq́ amplius Equites Romanos, ut de nece Consularis viri renunciante Centurione* FACTVM ESSE QVOD IMPERASSET; *negaret se quicquam*

quam imperasse; nihilominus comprobaret affirmantibus libertis officio milites functos, quod ad ultionem Imperatoris ultrò procurrissent. unde nota formula *Factum esse quod imperasset*: Tacitus ubi suprà, *Nuncianti*, inquit, *Centurioni, ut mos militiæ Factum esse quod imperasset*, Suetonius in Tiberio d. c. 27. *renuncianti Tribuno* FACTVM ESSE QVOD IMPERASSET. Speculatori ferè semper id Centurione præposito commissum. Iulius Firmicus lib. 8. c. 26. *Speculatores faciet, qui nudato gladio hominum amputant cervices.* Seneca lib. 1. de Ira c. 16. *Tunc Centurio supplicio præpositus, condere gladium speculatorem jubet, damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocentiam*, & li. 3. de beneficiis cap. 25. *Bello civili*, inquit, *proscriptum dominum seruus abscondit: & cùm annulos ejus sibi aptasset, ac vestem induisset speculatoribus occurrit, nihil se deprecari quominus imperata perageret dixit; & deinde cervicem porrexit.* Hi speculatores, milites erant, qui latera Principis sepiebant, & velut in specula ejus salutis. Vnde nomen de quibus Imperatores in L. *Ordinariorum Iudicum* 7. C. de cohortalibus. Quare Octavius *speculatorem suum* vocavit quendam; quasi in sui custodia militem, ut refert Suetonius, in ejus vita c. 74. *Ipse scribit invitasse se quendam, in cujus villa maneret, qui spiculator olim suus fuisset.* Alii verò spiculatores dici volunt (& hanc lectionem sequor

multorum codicum fide comprobatam) ab hasta, seu spicula, quam ii satellites ferebant dum in custodia Principis, Suetonius in Claud. c. 35. *Neque convivia inire ausus est, nisi se spiculatores cum lanceis circumstarent, militesq; vice ministrorum fungerentur*, & in Galba c.41. *Descendentem Galbam spiculator impulsa turba lancea propè vulneravit.* Clarè Suidas Σπεκυλάτωρ, δορυφόρος, quem declarant Glossæ veteres δορυφόρος, *stipator satelles, satellis* iis arma clypeum,& lanceam Iosephus tribuit lib. 3. Ιουδαϊκ. ἁλώσ. cap. 6. Igitur ex eo militum ordine sumebantur qui in capitis reos lege agerét, ut dixi, & comprobat tam hunc morem, quàm veram *spiculatoris* nominis scripturam. D. Marci S. historia de S. Ioannis decollatione c.6. num. 25. ex nostri vulgati Interpretis versione tali: *Cumq; introisset, statim cum festinatione ad Regem petiit dicens: Volo vt protinus des mihi caput Ioannis Baptistæ, & contristatus est Rex propter jusjurandum, & propter simul discumbentes noluit eam contristare: sed misso spiculatore præcepit afferri caput ejus in disco:* ubi Divus Chrysostomus ait: *Spiculatorem militem esse carnificem deputatum ad id, ut occidat.* & Theophilactus,& Eustathius *spiculatorem, carnificem*, interpretantur. Qui *spiculatores* etjam vocati *Optiones*, quamvis *Optionum* inferior militum sit gradus. Est enim *Optio* in ordine & promotione antecedentis cujuscunque militis adjutor, teste

teste Vegetio. Quare IC. Vlpianus in L. *Divus Adrianus 6.* π. de *bonis damnat.* modò *optiones & spiculatores* conjungit; modò *commentarienses, & optiones.* & Impp. in L. *ad commentariensem* Cod. de custodia reorum, *adjutorem* vocant: *Optionem,* si verò, inquiunt, *commentariensis necessitate aliqua, procul ab officio egerit, adjutorem ejus pari jubemus invigilare cura, & eadem statuimus legis severitate constringi.* Denique inter hos milites, dãnati vestes ex lege dividebantur. Quod me docent verba d. l. *D. Adrianus* attentè perspecta. *Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum attulit spolia, quibus indutus est, cùm quis ad supplicium ducitur: ut & ipsa appellatio ostendit. Ita neque spiculatores sibi vendicent, neque Optiones ea desiderent, quibus spoliatur, quo momento quis punitus est,* &c. Prohibet ergo lex, quod antea frequens usu. Scilicet Spiculatores, & Optiones sibi spoliare vestimenta rei, statim ac eum trucidabant, & Præsidis arbitrio relinquit eorum divisionem; ita ut inter milites, pro arbitrio, non in compendium suum vertentes, impertiantur. Ab hac consuetudine, licét cum mysterio etiam, vestes D. N. inter milites divisæ ut Evangelistæ narrant, & plenâ manu scripsit Divus Ioannes cap. 19. num. 23. verba sunt: *Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes unicuique militi partem: & tunicam,* &c. Inter leges etjam

D. Matt. cap 27. num 25. D. Marcus cap. 15 n. 24. D. Luc. c. 23 n. 34.

L municipi-

municipales Salmanticenſes manu exaratas in libello quodam membranaceo, ſcripto ab hinc annis quingentis, quas in Archivis illius Civitatis aſſervatas inveni, aliam reperi ſub titulo, *de ladron, que fuere juſticiado*, talem: *Todo ladron, que el conſejo juſticiar, prendan los Sayones ſu deſpojo, y den las ſogas*. Item aliam ſub titulo *de home, que juſticiaren.* talem: *Todo homo que conſejo juſticiar, con quales veſtidos fuere preſo, con tales lo den al ſayon.* & nunc apud nos extat L. 1. tit. 32. lib. 4. *nova recopilat.* ibi: *lleve el verdugo las ropas que tuviere veſtidas al tiempo de la execucion; y ſe entienda en el hombre el ſayo, i calças, i jubon.* Hinc Etymologiam nominis *ſayon* videor aſſecutus, vel ſic vocatus: quia ſibi veſtes rei vindicabat, vel quia ſagatus ſpiculator: è militum numero erat. Huc (ſic autumo) reſpexit Divus Cyprianus, ubi mortem ſubiturus dedit carnificibus veſtem, *& cùm perveniſſet* (inquit Poſsidonius de paſsione Cypriani) *in locum, qui dicitur ſextus, quarto ab urbe milliario, ſpoliavit ſe birro, & tradidit carnificibus.* His pro coronide non incongruè addam ſub nomine *pannicularia* non contineri omnia, quibus indutus erat reus cùm in carcerem ductus, ſed tantùm, quæ vilia & non precioſa. Clarè hæc IC. licèt obſcuris verbis, docuit in d. L. *Divus*, quæ, ut illuſtrem, ſcribam. *Non enim bona damnatorum pannicularia ſignificari quis probè dixerit; nec ſi zonam circa ſe habuerit,*

rit, protinus aliquis ſibi vindicare debebit; ſed veſtem, qua is fuerit indutus, aut nummulos in ventralem, quos victus ſui cauſſa in promptu habuerit. Zonam intelligo, non eam, in qua nummi aſſervantur; ſed illam; quæ variis gemmis auroque ſtellata, magno ſtabat precio. Apud Duces namq; Romanos zona, & Baltheus idem. unde in gloſsis ζώνη. *Baltheum, cingulum*, & is Baltheus ornatus ſæpe aureis ſtellis. Virgil. lib. 9. Æneid.

Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula ——

& lib. 12. in fine.

—— *Infelix humero cùm apparuit alto*
Baltheus, & notis fulſerunt cingula bullis.

Calphurn. in Bucolic.

Alternet vitreas lateralis cingula bullas.

unde in Apulejo *Cingula aurata*. Statius. *Flammea.* Perſius *Satyr.* 4. verſ. 44.

—— *Sed lato baltheus auro*
Protegit. ——

Divus Ambroſius lib. de Helia & Iejunio cap. 13. ſtipatores, inquit, *hi ſunt bellici, qui miniſtrant ſuccincti auro, & Babylonicis lumbos ſuffulti baltheis. Aureis torquibus nitent colla infantium, aureis bullis zonam tegunt.* Ælius Spartianus agens de Adriani modeſtia, inquit, *ſine auro baltheum ſumeret.* Contrà Vopiſcus de Carino. *Habuit baltheũ etjam ſæpe gemmatum.* quę diſtrictè vetant L. 1. C.

nulli licere in frenis, & equestribus sellis, &c. Huc allusit Noster Poëta Ioannes de Mena in principio *coronationis*, hisce versibus:

e las cunas clareciera
donde Iupiter naciera
a quel hijo de Latona
en un taçhon de la zona
que çine toda la Esfera.

Cùm enim Astrologi in zona duodecim signa collocent, ut Poëta solem per unum eorum exprimeret transeuntem, mutuavit metaphoram à zona, quæ variis fixis stellis aureis distinguitur, quas *tachones* nuncupamus. Hæc zona ideo variegata auro & gemmis, quia militare insigne, & decus militiæ Tribunitiæ. Ex ea Tribuni appendebant pugionem, quod vocabatur *Parazonium*, Martial. *lib.* 14. *Ep.* 29. cujus lemma, *Parazonium.*

Militiæ decus hoc, & grati nomen honoris,
Arma Tribunitium cingere digna latus.

Vnde Marcellus IC. in L. *Titius*. 25. π. de *testam. milit.* ut denotaret Titium jam honorem Tribunatus militaris consecutum, *cinctum* esse dixit, his verbis: [*Titius priusquam Tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea cinctus, manente eodem, defunctus est.* Erat igitur zona de qua IC. in d. l. *Divus.* magni pretii, ut optimè interpretatur Accursius, & ideo in pannicularia non annumerata; numeranda, si vilis; uti leves annuli, & nummi,

quos in *ventrali*, id est, bursa circa ventrem pendenti, ad victum in promptu habemus. Quas bursas *esqueros* nominamus, non ut usurpant Comici & aliqui putant, quod in illis deferre solent Pastores annulos ferreos, silices, & ignis escas, hoc est, fungos aridos, & fomitem unde,

—— semina flammæ
Abstrusa in venis silicis, —

siue scintillæ escussæ, rapiunt flammas: sed quod ad escam quotidianam præ manibus in his bursis pecunias gestemus. Scio etjam hoc nomen optimè deduci posse, à Græco ἀσκοπήρα, id est, *marsupium* formatum ἀπὸ τοῦ ἀσκὸς, quod est *pellis*, & πήρα, quod *peram* sive *sacculum* significat, ut scripsit Suidas. ἀσκοπήρα τὸ μαρσύπιον ἤτοι σακκοπάθιον, & Suetonius utitur, ex vulgata & vera lectione, ea voce in *Nerone, cap.* 45. illis verbis: *Alterius collo, & ascopera deligata, simulq; titulus. Ego quid potui, sed tu culeum meruisti.* Sed ad rem, ut jam finem hisce parergis imponamus, conducunt Verba Basilicorum titulo de *bonis damnatorum*, quæ ex interpretatione Cujacii sunt. *Pannicularia autem est vestis, qua cùm comprehenditur* [damnatus reus] *indutus est, & nummuli; quos victus causa refert; vel annuli usque ad aureos quinque: non etjam zona, vel preciosi annuli, vel magna quantitas.* ubi vides, quia in pannicularia continetur vestis, exceptam fuisse zonam; nam licet veniat sub nomine

vestis vel pannorum ut rectè infert Bartolus ex d. l. *Divus*. num. 2. & probat ex L. *vestis*. π. de *auro & argen. legat.* tamen, uti preciosa, expungenda damnati spolijs. Idem videtur sensisse Glossographus Basilicorum verbo *vestem*, dum inquit: *Non etiam si lapidem preciosum in digito habuit, vel chirographa gestarit in sinu magnæ quantitatis, hæc enim nullo modo ad vestem pertinent.*

Butyrum, & mel comedet, ut sciat. *Terentio, Ovidio, & Iuvenali lux.*

CAPVT VIII.

DIxi in medio schediasmate de Pliniani loci discusione, & semper in eadem manebo sententia, unius vocis unicam esse significationē; reliquas verò illi per tropos accommodari. Itaque particula *ut*, quę variè distrahitur apud Grammatistas, unum semper intellectum habet similitudinis videlicet. Horatius lib....

Vt tu fortunam sic te nos, Celse, feremus.

Terentius Phormione Act. 4. Scen. 4.

Vt te quidem omnes Dii Deæq; superi inferi
Malis exemplis perdant.

Sed deest, *oro*, vel, *precor*. Dicunt accipi pro *quamvis*. Ovid.

Protinus ut venias facta videbor anus.

sed

ſed deeſt, *eſto*, vel, *fac*, vel, *demus*, unde Iuvenalis locus obſcurus lucem poteſt accipere, Satyr. 10. verſ. 97.

—ſed quæ præclara & proſpera tanti,
Vt rebus lætis par ſit menſura malorum;

ſcilicet *fac*. Ita in illo Iſaiæ c.7. n.15. *Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum.* Si vellem hujus loci interpretationes enumerare nunquam finis eſſet. Sunt enim qui quærant, quid ſimile habeat butyrum cum re mala, aut mel cum re bona, vel contrà: quæve ſit analogia mellis, & butyri cum malo & bono. At verò ſi Grammaticæ rationi adhæreas, facilè hæc omnia elucidabis, & luci dabis. Dic igitur deeſſe huic orationi, *Eſto, Fac, Demus*. ut ſit ſenſus: Puer hic, qui naſciturus eſt, Deus eſt: ſed more puerorum educabitur, butyro ſcilicet, & melle: ut parvuli infantuli ſolent educari, quamvis ipſe ſit perfectus, nec in ſapientia poſsit creſcere: hoc eſt, Demus ipſum jam poſſe reprobare malum, & eligere bonum (quod eſt perfectorum) ipſe tamen, ut pueri cœteri alendus eſt butyro, & melle.

Tormenta

Tormenta fallacißima. servi ut in caput domini torquerentur, publicati. Bartolus reprehensus. illustrata l. unius π. de Quæstion. *Cappadoces ad testimonia falsa, cùm torquerentur, durantes.* Τρία κάππα κάκιστα. *Petronius emendatus. Myrrhatum vinum, aliud dulce. aliud amarum. D. Matthæus & D. Marcus explicati. vinum damnatorum. Apulejus correctus.*

CAPVT IX.

AIT Quintilius li. 5. *Institutionum Orator.* cap. 4. in tormentis alteram partem vocare quæstionem, *veram fatendi necessitatem*; alteram sæpe etjam *caussam falsa dicendi.* Quod aliis patientia facilè mendacium faciat; aliis infirmitas, necessarium, Quod agnoscens Iurisconsultus Vlpianus in l. 1. §. *quæstioni* 23. π. de *quæstionibus statutum esse* inquit, *non semper fidem tormentis; nec tamen nunquam adhibendam fore*; & apponit præcedentium ætyologiam his verbis: *Etenim res est fragilis* [quæstio] *& periculosa, & quæ veritatem fallat: nam plerique patientiâ, sive duritiâ tormentorum, ita tormenta contemnunt, ut exprimi eis veritas nullo modo poßit: alii tanta sunt impatientia, ut quivis* [lege *quævis*] *mentiri, quàm pati tormenta velint. Ita fit, ut etjam vario modo fateantur, ut non tantùm*

tùm se, verùm etjam alios criminentur. Quam veritatem, & quotidiana experientia docet, & veterum authorum (Livii lib. 14. & Curtii lib. 6. Plutarchi in Pompejo. Val. Max. lib. 3. cap. 3. lib. 6. c. 8. & lib. 8. cap. 4.) testimonia manifestant, qui tormentorum impatientes exsibilandos traducunt; & fortiter tolerantes cum pompa conspiciendos omnibus proponunt. De Ægyptiis Ælianus lib. 7. *var. histor.* cap. 8. Αἰγυπτίους φασὶ δεινῶς ἐγκαρτερεῖν ταῖς βασάνοις, καὶ ὅ πθῆττον τετνήξεται ἀνὴρ Αἰγύπτιος στρεβλούμενος ἢ τ' ἀληθὲς ὁμολογήσει, id est, *Aegyptios ajunt patientissimè ferre tormenta, & citiùs mori hominem Aegyptium in quæstionibus tortum, examinatumque, quàm prodere veritatem.* Quare lex Iulia de adulteriis sapientissimè cavit, ut servi in caput dominorum torti post quæstionem habitam publicarentur, & reddit huiusmodi rei rationem Vlpianus in lib. 3. de *adulteriis* in L. *si postulaverit.* 27. §. *jubet lex.* 11. π. *ad leg. Jul. de adulteriis,* his verbis: *Ratio autem publicandorum servorum ea est, ut sine ullo metu verum dicant: & ne dum timeant se in reorum potestatem regressuros, obdurent in quæstione.* Cùm ergo patientia veritatem occultet, Iurisconsultis visum, evidentioribus indiciis in reos comprobatis, iteranda tormenta; præcipuè si de ipsorum animi, atque corporis duritia constaret. Ita respondit Paulus lib 5 *sentent.* tt. 14. §. 3. relatus in L. *unius.* 18. π. de quæstion. *Reus* (scribit)

evidentioribus argumentis oppressus repeti in quaestionem potest, maximè si in tormenta animum corpusque duraverit, ubi verbum *duraverit*, haud in communi notione, nec cujvis obviâ. unde lectiones variant, & in margine scioli diversas expositiones scribunt. Alii legunt: *Maximè si in tormenta animum corpusque obduraverit*, alii: *si in tormenta animus corpusque duraverit*. Illi faciliùs ducunt emendare, quàm interpretari. Hi secum reputant corrigere & interpretari, quæ non intelligunt; dum pro *persistere* & *perseverare*, frigida sanè expositione, *durare* accipiunt decepti vulgari, & triviali significatione, quæ passim prostat in Iure, ut in l. *venditor*. 49. π. de *judiciis*. Quorum antesignanus it Bartolus ad d. l. *unius*. n. 3. *Dicitur hic maximè*, inquit, *si in tormentis animus corpusque duraverit. Quæro quando durat in tormentis animus & corpus. Responde; Quando propter tormenta non habet animum confitēdi, nec confitetur, nec perseverat: tunc non durat animus*. Cujus si amplectaris interpretationem venit corrigenda textus littera, ut sint ANIMUS, & CORPUS, in nominandi casu: cùm potiùs ibi τὸ DURARE, actionem significet; Reum scilicet durare animum, & ita strenuè tormenta tolerare, ut animus, & corpus ea insuper habeant, ac arrideant. De Attilio Regulo Silius Italicus:

Ossa liquefactus fumarunt fervida membris,

Mens

Mens intacta manet, superat ridetque dolores,
Spectanti similis. ——

Hac eleganti notione verbi *durandi* usus est Seneca Epist. 57. *Sed jam me sic ad omnia ista duravi:* Quintil. Declam. 279. *Non omnium animos maritorum durare ad sanguinem; esse quosdam mitiores, qui ne conspicere quidem cruorem sufficerent.* Horat. Sat. 4. lib. 1. ——

—— *Simulac duraverit ætas*
Membra animumque tuum, &c.

Hinc absolutè, *durare* significat superare dolorem. Gallio apud Senecam controvers. 11. *Anime dura heri fortior eras.* Plin. lib. 1. Epist. *nil jam ne me quidem impetraturum, tam obstinatè magis ac magis induruisse.* Glossæ veteres: *Durat* καρτερεῖ μακροθυμεῖ, ὑπομένει. *Duravit.* ἐκαρτέρησεν, cujus verbi καρτερέω significatione utitur eleganter Ecclesiasticus cap. 2. n. 2. Εὔθυνον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον, καὶ μὴ σπεύσῃς ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς, id est, *fac ut rectum sit cor tuum, & perdura; & ne festina tempore adversitatis.* Quid aliud innuit τὸ. μὴ σπεύσῃς? Est enim μακροθυμία *repressa festinatio,* & *moderatio animi. Ne festines,* est; ne sis impatiens, & ne tolerantiæ carceres egrediaris. Valerius item Maximus lib. 2. cap. 7. num. 10. è verbo *duro, duramentum* deduxit, & dixit: *duramentum imbecillitatis humanæ.* Hæc patientia, quam *duritiam* vocant Iurisconsulti in d. L. 1. ab assuetudine etjam; & ab

arte. Ab assuetudine; testes Cappadoces de quibus Persii vetus commentator ad Sat. 6. vers. 75. *vel quia Cappadocas* (ait) *dicerent habere studium naturale ad falsa testimonia proferenda, qui nutriti à pueritia in tormentis, eculeum sibi facere dicuntur, ut in eo se invicem torqueant; & cùm in pœna perdurarent ad falsa testimonia se bene vanundare.* Proverbium: Τρία κάππα κάκιστα. De his Petronius in Satyrico. dum confundēs Aetyopas, qui Melanosyri, cum Cappadocibus, qui Leucosyri, sic inquit: *Ita tanquam servi Aetyopes, & præsto tibi erimus sine tormentorum injuria hilares; ubi* pro *sine torment.* (manu ducente Meursio) lege, *in tormentorum injuria.* Ab arte: scies ex Opio Solano & similibus humores turbari: quibus soporem conciliantibus, & nervorum origines obstruentibus, sensus stupefieri & impediri sensatione, certum est eandem vim. Dioscorides tribuit lapidi Memphiti ex Aegypto li. 5. cap. 115. Addo & damnatis, ut expertes doloris essent, vinum myrrhatum propinari solitum. Non illius, cujus Martialis meminit li. 14. Epigr. 113. quod inter dulcia Plinius annumerat li. 14. cap. 13, quia hoc jucundum & gratum. Sic nuncupatum, nam calidum in vasis myrrhinis infusum ad saporem conciliandum. Distichon Epigrammatarii,

Si calidum, potas, ardenti myrrha falerno
Convenit, & melior fit sapor inde mero.

&

& ad odorem contrahendum, ut Plinii verba denotant [*lautißima*, inquit, *apud priscos vina erant myrrhæ odore condita:* Myrrhatum vinum intellige amarum, & insuave; quia permixtum myrrhâ, quæ amara, & ideo Plinius lib. 12. cap. 16. ait, *Myrrham adulterari lentisci glebis & gumi, nec non Cucumeris succo.* utrumque disces ex S. Historia Divi Matthæi c. 27. n. 34. *& dederunt ei*, inquit, *vinum bibere cum felle mixtum.* D. Marcus cap. 15. n. 23. sic scripsit: *& dabant ei myrrhatum vinum*, Divus Matthæus *vinum felle mixtum.* dixit; quia amarum: quòd amarum infectum felle vocemus. Sic interpretatur Divus Augustinus de consensu Evangelistarum lib. 3. cap. 11. to. 4... ibi. *Hoc intelligendum est Matthæum dixisse cum felle mixtum. Fel quippe pro amaritudine posuit: Myrrhatum enim vinum amarißimum est.* Propinatum ergo D. N. forte à piis mulieribus, (viri docti putant) quę nimirum lamentantes eum prosequebantur quò sensibus (ut eis videbatur) alienatis mortem crucis horribilem subiret sine dolore. Myrrham enim, si largiùs bibatur, mētem adumbrare, vel inferre mortem Galenus docet, (atque id Medicorum filiis notissimum) li. 15 *simplic. medicament.* c. 19. Hinc potum istum ab illo D. Lucæ cap. 23. nu. 36. & Divi Ioannis c. 19. n. 29. diversum cense, varijs argumentis ex ipsa historia sacra petitis, & per multos congestis, qui ad Evan-

gelia ſcripſêre commentaria. Quæ ne videar à-ctum agere, prætereo: unum adducens tantùm ex verbis Divi Matthæi c. 27. nu. 48. Nam agens de illo potu, quem D. N. Crucifixo pæne jam expiranti. Divus Lucas & Ioannes oblatum narrant, ait: *& continuò unus ex eis acceptam ſpongiam implevit aceto, & impoſuit arundini, & dabat ei bibere*, diſtinguens illum, de quo num. 34. ab illo, de quo n. 48. De hoc duplici potu rex David Pſal. 68. n. 22. *Dederunt*, inquit, *in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto*. Nec in D. N. morte id ſolùm ex myſterio, ut adimpleretur prophetia; ſed etjam ex conſuetudine. Nam moris erat apud Iudæos tormenta ſubituris ad duritiem corporis, & animi conciliandam, vinum myrrhatum & inebriativum miniſtrare; ut extat in Talmudicis ſcriptis titulo *Abel Nabati* c. 2. quem morem adſtruebant Prover. c. ult. n. 6. *Date ſiceram mœrentibus & vinum his, qui amaro ſunt animo*. Quod vinum, *damnatorum vinum* Amos vocat c. 2. n. 6. *& vinum damnatorum*, inquit, *biberunt in domo Dei ſui*, metaphoricè David Pſal. 59. n. 4. *Potaſti*, ait, *nos vino compunctionis*. Chaldaïcus paraphraſtes vertit *Calice maledictionis*, videlicet quia, cruciariis, maledictis à lege, dabatur. Vbi Divus Hieronymus ſic transfert, *potaſti nos vino conſopiente*, id eſt, illo damnatorum vino, quod ad torporem inducendum eis datur, & ad eos ſopiendos ac dormien-

dormientibus exæquandos. Id etjam moris fuisse apud Gentiles non inscitè probavit Nicolaus Faber Apuleii li.8.his verbis: *Indidem sese multimodis commaculat ictibus mirè*[legit *myrrhæ*]*præsumtione munitus*, & li.10. *obfirmatus mira* [legit *myrrha*]*præsumtione multis verberibus, ac ne ipsi quidem succubuit igni*. Emẽdatione facili & ex simili ductu literarum obvia, etjam exemplis confirmata: pro omnibus sufficiat unum ex d.l.14. c.14. Plinii. Nam ubi nunc legitur *lautißima apud priscos vina erant myrrhæ odore condîta*, in antiquis Codicibus legebatur: *Miro odore condîta*. Nec aliquis inficias eat, quòd inveniri scriptum neget damnatum ad futuros ictus & verbera, præmunitum myrrhâ, & asseveret nullum reum myrrhâ præcautum elusisse judicem severum; Quia apud nos quotidie thure & myrrha torquendos se indurare solitos audio, & apud Romanos semine erucæ in vino infusæ (calida enim est & in eo, eadem cum myrrha) reos præmunitos contra verbera, docet Plinius li.20. cap.13. *Ajunt*, inquit, *verbera subituris potum erucæ semen ex vino duritiam quandam contra sensum inducere.*

Vnum

Vnum uni contrarium esse, non unum duobus, aut multis. Ecclesiasticus. Plato. Aristoteles Jureconsulti & Poëtæ, explicati.

CAPVT X.

NIL adeò consonum veritati, & rationi adaptatum videtur, quin aliquoties suâ sede moveri, vel etjam pelli contingat; aut assentantibus aut attentantibus iis, qui ultra vires sortemque Genium ex ingenio præsumentes audent nova res, & pectore nonnunquam asserunt toto. Qui autem vetera, & solida, vel antiquanda, vel etjam amandanda omnino reputant, tanquam monstra Feliciùs ageretur cum iis, si, quemadmodum vino vetere sapientes, ita & doctrinâ, ut antiquis moribus utendum ducerent: vel saltem vetera tractarent noviter, dum vera, ut aliquid ex iis elicerent momenti: Nova autem communiter, ut videtur expeditius. Nam utrunque rectè esset. Tũ quod priuati juris facimus, quæ publico mutuamus; nec illis, ait Seneca, manus injicimus tanquam alienis sunt enim publica, & alienum factum subtiliter interpretantes, etsi non laudabiliores inventore tamen proximè ei accedimus non minore digna gloriâ. Qui præcessêre ne dicant præripuisse viam mihi, nam apperuisse verius est. Multum interest an ad consumtam materiam, an ad subactam accedas

cedas. Creſcit in dies, & inventis inventa non obſtant, præterquam quòd *optima ſit ultimi conditio*. hoc ſemper novum erit uſus & inventorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Tum quòd ſemper licet, quod Horatius jubet,

Signatum præſente nota producere noſtrum.

Forma enim publica, ut in numis ait Paulus L. 1. π. de contr. emp. facit perpetuam æſtimationem & uſum, nec ulli nato poſt mille ſecula præcludatur occaſio ſemper aliquid adjiciendi. Videbor ego utramque utrinque paginam adimpleſſe, ſi ea, quæ à magnis viris tradita, quippe vera, ſcribam; addamque inſuper alia, quæ rem illuſtrent totam, nec extra lectoris captum & fructum. Quid decantatum magis, ſed quid magis verum, quã Ariſtotelis axioma: *Virtutes morales in medio duorum extremorum ſitas eſſe.* unde & celebre illud, *In medio conſiſtit virtus*: & *aurea* Poëtis laudata *mediocritas* omnibus in rebus, in actionibus cunctis, ſtudiis, functionibus tenenda, miſcenda, obſervanda. Sic Venuſinus Vates:

Et modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraq; nequit conſiſtere rectum.
—— Medio tutiſſimus ibis
Inter utrumque vola. inquit Ovidius: & unus è ſeptem ſapientibus μηδὲν ἄγαν, quod tam celebre factum eſt, ut illuc Comicus reſpiciens in Andria expreſſerit apprimè utile in vita *Ne quid nimis.*

N Eaque

Eaque re Apollodorus mediocritatem in rebus tutiorem eſſe ſcripſit μεσότητα ἐν πᾶσιν ἀσφαλέστερον εἶναι. Agnoſcit hæc Divus Hieronymus ad Demetriadem, ſi modò Epiſtola illa Divi Hieronymi eſt, quibus adſtipulatur Epigrammatarius:

Illud quod medium eſt atque inter utrumque probamus, & parœmia πάντων μέτρον ἄριστον. Nō deſunt tamen qui opinionem hāc, licèt ab antiquis probatam, cogitarint evertere; virtuti nempe uni putantes ſuperuacaneum aſsignare duo vitia. Legerant apud Eccleſiaſtic. c. 33. n. 15. *Et ſic intuere in omnia opera Altiſſimi. Duo & duo, & unū contra unum.* Plato in Alcibiade dial. 2. inter alia hoc diſputat So. καὶ μὴν δύογε ὑπεναντία ἑνὶ πράγματι πῶς ἂν εἴη. Alc. οὐδαμῶς, id eſt. So. *Quin etiam duo uni rei contraria eſſe quî poſſunt?* Alcib. *nullo modo*. Idē Plato in Protagora: οὐκ οὖν (ἦν δ' ἐγὼ) ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν ἐναντίων ἓν μόνον ἐστὶν ἐναντίον καὶ οὐ πολλά, hoc eſt: *Nónne dicebam ego unicuique contrariorum unum ſolum eſt contrarium, non multa?* Ariſtoteles 10. Metaph. cap. 4. Φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἑνὶ πλείω ἐναντία εἶναι, id eſt, *planum eſt fieri non poſſe, ut uni plura ſint adverſa.* Ibidem cap. ſeq. ἐπεὶ δὲ ἓν ἑνὶ ἐστίν ἐναντίον, id eſt, *ſi autem unum uni contrarium eſt*, & Philoponus, qui lib. 3. Phyſ. cap. 3. inquit: *Atqui omnis mutatio conſtituta eſt inter contraria: Sequitur incommodum ut duo eidem uniq́; ſint contraria, quod quidem abſurdum eſt, quandoquidem uni ſemper contrarium eſt.*

Inſuper

Inſuper addunt: *Neque enim ſi cedam, aut etjam fugiam, ero fortis; nec ſi permiſſis voluptatibus fruar temperatus, ſed alia ſunt earum rerum nomina, nec unum duobus contrarium eſt, ſed unum uni, duobus duo.* Quæ ſunt verba Lud. Vivis li. 5. de *corruptis artibus*, ubi Ariſtotelem affirmat meritò reprehendi ab Laurentio Valla li. 3 de *Voluptate*, dum vult virtutem eſſe mediocritatem & inter duo extrema cum utroque pugnare. Quam opinionem, ſuppreſſo tamen ejus nomine, ſequitur Franciſcus Valleſius libro de *Sacra Philoſophia*, cap. 75. Longè tamen fefellit eos cacoëthes ſcribendi. Nam licèt unum uni contrarium ſit, hoc verum eſt quãdo illud ita eſt adæquatum, ut ſecundùm totam latitudinem ejus ei opponatur. At verò quando virtus habet duo vitia ſibi contraria, tunc neutrum ei opponitur adæquatè, id eſt, ſecundùm totam latitudinem materiæ & actuum ejus, nec adverſatur perfectè virtus alteri vitiorum? Pro cujus rei explicatione notabis Medium eſſe duplex; vel enim eſt τοῦ πράγματος *rei*, vel πρὸς ἡμᾶς *quoad nos*, & hoc medium appellatur medium *perſonæ*. *Medium* autem *rei* nuncupatur illud, quod animadvertimus tantùm juxta reſpectum rerum earum, pro qualitate medii diſtantis æqualiter à ſuis extremis. Verbi gratia: Centrum circuli dices eſſe punctum in circulo medium, illud autem à circumferentia circuli diſtat æqualiter. Atque

ejusmodi *medium rei* certè habet proportionem arithmeticam, in qua quidem termini semper à se mutuo distant æqualiter, alter enim alterum unitate excedit sola. At *medium*, quod diximus *persona*, est quod pro personarum ratione non habet plus vel minus, etsi non in omnibus personis sit unum & idem: idque propter personarum, aut aliarum etjam circunstantiarum varietatem. Atque hoc medium dices habere proportionē Geometricam, in qua non simplex vel nuda spectatur, aut servatur æqualitas, sed spectatur similitudo rerum pro circunstantiarum varietate, ut quando major merces datur ei, qui integrum diem laboraverit, quàm ei, qui unam, aut duas solas horas laboravit. Hujus medii Aristoteles affert exemplum ex arte γυμναστικῇ τροφῇ, in qua ipsi præfecti athletarum certam mensuram cibi suis athletis præscribere solebant, eandem quidem omnibus, sed habita tamen ratione virium, & valetudinis, roboris, corporis: itaque Miloni robustissimo athletę major quantitas cibi pręscribebatur, quàm tyroni alicui, qui non esset corpore tam robusto præditus. quemadmodum etjam servant adhuc istam proportionem medici, quòd nimirum non eandem quantitatem in medicamentis præscribunt ægrotis, & sanis; pueris, & adultis: sed vires & robur uniuscujusque observant, prudenter. Nam si medicina exhiberetur puero in tanta quātitate,

tate, quanta poſſet adulto firmiorumq́ue virium præſcribi, læderetur magis quam ſanaretur. Si quæras ergo quodnam medium habeat locum in virtute,& virtutum actionibus. Ariſtotelis ad hoc reſponſum habes; virum nempe prudentem in actionibus debere extrema fugere, id eſt, *nimium*, &, *parum*, nec non eligere *medium perſonæ*, quod ſibi & ſuæ conditioni, aliiſq́ue circunſtantiis accommodatum ſit. Neque enim eadem vel liberalitas vel prudentia, vel temperantia, vel fortitudo ſimpliciter ab omnibus poſtulari poteſt: ſed hîc conſideranda eſt qualitas & conditio perſonarum: Major enim liberalitas in divite quàm in paupere, Cæſare quàm in Principe requiritur. Sic temperantia major in ſtudioſo requiritur, quàm in milite, in muliere quàm in viro: major in Conſule prudentia, quàm in Senatore. ut & in Hectore majorem aſsignat Homerus fortitudinem quàm in Paride. Idemq́ue de aliis circũſtantiis ſtatuendum; cùm in templo major requiratur reverentia quàm in foro, & in tempore luctus major ſobrietas, quàm tempore gaudii exigatur. Cùm igitur liberalitas in medio poſita ſit & tum ad dandum, tum ad retinendum inclinet; avaritia autem non repugnet in omnibus actibus liberalitati, ſed in uno tantùm in quo conſiſtit largitio bonorum; prodigalitas verò è contrariò deſtruat bonorum retentionem, quàm ſuggerit liberalitas; dicendũ

 eſt

eſt avaritiam & prodigalitatem ſecundùm diver-ſas rationes opponi Liberalitati. Vnde non duo uni, nec unum duobus contrarium eſt adæquatè: nam ſi fingamus liberalitatem tantùm verſari circa dandum, tunc adæquatè contrarium eſſet avaritia. Fingamus iterum verſari ſolùm circa retinendum, Tunc prodigalitas perfectè liberalitati contrariaretur, quò videas avaritiam liberalitati tantùm opponi perfectè, in quantum hæc inclinat ad dandum; ſed quatenus inclinat ad retinendum vitium eſſe quod ſpecie recti nos decipit: ſicque videri affine virtuti. Quare difficile eſt diſtinguere parcum ab avaro in retinendo; ut prodigum à liberali in erogando

Fallit enim vitium ſpecie virtutis & umbra, ait Iuvenal. Sat. 14. ver. 110. Sic Quintilian. lib. 8 *Inſtit. Orat.* cap. 3. *Eſt enim*, inquit, *quæ* περιεργία *vocatur, ſuper vacua, ut ſic dixerim, operoſitas, ut à diligenti curioſus, & à religione ſuperſtitio diſtat.* utrumque exemplum confirmo. primum ex celebrando Vlpiani reſponſo, licet uſque adhuc, ut ingenuè dicā, accepto malè in L. *ſi bene collocata.* 33 π. de *Vſuris.* ubi *curioſitatim* à *diligētia* diſcriminat his verbis: *dummodo non acerbum ſe exactorem, nec contumelioſum præbeat; ſed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. Nam inter inſolentiam* [legunt aliqui *ſolertiam*] *incurioſam* [lege omninò *curioſam*] *& diligentiam* non

non ambitiosam multùm interest. & *ambitiosam,* dices, id est, *affectatam.* scripsi ad Martial. *Epist. lib.* 1. *nu.* 7. Secundum exemplum invenies apud Senecam, qui hinc intelligendus, li.2. de *Clem.* c.5. in princ. *Ergo quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat, ita clementiam & mansuetudinem omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt.* Sic *pietati* adversatur Hypocrisis, idque solius prudentis munus est virtutem à vitio separare: virtutes ita vitia mentiuntur, ut stannum argentum; & aurichalcum aurum, & ut ait D. Isidorus (qui hæc latiùs disputat li.2. de *summo bono,* c. 34. & 35.) *Tali igitur exemplo vitia species virtutum imitantur, & tamen se nonnulli justos esse confidunt, unde maximè reprobantur.* Aptum exemplum vitiorum de latronis specie sumitur; Nam sicut ex insidiis latro prodit, seque iter agentibus jungit, fingens se addere socium donec decipiat improvisum, ac demum latro manifestus ostenditur; ita se immiscent periculosè virtutibus vitia, ut animam, quæ sibi placebat de virtute deceptam, se vitijs implicatam inveniat. Horatius in Arte docet idem:

Maxima pars vatum (pater & juvenes patre dignì)
Decipimur specie recti: brevis esse laboro;
Obscurus fio; sectantem levia, nervi
Deficiunt, animique: professus grandia, turget;

Serpit

Serpit humi tectus nimium timidusque procellæ,
In vitium ducit culpæ fuga si caret arte, &c.

Idem Horatius in hanc sententiam lib. 2. Epist. 2.

Scire volam quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet; & quantum discordet parcus avaro.

Ovidius lib. 1. de *rem. amor.* vers. 323.

Et mala sunt vicina bonis, errore sub illo
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.
Quam potes in pejus dotes deflecte puellæ,
Judiciumque brevi limite falle tuum.
Turgida si plena est, si fusca est nigra vocetur.
In gracili macies crimen habere potest.
Et poterit dici petulans, quæ rustica non est,
Et poterit dici rustica, si qua proba est.

quibus versibus imitatur Lucretium li. 4. *Rerum Natur.* ubi animantium errorem illum pluribus persequitur verbis. Nempe amasiarum ab ipsis maculam vel nævum ita dissimulare, ut specie recti iismet, extenuantes, alterantes levioribus nominibus vitia, delectari videantur.

Nec sua, (inquit) *respiciunt miseri mala maxima sæpè.*
Nigra μελίχροους *est: immunda & fœtida* ἄκοσμος:
Cæsia παλλάδιον: *nervosa, & lignea* δορκάς.
Parvula, pumilio: χαρίτων μία, *tota merum sal:*
Magna, atque immanis, καταπληξις *plenaque honoris:*
Balba, loqui non quit, τραυλίζει; *muta, pudens est:*

At

At flagrans, odioſa, loquacula λαμπάδιον *fit.*
Ισχνὸν ἐρωμένιον *tum fit, quem vivere nonquit;*
Præ macie ῥαδινὴ *verò eſt. jam mortua, tuſsi.*
At gemina, & mammoſa, Ceres eſt ipſa ab Iaccho.
Simula σιληνὴ, *ac ſatyra eſt: labroſa* φίλημα.

Valde ad guſtum meum Tullius in Partit. Orat. *cernenda ſunt*, ait, *diligenter, ne fallant nos ea vitia, quæ virtutem videntur imitari. Nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas, in voluptatibus aſpernandis, & magnitudinem animi ſuperbia in animis extollendis; & integritatem deſpicientia in contemnendis honoribus & liberalitatem effuſio, & fortitudinem audacia imitatur; & patientiam duritia immanis; & juſtitiam acerbitas, & religionem ſuperſtitio, & lenitatem mollitia animi, & verecundiam timiditas; & illam diſputandi prudentiam concertatio captatioq́ꝫ verborum, & hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquendi.* Seneca ſubſcribit Ciceroni in d. li. de *Clementia* cap. 4. circa fin. *Hanc* [*crudelitatem*] *clementia repellit longiùs à ſe. Nam ſeveritatem illi convenire certum eſt; Ad rem pertinet hoc loco quærere quid ſit miſericordia: plerique ut virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant miſericordem. Hæc autem vitium animi eſt: utraque circa ſeveritatem, & circa clementiam poſita ſunt. Quæ vitare debemus ne per ſpeciem ſeveritatis in crude-*

crudelitatem, néve per speciem clementiæ in miseri-cordiam incidamus. In hoc leviore periculo erratur, sed par error est à vero recedentium. obiter per occasionem animadverte Senecam de *Misericordia* loquutum Stoicorum dogmate: quem explicat D. Thomas secunda secundæ de *Clement. & mansuetud.* quæ. 157. & de *Crudelitate*, quæ. 159. Conceptis verbis idem Philosophus, & ex formula ad rem. Epist. 114. *Dabo inquam*, ait, *maximæ famæ [viros] & inter admiranda propositos, quos, si quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta sunt, ut illas secum tractura sint. Adjice nunc quod oratio certam regulam non habet consuetudo illam civitatis, quæ, nunquam in eodem diu stetit, versat; multi ex alieno sæculo petunt: verba duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus, & Curio nimis culti & recentes sunt: ad Appium usque & Coruncanum redeunt. Quidam contra, Dum nil nisi tritum & usitatum volunt, in sordes incidunt*, &c. gustum tibi dare volui tota his contexitur Epistola. Dixerat epistolâ 45. *Vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt:* TEMERITAS *sub titulo* FORTITVDINIS *latet*, MODERATIO *vocatur* IGNAVIA, *pro* CAVTO TIMIDVS *accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime.* Exclamauerat jam Primus in Historia Romana Sallustius sub persona M. Porcij Catonis in bello Catilinario his verbis: *Hîc mihi quisquam*

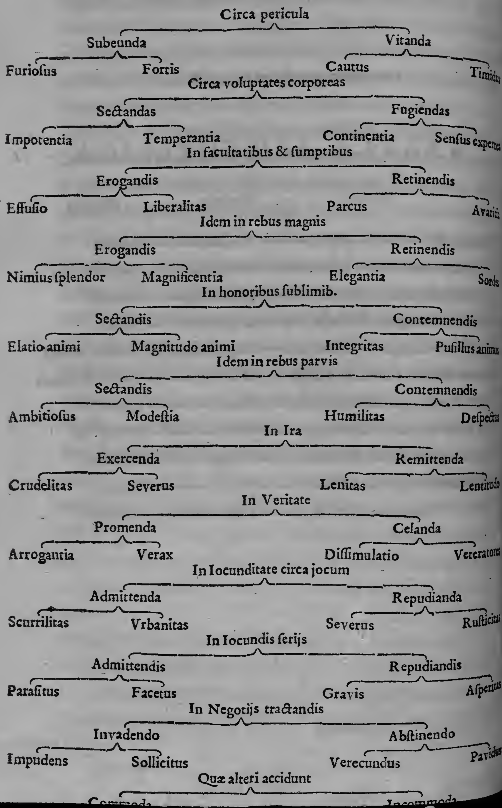
quisquam mansuetudinem, & misericordiam nominat? Jam pridem equidem nos vera rerum vocabula amisimus: Quia bona aliena largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo vocatur; eo Respublica in extremo sita est. Iureconsulti etjam eam agnovêre veritatem, dum apertis responsis sub prætextu virtutis vitium latere manifestant, & specie recti nos decipi, Callistratus in L. *observandum.* 19. π. de *Off. Præsid. Observandum,* inquit, *Jus reddenti, ut in adeundo se facilem præbeat, sed contemni non patiatur.* & paulò pòst: *nam ex conversatione æquali contemptio dignitatis nascitur,* & in §. 1. *Sed neque in cognoscendo excandescere adversus quos malos putat, neque precibus calamitosorum illachrymari oportet, id enim non est constantis & recti judicis, cujus animi motum vultus detegit.* Vlpian. in L. *illicitas exactiones.* 6. §. *illicita ministeria.* 3. eo. tit. de *off. Præsid.* & *sub specie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat* [*Præses*]. Innuit etjam hoc Divus Gregorius li. 20. *Moral.* cap. 6. circa medium his verbis: *Sit amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderatè sæviens; sit pietas, sed non plus quàm expediat parcens.*

Propono itaque tabulam Aristotelicam & nostram, addita insuper interpretatione, ut vicissim sibi lucem præbeant. In nostra virtutum actus divisi, necnon & vitia ita, ut si de vno ordine promas

vitium, & ex altero virtutem vitium virtuti contrarium adæquatè reperias; Nempe quo ad actus exercendos. Si tamen ipsum illud vitium, quod prius proposuisti, non opponas virtuti quàm in ordine contrario sitam repereras; sed illi, quæ est in ipsomet ordine illius vitii, discriminabis vitium à virtute, quæ sub recti prætextu decipit, & certè desipientem facit. Et à contrario idem erit. Exemplum petes ex tabula.

¶ Sume tabulam. Virtus circa pericula, quæ fortitudo est, inclinat ad subeunda & vitanda pericula. Vis subire? eris fortis, & secundum hunc actum timidus adversatur adæquatè forti. Vis vitare? cautus eris, cui sub specie recti timidus assimilatur. Converte ordines. Vis inquam vitare? cautus eris, cui adversatur, secundum hunc actum, adæquatè furiosus vis subire? fortis eris, cui sub specie recti furiosus venit similis.

TABVLA NOSTRA



Hæ tabulæ ponendæ ſunt fol.108.& 109.

TABVLA ARISTOTELICA.

	Exceſſus	Medium	Defectus
In periculis	Audax	Fortitudo	Ignavia
In voluptatibus	Intemperans	Temperantia	Senſus expers
In dandis pecunijs	Effuſio	Liberalitas	Avaritia
Idē in rebus magnis	Nimius ſplēdor	Magnificentia	Sordes
In honoribus magnis	Elatio animi	Magnitudo animi	Puſillus animus
In Honoribus	Ambitioſus	Modeſtia	Vacuus ab honore
In Ira	Iracundia	Lenitas	Lentitudo
In Veritate	Arrogantia	Veritas	Diſſimulatio
In jocunditate jocoſa	Scurrilitas	Comitas	Ruſticitas
In jocunditate ſeria	Aſſentatio	Amicus	Moroſus
In perturbationibus	Pavidus	Verecundus	Impudens
In perturbationibus	Invidentia	Indignatio	Malevolentia
In jure adminiſtrādo	Plus	Iuſtitia	Minus.

EXPOSITIO TABVLÆ

De

FORTITVDINE.

¶ In periculis ſubeundis qui timoris vacuitate agit caret nomine, ut ait Ariſtoteles, ſed dicatur μαινόμενος, id eſt, *furioſus* vel *præceps*.

Qui verò fidendo agit θράσος ſive θρασὺς, id eſt, *audax*, vel *arrogans*. Horat. lib. 1. Car. Od. 3.

audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.

¶ *Fortitudo*, ἀνδρεία *fortis. conſtans.* Iuvenalis Satyr. x. verſ. 357.

Fortem poſſe animum, & mortis terrore carentem.

Horat. de viro bono lib. 2. Sat. 7. verſ. 86.

Fortis, & in ſeipſo totus teres, atque rotundus.

Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 6.

¶ *Cautus* εὐλαβὴς Cic. 4. Tuſcul. *à malis naturæ declinamus, quæ declinatio, ſi cum ratione fiat, cautio appellatur. Quæ autem ſine ratione, metus.*

¶ *Timidus* δειλὸς. *metuens. pavidus. ignavus.* Virg. lib. XI. Æneid.

vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingit.

Idem li. 4. Georg. & li. 1. Æneid.

Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.

DE VOLVPTATE CORPOREA.

¶ *Impotentia* ἀκολασία. *Intemperantia. gulosus* apparatu *Nimius splendor*. Horatius ubi de Cleopatra li. 1. Carm. Ode. 37.

Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum quid libet impotens
Sperare ——

& ipse Horatius sæpè vocat *Nepotem*, & *Luxuriam*.

¶ *Temperantia*. σωφροσύνη. *Elegans. Lautus*. Aristotel. li. 3. Ethic. cap. 10.

¶ *Abstinentia. continentia*, ἀποχή. *Castitas*. ἐγκράτεια, ἁγνός *Castus*.

¶ *Sensus expertes*. ἀναίσθητοι. Cic. in Partic. *Temperantiam imitatur immanitas quadam in voluptatibus aspernandis*. Alibi vocat *sine sensu*. Martialis lib. 10. epig. 19.

Tunc me vel rigidi legant Catones.

Aristoteles non dat nomen.

DE FACVLTATIBVS.

Aristot. lib. 4. Ethic. cap. 1.

¶ *Effusio. Profusio. Luxuria*, ἀσωτία. Cic. 4. Fi & dixi ad Martialem lib. 4. epig. 9.

¶ *Largitas. Liberalitas*. ἐλευθεριότης. *Elegans* Cornel. in vita Attici. *Elegans, non Magnifi* *Splen*

Splendidus, non Sumtuosus: omni diligentiâ munditiam non affluentem affectabat.

¶ *Parcus*. φειδωλός. *Frugi*. Iuvenal. Satyr. 14. vers. 112.

—*tanquam frugi laudatur avarus.*
Tanquam parcus homo—

& Horatius li. 2. Epist. 2. vers. 194.

—*Et quantum discordet parcus avaro.*

¶ *Avaritia. Tenacitas.* ἀνελευθερία. *Illiberalitas. Tristis. Tenax.*

DE FACVLTIBVS ET SVMTIBVS MAGNIS.

Aristoteles Ethic. lib. 4. cap. 2.

¶ Nimius *Splendor: Insolentia. Elegantia inscitia*, vel *Imperitia*. ἀπειροκαλία. βαναυσία. *Luxus*: Operaria quędam in sumtu faciendo *Insolentia*.

¶ *Magnificentia*. μεγαλοπρέπεια. *Lauti. Lautiores. Sumtuosiores. Splendidi.*

¶ *Mundi. Elegantes*. καθαροί. φιλόκαλοι. Horat. *Mundus erit qui non offendet sordibus, atque in neutram partem cultus miser*. Cicero in Bruto. *Nam in epularum apparatu à magnificentia recedens, non se parcum solùm; sed etjam elegantem videri volet.*

¶ *Sordis*. μικροπρέπεια. *Indecora in sumtu Parsimonia*. Quintil. lib. 6. Inst. Orator. cap. 3. & 4. *ut Junius*

nius Baſſus quærente Domitia Paßieni, quod incuſans ejus ſordes, calceos eam veteres diceret vendere ſolere. Non mehercule, inquit, *hoc vnquam dixi: ſed emere te ſolere*. Martialis hinc intelligendum ambiguum acumen li. 1. epig. 100.

——abiſti
Intantum, miſer, eſuritionem,
Vt convivia ſomnioſiora,
Toto, quæ ſemel apparas in anno,
Nigra ſordibus explices moneta.

Sordibus. dixit, quod ea moneta ſordeat, ut ſcripſi ad illum locum num. 6. & dicam ad li. 5. epig. 16.

Et fiet vario ſordidus ære ſinus.

& quòd immoderata parſimonia laboraret Calenus. Eleganter Horatius li. 1. Satyr. 6. qui *Avaritiam*, & *Sordes* diſcriminavit. verſu 68.

Si neque Avaritiam, neque Sordes, ac mala luſtra
Objiciet verè quiſquam mihi.

bellè Auſonius in epicedio in patrem ſuum Auſonium Edyllio 30.

Non locuples nec egens: parcus ſine ſordibus egi.

DE SVBLIMIBVS HONORIBVS.

Ariſtot. Ethic. lib. 4. cap. 3.

¶ *Elatio* animi. *Laxitas* animi. χαυνότης. Cic. in Partit. *Magnitudinem animi. Superbia in animis extollendis imitatur.*

¶ *Magni-*

¶ *Magnitudo* animi. μεγαλοψυχία. domat iraſcibilem & concupiſcibilem in bonis appetendis, & malis fugiendis.

¶ *Integritas. Sanctitas.* ὁλόκληρος.

¶ *Parvus* vel *Puſillus animus.* μικροψυχία.

Humilis, & *demiſſus animus.* Cicero Partit. *Deſpicientia in contemnendis honoribus, animi Magnitudinem imitatur.*

IDEM IN REBVS PARVIS.

Ariſtot. lib.4. Ethic. cap.4.

¶ *Superbus. Ambitioſus.* φιλότιμος.

¶ *Modeſtia,* caret nomine. κλυτός. *Inclutus.*

¶ *Humilitas.* ταπείνωσις. *Verecundia. Negligentia ſui ipſius.*

¶ *Deſpectus:* ἀφιλότιμος. *Contemtor honoris, Vacuus ab honoris ſtudio.*

IPA. ΘΥΜΟΣ. PVNITIO. VINDICTA.

Ariſtot. lib. 4. Ethic. cap. 5.

¶ *Iracundia. Crudelitas. Excādeſcentia.* ὀργιλότης.

¶ *Severus,* caret nomine. ἀνέκδοτος. *Nihil condonans.*

¶ *Lenitas. Clementia. Manſuetudo.* πραότης.

¶ *Lentitudo.* animi *Mollities.* ἀοργησία. Cic. 2. Or. *Sed quia cauſſam non libenter relinquo, nimium patiens, & lentus exiſtimor.*

IN VERITATE PROMENDA VEL CELANDA.

Ariſtot. lib. 4. Ethic. cap. 7.

¶ *Arrogantia. Iactantia.* ἀλαζονεία. *Procacita vocis*. Horat. Epiſt. lib.

Scilicet ut non ſit mihi prima fides, &c.

¶ *Veritas.* ἀλήθεια. *Verax. Libertas.* Horat. lib. 1 Epiſt. 18. verſu 8.

Dum vult Libertas mera dici, veraq; virtu

¶ *Diſſimulatio.* εἰρωνεία. Quintil. lib. 2. cap. 9 *Socrates dictus eſt* εἴρων, *id eſt, agens imperitum & aliorum admirator, tanquam ſapientum.*

¶ *Veteratores. Glorioſi.* βαυκοπανοῦργοι. Virgil. dicto lib. 11. Æneid.

Vel cùm ſe pavidum contra mea jurgia fingi

Si non Virgilianus.

IN IOCIS CIRCA RIDICVLA.

Ariſtoteles lib. 4. Ethic. cap. 8.

¶ *Scurra:* ſi emolumēti cauſſa ducitur. βωμολοχία

¶ *Vrbanitas. Facetus.* εὐτραπελία.

¶ *Severus.* Triſtis. σεμνός.

¶ *Ruſticitas. Agreſtis.* ἀγροικία. *Inſulſus.* Hora lib. 1. Epiſt. 18.

Aſperitas Agreſtis, & inconcinna, graviſq;

Quintil.

Quintil. lib. 6. cap. 3. Inst. Orat. opponit Rusticitatem Vrbanitati, sub diverso tamen genere. *Denique*, inquit, *cui* [urbanitati] *contraria sit Rusticitas.*

IN IOCVNDIS SERIIS.

Aristotel. lib. 4. Ethic. cap. 6.

¶ *Parasitus.* κόλαξ. *Adulator. Assentator* κακολακία. *Scurra*, si emolumenti caussa ducitur.
¶ *Affabilis. Facetus. Humanus.* φίλος. *Blandus.* Si nulla utilitate ducitur ἄρεσκος. id est, placendi studiosus.
¶ *Gravis.* βαρὺς. *Tristis.*
¶ *Difficilis. Asper. Agrestis.* δύσκολος. δύσερις. in contentionibus *Pugnax.*

IN TRACTANDIS NEGOTIIS.

¶ *Impudens.* ἀναίσχυντος.
¶ *Sollicitus. Agilis.* πρακτικός. Horat. li. 1. Epist. 1. versu 16.

Nunc agilis fio, & mersor civilibus undis.

id est, nunc sollicitus sum de Reip. administratione, à qua Stoici & Peripatetici sapientem non avocabant.

Civiles enim *undæ*. Cum Reipublicæ & munera, quæ Iureconsultis *officia civilit*. l. 2. D. de Reg.

juris. l. *munerum civilium*. 18. §. *Hæc omnia*. D. de muneribus & honoribus. Appositissimè Cornelius Nepos in fragmento illo aureo de Attici vita. *In Reip. ita versatus est, ut semper optimarum partium, & esset, & existimaretur. Neque tamen se* CIVILIBVS FLVCTIBVS *committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse; qui se iis dedissent, quàm qui maritimis jactarentur.*

Iterum Horatius li. 1. epist. 18. versu 89.

Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi;
Sedatum celeres, agilem, gnavumque remissi.

¶ *Pudens. Verecundus.* αἰδήμων.

¶ *Pavidus. Timidus.* καταπλήξ. *Remissus.*

Horatius in Arte, versu 171.

Vel quod res omnes timidè gelideque ministret.

IN ALTERIVS FORTVNIS.

¶ *Invidentia.* φθόνος.

¶ *Aemulatio.* Ζῆλος. Cic. 4. Tusc.

¶ *Indignatio.* Νέμεσις.

¶ *Malevolentia.* ἐπιχαιρεκακία.

IN IVRE ADMINISTRANDO
vel
MINVENDO.

¶ *Summum Jus. Austeritas. Acerbitas.* στρυφνότης.

Terentius

Terentius acto. 4. Scen. 5. Heautontim.

— num illa oppignerare filiam
Meam me invito posuit? verum illud Chreme
Dicunt. IVS SVMMVM *sæpe summa malitia est.*

Crudelitas. Sævitia. Ecclesiast. cap. 7. num. 17. *Noli esse multum justus:* ad quem locum eruditè Franciscus Noster Valesius in libro de *Sacra Philosophia.* Et diximus latè in Miscellaneis Iuris verbo. *Summum Jus.*

¶ *Moderatio. Mansuetudo.* ἐπιείκεια. *Aequum.* & *Bonum. Indulgentia* Pietatis, *Lenis* animus.

¶ *Iniquitas. Injustitia.* ἀδικία. Injustum est, quod contra Leges est. *Remissa mollitia* animi. Segnitie torpens *Negligentia.*

IVSTITIAE PARTES
seu
FORMAE.

¶ *Relligio.* quæ Deo debitum cultum tribuit.

¶ *Pietas.* quæ parentibus, liberis, sanguineque conjunctis debita præstat officia.

¶ *Observantia*, qua Superiores colimus.

¶ *Fidelitas*, seu *Fides.* in rebus contrectandis versatur, & æquitatem servat.

¶ *Gratitudo*, seu *Gratia.* officiorum, & beneficiorum Relatio.

Cœna duplex. ἔρανοι. *Symbolum.* Eranarcha *lex Codicis emendata.* Miſſa. *convivium collatitium.* colacion. *aſymbolus. immunis. Martialis explicatus. Symbolum Apoſtolorum. locus Proverbiorum illuſtratus. comeſſalia. conferta. Sacri Canones explicati.*

CAPVT XI.

FErculum tibi exhibeo, quod mihi miniſtravit quidam mos in conviviis Romanorum obſervatus. O utinam ſuaviſsimum epulum! Duplex erat apud Græcos & Romanos cœnarum genus. Alterum earum, quæ Convivatoris ſumtu apparatæ. Alterum illarum, in quas ſuam quiſque convivarum partem conferebat. De poſterioribus nunc agendum, quæ à Græcis ἔρανοι appellatæ. Suidas ἐρανός ἡ ἐκ κοινῦ ἑςίασις Euſtath. ad Od. α. qui referens triplici more antiquos ad epulas conveniſſe, ultimo loco cœnas ex collatione collocat, illis verbis: καὶ ἐν ἐράνῳ, & ait: καὶ ὁ μὲν ἔρανος κόσμιος, καὶ ὐδὲ πολυτελὲς ἀλλὰ, καὶ φειδωλῶς ἤσθιον ὡς τὰ πολλὰ ἐρανιςαὶ ὡς ἂν ἴδιον ἐσθίοντες ἕκαςος. id eſt, *cœna collatitia moderata erat, atque frugalis minimeq; ſumtuoſa Plerunque etjam parcè eraniſtæ comedebant, cùm quiſque ſuo frueretur,* & ἔρανον definit, τὴν ἀπὸ κοινῆς συμβολῆς ἤγουν καταβολῆς, καὶ δαπάνης πολλῶν τινῶν ϑωχίαν, *convivium multorum ex communi collatione*

atque ſumtu. Ex ſymbolis hoc convivium: ſymbolum namque erat portio pecuniæ, vel eſculentorum poculentorúmve, quam quiſque convivarum ſecum afferebat: à verbo συμβάλλω *confero.* Euſthat. ad od. α. verſu 40. Plautus in Curcul.

Symbolorum collatores ad forum Piſcarium.

Terentius in Andria Act. 1. Scen. 1. verſu 61.

——— *Symbolum*
dedit, cœnavit.

Idem in Eunucho act. 3. Scen. 4. verſu 2.

Heri aliquot adoleſcentuli coïmus in Piræo
In hunc diem ut de ſymbolis eſſemus: Chæream eiroi
Præfecimus —

Tributis etjam colligendis præfectum ἐρανάρχην nuncupatum reperio, tàm apud Laërtium, quàm Artemidorum, ac plures: Et Laërtius quidem refert Diogenem olim *Eranarcham* Homerico carmine compellaſſe.

Τοὺς ἄλλους ἐνάρειτ', ἀπὸ δ' Ἕκτορος ἴσχεο χεῖρας.

Deſpolia reliquos ſed ab Hectore contine manus. cujus dicti feſtivitas in hoc eſt, quod pro ἐράνιζε dixit ἐνάριζε. quorum prius eſt *da ſtipem*; alterum *armis ſpolia* ſignans ſe nomine *Hectoris.* Et clare innuens hoc Præfectorum genus tunc ad furandum pronius eſſe. Hinc monui ego ad *L. ſuper creandis.* 9. de *Jure fiſci lib.* 10. *Codicis*, non *Irenarcham* legi debere, quidquid vel Delrius meus, vel ex Antiquis

tiquis & aliis Cujacius ibi dicant, aut edicant; sed omnino ſcribo & reſtituo *Eranarcham*, hoc eſt, Præfectum colligendo Erano, ac ſtipi Provincialium. Sicque cenſebis Lector, ſi perpendas Artemidorum *lib.* 1. *Oneivocrit. cap.* 18. *&* 37. ubi tractans de eo, qui in ſomnijs magnum ſe habere caput exiſtimaverit, ait bonum eſſe viro, qui nondum magiſtratum geſsit, itemque fœneratori, nummulario, & Erano colligendo Prȩfecto, quem Græcè vocat ἐρανάρχην. Quid enim commune habet Præfectus ſymbolis convivii colligendis, cum iis de quibus agit Artemidorus: de Eranarcha autem conviviorum, ſic ait Scholiaſtes Homeri ad verba ὀδυσς. A.

——τίπτε δέ σε χρεώ,

Εἰλαπίν', ἠὲ γάμος, ἐπεὶ οὐκ ἔρανος, τί δ' ἐστίν. ὁ ἔρανος, inquit, ὡς ἕκαστος τὶ κομίσγειν, τὸ ἀπὸ συμβολῆς δεῖπνον. De ſymbolis Philo Iudæus in lib. *de vita Theoretica*, ex interpretatione Sigiſmundi Geleni, inquit, *Novi quoſdam qui hilariores facti potando priuſquam penitus ſe obruant crebris invitationibus jam tum in craſtinum proſpiciunt de ſymbolis: quia putant ſpem inebrietatis futuræ non mediocriter conducere ad præſentem lætitiam.* Eam portionem, vel mittebant, vel ſecum afferebant convivæ. Vnde vox illa *Miſſa. Miſſæ.* quaſi miſsio, ſive res miſſa; oblatio videlicet, quam in cœtum fidelium affert Sacerdos. Nam ſacrificium Miſſæ, ver-

veri Agni verum convivium: quod & Dyonisius aliique Theologi veteres, *Synaxin* appellant, id est *collectam*, oblationem in beneficium fidelium à Sacerdote collatam. Cujus etymon tentavit, multa congerens eruditè Noster Didacus de Covarruvias *lib. 4. variarum cap. 22.* Apud Romanos sacrificium quoddam teste Festo, *collativum* vocabatur; quòd ex collationibus offerretur. Atque omitto *faciendi* verbum pro *sacrificare*, ab antiquis usurpatum: *Hoc facite in meam commemorationem* Lucæ cap. 22. n. 29. id est, *sacrificate sic*. Scitè Bochius *Psalm. 64. n. 15.* ex *Plutarcho*, Συμποσ. 8. *cap. 8. & Athen. lib. 14.* ἔρδειν, & ῥέζειν & δρᾶν observat pro θύειν. Nam immolaturi dicebantur ῥέζειν, quasi magnum quid facientes, quòd sacrificarent animal. *Operari* vocat Tullius. Monuerat ante Bochium Baronius in *Martyr. Rom. die 9. Aprilis, litterâ L.* Sed usus epularum collaticiarum frequens quippe cœteris hilarior & parcior. Docuit Eustathius loco suprà adducto, & Hesiodus lib. 2.

Μηδὲ πολυξείνου αἰτὸς
δυσπέμφελος (σκληρὸς
δυσαγωγὸς) εἶναι
ἐκ κοινοῦ πλείστη δὲ χάρις, δαπάνη τ' ὀλιγίστη, id est;

Neque ad convivium publicum graviter accesseris,
Nam ex communi plurima gratia, minimus sumtus.

Q Hinc

Hinc parvæ cœnæ, jentacula sive postcœnia. Nos Hispani *colaciones* vocamus. Qui verò symbolum non dedit, & ad convivium ibat sine collatione, *asymbolus*, & *immunis* vocabatur. Terentius in Phormione Act. 2. Scen. 2.

Ph. *Imò enim nemo satis pro merito gratiam regi refert.*

Te ne asymbolum venire; unctum atque lautum è balneis,

Otiosum ab animo cùm ille & cura & sumtu absumitur.

Dum tibi sit quod placeat, ille ringitur, tu rides.

Prior bibas, prior decumbas, cœna dubia apponitur.

Horatius li. 4. Carm. Od. 12. versu 21.

Ad quæ, inquit, *si properas gaudia cum tua*
Velox merce veni, non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis.

Hoc unum τέχνην ἐξ ἀσυμβόλως δειπνεῖν, id est, *artem sine collecta cœnare*. Ctesibius Calcedonensis ex philosophia superesse sibi dicebat: ut testatur Athenæus. Ex horum numero Gargilianus erat, de quo Martialis *libro 3. Epigr. 30.* Cujus Epigrammatis acumen, quamvis mea interpretatione jamdiu assecutus videar, nunc aliter explico: ut illam quæ magis auctori arrideat, Lector eligat. Petit Poëta à Gargiliano rationem, qua Romæ viveret enumeratis priùs iis, quæ ad vitam necessarias pensione videlicet cellæ, togâ; addit quadrantem qui

qui ad vitium conducit, eo namque Venus constabat impudica; & ait priori in versu:

Sportula nulla datur, gratis conviva recumbis.

id est, cùm nulla tibi sit sportula, & majores amici nihil impartiantur clientibus; túque sis pauper; & pauperes sine ratione Romanam urbem petant, ut dixit *lib.* 4. *Epigr.* 5. & ideo asymbolus & gratis semper recumbis, parasitorum more:

Dic mihi quid Romæ Gargiliane facis?

Gellius etjam *asymboli*, & *immunis* usus est nomine li. 6. cap. 13. *dum*, inquit, *factitatum observatumq́; hoc Athenis est ab iis, qui erant Philosopho Tauro junctiores, cùm domum suam nos vocaret, ne omninò, ut dicitur, immunes & asymboli veniremus, conjectabamus ad cœnacula, non cupedias ciborum; sed quæstionum argutias.* Ab his collaticiis cœnis ducta metaphora, sunt aliqui Canonistarum, inter quos Durandus in *rationali Divinorum.* qui putent Epitomen S. S. Religionis Nostræ, & Fidei symbolum appellatum; decepti falsa nominis Etymologiâ; autumantes *symbolum* dici à σὺν, id est, *cum* & βολος, id est, *buccella*, vel *morcellus*; & ut ad illas cœnas convivæ singuli certas quasdam portiones conferre solebant: sic ad hoc spirituale epulum afferunt singulos quosque Apostolos singula sua capita, veluti symbola, contulisse. Cùm, licèt verum sit ex communi Apostolorum consensu symbolum esse compositum, minimè

mè rationi consonum, ut quisque suam singulam partem contulisset, videlicet Petrus primam, & sic deinceps cœteri. *Omnes igitur* [Apostoli] inquit Ruffinus presbyter Aquilejensis in expositione symboli, ad Laurentium Papam: *In uno loco positi, & Spiritu sancto repleti breve istud futuræ sibi prædicationis indicium in unum conferendo, quod sentiebat unusquisque, componunt; atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis & justißimis ex caussis appellari voluerunt; symbolum enim Græcè, & indicium dici potest, & collatio, hoc est, quod plures in unum conferant. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus in unum conferendo, quod unusquisque sensit.* Hinc lucem accipiunt verba Salomonis ex vulgata versione cap. 23. num. 20. *Noli esse in conviviis potatorum, neque in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio.* ubi LXX. μὴ ἴσθι οἰνοπότης μηδὲ ἐκτείνου συμβολαῖς κρεῶν τε ἀγορασμοῖς· πᾶς γὰρ μέθυσος καὶ πορνοκόπος πτωχεύσει καὶ ἐνδύσεται διεῤῥηγμένα καὶ ῥακώδη πᾶς ὑπνώδης. id est: *Ne fueris bibax vini, neque extendas te ad symbolas, & carniũ emtiones. Omnis enim ebriosus & scortator mendicabit, & induetur disruptis & laceris omnis somnolentus.* Vnde in sacris Canonibus prohibetur hoc convivandi genus. c. *cùm oportet.* 2. *distinct.* 44. cujus sunt verba: *Non oportet ministros*

ministros altaris, vel quoslibet clericos, aut etiam laicos Christianos, ex symbolis, quæ vulgus Comessalia appellat, convivia celebrare. ubi vides illa ex symbolis convivia, *comessalia* appellata; quæ item *conferta* cap. *non liceat.* ejusd. distinct. *Non liceat sacerdotes vel clericos: sed nec religiosos laicos convivia facere de confertis.*

Servi ad pedes in conviviis. A. & Ad præpositiones in officiis & dignitatibus significandis. Spartianus explicatus. Commentarii. ὑπομνήματα. à commentariis ὑπομνηματόγραφος explicata. l. siquos 59. *de* Decurionibus li. 10. Codicis. *ministri servi stantes in cœna, & retrò: D. Lucas illustratus. cœnaturi soleas deponebant & pedes lavabant. Iudæi totum corpus.*

CAPVT XII.

Ecce secundas mensas. bellaria appono. Ecce; Servi ad pedes Domini stabant in conviviis. Martial. li. 4. Ep. 66.

Nec tener Argolica missus de gente minister,
Sed stetit inculti rustica turba foci.

unde minister apud Latinos dictus *à pedibus*, &, *ad pedes*, Notavi id ad Martial. Epigram. 23. lib. 3.

Omnia cum retrò pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?
& Epigram. 19. li. 7.
Misto lagenam replet ad pedes vino.
Nunc verò addo: *Ad*, & *A*. præpositiones in officiis, seu dignitatibus significandis usurpatas. Suetonius in Claudio cap. 28. *Super hos*, inquit, *Polybiam è studiis, Narcissum ab Epistolis, Pallantem à rationibus; quod Decreto quoque Senatus, non præmiis modò ingentibus; sed & Quæstoriis, Prætoriisq; ornamentis ornare libenter passus est.* Frontinus li. 2. de Aquæductu, *à cunctis* eum, qui præest reditui aquariorum, dixit, & Suetonius *à manu* amanuensem, in Vespasiano cap. 23. ut Cicer. li. 3. de Oratore *ad manum. Licinium*, inquit, *servum sibi Gracchus habuit ad manum*, nec τ *ad manum* hoc in loco *in promptu*, & *præ manibus* interpreteris. Verba namque Ciceronis clarè demonstrant Licinium Graccho ab Epistolis fuisse. Spartianus in Pescennio Nigro. *Præter milites res administrationes intimavit etiam, ut Assessores in quibus Provinciis assedissent, in his administrarent; quod postea Severus, & deinceps multi tenuerunt; ut probant Pauli & Vlpiani Præfecturæ, qui Papiniano in consilio fuerunt: ac postea cùm unus ad memoriam, alter ad libellos paruisset, statim Præfecti facti sunt. Ad libellos*, id est, magister supplicum libellorum, quem Galli nunc vocant, *Maistre des Requestes.*

Ad memoriam, id eſt, à Commentariis. Commentarii namque erant libri in quibus res memorabiles non latè neque diffuſè: ſed compendiariâ viâ, & quaſi per capita, memoriæ tantũ gratia, non plenæ narrationis deſcribebantur, à Græcis ὑπομνήματα. Colum. li. 7. c. 5. *cujus commenta, ... quæ appellantur Græcè* ὑπομνήματα, *ſub nomine Democriti falsè produntur.* unde libri Cæſaris, qui perſtrictam narrationem continent rerum in bello geſtarum, *commentarii dicti.* & ab Appianc *lib. 2 de bello civili*, referente pecuniam Cæſaris, & Actorum commentaria in ædes Antonii tranſlata ὑπομνήματα vocantur, his verbis: τὸ δ᾽ αὐτῆς νυκτὸς καὶ τὰ χρήματα τοῦ Καίσαρος καὶ τὰ ὑπομνήματα τῆς ἀρχῆς ἐς τὸν Ἀντωνίου μετεκομίζετο. In hypomnematis hiſce exſcribendis multum operæ conſumſiſſe dixit Cicero Tironi, quo ei celeriter librarium mitteret, *lib. 16. Epiſt.* 21. Hinc vide, & ſuſpice verſionem vulgati interpretis, qui 2. *Reg. cap.* 20. *n.* 24. *Ioſaphat à commentariis tranſtulit*, ubi in Hebræo eſt MAZCID, id eſt *commemorãs*, & in LXX verſione ἀναμιμνήσκον, & in alio exemplari ὑπομιμνήσκων, ſcio ἀναμνήσεις laudationes eorum eſſe, qui militiæ, aut alibi fortiter & ſtrenuè ſe geſſerant, ut iis virtutis memoriam Imperatores refricantes, cohoneſtandos præmiis bene meritos ducerent. Huic curæ atque muneri præfectus ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων dicebatur: *Cantacuzenus lib 3. cap.* 15. *&* *Agathias lib.* 4. qui Præ-

fectus

fectus, & olim Forsam, & in Hebræo MAZCIR appellatur à Nostro vero Interprete *à Commentariis*. Sed de his latè alibi: Hanc interpretationem apposuit multis aliis in locis idem vulgatus Interpres, ut 3. *Reg. c.* 4. *n.* 3 & 4. *Reg. c.* 18. *n.* 18. Quos Commentarios libros, libros Historiarum vertit 1. *Esdræ cap.* 4. *n.* 15. ubi in Hebræo DACRANAIA id est *monumentorum*. Quemadmodum in *Esther cap.* 12. *nu.* 4. Græcè εἰσμνημόσυνον, ubi vulgatus *in Commentariis*, & in d. c. 4. *Esdræ*: ἵνα ἐπισκέψῃ ἐν βίβλῳ ὑπομνηματισμάτων τῶν πατέρων σου, uti eodem libro cap. 6. num. 2. καὶ τοῦτ᾽ ἦν γεγραμμένον ἐν αὐτῷ ὑπόμνημα. Vulgatus *talisque scriptus erat in eo commentarius*: & Hebraicè ad verbum: *& sic scriptum intra illum, memoriale*: & 2. Machab. cap. 2. nu. 13. καὶ ἐν τοῖς ὑπομνηματισμοῖς, Vulgatus *in Commentariis*. Hinc *Commentariensis* ὑπομνηματογράφος 1. Paralip. c. 18. n. 15. & li. 2. cap. 34. n. 8. Erat autem duplex, in Palatio unius; Alter in Ecclesia, de illo *l. siquos* 59. *de Decurionibus lib.* 10. *Codicis*. de hoc Procopius in *Esaiam*: φασὶ δὲ ὡς τοὺς προφήτους τοὺς τοῦ θεοῦ λόγους κηρύττοντος παρῆς αὐτινες οἱ λεγόμενοι ὑπομνηματογράφατα λεγόμενα σημειούμενοι. Describit eum clarè Codinus: ὑπομνηματόγραφος εἰς τὸ γράφειν τὰ ὑπομνήματα. Sed unde digressi sumus revertamur; Ministri *ad pedes* & *à pedibus* dicebantur: quia ii ad dominorum pedes. Seneca li. 3. de benefic. c. 27. *ut primùm*, inquit, *diluxit servus, qui cœnanti ad pedes*

pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixiſſet. Et Epiſtola. *Tunc inquit 37. poſtquam & hæc familia illi comparata eſt, cœpit convivas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat:* & quia ad pedes, ſecus dominos erant ut eorum exciperent juſſa: Nam ii in triclinio diſcumbentes ante ſe menſas habebant; & in lectulo è terra ſublatos & extenſos pedes. Clarè Martialis lib. 3. Ep. 82.

At ille retrò flexus ad pedum turbam
Inter catellas anſerum exta labentes,
Partitur apri glandulas paleſtritis.

Ex his lucem capient verba illa D. Lucæ cap. 7. num. 38. *& ſtans retrò ſecus pedes ejus* [D. N.] *lachrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes ejus, & unguento ungebat*, ubi vides mulierem illam retrò ad pedes fuiſſe: nec aliter eos abſtergeret capillis, atque unguento ungeret. Quî enim poterat D. N. recumbentis pedes apprehendere, ni à tergo acceſſiſſet; cùm ei adverſæ obſtaret menſa? Præterea obſervo *ſtetiſſe:* alio namque corporis habitu oſculari pedes D. N. non valeret; quia licèt concedamus thorum non ita altum, ut ſcalis ad diſcumbendum opus fuiſſet convivis. Cùm tamen menſas antiquas ſculptas nunc videamus pedibus longis ſuffultas; neceſſe erat, quo recumbentes convivæ in lectulis

R triclinii

triclinii epulas sibi desumere possent; thoros vel erectos ita è solo esse, ut convivarum pedes nemo nisi stans oscularetur: præsertim si eos capillis cuperet abstergere. Denique nota mulierem istam excalceatum inuenisse D. N. & hoc ex more: Nam antiqui cœnaturi soleas deponebant Terent. in Heautontim. Act. 1. Scen. 1.

—Accurrunt servi soccos detrahunt,
Video alios festinare; lectos sternere,
Cœnam apparare —

Martialis li. 3. Epigr. 50. num. 1.

Deposui soleas: affertur protinus ingens,
Inter lectucas oxyariumq; liber.

ubi plura notavi: & nunc addo duo utriusque Senecæ testimonia: Patris, *lib. 9. contr. 2.* ubi Vibius Ruffus in Flaminio accusat, quod è conviviali lecto surgens hominem occidisset, his verbis: *Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit.* Filii li. 3. de *Ira* cap. 18. *Deinde*, inquit, *adeò impatiens fuit* [Caligula] *differendæ voluptatis, quam ingens crudelitas sine dilatione poscebat; ut in Xysto maternorum hortorum, qui porticum à ripa separat, inambulans, quosdam ex illis cum matronis, atque aliis Senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum aut privatum, aut publicum una nox minabatur? Quantulum fuit lucem exspectare? Denique ne Senatores Populi Romani Soleatus occideret. Soleatus*, à convivio recens.

Depositis

Depositis enim soleis lavabant, ne scilicet pulverosis pedibus strata lectorum inquinarent. Plautus in Persa *locus hic tuus est, hic accumbe. Ferte aquam pedibus; praben' tu puere?* Iudæi verò quia superstitiosiores, non pedes tantùm, sed & corpus totum abluebant. Divus Marcus cap. 7. num. 4. *& à foro*, inquit, *nisi baptizentur non comedunt.* Hinc Pharisæus ille, qui Dominum CHRISTVM cœnâ exceperat, mirabatur, quòd non baptizatus esset antequam discumberet. *D. Lucas. c.* XI. *n.* 38. ὁ δὲ φαρισαῖος ἰδὼν ἐθαύμασεν ὅτι οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίστου, id est: *At Pharisæus videns admiratus est, quòd non prius baptizatus esset ante prandium.* At, qui minimè superstitionem amplectebantur, imò ab omni superstitione remoti, pro vniversali βαπτίσει, ποδονίπτρῳ, hoc est, *pedilavio*, erant contenti.

Testatur idem Divus Lucas *cap. 7. num.* 44. εἰσῆλθόν σου εἰς τὴν οἰκίαν ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας. ubi D. N. objicit alii Pharisæo aquam ad pedes sibi discubituro non datam. Ablutio illa sacrosancta pedum Apostolorum, D. Io. c. 13. huc respexit: & bellè expressit antiquum hunc morem D. N. allocutio ad D. Petrum, qui postquam negavit futurum unquam, ut sibi pedes ablueret CHRISTVS; territus minaci ejus responso dixit: se non solùm pedes, sed & caput, & manus abluendas offerre. Quæ audivit Petrus à Domino hæc

ſunt verba: *Qui lotus eſt, non indiget niſi, ut pedes lavet, & eſt mundus totus.* Quibus ad duplicem illum morem priſcum videtur alluſiſſe; abluendi ſcilicet corporis, & pedum: Docens, eum, qui ſpiritualiter mundus eſt, hoc eſt, cui jam peccata remiſſa ſunt, non indigere niſi ut pedes lavet.

Itaque rationi conſentaneum fuit, rogatum D. N. à Phariſæo ut manducaret cum illo, eodem apparatu & more, quo Phariſæus, accubuiſſe.

Servi præcincti linteo in conviviis. Lictores unde dicti? D. Joannes explicatus. σάβανον quid? Servus minister περιζωστάμιον. διακονέω. διάκονος. Mercurius διάκονος nominatus.

CAPVT XIII.

ANalecta colligo, fortè primis in menſis apponenda. Veſtes laxę & fluitantes ne in cauſa eſſent quò minùs expeditè ſervi miniſtrarent in conviviis; ſuccingebant ſe Horat. li. 1. Sat. 8.

Vidi egomet nigra ſuccinctam vadere palla
Canidiam ——

& de mure, qui vernarum in morem munera & miniſteria obibat, alterum murem ruſticum hilari cœna excipiente, ait li. 2. Satyr. 6. verſu 106.

Ergo ubi purpurea porrectum in veſte locavit
Agreſtem: veluti ſuccinctus curſitat hoſpes,

Continuatá dapes: nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis. ——

Divus Ambrosius lib. de Helia & Iejunio cap. 13. *Igitur hinc ad adolescentes lubricos ad convivia prœliatorum veniamus inter arma prandendum est: stipatores hi sunt bellici, qui ministrant sui succincti auro,*&c. Cingulum autem erat linteum. Seneca *ad hoc præsto aderit ministrorum ornatissimorum turba linteis succincta*, & Caligula Senatum contemtui habens, quosdam summis honoribus functos habitu servorum, succinctos linteo ad pedes ejus stare non recusavit, referente Suetonio in ejus vita cap. 26. *quosdam summis honoribus functos adesse, dum sibi occurrere legatos per aliquot passûm millia: & cœnanti modò ad pluteum, modò ad pedes stare succinctos linteo passus est.* Apulejus tesseram dat. li. 2. *Totis* (ait) *linea tunica mundulè amicta, & russea fasciola pranitente, altiusculè sub ipsas papillas succinctula, illud cibarium vasculum floridis manibus rotabat in circulum.* Ab hac consuetudine lictores dictos existimabat Tiro Ciceronis libertus, ut ait Gellius li. 12. noct. Attic. c. 3. *Sed & Tiro Tullius M. Ciceronis libertus lictorem vel à lino, vel à Licio dictum scripsit. Licio enim transverso, quod linium appellatur, qui magistratibus, inquit, præministrabant, cincti erant.* Hujus cincturæ modum Philo Iudæus accuratè descripsit li. de *vita Theoretica* his verbis, ex versione Sigismundi

mundi Gelenii, agens de infreni luxu Romanorum. *Ex his* [miniſtrantibus] *minores pueri pincernas agunt, grandiores aquam afferunt, loti & nitidi fucati ac cincinnatuli: alunt enim capillitium, vel omnino intonſi, vel à fronte tantùm præſectis in orbem crinibus tenuiſſimas candidaſq́ue præcinctis tunicas, anteriore parte ad genua demiſſas, poſteriore ad poplites, utrinque mollibus teniis adſtricti commiſſuras tunicæ propendentibus ad latera ſinibus; ſic ornati adſtant nutus obſervando, quid quiſque poſtulet.* Hinc præluceo Divi Ioannis verbis cap. 13. num. 4. qui deſcribens D. N. ad diſcipulorum pedes lavandos jam accingentem ſe, ait: καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια καὶ λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτὸν, id eſt, *& ponit veſtimēta, & accipiens linteum præcinxit ſe ipſum:* junctis illis Divi Pauli ad Philippenſes cap 2. n. 7. ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, id eſt, *Sed ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens.* Hoc ſenſiſſe videtur Divus Auguſtinus ſuper D. Ioannem cap. 13. tract. 55. tom. 9. his verbis: *Quid autem mirum ſi ſurrexit à cœna, & poſuit veſtimenta ſua; qui cùm in forma Dei eſſet ſemetipſum exinanivit? & quid mirum ſi præcinxit ſe linteo, qui formam ſervi accipiens habitu inventus eſt ut homo?* quod linteum σάβανον vocat Clemens Alexandrinus Pædagog. li. 2. cap. 3. dum ait: ὁ τοὺς πόδας ἐνίπτεν αὐτῶν σαβάνῳ περιζωσάμενος ὁ ἄτυφος θεὸς καὶ κύριος τῶν ὅλων. id eſt, *& pedes eorum abſterſit linteo accinctus*

ctus Deus, à fastu alienus, & Dominus omnium. Erat autem σάβανον pannus, ſeu velamentum, quo à balneis circumdabantur corpora, plerunque craſsior, ut ad ſiccandos balnei madores eſſet aptior: de quo Nicolaus Mirepſius de antidotis *Sect.* 1. *cap.* 190, cujus ſunt verba ex interpretatione Leonharti Fuchſii. *Datur nucis Pontica quantitas à balneo in velamentis ex decocto ruſa, aut aſarii, aut aſparagi, cum vini condito.* ubi in Græco exẽplari legitur, ἐν τῷ σαβανῶν. Apud Heſychium & Phavorinum non σάβανον, ſed σάγανον ſcriptum invenitur, exponiturque σκέπασμα, & περιβόλαιον, id eſt, *operimentum, & amiculum.* Marcellus item li. de medicinis cap. 5. *Poſtea,* inquit Latinè, *aqua tepida laues caput, & in frigidam mergas, & craſſo ſabano diligenter ſiccabis.* Hierocles ἱππιατρ. &c. *lib.* 1 *cap.* 34. εἰσαγαγόντες εἰς βαλανεῖον, καὶ ποιήσοντες ἱδρῶσαι καταμάσσουσιν ἔνδον ξηροῖς σαβάνοις. Et *Gregorius in dialogo ad Petrum,* atque *Gennadius de Purgatione cap.* 3. eâdem utuntur voce. Inter Latinos Apicius de *Re Culinaria.* li. 2. cap. 2. *cùm cocta fuerit,* ait, *Sabano calido involues gruem,* Victor de *Perſecut. Vandal. lib.* 3. *illa, quibus eum ſuſcipiens de fonte dudũ texerat, ſabana bajulabat.* Interpres Apollonii Tyrii *vidit,* inquit, *per plateam puerum nudum currentem, oleo caput unctum, ſabano pracinctum.* Ex his ſervus miniſter περιζωσάμενος vocatus à D. Luca cap. 17. num. 8. ubi expreſſus

preſſus iſte mos. *Quis autem*(ait)*veſtrûm haben[s] ſeruum arantem, aut paſcentem, qui regreſſo de agro dicat illi; ſtatim tranſi, & recumbe; & non dicit ei: para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi donec manducem, & bibam; & poſt hæc tu manducabis & bibes*; & cap. 12. num. 37. *Beati ſervi illi, quos cùm venerit Dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quòd præcinget ſe, & faciet diſcumbere illos, & tranſiens miniſtrabit illis*. utrobique uſus eſt Evangeliſta conviviali verbo διακονεῖν & cap. 22. n. 26. utitur metaphora ſervi miniſtrantis, & eodem verbo. Athenæus teſtis apud authores prophanos libro 4. ex Heraclide Cymeo, qui Perſica deſcripſit, dum ait: Regibus Perſarum famulos miniſtrantes elegantibus indutos veſtibus, his verbis: οἱ θεραπεύοντες τοὺς Περσῶν βασιλεῖς δειπνοῦντας ἅπαντες λελουμένοι διακονοῦσι ἐσθῆτας καλὰς ἔχοντες. Gloſſæ veteres διάκονος, *miniſter*, quo nomine deſignatus Mercurius; quia deorum miniſter habebatur ab antiquis. Quæ mihi anſam præbent, ut putem in ſacroſanctæ Miſſæ convivio miniſtros qui Sacerdotem comitantur, inde Diaconos & Subdiaconos dictos. Quorum deſuper veſtes, forte ideo laxas & defluentes; quia nobis redempti pretioſiſsimo ſanguine D. N. non decebat eos habitu ſervorum miniſtrare. Quod idem teſtatur de Theoretis Philo, qui in ſacris ſuis conviviis, liberorum, non ſervorum miniſterio utebantur; quare ai

ait miniſtros ἀζώτους ϗ καθειμένους τοὺς χιτωνίσκους εἰσιέναι, id eſt, *diſcinctos, & promißis tunicis accedere ad miniſtrandum*, ut abeſſet omnis ſervilis ſpecies ab iis conviviis. Veteres etjam veſtibus diſcinctis, & apertis ad ſacra ritè accingebantur. Virg. Æne. li. 6. verſ. 645.

Nec non Threicius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum.

Tibulus dum ſe noxia Amicæ ſomnia procuraſſe ſcribit:

Ipſe ego velatus filo tunicisq́ſ ſolutis,
Vota novem veneris nocte ſilenti dedi.

Et Propertius:

Pythius in longa carmina veſte ſonat.

Denique pro corollario addo verba D. Matthæi cap. 20. nu. 28. ad quorum interpretationem viam tibi munient ſupradicta. Non *ita erit*, inquit, *inter ſervos; ſed quicumque voluerit inter vos major fieri, ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſervus. Sicut Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis.*

De decem virginibus, quæ exierunt obviam sponso, & sponsæ. D. Matth. cap. 25. nuptiæ noctu. faces spineæ. funalia cerea. Cic. emendatus. πᾶσαι ἔνδοι. Theocritus & Catullus illustrati.

CAPVT XIV.

SImile est regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes suas lampades exierunt obviam sponso, & sponsæ. Vidi non semel doctos viros, qui valde implicarentur in his verbis: *sponso, & sponsæ.* Nam vox, *sponsæ,* quæ in Bibliis Græcis deest, si admittatur, parabolam constare sibi non posse autumant, vel non necessariò legi. Ego verò maximè atque adeò pulchrè posse recipi affirmo; ut constanter additur Latinè, & Syriacè, leguntque Origenes, Divus Hilarius, & Divus Augustinus, imò sine ea mancam reddi similitudinem credibilius suspicari. Res sic habet: *Ducere uxorem,* inde acceptum est pro conjugatum esse virum, quia sponsus ibat in domum sponsæ, ut inde illam in suam domum duceret cum pompa & cæremoniis. At verò dum illam ducerent, cùm totam ferè civitatem circuirent, ad multam noctem remorabantur; præcipuè cùm nuptiarum solenne noctu celebraretur. Festus. *Patrimi & matrimi pueri tres adhibebantur in nuptiis, unus, qui facem præferret ex spina alba, quia noctu nubebant. duo, qui nubentem*

bentem tenebant. Suadet hoc etjam Claudiani carmen de Nuptiis Honorii, & Marc.

—alii funalibus ordine ductis,

Plurima venturæ suspendunt lumina nocti.

unde intelliges non solùm spineam tædam (alii *pineam*) sed plures adhibitas fuisse faces. Funalia enim erant cerea Val. Max. li.3.c.6. §.4. de Cajo Duilio inquit: *Quotiescunque epulaturus erat ad funalem cereum præeunte tibicine & fidicine à cœna domum reverti solitus est.* legendum in Cicerone li. *de Senect.* ubi de eodem Duillio. *Delectabar cereo funali & tubicine,* pro *crebro funali:* quod nunc prauè legitur: Item persuadent verba D. Lucæ cap. 12 nu.35. *sint,* inquit, *lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris: & vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur à nuptiis: ut cùm venerit & pulsaverit, confestim aperiant ei.* de nuptiarum facibus Papinius Statius describens nuptialem solemnitatem:

Fronde virent postes, & fervent compita flammis.

& ex his fax *capitulo* 3. *n.* 6. Iobi ubi maledicens diei, in quo natus; nocti etjam, in qua conceptus ita imprecatur:

Noctem illam tenebrosus turbo possideat, non computetur in diebus anni. Nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria nec laude digna. Quibus ultimis verbis videtur etjam noctem illam, & ejus

forte revolutionem, devcvere, optans ut ſine laude, id eſt, *ſine ſacris, ſine nuptiis*, nam ſolitariâ hæc non ſunt, ſed frequentia, cantibus, hymnis, & hymenæis celebrantur. Id enim indicat Hebræa veritas, in qua legitur אל-חבא רננה בו id eſt, *non veniat canticum in illa*. Septuaginta verterunt μηδὲ χαρμονὴ, Scholiaſtes interpretatur ἀγαλλίαμα, ſive *exultatio & gaudium*: appoſitiſsime David Pſ. 77. *ver.* 63 *Juvenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non ſunt lamentata*, in Hebræo: הוללו, id eſt, *epithalamio celebrata ſunt*. Aquila οὐχ ὑμνήθησαν, *non hymnis decantata*. Symmachus & alii οὐκ ἐπῃνέθησαν: *non ſunt laudata*, ſed ne major thylaco acceſsio ſit. Virginibus interea cantaturis epithalamium, dum domi per multas horas noctis exſpectarent, dormire interim, & dormitare contingebat. Quum jam tandem ſponſus cum ſponſa veniens limen domus tetigit; ſeſe cum ſponſa in cubiculo repente abdit, virgineſque, quæ in thalamum ingreſſæ (ſic Divus Chryſoſtomus in ſerm. de Iejunio & Eleemoſyna ultimis verbis) clauſerunt oſtium ita, ut pauciſsimi & non niſi ad vigilantes poſsint ingredi cubiculum. Vigili namque cura erat opus, ut antequam peſſulum hoſtio obderent, aliquis poſsit ingredi cubiculum. Occluſis jamque foribus, & admiſsis, qui excipiēdi; fruſtrà à volentibus ingredi foris clamabatur: *Domine, Domine, aperi nobis*. At ſponſus intus cōtentâ voce reſpon-

respondebat. *Nescio vos. Omnes intus*, πᾶσαι ἔνδοι, id est, cuncta, quibus mihi opus erat, intus sunt; nemo deest. *Omnes intus*; proverbium erat quo significabatur nihil proposito negotio deesse ad perfectionem. Adducitur à Theocrito in Siracusanis sub persona Πραξινόης, & videbis in proverbio *Omnes intus.* Sed Erasmus, & interpres Theocriti nugantur, nec scopum attingunt. Verba Theocriti sunt:

Καλλις' ἔνδοι πᾶσαι, ὅταν νύον εἶπ' ἀποκλάξας.

Optimè jam omnes sunt intus, ait, qui sponsam inclusit.

Apud Romanos enim virgines hostium claudebant, & arcebant turbam. Catullus in Epithalamio Iuliæ & Manlii.

Claudite hostia virgines
Lusimus satis:

Sponsus clausa janua disponebat custodes foris; Quorum opera muliercularum importuna, vel pietas, vel simulatio à foribus arceretur. Petronius postquam solemnitates nuptiarum graphicè descripsit, ait: *Sine dubio non repugnaverat puer, ac ne puella quidem tristis expaverat nuptiarum nomen. Itaque cùm inclusi jacerent consedimus ante limen thalami, & inprimis Quartilla per rimam improbè diductum applicaverat oculum curiosum*: Tangit hunc morem Divus Augustinus Civitate Dei li. 13. cap. 18. *Quid concubitus conjugalis, qui secun-*

dum matrimonialium præscripta tabularum, procreandorum sit caussa liberorum? Nónne & ipse quanquam sit licitus, & honestus, remotum ab arbitris cubile requirit? Nónne omnes famulos, atque ipsos paranymphos, & quoscunque ingredi qualibet necessitudo permiserat, antè mitti foras, quam vel blandiri conjux conjugi incipiat? Itaque parabola decem virginum ad ritum antiquorum sic poterit accommodari; & vigilare semper oportere admonere videtur.

Crucifigendi suam crucem portabant. Locus D. Joannis explicatus. Simon Cyrenæus supposititius D. N. Evangelistæ conciliati. Cruciarii deducti cum vexatione. Angariare. Angaria. apud Juris consultos D. Chrysologus emendatus Ἄγγαρος παρασάγγαι *Divus Matthæus illustratus.*

CAPVT XV.

REos capitis, pœna crucis afficiendos suam portasse crucem usque ad locum supplicii docet antiquitas. Plutarchus, de *tarda Dei vindicta.* Καὶ τῷ μὲν σώματι τῶν κολαζομένων ἕκαστος τῶν κακέςσον δ' ἐξ αὐτῆς τεκταίνεται), id est, *& corpore quidem quisque maleficiorum suam effert crucem, malitia autem cruciatuum quemque, in se, ex se gignit & fabricatur.*

bricatur. Artemidorus li. 2. cap. 41. βαστάζειν τινα τῶν δαιμόνων χθονίων κακούργῳ μὲν ἰδόντι σταυρὸν αὐτοῦ σημαίνει· ἔοικε γὰρ καὶ ὁ σταυρὸς θανάτῳ· καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι πρότερον αὐτὸν βαστάζει. id est, *ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti crucem prædicit: Similis enim & crux morti, & qui in ea figendus, priùs portat eam.*

Hinc crucem humeris D. N. ex more ministri passionis ipsius imposuerunt D. Ioann. c. 19. n. 18. καὶ βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον, ὃς λέγεται ἑβραϊστὶ γολγοθᾶ. Interpres, *& bajulans sibi crucem, suam exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum Hebraïcè Golgotha.* D. Chrysostomus hunc morem suo calculo confirmat. Homilia 84. his verbis: ex interpretatione Francisci Aretini. *Neque cælum suspexit* [Pilatus] *sed tradidit eum* [Christum], *& ei crucem, tanquam reo imposuerunt.* Nec verbis D. Ioannis adversatur testimonium D. Lucæ *c. 23. n. 26*, dum ait, *& cùm ducerent eum, apprehenderunt Symonem Cyrenensem, venientem de villa; & imposuerunt illi crucem portare post* IESVM. Quibus verbis pictores nostri ævi se cautos esse ducunt, ut exprimant Symonem Cyreneum unà cum IESV portantem crucem post eum. Cùm potiùs ex ipsismet verbis satis sit manifestum, totam crucẽ Symoni impositam. Apertè convincit Divus Matthæus c. 27. n. 32. *Exeuntes autem*, inquit, *invenerunt hominem Cyrenæum no-*

mine

mine Simonem, hunc angariaverunt, ut tolleret crucem IESV, quæ Divus Hieronymus ibidem ita exponit. *Ne quis putet huic loco Joannis Evangelistæ historiam esse contrariam. Hic enim dixit, exeuntem Dominum de Prætorio portasse crucē suam. Matthæus autem refert, quòd invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem, quem angariantes, imposuerunt crucem* IESV. *Sed hoc intelligendum est, quòd egrediens de Prætorio* IESVS, *ipse portaverit crucem suam, postea obvium habuerit Simonem cui portandam crucem imposuerunt.* ubi duo observa & D. N. primò totam sibi crucem bajulasse, exeuntem autem à Prætorio Iudæos invenisse in via Simonem Cyrenæum, quem coëgerunt portare crucem, non simul cum IESV, sed seorsim. D. item Augustinus in hanc sententiam descendit li. 3 de consensu Evangelistarum cap. 10. to. 4. *unde intelligitur*, inquit, *quòd ipse sibi portabat crucem cùm exiret in locum memoratum. Simon autem ille in itinere angariatus est, de quo tres* [*Evangelistæ*] *commemorant, cui postea data est crux portanda usque ad locum. Ita utrumque factum invenimus. Primò id quod Joannes; deinde cæteri tres:* Sanctus Ambrosius li. 10. in Lucam: *Bonus ordo nostri profectus est, ut prius Crucis suæ trophæum ipse erigeret: deinde martyribus traderet erigendum. Non Judæus est, qui crucem portat; sed alienigena, atque peregrinus. Nec præcedit, sed sequitur, juxta quod scriptum*

est: Tolle crucem tuam & sequere me. Dixerat Divus Athanasius de Passione Domini. Principio Iesum Christum D. N. tulisse crucem, cùm ultro ad mortem tenderet; rursus eam gestasse Simonem. ut omnibus inotesceret Dominum non suam mortem, sed Hominum obire. Rationem verò, quia moti Iudæi, ut adigerent Simonem ad crucem portandam, & CHRISTO D. N. subtrahendam asignat Nicolaus de Lira ad *d. cap.* 27. Divi Matthæi, inquiens: *Ipse quidem portavit crucem suam quando exivit de domo Pilati, ut dicit Joan. sed quia erat fatigatus ex præcedenti labore, & iejuniis, & vigiliis, ideo milites coëgerunt Simonem ad portandam ejus crucem ut citiùs posset pervenire ad locum Crucifixionis, ut hîc dicitur:* iterum ad Divum Lucam ca. 23. *quia coëgerunt eum* [Simonem] *ad portandam crucem, ut citiùs pervenirent ad locum crucifixionis; quia* IESVS *videbatur nimis debilitatus ex afflictione præcedenti.* In ipsa enim deductione VEXATIO. Plautus in Mostellaria.

O carnificum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulum per vias
Stimulis; si noster huc revenerit senex.

& verisimile videtur cùm Iudæi urgerent ad accelerandam D. N. crucifixionem, eum dejecisse, & per lusum etjam impulisse: ita ut fatigatus nimis, ad ligni molem sustentandam non valeret. Præterea nota milites in adjutorem coëgisse Si-

monem, quia nemo dignabatur esse IESV suppo-
sititium. Quare Divus Hieronymus ad Marcum
ait cap. 16. *Cogunt eum* [Simonem] *homines hui*
labori, quem non cogit timor & dilectio Dei. Quod
idem ex ipsius verbi *angariare* vi & propria signi-
ficatione, facilè elicies. Glossæ veteres, quæ D. Isi-
dori nomine circumferuntur. *Angario. Cogo.* ut
significet cogere aliquem ad portanda onera, Vl-
pianus in L. *Via sternenda.* 14. π. de *veteranis.*
Nam nec ab intributionibus, quæ possessionibus fiunt
veteranos esse excusatos palàm est: sed & naves eo-
rum angariari posse, Aelio Ruffino, & Antonino
Claro veteranis rescriptum est. acutè D. Petrus
Chrysologus serm. 25. quem pupugit acumen ve-
ræ verbi *angariare* significationis; *& ne cui fortas-*
se deesset (ait) *evectio ad portanda illa, quæ dimittitur*
angeriatus [lege *angariatus*] *est pauper. Ferunt pau-*
peres onera nostra, & volentes ferunt. nota τὸ *vo-*
lentes oppositum verbo *angariare.* Hinc in Iure no-
stro angaria est, exactio, imposita provincialibus
onerum vehendorum necessitas, licèt ad sacro-
sanctas Ecclesiæ possessiones pertineret L. *nemi-*
nem 11. Cod. de sacros. Eccles. in Basilicis li. 5. tit. 1
κεφ. ε. ὑποκείθωσαν δὲ ἀγγαρείαις ἢ παραγγαρείαις ἐν καιρ-
στρατπέδου, id est, *cæterum obnoxiæ* [Ecclesiæ] *sint an-*
gariis & parangariis expeditionis tempore, & κεφ.
ζ. μὴ δ' ἡ ἐκκλησία, μήτ' ἕτερος τῶν τοῦ στρατπέδου ἐξκουσσα-
τεύεσθαι βαρῶν ἀγγαρείας τυχὸν ἢ παραγγαρείας ἢ τινὸς πα-

id eſt, *ne quidem Eccleſia, nec alius quiſquam ab oneribus expeditionis excuſetur, velut ab angaria, vel parangaria, vel alio tali.* Hinc tot illæ leges, tot Principum conſtitutiones ad ſublevandum curſum publicum : nam hujus Angariæ præſtandæ excuſationem nemo jure habebat præter eum, cui Principali beneficio erat conceſſa; ut ſcripſit Hermogenianus in L. *ſunt munera.* 11. π. de *vacat. & excuſ. munerum.* & ideò Paulus Iureconſultus in L. *ab his.* 10. §. *angariorum.* ejuſd. tit. ait: Liberalium artium profeſſoribus, & militi inter cœtera privilegia angariorum præſtationem remiſſam eſſe. Imperatores enim cùm de civibus bene mereri cupiebant, ab hoc onere eos ſublevabant; de ſe verò Spartianus : *Poſt hæc, cùm vellet commendare hominibus, vehicularium munus à privatis ad fiſcum traduxit.* Quamvis ſciam alios intelligere hæc verba de eorum commodo, qui equis publicis currebant : Non verò per ea conſultum fuiſſe munificentiâ Imperatoriâ provincialibus aſſeverant. Ex his; Curſores, qui ferebant Epiſtolas *angarii* dicti, & ἀγγαροφορεῖν *onus ferre*, ad tale miniſterium. Equi celeres manſionatim erant, quibus uti nòn licebat, niſi Curſoribus; & iis, non niſi chartulam haberent publico chirographo ſubſcriptam. In tantùm, ut nomina eorum, quibus conceſſum Ius utendi publicis veredis, deſcriberentur; quò conſtaret de beneficio Principis. Phi-

 loſtratus

lostratus de Dionysio Milesio Sophista: Ἀδριανὸς σατράπην αὐτὸν ἀπέφηνεν οὐκ ὀλίγων ἐθνῶν. κατέλεξε δὲ τοῖς δημοσίᾳ ἱππεύουσι. *Adrianus præfectum eum nuntiavit, non paucis nationibus; & annumeravit, sive descripsit, publicè equitaturis*, id est, *publicis veredis sive cursu publico fruituris ex beneficio Principis*. Persæ, quorum vox est ἄγγαρος, itinera sua in paragangas dividebant; & ideo hi tabelliones & bajuli, ut quosque parasangas attigissent, quiescebant, & onera sua aliis ulteriùs euntibus per vices transferenda committebant. Docet Agathias li. 2. ubi de Persarum parasangis agit: οἱ γὰρ παρ' αὐτοῖς ἀχθοφόροι ἑκαστὸν παρασάγγην παριωθέντες τὰ τε φορτία τίθενται καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐλάχιστον ἀναπαύουσιν ἑτέρων δ' ἐπὶ πᾶν ἀμοιβαδὸν διαδεχομένων καὶ καθόσον τοῦτο δρῶσι, τοσοῦτον τὰς ὁδοὺς διαμετρεῖσθαι, καὶ καταλέγουσιν. id est, *nam & apud hos bajuli, ubi singulos parasangos pertransière; & onera, quæ gestant, deponunt: & ipsi parumper quiescunt, aliis in ferendo vicissim onere succedentibus: idque quoties factitant, eodem spatio itinera metiuntur, & interrumpunt*. Hesychius ait ἀγγάρους σημαίνει δὲ καὶ τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὺς γραμματοφόρους. *angaros etjam fuisse eos, qui regias epistolas alter alteri succedendo ferebant*. Suidas ἄγγαροι, οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι, οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ ἀστάνται, & alio loco ἀστάνδαι. οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι. Ex his interpretor Divi Matthæi verba *cap.* 5. qui refert D.N. præcepisse hominibus, ut diligerent inimicos

micos suos, & benefacerent eis, qui ipsosmet insectarentur ac persequerentur. Ait: *Quicunque se angariauerit mille passus vade cum illo & alia duo*; id est, quicunque coëgerit te, ut onera feras per mille passus, & his peractis alteri deferas, ut in parasangis solitum; quamvis injuria te afficiat, redde pro malo bonum, ulteriusque progredere, vade cum illo, onera porta, & alia duo millia passuum.

Ignoto Deo. ἀγνώστῳ θεῷ. *Ara clementiæ apud Statium.*

CAPVT XVI.

NON defuêre qui Divo Paulo imputarent se noviter gessisse cum Atheniensibus, qui lege antiquissimâ tenebantur, ne novas religiones inducerent. Quibus voluit satisfacere Paulus dum inquit, se velle eis ostendere, non novam religionem, sed antiquissimam. Illi enim colebant aram ignoti Dei, & quisnam hic Deus ignotus sit se planè eis velle ostendere. Dicunt igitur aliqui nullam esse Athenis aram ignoti Dei; sed ignotorum deorum; & divum Paulum usum hac occasione, ut unum Deum prædicaret. Multo aliter sentit Plato, quum docet Deum omni ex parte ita esse omnipotentem, ut ei nulla sit opus occasione, præsertim falsâ, ad omnia, quæ velit perficienda.

Locus est cap. 17. n. 23. Actorum. διερχόμενος, inquit Paulus γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὗρον καὶ βωμὸν ἐν τῷ ἐπεγέγραπτο. Ἀγνώστῳ θεῷ ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. *Præteriens & videns simulachra inveni, & aram, in qua scriptum erat* IGNOTO DEO. *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego & annuntio vobis.* Ajunt itaque interpretum aliqui esse quasdam deorum ignotorum aras Athenis, non tamen ignoti Dei: nam Pausan. lib. 1. in 2. pag. sic ait: *Ara præterea & deorum & Heroum, qui ignoti vocantur.* Item lib. 5. pag. 199. *Adjacet ei ignotorum Deorum ara.* Sed, ut dixi, Deus non indiget falsis argumentis, aut dubiis; ut mirabilia operetur. Verè Athenis ignoti Dei ara erat: quod apertè indicat Lucianus in Dialogo, qui inscribitur φιλόπατρις, inquit enim, Νὴ τὸν ἄγνωστον ἐν Ἀθήναις, id est, *per Deum ignotum Athenis* & in eodem Dialogo: ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν Ἀθήναις ἄγνωστον ἐφευρόντες καὶ προσκυνήσαντες, χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐκτείναντες τὸν εὐχαριστήσομεν. id est, *Nos autē Athenis Deum ignotum invenientes, & adorantes manibus in cælum expansis, huic gratias agemus.* Quin apud Statium lib. 12. Theb. est ara Clementiæ, quæ eadem est, quæ ignoti Dei.

Vrbe fuit media, nulli concessa potentum
Ara Deûm, mitis posuit Clementia sedem:
Et miseri fecère sacram: sine supplice nunquam
Illa novo: nulla damnavit vota repulsa;

Audit

Auditi quicunque rogant; noctesq́; diesq́;
Ire datum, & solis numen placare querelis.
Parca superstitio; non thurea flamma, nec altus
Accipitur sanguis. lachrymis altaria sudant.
Mœstarumq́; super libamina serta comarum
Pendent, & vestes mutata sorte relicta.
Mite nemus circa, cultuq́; insigne verendo,
Vittata laurus, & supplicis arbor oliva.
Nulla autem effigies. nulli commissa metallo
Forma Dei, mentes habitare & pectora gaudet:
Semper habet trepidos, semper locus horret egenis
Cœtibus: ignota tantùm felicibus ara.

Dicebatur item hæc *ara supplicum*, & *miserorum*, quam potentes & felices non solebant frequentare. Hîc nulla erat effigies, aut ligni, aut metalli, quam venerarentur homines; corde puro tantùm adorabant. Quibus adstipulari videntur, quæ refert Nicolaus de Lyra, ex aliquorum opinione, post mortem Herculis posteros ipsius ejectos è regno, ad auxilium Atheniensium confugisse, quorum ope adjuti, & in pristinum statum constituti, Misericordiæ Aram Athenis posuêre; quæ quia nulli hominum nota, sicut Iupiter & Mercurius noti erant, aram Deo ignoto consecrarunt. ubi pro sacrificio, gemitus, lachrymæ, & preces miserorum, misericordiam deprecantium. Quam eandem caussam agnoverunt Divus Chrysostomus, Beda, & Oecumenius.

Addo

Addo ego contra D. Pauli calumniatores: Si non esset Athenis ara ignoti Dei, sed tantùm ignotorum deorum potuisse commodè Paulum, & sine fuco, ex illa ara Deum Trinum & Vnum interpretari; non quod tres Deos insinuaret. Id enim Catholica religione dicere vetamur, sed tres personas. Quod & Græcè commodiùs potuisset explanare. Nam Græci tres hypostases Divinas agnoscunt, quas Latini tres diuinas personas interterpretantur, & vocem Hebræam HELOIM in plurali, ut docet Divus Thomas tres Deos interpretari non possumus, sed tres personas. Itaque tanto interprete, quantus Paulus fuit: Ego tres personas in ara ignotorum deorum non timuissem interpretari, si non ignoti Dei ara reperiretur. Sed & demonstrasse divum Paulum hanc aram testis est Dionysius Areopagita Pauli discipulus, in libro de divinis nominibus, & divus Augustinus tom. 7. contra Cresconium Grammaticum lib. 1. cap. 29. Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. cap. 9. Aliter tamen divus Hieronymus in c. 1. Epist. ad Titum. Quamvis aliqui dubitent de autore certo illius Commentarii, præsertim cum lib. 4. cap. 16. Ezechielis hanc inscriptionem in numero singulari agnoscat D. Hieronymus.

Insepulta

Inſepulta punitorum cadavera ex pœna. id apud varios populos: indulgentia Principis deponi ſolita; rarò tamen. Corpus in patibulo remanere poſt ſolis occaſum Iudæis nefas. Dominus Chriſtus Romanorum more crucifixus. Sepulcra in agris. Commune id Romanis, & Iudæis. Etjam in finibus agrorum. Limitaris. Ciſternæ Cavernæve ad punitorum ſepulcrum. Horatio lux. Quid juſta ſepultura *Marciano IC?* Iuſta.

CAPVT XVII.

POenæ loco habitum, ut inhumata ſceleratorum cadavera relinquerentur, Romanorum legibus cautum, varia earum monimenta teſtatum faciunt, veluti illud: *Parentes in calamitatibus relinquentes inſepulti adjiciantur.* & illud: *Homicidæ inſepulti abjiciantur.* Quod etjam multa autorum ſcripta confirmant. Nam tyrannorum corpora abjici inſepulta jubente lege, Appianus lib. 3. de bello civili refert, & Veſpaſianum pœnæ conjuratorum addendum cenſuiſſe, ut inſepulti projicerentur, ait Sueton. in ejus vita cap. 2. Tacitus etjam lib. 6. Annalium, Multos interemiſſe ſeipſos ait, quia pretium feſtinandi ad mortes promtas metu carnificis Tiberii ducebatur tempore: quòd damnatorum corpora publicatis bonis ſe-

pulturâ prohibebantur; Eorum verò, qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta. Apud Græcos quoque sacrilegos hac ignominiæ nota inuri communi lege docet Diodorus Siculus lib. 16. *Biblioth.* in sexto anno Philippi uti apud Athenienses in Attica non sepeliendos. Xenophon meminit lib. 1. *Histor. Græcæ* in Euryptolemi pro ducibus oratione, & Antiochum quò Iudæos ignominia afficeret, indignos sepultura testantur reputasse sacræ litteræ 2. *Machab.* cap. 9. n. 15. Nec apud Romanos corpora damnatorum, in quos animadvertebant, aliter sepelire licebat; quàm si priùs petitum; & permissum à Præside, vel magistratibus esset. ut de suo ævo testatur Vlpianus in L. *corpora.* π. de *cadaveribus punitorum.* idque raro. Philo Iudæus in Flaccum de natalitiis Augusti agens, ex versione Sigismundi Silenij. Sic inquit: (*Atqui novi quosdam jam crucifixos, instante tali festo de cruce depositos, & ad sepulturam, ex more, cognatis redditos: quando quidem decebat, vel ad mortuos redire aliquem fructum ex Imperatoris natalibus; simulq; celebritatum suum sacrum honorem servari.* Hinc ne propinqui vel amici punitorum corpora è cruce deponerent custodes dati. Petron. in Satyrico. *Proxima ergo nocte, cùm miles, qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret, notasset, ibi lumē,* &c. & dixi sup. cap. 5. Ideò Pilatus, quando permisit
Ioseph

Ioseph corpus IESV ad ſepulturam, vocavit Centurionem, ut ei renunciaret an ſpiritum exhalaſſet, quo poſſent de Cruce tollere. *D. Marcus c.15. n.44.* Secus apud Iudæos, quibus nefas erat corpora in patibulo remanere poſt veſperam. Quare afflictim inſtabant ut Pilati juſſu D. N. & latronum crura frangerentur à militibus, quippe accelerandæ eorum morti. Non enim ait S. Cyrillus lib.12. in Ioann. cap.38. *frangebantur* [crura] *niſi ut* [Crucifixi] *citiùs morerentur*, & S. Auguſtinus in Pſ.33. *Crura latronibus*, inquit, *in cruce fregerunt, ut per ipſum dolorem compendio mortis, ab ipſo cruciatu liberarentur. Quomodo ſolebat Crucifixis fieri.* Accelerabant, inquam, Iudæi D. N. mortem, ne ſcilicet pernoctaret in cruce. *Iudæi ergo*, ſcripſit divus Iannes ca.19.nu.31. *quoniam paraſceve erat, ut non remanerent corpora ſabatho (Erat enim magnus ille dies ſabathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur.* Igitur Pilatus, D. N. corpus ad ſepulturam permiſit, ut diximus, Romanorum legibus. Quibus obſervo Iudæos crucifigi IESVM poſtulaſſe, eum namque Majeſtatis reum ſubſcripſerunt. Qui enim Romanorum perduellionis erat compertus in cruce ſuſpendebatur, ut de P.Horatio, & C. Rabirio Hiſtoriæ prodidêre. Cùm autem Iudæi in animum induxiſſent ſuum, non interficere CHRISTVM *propter diei feſtivitatem*, (verba ſunt D.Auguſtini

ad Ioannem cap. 18.) *quem celebrare jam cœperant, propter quem de ingressu etjam Prætorii contaminari metuebant.* (D. Ioannes d. cap. 18. n. 28.) in die namque festo occidere quemquam eis non licebat, responderunt hoc Pontifices & ministri, qui stabant ante Prætorium (d. c. 18. d. Ioannis num. 31.) nam si aliter fecissent, magnus exortus fuisset tumultus in populo (ut scripsit divus Matthæus c. 26. n. 1.) mutato consilio accusationem mutarunt, & qui priùs CHRISTUM tanquam blasphemum secundùm legem suam (Levit. 24. n. 14.) toties lapidare tentarunt; & judicarunt dignum morte, (Matthæus cap. 26. n. 65. Marc. c. 14. n. 64. & 65.) pòst tamen secundùm leges Romanorum tanquam hominem subvertentem populum, & Cæsaris inimicum crucifigendum exagitant, acclamantes se legem habere, ex eaque reum mortis esse; ut adigerent Pilatum ad CHRISTUM crucifigendum. Quo facto etsi *sermo adimpleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus* videlicet futurum, quod Iudæi ad occidendum eum Gentibus traderent, morte autem crucis (D. Matth. c. 20. n. 19.) Quæ omnia eleganter, ut solet, Leo Papa, Ecclesiasticæ dictionis Tullius, in sermone sexto de passione Domini feria 4. paucissimis sed dilucidis verbis comprehendit *Principes enim*, ait, *sacerdotum, & seniores populi hoc consilio rem gerebant, ut ab actione sceleris sui viderentur immunes,*

immunes, ſubtrahentes opera manuum, & exercentes tela linguarum, nolentes interficere, & clamantes Crucifige, Crucifige. Quid hac ſpecie religionis injuſtius? Quid hac Clementiæ ſimulatione crudelius? Qua lege, Iudæi, quod vobis non licet facere, licet velle? Qua ratione, quod corpora polluit, corda non lædit? Contaminari occiſione ejus metuiſtis, cujus ſuper vos & ſuper filios veſtros fundi ſanguinem poſtulaſtis? Iudæi, inquam, ne legem ſuam transgrederentur deponendum è cruce, & ſepeliendum curabant. Lex erat Deuteronomii cap. 21. n. 22. quam refert Ioſephus *Antiq. Iudaic.* lib. 4. cap. 8. Deuteronomii verba ſunt: *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum eſt, & adjudicatus morti appenſus fuerit in patibulo: non permanebit cadaver ejus in ligno, ſed in eadem die ſepelietur. quia maledictus à Deo eſt, qui pendet in ligno; & nequaquam contaminabis terram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi in poſſeſſionem.* Quæ ultima verba, Andreæ Maſio, qui erudita Commentaria in Ioſue ſcripſit, negotium faceſſêre; dum abſurdum videri poſſe exiſtimat deponenda cadavera ſuſpenſorum, ne pollueretur terra, cùm hanc ſepulti, non pendentes, contingant, ut, ſi qua eſt in ſuſpenſis contagio, ea minùs inficiat terram, dum illi in ſublime pendent, quàm dum humati in illius viſceribus ſunt. Hactenus Maſius, qui nodum invenit, ſed nondum diſſolvit. Ego

verò, si licet conjectari, meam interpretationem apponam, forté non negligendam. Lex præcipiebat, ne suspensus in ligno esset pernox; quia maledictus à Domino erat, qui pendebat in ligno: Et ideo pendente eo contaminari videbatur terra: sed, quia non ex pietate vel honoris causa damnati cadaver è ligno deponebatur; non in patrio sepulcro, non in hæreditate avitâ sepeliendum fuisse autumo: sed in communi damnatorum sepultura vel seorsim, ignominiæ causa, temerè projiciendum. unde nec terra tristi illo suspensi cadaveris spectaculo contaminabatur; nec patria hæreditas & sepultura maledictionem imbibebat, cùm minimè suis visceribus suspensu exciperet humandi. Hæc omnia docent superiora verba: *Et nequaquam contaminabis terram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem.* Quod ut pateat, sciendum est Hebræos & Romanos sepulcra hæreditaria, & familiaria habuisse in agris. De his communis locus; vel ex Augusti joco apud Macrobium lib. 2. Saturnal. c. 4. *Vettius cùm monumentum patris exarasset, ait Augustus; Hoc est vere monumentum patris colere.* & ex Horat. lib. 1. Satyr. 8.

Pantolabo scurræ Nomentanoq; nepoti
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat. hæredes monumētum ne sequeretur.

& ex Martiali lib. 10. cap. 43.

Septima

Septima jam Phileros tibi conditur uxor in agro;
Plus nulli, Phileros, quam tibi, reddit ager.

Appianus lib. 1. ἐμφυλ. refert non extremam caussam fuisse cur legem Agrariam à Gracchis latis recusarent divites, quod scilicet iniquum & impium esse reputarent, non solùm agris se mulctari, sed & sepulchris majorum, quæ in agris habebant. Eo modo quo & satis luctuosum ait Iurisconsultis, majorum imagines revulsas videre. *L. in fundo. π. de rei vendic.* Sed de Iudęis extat inviolabile testimonium. 2 *Paralipom. cap. 26. num. 23.* illis verbis: *Dormivitq; Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro Regalium sepulchrorum.* & apud *D. Matth. cap. 27. n. 7.* de agro in sepulchrum peregrinorum emto triginta argenteis. Quibus vænundatus D. N. & *Genes. cap. 23. n. 13. & cap. 49. n. 30. cap. 50. n. 13.* ubi in d. *cap. 23. n. 9.* hæc leguntur verba: *ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui, pecunia digna tradat eam mihi, coram vobis, in possessionem sepulchri.* Quibus morem etjam antiquum Iudæis & Romanis communem elicio; solitum scilicet strui sepulchra in finibus agrorum, juxta viam. Quid enim significant verba illa, *in extrema parte agri sui?* ubi LXX. ἐν μέρει τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ. Confirmant Siculi Flacci verba de condit. agrorum. *Inspiciendum & illud, ne, quoniam sepulchra in extremis finibus facere soliti sunt & apponere, aliquando cippus pro*

termino

termino errorem faciat: nam in locis saxuosis, & in sterilibus, etjam in mediis possessionibus faciũt. Frontinus item de *limitibus agrorum* recensens rationes propter quas in iis monumentum constituebatur, hanc refert: *Est & aliud; quod non longè ab ædibus, vel itinere publico constitutum est juxta legem Semproniam, & Juliam. & alia intrà agros sita sunt. quæ partes limitum servant. Lapidem* enim *hinc movere,*(ut ait Imp. Iulianus in L. *pergit audacia.* Cod. de *sepul. viol.*) *& terram evertere, & cespitem evellere, proximum sacrilegio majores nostri semper habuerunt*: cui rei ut obviam irent, appositæ in sepulchro custodiæ, ne defuncto cadaveri fieret injuria ab inimico, creditore, saga, aut violatore sepulchri sive τυμβωρύχῳ. Sic capiendus Iureconsultus Pomponius in L. *centum.* 71. §. *Titio centum.* 2. π. de condit. & demonstr. *Titio centum* (inquit) *relicta sunt ita, ut à monumento meo non recedat.* Quod in divitum sepulchris solùm observatum. nam sepulchra pauperum custodibus non erant curæ. Notat vetus Commentator ad Horatium lib. ἐπῳδῶν. Ode ad *Canidiam* 17. vers. 47.

Nec in sepulchris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.

ut ergo unde digressi sumus redeamus, Sepulchra in finibus agrorum, quæ Hygino dicta *finales sepulturæ* de limitibus constituendis libro. Hoc Platonis doctrinæ concinnum, qui nullum in agro fecund-

cundo ſepulchrum fieri voluit ne detrimentum inde caperent vivi. Cicero item ſic extulit lib. 2. de legib. *vetat ex agro culto eóve, qui coli poßit, ullam partem ſumi ſepulchro: ſed quæ naturâ agri tantummodo poßit efficere, ut mortuorum corpora ſine detrimento vivorum recipiat, ea potißimùm compleatur: Quæ autem terra fruges ferre, & ut mater cibos ſuppeditare poßit, eam ne quis nobis minuat; néve vivus, néve mortuus.* Reſtat nunc ſcrupulus. Quo in loco deponendum ſuſpenſi cadaver: ſi non condendum terra hæreditaria? Quem tibi eximet antiquus mos apud Iudæos ex lege obſervatus. In judicum enim hiſtoriis reperitur ſcriptum, eos, qui ſupplicio affecti ciciderant, ad patrium vel familiare ſepulchrum deferre, non licuiſſe; ſed in communes, & huic miniſterio deſtinatas, eaque cauſâ paratas certas cavernas, quæ vocabantur BOR, vel SEOL, dejici ſolitos: ibidemque communiter putreſcere ad carnis uſque & nervorum conſumtionem. Huic opinioni ſuam ſententiam videtur adſcribere Philo Iudæus, qui libro *Contra mœchos & libidinoſos*, &c. agens de homicidarum lege; poſtquam ſcripſit contra tales, mille, ſi potuiſſet, legiſlatorem fore decreturum ſupplicia; & id quia non poterat, quæ pietas ejus eſt, novam pœnam addidiſſe; dum juſsit in ligno ſuſpendi homicidas: reverſumque eſſe ad ſuam clementiam humanitatis erga inhumanos non

X oblitum,

oblitum, ſic ait: καὶ φησὶ, μὴ ἐπιδυέτω ὁ ἥλιος ἀνεσκολοπισμένοις, ἀλλ' ἐπικρυπτέσθωσαν γῇ πρὸ δύσεως καθαιρεθέντες: ἦν γὰρ ἀναγκαῖον τοῖς ἅπασι τοῖς μέρεσι τοῦ κόσμου πολεμίοις, μετεωρίσαντας εἰς τοὐμφανὲς ἐπιδείξασθαι μὲν αὐτοὺς ἡλίῳ καὶ οὐρανῷ καὶ ἀέρι καὶ ὕδατι καὶ γῇ κολασθέντας· πάλιν δ' εἰς τὸν νεκρῶν χῶρον ὑποσῦραί τε καὶ καταχῶσαι, ὅπως μὴ τὰ ὑπὲρ γῆς μιαίνωσι. ubi verba εἰς τὸν νεκρῶν χῶρον, nihil aliud ſignificant, quàm communem illam mortuorum regionem, & ciſternam in quam deponi jubebatur damnati corpus, ne contaminarentur, quæ ſuper terram, τὰ ὑπὲρ γῆς ait Philo, id eſt, *populus, Homines*. Hi *ſuperi* vocati, reſpectu mortuorum, qui *inferi*. Plinius lib. 12. cap. 18. *Non ſunt eorum cinnamomum, aut caſia, & tamen felix appellatur Arabia, falſâ & ingrata cognominis. quæ hoc acceptum ſuperis ferat, cùm plus ex eo inferis debeat.* Græcè: περίειμι. *ſupero. ſum ſuperſtes*, id eſt, *ſuperſto. vivo.* Ad hanc terræ expiationem ſpectat illud Ezechielis c. 39. n. 12. *& ſepeliet eos domus Iſraël, ut mundent terram ſeptem menſibus, ſepeliet autem eum omnis populus terræ, & erit nominata dies, in qua glorificatus ſum.* Quæ germana & genuina eſt hujus loci explanatio, verbis etjam ſeptuaginta Interpretum munita, qui illo in *cap. Deuteron.* 21. *n.* 22. ſic tranſtulêre. καὶ οὐ μὴ μιανεῖτε τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι ἐν κλήρῳ. id eſt: *& nõ inquinabis terram tuam, quam Dominus Deus tuus dat tibi in ſortem.* & ca. 24. n. 4. ubi reddens rationem legiſlator

cur

cur priori marito, qui repudiaverat uxorem, ad ipsum illam revertentem, altero jam mortuo, excipere non permittebatur: ait ex vulgata versione. *Ne peccare facias terram tuam quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi poßidendam.* & ex LXX. καὶ οὐ μιανεῖτε τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι ἐν κλήρῳ. *& non inquinabis terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi in sortem.* Certum est tristißimo spectaculo damnati cadaveris sublime pendentis videri posse publicæ rei serenitatem fœdari obnubilarique. Quod autem nullo habito sepulturæ honore, corpus damnati in cisternam trahi juberetur, colligitur ex *compendio Talmud* .., quod dicitur *Alphesi*, & ex Rabbinis Iacob Iurim, & Moyse Ægyptio, referente Gretsero lib. 1. *de sancta cruce* c.27. to. 1. qui ajunt vetitum fuisse cadavera damnatorum inferri in sepulchra cœteris communia: sed in privata seorsim ab aliis fuisse ponenda. Confirmatur hoc idem historiâ Regis Hai, relatâ *Iosue, cap.*8. *n.*29. ubi scriptum est; in patibulo suspensum. Occidente sole depositum fuisse, nullo sepulturæ honore tumulatum; sed de fossa humo, & temerè projectum. Hoc enim translatio vulgata innuit verbo *projecerunt*, planius LXX. versio, talis: καὶ ἔρριψαν αὐτὸ εἰς τὸν βόθρον. *& projecerunt illud in foveam.* Hæ cavernæ, damnatorum sepulchra, *puticuli* vocati à Romanis, vel quod ibi puteis obruebantur homines: vel quod ibi putiscebant cada-

vera projecta. Qui locus publicus extra Exquilias, teste Varrone lib. 4. de *Lin. Lat.* Festus, medicina doctorum virorum sanatus. *Puticulos*, inquit, *antiquissimum genus sepulturæ appellatos, quòd ibi in puteis sepelirentur homines. Qualis fuerit locus, quo nunc cadavera projici solent extra portam Esquiliam: quæ, quòd ibi putescerent, nomen esse factum* PVTICVLI. Antiquus commentator Horatii Porphyrion. *Esquilinus mons Romæ ex septem montibus. Hinc Esquilia porta Romæ dicitur ad Sestertium. ubi certus erat locus sepulchrorum ad corpora pauperum, aut sceleratorum, viliumq́ue comburenda: aut canibus projicienda.* Vides damnatorum commune sepulchrum Esquiliis Porphyrioni esse? Et Festo extra Esquiliam portam *Puticulos?* ut facilè intelligas sceleratorum cadavera in Puticulos fuisse dejecta. Hinc *Esquiliæ* Horatio *atræ* dictæ. Satyr. 6. lib. 2.

—— at simul atras
Ventum est Esquilias.

Ex quibus interpretor eundem Poëtam, usque adhuc á nemine quod sciam, intellectum lib. Ἐπῳδῶν Ode. 5.

Vos turba vicatim hinc & hinc saxis petens
Contundet obscenas anus.
Post insepulta membra different lupi
Et Esquilinæ alites.

id est, obscenæ illæ anus lapidibus interfectæ, quippe

pe quæ ſceleratiſsimæ, in puticulos trahentur; ubi inſepultæ, eſca erunt luporum, & alitum Eſquilinarum. *Inſepulta* enim dixit *membra*; quia non terra obrutæ anus, & quia privatæ ſepultura legitimâ, quam IC. vocabant *juſtam*, id eſt, more & lege approbatam. Marcianus in L. *Divi fratres*. 39. π. de religioſ. & ſumptib. funer. *Divi fratres* (inquit) *E dicto admonuerunt, ne juſta ſepultura traditum, id eſt terra conditum corpus inquietetur.*

(Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcat) ait Virgil. hoc eſt, *ne corpus legitimè ſepultum exturbetur, aut aliò transferatur.* quod proximum ſacrilegio erat ut ait Imp. in d. L. *pergit audacia.* Cod. de *ſepulchro violato.* Dixit ergo IC. actionem ſepulchri violati dari in eum, qui corpus terra conditum ſollicitabat; quaſi tacitè innuens contrà, non dari in eum, qui corpora damnatorum ſubmovebat. Non ii inſepulti jacebant: ſiquidem terra non humati & tecti, ſed in Puticulos communiter demiſsi. Scelerati namque minimè obruendi terra ſine Præſidis permiſſu. Quòd ſi hujuſmodi aliquando decorati honore, *injuſtè ſepulti* dicebantur. Ælius Lampridius in Commodo, dum jubente Pertinace refert Cadaver Commodi per noctem ſepultum; ſic inducit ſenatum loquentem. *Quo autore ſepelierunt? Parricida ſepultus? eruatur. trahatur.* in Gemonias ſcilicet. Et Cingius Severus alloquitur: *injuſtè ſepultus eſt; quia*

Pontifex dico, hoc collegium Pontificum dixit.

Farentalia denique dicta IUSTA. Græcis νομιζόμενα. Glossæ veteres Νόμιμα. IUSTA. Iusta namque is faciebat, qui, sacrificio ritè peracto, quod *Humanum* Festus appellat, jaciebat glebam.

Ventres pigri Ἀεργὸς. ἀργὸς. *Horatius illustratus. Parasiti veloces & voraces.*

CAPUT XVIII.

EFimenidis Poëtæ versiculum citat D. Paulus in Epist. ad Titum cap. 1. nu. 12. qui versiculus vice proverbii celebratur: adduciturque in proverbio. *Cretissa cum Cretensi.*

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Cretes semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.

Cujus duo postrema verba γαστέρες ἀργαὶ solent doctos etjam viros exagitare. Sunt enim, qui interpretentur, *ventres veloces*, id est, *voraces.* Qui vertunt *pigri* dicunt ἀργὸς dici, quasi ἀεργὸς, id est *sine opere otiosus, incultus*, ut ῥῆμα ἀργὸν, *verbum otiosum* D. Matthæo cap. 12. n. 36. ut ἀργὸς γῆ terra inculta Aristot. 2. Oeconom. & Plutarch. in Pericle καὶ τὴν χώραν ἀφῆκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον. *reliquit* [Anaxagoras Physicus] *agros otiosos*, hoc est, incultos, & pecori pascendos. Hujus interpretationis

nis vindicem do Horatium, qui lib. 1. Carmin. Ode 22. imitatus Græcos sic inquit:

Pone me pigris, ubi nulla campis,
Arbor æstiva recreatur aura.

pigris, id est ἀργοῖς, *otiosis & incultis*. At verò cùm Homerus 1. Iliad. dixit pestem priùs invasisse mulos, καὶ κύνας ἀργοὺς, sic: versu 50.

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς.

Scholiastes exponit, *canes veloces*, hoc est, ταχεῖς, vel λευκούς, id est, *albos*. Nam ἀργός, inquit, deduci potest mutatis aliquot litteris ab ἀγλός *splendidus*, & ἀγλαός ab αἴγλη, id est, *splendor*. Sed alii magis inclinant, ut ἀργός dicatur à pedum velocitate, παρὰ τὸ ἀρκῶ, ὁ ἐπαρκεῖν τοῖς ποσὶ δυνάμενον unde ἵπποι ἄργοι, *equi veloces*, & *albi*. Hinc obiter nota ambiguum Plauti jocum, qui in Asinaria inquit:

Nunquam adepol quadrigis albis indipiscet postea.

quadrigas albas Greca locutione dixit: Nam Grecis ἄργος *citum*, & *album* notat; & *Argos* equorum ferax, *aptum equis Argos*. Horatius: quòd nobile sit Hetruriæ oppidum præstantia equorum. Sidonius Apollin. in Panegyrico Majoriano dicto circa principium:

——— Lacæmodon olivam
Argos equos. ——

Revertamur vnde digressi sumus. Interpres Nicandri referens illud Homeri κύνας ἀργοὺς *pigros* interpretatur: sed addit *pigros* dici per εὐφημισμὸν,

aut,

aut, ut imperiti loquuntur, per antiphrasim: quia minimè pigri sint, sed veloces. Cui Etymologiæ minimè assentior; sed potiùs non malè quadrare ajo ad versiculi interpretationem, si dicas: *ventres veloces*, id est, *voraces*. Nam Parasiti & voraces veloces finguntur à Poëtis: & ideo Alciatus parasitis *pernices pedes* tribuit Emblem. 92. ubi vide Franciscum Sanctium Brocensem magistrum (heu quondam meum!) & Minoem, vel idem *ventres veloces*; quia quicquid glutiunt, citò digerunt, voraces, & gulæ dediti. Ventres ergo appellantur parasiti. Terentius in Phormione act. 5 scen. 7. *Pugnos in ventrem ingere*. ubi Donatus docet ea verba ad totum parasitum referri posse. Plutarchus præibit, qui in libello de *discrimine adulatoris, & amici* hos versus, & in cancrum, & in assentatorem parasitumque quadrare ait:

Γαστὴρ ὅλον τὸ σῶμα, πανταχῆ βλέπων
Ὀφθαλμὸς, ἕρπει τοῖς ὀδοῦσι θηρίον. id est:
Est venter omne corpus undique obtuens
Oculus, suisque bestia reptat dentibus.

Aristoteles etjam *lib. 3 Moral.* ostendit homines ventri gulæque deditos, appellari solere γαστριμάργους, id est, *ventres insanos*. voce quippe composita à γαστὴρ *venter*. & μάργος *insanus*. Vide adag. *Ventres*. Et Matron. Parodus Chærephontem parasitum laro assimilat famelico ob inexplebilem voracitatem, sic enim ait Πεινῶντι λάρῳ ὄρνιθι ἐοικώς.

Σωφ

Σωφρονίζω. locus D. Pauli bis animadversus. ἀγαθὴ. κουροτρόφος. Bona femina. *Ennius & Catullus explicati. Hujus nova lectio defensa.*
Sage femme.

CAPVT XIX.

ADmonuit me Caput primum Epistolæ ad Titum, ut aliquid etjam de cap. 2. pensitarē. *Anus*, inquit, D. Paulus n. 3. *Similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes: ut prudentiam doceant: Adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis*, &c. Duo sunt hîc ex Græca lectione dispungenda. Nam vox *adolescentulas*, nec cum littera majuscula scribenda est, neque principium sententiæ ab illa sumendum; ut in manuscripto antiquo, quem penes me servo, & veteribus excusis erat. Sed legendum; *ut prudentiam doceant adolescentulas*. Sic nunc in emendatis codicibus. Atque adhuc disquirendum censeo quid sit ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας: nam cum σωφρονίζω sit etjam *castigare, cohibere, imperare*, aptè jungetur cum infinitivo sequenti in hunc sensum: *ut prudentiam docentes cohibeant, & castigent adolescentulas esse virorum amantes.* ubi D. Hieronymus legit. *ut ad castitatem erudiant adolescentulas*,

quasi castigatione sua doceant, & doctrina castigent. Qui docet, cohibet, & castigat. Sic *Proverb. cap.* 19. *n.* 18. יסר בנך id est, *Castiga filium tuum*, ubi illud יסר Septuaginta vertunt παίδευσον. *erudi.* quam versionem sequitur vulgata editio. Et cap. 7. *Ecclesiast.* num. 25. *Filii tibi sunt? erudi illos.* ubi Græcè τεκνά σοί ἐστι; παίδευσον αὐτά. unde Epist. ad Hebr. cap. 13. nu. 6. *Quem enim diligit Dominus, castigat*. Græcè παιδεύει nempe, ut pater filium: nam hæc est disciplina puerorum, ut cædantur cùm peccant. *Patrium habet Deus,* (ait & Seneca lib. de Providentia cap. 2.) *adversus bonos viros animum: excitari jubent* [Patres] *liberos ad studia obeunda maturè, & sudorem illis, & interdum lacrymas excutiunt.* Sequitur: *domus curam habentes, benignas.* In Græco Basileæ excuso anno CIↃ IↃ XLV. nulla est distinctio inter οἰκουροὺς ἀγαθάς, id est, *bonas matres familias*; ita ut epitheton ἀγαθάς, id est, *benignas*, vel *bonas*, non faciat distinctum sensum: sed conjunctum cum præcedenti sonet: *bonas matres familias, domi manentes, & domus curam habentes.* Sic Homerus non raró ἀγαθὴ κουροτρόφος, hoc est, *bona nutrix*. ut odyss. 9. vers. 27. Τρηχεῖ' ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος. Latini Græcos imitati, *bonam feminam* vocabant officiosam, morigeram, & frugi, & illam, quæ curabat sedulò de rebus domesticis. Ennius lib. 3. annal.

Tarquinii corpus bona fœmina lavit, & unxit.

quem

quem versum citat Servius ad illud Virgil. Æneid. 6.

——corpusq́; lavant frigentis & unguunt.

(intellexêre de Caja Tarquinii uxore.) Cicero 3. Philipp. *tuæ*, inquit, *uxoris bonæ fœminæ, locupletis quidem certè Bombalio quidam pater fuit*. Catullus item in Iuliæ, & Mallii Epithalamio.

Vos bonæ, senibus unis
Cognitæ bene, fœminæ
Collocate puellulam.

ubi Passeratius legit:

Vos bonæ senibus bonis.

ut sit traductio. Lectio fortè confirmanda ex Plauto, qui per antithesim tertii generis ait:

Bona fœmina, & malus masculus hîc te volunt.

aptè veteris inscriptionem lapidis inseram, ubi in eadem significatione, quâ *bonos senes* apud Catullum leges, leges *bonum hominem*. Inscriptio hæc est:

D. M.
ÆMILIO VALERIO
CHORINTHO. HOMINI. BONO.
QVI. VIXIT. ANNO. XL.
DEFVNCTO HONORIBVS AEDILICIIS
ANTONIA TORTONIA
MARITO OBSEQVENTISSIMO
B. M. F.

Inde apud Gallos distinctio *bonæ* fœminæ, & *sapi-*

entis ab ea, quam obstetricem tantùm significare volunt. Hanc enim vocant *sage femme*, obstetricem. Aliam autem *femme sage*, id est, sapientem, quæ rara avis. Concinnè Philemon,

Ἀγαθῆς γυναικός ἐστιν, ὦ Νικοστράτη,
Μὴ κρείττον' εἶναι τἀνδρὸς, ἀλλ' ὑπήκοον.
Γυνὴ δ' νικῶσ' ἄνδρα, κακὸν ἐστιν μέγα.

innuens eam demum bonam esse feminam, quæ morem marito gerat, non quæ imperet, vel superet; & hoc, ne sit

——uxorem ducere, Polla, virum.

Damnati non lugebantur. Lugere *quid? vota luctum minuebant. Quo die publicè suscepta? Gajus Jurisconsultus explicatus.* Sedere *in luctu. D. Joannes illustratus ex more antiquo. Lex Judæorum proposita & exposita.*

CAPVT XX.

PRo mantissa ad Cap. 17. addo: Damnatos non solùm sepulturæ honore fraudatos, sed etjam luctûs caruisse officio: & ideò eos lugere prohibitum; Suetonius in Tiberio cap. 61. *Interdictum, ne* inquit, *capite damnatos lugerent propinqui*; ubi *lugere* non tam plorare est, quàm lugubria induere, & ornatus habitusque tristes & atros sumere; fo-

cum

cum non accendere,& alia vitare,quæ plenâ manu congerunt Meursius & Kirchmannius de funeribus Romanorum. unde Iulius Paulus sentent. lib. 1. cap. 21. ait: *Qui luget, abstinere debet à conviviis, ornamentis & alba veste*. Imp. Gordianus hac mente capiendus in L. *decreto*. 15. 6. *Ex quibus causis infamia irrogatur*. ubi luctus diminutionem ad habitum,inquit,duntaxat tristiorem,ceteraque idgenus insignia pertinere; Non autem ad tempus illud, quo maritos elugeri moris erat, Seneca Ep. 63 ait: *Annum feminis ad lugendum constituêre majores, non ut tandiu lugerent; sed ne diutiùs. Ad lugendum*; id est, Majores publica constitutione (quâ cautum spatium lugentibus viros) cum muliebris mœroris pertinacia deciderunt. *Lugere*, inquam, non solùm prohibitum quando mortui supplicio peremti: sed etjam quando vota, publicè suscepta, solvebantur. Nam religionis cærimoniis penitus adversari credebatur luctus. Quod idem observatum cum illa intercedebant, quæ Festus his verbis, dilaceratus à Paulo, enumerat. *Minuebatur populo luctus Aedis dedicatione, cùm à Censoribus lustrum condebatur; cùm votum publicè susceptum solvebatur*. vel si Principes viri obirent. Ælius Spartianus de Ælio Vero in Hadriano. *Denique*, inquit, *accepto largiùs antidoto, ingravescente valetudine per somnum periit: ipsis Calendis Januariis. Quare ab Hadriano lugeri est vetitus*. &

 in

in Aelii Veri vita. *Nam cùm de provincia Aelius rediiſſet, atque orationem pulcherrimam, quæ hodieq; legitur, ſive per ſe, ſive per ſcriniorum, aut dicendi magiſtros, paraſſet, quâ Calendis Januariis Hadriano patri gratias ageret; accepta potione, qua ſe exiſtimaret juvari, Calendis ipſis Ianuariis periit. Juſſuſq; ab Hadriano, quia vota interveniebant, non lugeri.* Primo namque anni die pro Principis ſalute vota concipiebantur. Hinc dies votorum, Calendæ Ianuariæ nuncupatæ. quamvis IC. Gajus in L. *ſi calvitur*. 233. §. 1. π. de *verbor. ſignif.* tertium diem poſt Calendas Ianuarias ſub appellatione votorum κυρίως venire intelligat, his verbis: *Poſt Kalendas Ianuarias die tertio pro ſalute Principis vota ſuſcipiuntur*. Hic mos prohibendi luctus in morte damnatorum, bellè confirmatur Vlpiani teſtimonio L. *liberorum*. XI. §. *non ſolùm* π. de his qui notan. infam. *Non ſolent autem*, inquit, *ut Neratius ait hoſtes vel perduellionis damnati, nec ſuſpendioſi, nec qui ſibi manus intulerunt, non tædio vitæ, ſed mala conſcientia*. Hujuſce notæ homines non ſolùm tempore Vlpiani non lugebantur; ſed multò antea. Clarè docemur ex §. 1. ejuſdem legis, & ex Marcello in L. *minimè majores*. 35. π. de *relig. & ſumtib. funerum*. qui ab Ogygiis illis temporibus hunc fluxiſſe morem ſcribunt, & ait IC. Marcellus parentes, qui filios, & filios, qui parentes interfeciſſent, non lugendos inquiens:

inquiens: *minimè majores lugendum putaverunt eum, qui ad patriam delendam, & parentes, & liberos interficiendos venerit: quem si filius patrem, aut pater filium occidisset, sine scelere, etjam præmio adficiendum omnes constituerunt.* ubi nota, præter ea, quæ dixi, verbum *lugendi* significare honorem sepulturæ. Convincit apertè titulus sub quo illa lex, & jam laudatum Vlpiani responsum. Patet etjam ex eo, quòd Iureconsultus negat minimè lugendos manus sibi inferentes: In quos ita animadverti apud Græcos scripsit Philostratus in Heroïcis. *sepelierunt ipsum* [Ajacem] *condentes interim, manente Calchante, nefas esse sepeliri, qui mortem sibi ipsi conscivissent.* & Plato lib 9. de legib. statutum, ait, ut haberent solitariam sepulturam; & ut in illis locis conderentur, quæ de duodecim regionis partibus ultima deserta innominataque fuissent: sic obscuri, ut neque statua neque scripto nomine sepulchra notarentur. Accedit his Varronis testimonium, qui refert apud Servium lib. 12. Aeneid. versu:

Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.

Suspendiosis justa fieri, ac parentari, jure vetitum. quos lugeri non permissum Vlpianus testatur. Quam verbi *lugendi* significationem manifestam reddit Frontinus Stratag. 4. illis verbis: *In legione quæ regium oppidū injussu ducis diruerat animadversum est; ita ut quatuor millia tradita custodiæ*

necaren-

necarentur. Præterea SC^to^ *cautum est, ne quem ex eis sepelire, vel lugere fas esset.* Hinc lucem do Divi Ioannis verbis cap. 19. n. 25. ubi observo Deiparam virginem MARIAM cruci stetisse, non assedisse; quippe quæ plorabat filium perduellionis accusatum à Iudæis, & ideo supplicio crucis affectum à Romanis, verba sunt: εἱστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σαυρῷ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρία ἡ τοῦ κλωπᾶ καὶ Μαρία ἡ Μαγδαλληνή, id est, *stabant autem juxta crucem* IESV *mater ejus, & soror matris ejus, Maria Cleophe & Maria Magdalene.* Dixi non *assedisse*: *sedere* enim habitus erat lugentium. Notum tam ex sacris litteris, quàm ex prophanis. Virgil. Aeneid. 9. vers. 4.

——luco tunc fortè parentis
Pilumni Turnus sacratâ valle sedebat.

Tibullus lib. 2. Eleg. 7.

Illius ad tumulum fugiam, supplexque sedebo.

Propertius lib. 3. Eleg. 14.

Affert huc unguenta mihi, sertisque sepulchrum
Ornabit custos ad mea busta sedens.

Hinc Cicero lib. 2. de legib. ait: *Nec verò denicales, quæ à nece appellatæ sunt; quia residentur mortui:* quod scilicet sedendo mortuis feriarentur. Id etjam sacræ paginæ testantur, quæ *sedere* & *flere* conjungunt passim. David Psalmo 136. n. 1. *Super flumina Babylonis; illic sedimus & flevimus dum recordaremur Sion*: Ezechiel cap. 8. n. 14. *& introduxit*

duxit me per ostium portæ domus Domini, quod respiciebat ad Aquilonem; & ecce ibi mulieres sedeant plangentes Adonidem.

In nummis etjam Titi Vespasiani, qui perdomavit Iudæam, visitur quædam mulier sedens super spolia bellica; quæ Iudæa, & præ mœrore sedebat plorans. Quem nummum æreum apud me servo, & sic exprimendum curavi.





Igitur non licuit D. MARIAE sedere, quare non sine mysterio eam stantem descripsit Evangelista. Neque aliquis inficias eat, quòd milites custodes sederunt prope D. N. crucifixum, ut ait D. Matthæus cap. 27. n. 36. quia ii non propinqui ejus erant, quibus id vetitum neque luctus assidebant caussa: minusque erit exaudiendus, qui opponat, Mariam Magdalene, & alteram Mariam contra sepulchrum assedisse, ut Divus Matthæus ca. 27. n. 61. refert: nam à Pilato corpus D. N. jam erat concessum sepulturæ. Quare lugebri non mirum. Denique hæc interpretatio nequaquam tollit illustre indicium fortitudinis & constantiæ Virginis, ad quod exercendum Divo Ambrosio in

oratione funebri de obitu Valentiniani Imp. pag. 449. & Divus Chrysostomus ad Ioann. d. cap. 19. aliisque patribus hic locus ansam præbuit: Quia verba Evangelistæ sic à me explicata, illud idem testantur. Si enim præ doloris pondere subjacuisset MARIA fessa & oppressa; resedisset vel reclamante more: Sed cùm acerbitatis spectaculum virili animo patienter ferret, legem ad amussim observavit, & simul suam constantiam omnibus palàm fecit. Quam sententiam confirmare videor consuetudine antiqua Romanorum jam à me adducta: Tibi videbitur, licèt juràris in verba magistri vel de meis conjecturis, non sincerè censeas, eruto, è situ in lucem antiquo testimonio manu Benedicti Ariemontani exarato, quod beneficio docti viri D. Ioannis Ramirez undequaque ornatissimi, ex illius schedis licuit transcribere. Lege:

Occisi ex judicio non plorabantur planctu manifesto; sed tantùm dolore in corde. Sahedrim c. 7 p. 46.
Vides in libro de *Concilio Judicum* morti adjudicatos, deplorandos cautum, *non planctu manifesto*, id est, habitu lugentium communi, & legitimo: sed *corde*, id est, *occultè*. Cui hoc non satis, nihil satis, & satis nihil.

Aſtarte. Aſtaroth. vera LXX *lectio aſſerta. Aſtaroth etymon. Sidoniorum Dea. Derceto.* Adardaga *Adargatis. Macrobius emendatus. Plinii lectio ſanata Crinitus correctus.*

CAPVT XXI.

NEbriſſenſis cap. 6. Quinquagenæ agens de Bethdagon quædam nimis confuſè inſerit de Aſtarte, & Derceto: quæ, quia non inculcanda ſunt, libuit latiùs explanare: *Aſtarte* Suidas Græcè dici aſſerit *Aphroditem*, Latinè verò *Venerem*. Nomen enim ab aſtro videtur habere, quia ejus aſtrum Luciferum eſſe fabulantur. Idem ex verſione *Aſtarte*, ait, *Dea Sidoniorum*; *& Chamos Deus Ammonitarum, quos coluit Salomon ductis peregrinis uxoribus.* Ego *Aſtartem* eſſe puto, quæ in ſacris litteris & præcipuè Iudicum cap. 10. n. 6. dicitur *Aſtaroth*, ubi legitur: & *Servierunt Idolis Baalim & Aſtaroth, & Diis Syriæ, ac Sidonis.* Nam 4. Reg. c. 23. n. 13. quæ vulgatus legit Interpres: *Quæ ædificaverat Salomon Rex Iſraël Aſtaroth idolo Sidoniorum.* LXX vertũt ὃν ὠκοδόμησε Σαλωμὼν βασιλεὺς Ισραὴλ τῇ ἀστάρτῃ, (ſic enim legendum; non τῇ ἀστάλτῃ,) ut in antiquis mendoſè) προσοχθίσματι Σιδωνίων. & Regum 1. cap. 31. n. 10. *& poſuerunt arma eius in templo Aſtaroth.* LXX

καὶ ἀνέθηκαν τὰ σκεύη αὐτοῦ εἰς τὸ ἀσαρτεῖον, ubi Schol. εἰς τὸ ἱερὸν τῆς ἀστάρτης. *In templo Aſtartes*, quod Hebræum nomen *Aſtaroth*, ad formam Latinam inflexit. Sanctus Auguſtinus q. 16. ſic: *Aſtartibus*: ubi accuratè diſſerit de interpretatione cap. 2. Iudicum n. 13. quæ mirificè ad rem. Porrò *Aſtaroth* Phœnicûm linguâ ſonat *greges* τὰ μῆλα; quaſi velint dicere à victimarum copia dictam; & David Kimhi, Marinuſque Brixianus quia in Hebræa lingua Aſtaroth, & greges eâdem fermè proferuntur voce, ſuſpicantur idolum fuiſſe figura ovis; quod refert doctiſsimus vir P. Ioannes de Pineda è Societate IESV lib. 7. de rebus Salomonis cap. XI. n. 2. quamvis alia pergat via.

Ea colebatur propriè à Sidoniis, ſicut Dagon à reliquis Phœnicibus & Aſſyriis. Aſtarte quoque dicitur Græcè *Derceto*, & *Dercetis* voce nimirum detorta à Syriaca *Adardaga*, qua illi piſcem ſignificabant. Quare apud Macrobium lib. 1. cap. 21. in ipſo limine, ubi legitur: *Adonim quoque Solem eſſe non dubitatur inſpecta religione Aſſyriorum, apud quos Veneris Architidis, & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phœnices tenent.* Lego *Veneris Adargatis*, nec è trivio medicina; ſed ex ſingulari Plinii loco, qui lib. 5. Natur. hiſtorię cap. 23. inquit: *Bambicen* [Coele habet,] *qua alio nomine Hierapolis vocatur, Siriis verò Magog. ibi prodigioſa Atargatis* [ſcribe *Adargatis*,] *Græcis*

cis autem Derceto dicta colitur. Prodigiosam vocat Plinius quòd muliebri facie esset cœtera piscis. Lucianus in Dea Syria ait Dercetûs imaginem in Phœnicia vidisse, spectaculum planè peregrinum, altera parte mulierem: altera verò, quantum à femoribus ad imos pedes portendebatur, in piscis caudam desinentem, & Ovidius lib. 4. Metamorph.

—— & dubia est de te Babylonia narret
Derceti, quam versa squamis velantibus artus
Stagna Palæstini credunt coluisse figura.

exaltationem verò Veneris in signo piscium Astrologi differant. Hinc sanandus Petri Criniti locus lib. 14. de honesta disciplina cap. 8. apud nostri ævi Criticos locus deploratæ salutis ut eis videtur, ni carnifices adhibeant manus, ubi corruptè legitur: *Syriorum Dea Adagartis*. Emendant *Astartes*: Quam lectionem ex MS. & aliquibus excusis libris veram esse contendunt, cùm potiùs sola unius litterulæ & syllabæ recta collocatione textui medicina & lux detur. Ita: *Syriorum Dea Adargatis*. ipsemet Aurelius Macrobius d. lib. 1. Saturnal. ca. 23. *sed subjungunt*, inquit, *eidem Deam nomine Adargatim*. De Astarte meminit Ælianus, qui eam *Deam Syriam* vocat, & latè Lucianus in dicto loco de *Dea Syria*, & Cicero de *natura Deorum*, & Tertullianus in *Apologetico* c. 24. Iosephus *lib. 1. contra Appionem*. Item Eusebius

de *præparatione Evangelica* lib. 1. cap. 2. & Epiphanius in lib. *de hæretic.* ex aliquorum opinione prodit patrem Melchisedech dictum fuisse *Heraclam*, matrem verò *Astaroth*.

Traducere παραδειγματίζειν. D. Matthæus explicatus. Damnati in exemplum, quò supplicia spectant. Tacitus interpunctione sanatus. Pœnæ atrociores. exempla. *Captivi in pompa catenis vincti, & ducti. Fluvii, urbes, pugnæ. D. Nazianzenus intellectus. Glossæ veteres illustratæ.*

CAPVT XXII.

Contradicendi libido, nova atque inaudita inveniendi cupiditas, ita insedit hac tempestate quorundam hominum animis, ut ausi sint sacrosanctam Bibliorum ex vulgata versione fidem communibus & prophanis manibus violare: & vel inscitiæ interpretem eruditum, vel oscitantiæ absque ulla religionis pietate & linguarum cognitione temerè arguere: cùm potiùs tertio quoque verbo admirandum omnibus se meritò præbeat; non solùm exprimendis sententiis, quæ vera & necessaria translatio; sed ubi opus est verbo verbum curando reddere fidus & dilucidus factus interpres. quod patebit vel cui primis labris linguarum cognitio

cognitio deguſtata. Eant plenæ teſtimonium in hanc ſententiam ſacræ paginæ. & D. Matth. cap. 1. n. 19. jam olim ab Antonio Nebriſſenſi illuſtratus; & ſic ab interprete vulgato noſtro, Latio donatus. *Ioſeph autem vir ejus cùm eſſet juſtus, & nollet eam traducere*. ubi verbo *traducere* nihil aptiùs, nec ſignificātius reddi potuit. *Traducere* enim eſt damnatorum aliquem populo ſpectandum ignominiæ cauſâ exhibere. Suetonius in Tito cap. 8. *Hos* [delatores] *aßiduè in foro flagellis, ac fuſtibus cæſos, ac noviſsimè traductos per Amphitheatri arenam, partim ſubjici in ſervos, aut venire imperavit: partim in aſperrimam inſularum avehi*. Martialis lib. 6. Epigr. 77.

Ridéris, multoq; magis traduceris Afer;
Quàm nudus medio ſi ſpatière foro.

Propertius lib. 2. Eleg. 15.

Nec niſi per totam infamis traducerer urbem.

Cùm ergo Deiparam MARIAM deſponſatam ſibi, Ioſeph gravidam adſpiceret, & ejus puram integritatem contemplatus minimè cenſeret ex adulterio concepiſſe: Sed unde, aut quo modo dubitaret, certò ſciens non ex ſe, voluit ſive cogitavit uti juſtus, occultè dimittere eam; non verò *palàm*, id eſt, libello repudii miſſo, ex lege ſcripta. Deuter. 24. num. 1. Hoc indicat verbum illud *traducere*, & Græcum παραδειγματίζειν, quo utitur Divus Matthæus Ἰωσὴφ (inquit) δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος

δίκαιος ὢν καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, id est; *Joseph autem vir ejus justus existens, & nollens eam exemplum facere*, hoc est, *publicæ ignominiæ proponere*. Sequentia declarant ἐβούλετο λάθρα ἀπολῦσαι αὐτὴν, *voluit, cogitavit, occultè dimittere eam*. illud enim λάθρα, opponitur παραδειγματίσαι, quod Divus Augustinus *exemplare* vertit: quia damnati, quando ex pœna traducuntur, traducuntur in exemplum, ut etjam ii, qui afficiuntur pœna. Terentius Adelf. act. 5. scen. 1.

D. Tun' si meus esses? S.
Dîs quidem esses, Demea,
Ac tuam rem constabilisses. S.
Exemplum omnibus
Curarem ut esses S. quamobrem?
quid feci? D. rogas?

Tacitus libro 3. annal. ubi agit de C. Lutorii damnatione, qui reus Majestatis deferebatur, inducit M. Lepidum quò Lutorius mortem non subiret his verbis loquentem. *Sæpe audivi Principem nostrum conquerentem, si quis sumta morte misericordiam ejus prævenisset. Vita Lutorii in integro est, qui neque servatus in perniciem, neque damnatus in exemplum ibit.* Lipsius legendum è sententia monet: *In integro esto.* Cùm potiùs manca videatur: hujusmodi emendatione, venit sanandus locus sola hac interpunctione. *Vita Lutorii in integro, est qui neque servatus in salutem, neque damnatus in*

exemplum

exemplum ibit. ubi deest per ellipsim *esto.* Familiaris huic authori figura. Seneca hanc interpuniendi caussas recenset lib. I. de Clement. cap. 22. *Transeamus,* inquit, *ad alienas injurias, in quibus vindicandis hæc tria lex secuta est, quæ Princeps quoque sequi debet. Aut, ut eum quem punit, emendet: aut, ut pœna ejus, cæteros meliores reddat: aut ut sublatis malis securiores cæteri vivant.* A. Gellius lib. 6. cap. 14. triplici ex ratione enumerat in peccatis puniendis præscriptum à Philosophis, & loco tertio collocat τὸ παράδειγμα, quòd à Græcis sic nominari inquit, ex eo quòd punitio propter exẽplum sit necessaria. Laudatque Platonis locum in Gorgia, qui etjam agnoscit hanc puniendi rationem his verbis: ἢ παράδειγμα ἄλλοις γίνεσθαι, ἵνα ἄλλοι οἱ ὁρῶντες πάσχοντα φοβούμενοι βελτίους γίνων. Claudius Imperator idem sequutus, qui, ut refert Suetonius in ejus vita cap. 11. Tribunos ac Centuriones interemit exempli simul caussâ, & quòd suam quoque cædem depoposcisse cognoverat. Hinc pœnæ dicuntur *exempla:* quia possunt exemplo & documento esse. Plautus in Mostellaria:

Exempla ædepol faciam ego in te.

Terentius in Eunucho act. 5. scen. 5.

Py. *Miseret me: itaque, ut ne viderem,*
misera huc, effugi foras.
Quæ futura exempla dicunt in eum indigna?

Hac verbi παραδειγματίζω notione appositissimè

utuntur LXX Interpretes Num. cap. 25. n. 4. ubi nos legimus: *Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis*: Sic vertentes λάβε πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ παραδειγμάτισον αὐτοὺς τῷ κυρίῳ κατέναντι τοῦ ἡλίου. pro τὸ παραδειγμάτισον Aquila transfert ἀναπήξον. *confige*: & Symmach. κρέμασον *suspende*, innuentes suspensionem in exemplum fieri. Et in Ezechiel cap. 28. n. 18. ubi ex litera Hebræa Pagninus; & *dabo te in cinerem super terram in oculis omnium videntium te.* Vulgatus: *In terram projeci te, ante faciem Regum dedi te ut cernerent te.* LXX ἐπὶ τὴν γῆν ἔρριψά σε, ἐναντίον βασιλέων ἔδωκα σε παραδειγματισθῆναι. *In terram projeci te, in conspectu Regum dedi te ut exemplum esses.* Hoc verbi etjam invenitur Esther τὸν δὲ ἀρξάμενον ἐφ᾽ ἡμᾶς παραδειγμάτισον, *at qui incœpit super nos in exemplum da*, id est, disperde eum. in Epistola quoque ad Hebræos cap. 6. n. 6. ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας. iterum *crucifigentes Filium Dei, & in exemplum dantes*, id est, ostentui habentes, & publicæ exponentes ignominiæ. Quibus in locis κυριωτάτως verbum *traducere* & παραδειγματίζειν. Apud Petronium verò in Satyrico μεταφορικῶς, ubi Quartilla juvenes rogavit, ne quod in Priapi sacello viderant, vulgarent. *Protendo igitur*, inquit, *ad genua vestra supinas manus, petoque & oro ne nocturnas religiones jocum risumque faciatis, néve traducere velitis tot annorum secreta, quæ vix*

vix nulli homines noverunt. id eſt, ne palàm faciatis, quæ tot annos ſecreta fuêre, & apud Senecam Epiſt. *id de quo quaris.* 108. de Attalo: *Cùm cœperat, ait, voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem.* ubi eleganti metaphora, *traducere* ſignificat ita reprehendere, ut turpitudinem noſtrarum voluptatum propter ora omnium irridendam exſibilandamque tanquam in pompa duceret Attalus. Eodem ſenſu loquitur, & eadem metaphora utitur Divus Gregorius Nazianzenus in oratione περὶ τοῦ βαπτίσματος. his verbis: δείξῃς ὅτι τὴν ἁμαρτίαν ὄντως μεμίσηκας παραδειγματίσαι αὐτὴν καὶ θριαμβεῦσαι ὡς ἀξίαν ὕβρεως. id eſt, *oſtendas te odio peccatum habuiſſe traducens illud, & ideo triumphans, ut contumelia dignum.* Nota triumphantium metaphoram. Nam in ipſa pompa Captivi manibus poſt terga revinctis catervatim in ſervitii notam præcedebant. Iuvenalis Satyr. 10. de triumpho Marii. verſ. 278.

—— quid illo cive tuliſſet
Natura in terris, quid Roma beatius vſque?
Si circumducto captivorum agmine & omni
Bellorum pompa, & animā exhalaſſet opimā?

Propertius lib. 2. Eleg. 1.

Aut Regum auratis circundata colla catenis,
Actiaque in ſacra currere roſtra via.

& non ſolùm captivi in pompā ducti: ſed & fercula onuſta immanibus auſis barbarorū, eiſque vrbes,

fluvii,pugnæ,impoſita. *Tacit. 2. annal.* de Germanici triumpho: *Vecta ſpolia, captivi, ſimulachra, montium, fluvium, prœliorum.*
Claudianus:

Hi famulos traherent Reges, hi facta metallis,
Oppida, vel montes, captivaq; flumina ferrent.

huc alluſit Martialis *lib. 5. Epig. 3.* dum pro Dacica Provincia devicta à Domitiano *aquas* Iſtri *famulas* dixit. Expreſsius Rutilius Claudius Numatianus in *Itinera.* 1. ubi per antitheſin vocis *Triumphalis* & *famulæ* inducit eleganter & victum, ductumque in triumhali pompa, ac victorem Tibrin his verbis:

Ipſe triumphali redimitus arundine Tibris,
Romuleis famulas oſsibus aptet aquas.

quæ fercula captivi ſequebantur Plin. in Panegyrico. *Videor intueri*, inquit, *in manibus auſis barbarorum onuſta fercula, & ſua quemque facta vinctis manibus ſequentem.* vel etjam in ipſis ferculis captivi ſublimes monſtrabantur. Ioſephus de bello Iudaico c. 24. lib. 7. qui hæc fercula *pegmata* vocat. τέτακτο δ' ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πηγμάτων ὁ τῆς ἁλισκομένης πόλεως στράτηγος. *impoſitus erat in uno quoque pegmate dux urbis capta.* Ex his omnibus interpretor vetus gloſſarium, à nemine quod ſciam uſque adhuc intellectum, ibi παραδειγματίζω, *Triumpho.* triumphantes enim captivos in exemplum exſibilandos traducebant. Ideò D. Nazianzenus monet noſ-

metipſos

metipſos ita gerere cum peccato oportere, tanquam cum ſervo & captivo; & ſicut triumphantes nos peccatum, vinctum catenis, irridendum ducturos fore. In ſumma, horum ſumma & appendix eſto locus Senecæ variè teſſellatus, mirificoque ſplendore aciem oculorum perſtringens lib. 1. de *Iræ*, cap 6. *Hoc uno*, ſcribit, *medentibus erit diſsimilis*; [Preces legum] *quòd illi, quibus vitam non potuerunt largiri, facilem exitum præſtant. Hic damnatum cum dedecore & traductione vita exigit: non quia delectetur illius pœna; (procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed ut documentum omnium ſit; & qui vivi noluerunt prodeſſe, morte certè illorum Reſpublica utatur.*

Horarum inventio. æquales & inæquales. Civilis & naturalis dies. Horologia ſolaria. hydrologia. Horæ brumales. æſtivæ. *Martialis interpretatus. Horæ abſolutè. æquales. Plinii duplici loco lux. Paulus IC. illuſtratus. Rebuffi opinio everſa. D. Joannes intellectus.*

CAPVT XXIII.

HOrarum uſum à Romanis non fuiſſe inventum ad ferè uſque 300 annos, author eſt Plinius Naturalis hiſtor. lib. 7. cap. 60. Cujus teſti-

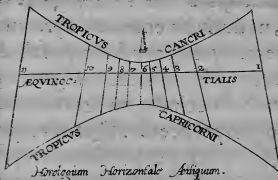
monium suo calculo confirmant Varro de *lingua Latina* lib. 5. & Censorinus de *die natali*, ca. 19. Tunc noctem à luce, illam in duodecim horas, hanc in totidem divisêre: ita ut pro accessione solis inæquales essent. Nam horæ diurnæ ab ortu solis usque ad occasum: Nocturnæ verò ab Occasu usque ad ejusdem ortum numerabantur. Et cùm antea dies continua serie numeraretur, à media nocte pręcedenti usque ad mediam subsequentem, & usuræ lucis divisione; (in Mane scilicet Meridiem Occasum, & supremam tempestatem) factum est, jam horarum inventione reperta, ut in Rep. Romana duplicis esset diei consideratio. *Civilis*, & *Naturalis*. Civilis erat, de quo Paulus IC. in L. *more*. 8. π. de *feriis & dilationib.* (quem Naturalem alii vocant) *More*, inquit, *Romano dies à media nocte incipit; & sequentis noctis media parte finitur. Itaque quicquid in iis* XXIV. *horis, id est, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum est: Perinde est, ac si quavis hora lucis actum esset.* Gellius item lib. 3. cap. 2. & Macrob. lib. 1. cap. 3. Naturalem verò diem (hunc artificiosum alii dicunt,) qui duodecim horis nocturnis & diurnis totidem distinguebatur, bellè descripsit Martialis lib. 4. Epig. 8. cujus verba, quia hunc rei splendidissimam lucem præbent, apponere non gravabor.

Prima salutantes, atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia caussidicos.

In

In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies laßis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæſtris,
Imperat extructos frangere nona thoros.
Hora libellorum decima eſt, Eupheme, meorũ,
Temperat ambroſias cum tua cura dapes.
Et bonus æthereo laxatur nectare Cæſar,
Ingentiq́ terit pocula parca manu.

Vnde evenit ut horæ, pro longitudine vel brevitate lucis, modò majores, modò minores, nonnunquam creſcentes, aliquando breviores, oſtenderẽtur. Solaria enim horologia eo libramento antiqui habuere diſtincta, ut ſextâ diei horâ meridies deſignaretur: & cùm lege naturæ radii ſolares, alij hiberni, alii æſtivi ſint; & ſinguli dies æſtu pariter, atque hyeme, ac æquinoctio, duodenis hiſce horis continerentur; Hinc umbræ aliæ æquinoctiales, aliæ æſtivæ, aliæ hybernæ. hybernas, æſtivas, & æquinoctiales horas deſignabant. Hujuſmodi horologii picturam ob oculos tibi proponimus.



Horologium Horizontale Antiquum.

Sed

Sed cùm aliquoties præ nubilo non cerneretur Sol, sicque incertæ, diei, horæ essent, Scipio Nasica primus eas aquâ divisit ingruenti necessitati remedium commentus, & diem, & noctem dividens. Quod his verbis testatur Plinius dicto lib. 7. c. 60. *Etjam tum tamen incertæ fuère horæ usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis primus aqua divisit horas æquè* [sic lego & interpungo] *noctium, ac dierum*; id est, pariter diei ac noctis Instrumentum, quo ad hujusmodi divisionem utebantur, *Clepsydram*, sive *hydrologicum* appellabant. De cujus ratione Vitruvius lib. 9. ca. 9. in fine. Hinc *brumales horæ brevissimæ ipsimet Vitruvio ibi: rediensque circumactione ad Capricorni partem octavam restituitur celeritatis salientis* [aquæ] *ad brumales horarum brevitates*. Plautus etjam in Pseudolo *hybernam horam* pro angusta posuit. Longissimæ *Solstitiales*. idem Vitruvius. ubi suprà: *tardiùs fluendo dilatat morando spatia, & efficit horas in Cancri signo Solstitiales*. Quas vocat Martialis *æstivas* lib. 12. Epigr. 1. Alloquitur Priscum, ut dum à venatione aprorum vacat, quæ est in hyeme (vel ex mythologia fabulæ Adonis ab apro occisi) libellum suum legat, in quo perlustrando nempe succincto, integram minimè collocandam horam pollicetur. Quamvis tunc temporis brevissima, quippe quæ non æstiva; sed brumalis. nec malè collocare se illam ait, licet totam

impen-

impendat. Otio namque Lector nequaquam abutitur in Martiale legendo. verba ſunt:

Retia dum ceſſant, latratoreſq́ Moloßi,
Et non invento ſilva quieſcit apro,
Otia, Priſce, brevi poteris donare libello
Hora nec æſtiva eſt, nec tibi tota perit.

Hinc lucem do verbis Plinii Iunioris lib. 1. Epiſt 3. *ubi hora balinei*, inquit, *nuntiata eſt (Eſt autem hyeme nona, æſtate octava) in Sole, ſi caret vento, ambulat nudus.* Hora enim lavationi adſignata, cœnæ horam antecedebat: & quia æſtate horæ longiſsimæ, contrà hyeme, cœna apud veteres æſtate horâ cœnâ; hyeme decimâ erat. *Aequinoctiales* autem horæ, æquales erant, tam diei naturalis, quàm Civilis; eo tamen diſcrimine; quòd in die Civili ſemper æquales: in naturali verò tantùm in ariete & libra. Sic Vitruvius d. cap. 9. lib. 9. *Et ita*, ait, *perveniens ad puncta libræ & æquinoctiales reddit horas.* At cùm *horas* abſque adjectione lego has ipſas æquinoctiales ſumendas reor, id eſt, partem totius diei vigeſimam quartam, quæ in 60. diſtinguitur minuta; ut ſæpe loquitur Galenus ἰσημερινάς. nihil verò addens veluti cùm tradit. τριταῖον πυρετὸν ἐντὸς τῶν δώδεκα ὁρῶν πάυεσθαι. Ex quibus facem quatio Plinii obſcuro loco lib. 8. cap. 25. qui poſtquam egit de verno, & Autumni æquinoctio, ſic ſcripſit: *Horæ nunc in omni acceſſione æquinoctiales, non cujuſcunque diei ſignificantur*, id eſt: nunc, cùm

horas sine adjectione aliqua audies, *æquinoctiales*, hoc est, æquales intellige. Et hoc in solis quocunque abscessu vel adventu, non herculè horæ absolutè appositæ, horę cujuscunque diei significantur, id est, Brumalis, Autumnalis, vel diei æstivi, quorum dierum horæ pro temporis ratione crescunt, vel minuuntur; sed æquales solùm. Hoc namque significat τὸ *cujuscunque* videlicet, *Horas peculiares cujusque diei, quæ inæquales sunt*. Quique enim dies naturalis, quasque suas proprias alteri non communes, horas habet. Quod de diebus civilibus nequaquam dici potest, cùm hi non singuli singulas; sed omnes dies easdem horas ejusdem longitudinis habeant, non ejusdem numeri. Quam interpretationem ipsiusmet Plinii verbis pulchrè confirmo lib. 2. cap. 97. qui de recessu & accessu æstus maris sic inquit. *Nec unquam eodem tempore, quo pridie refflui, ut ancillante sidere trahenteq; secum avido æstu maria, & assiduè aliunde, quàm pridie ex oriente: paribus tamen intervallis reciproci, senisq; semper horis, non cujusque diei,* (attende) *aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus: ideoq; inæqualis vulgarium horarum spatio, utcunque plures* [legant alii ut voluerint] *in eas, aut diei, aut noctis illarum mensuræ cadunt, & æquinoctio tantùm pares ubique*. docet per sex horas æstum maris accedere & recedere, *Aquinoctiales* verò, non *inæquales*, id est, proprias cujusque diei: nec quæ ejusdem spatii in

in alio numerentur die. Ecce viam munio ad illustrationem legis 2. §. *cujusque diei.* π. de *verborum signif.* ubi in hæc verba Paulus IC. *Cujusque diei major pars est horarum primarum, non supremarum*, id est, horæ septem primæ, Naturalis scilicet diei, est melior & major pars diei; quàm septem supremæ ita numeratæ, ut jam enumeravi & scripsi ad Martialem lib. 4. Epigr. 8. n. 1. quod intelligendum de illis, quas dixi, peculiaribus *cujusque diei* horis; quæ aliquando longæ, aliquando breves & æquinoctiales. Hoc enim operatur dictio illa *diei*, non otiosè à Iureconsulto geminata. Quare meritò explodenda est Rebuffi opinio in d. L. 2. num. 10. docentis nullam exstare in jure nostro differentiam naturalis, civilisque diei, quoad horarum utilitatem, & considerationem: & ideò dictum Pauli responsum intelligendum, non solùm de naturali, verùm etjam de civili die. Quod planè juri contrarium videtur: in quo utriusque diei diversus usus. Eorum namque apud Iurisconsultos semper magnum discrimen invenitur. *Civilis diei* in L. *more.* L. in *usucapione.* & L. seq. π. de *usucapionib.* L. à *qua ætate.* π. *Qui testam. fac poss.* L. 1. π. de *manumissionib.* & pæne infinitis textibus. *Naturalis* autem L. 3. §. *minorem.* π. de *minorib.* L. *qui bona.* 23 vers. & *magis* juncta L. *bonæ fidei.* §. 1. vers. *illud factum.* π. de *acquir. rerum domin.* L. *in omnibus.* 6. π. de *action.* & *obligat.* Deinde non septem
 horæ

horæ tantùm cum quinque reliquis, ut in hac d. L. 2. secundum Rebuffi opinionem necessariò conferebantur: sed horarum septem instituebatur collatio cum horis novem, & cum decem aliquando. Lux enim Civilis diei æstate, vel in Italia, quindecim, aut sedecim durat horis. De hisce naturalis diei horis intelligendus D. Ioannes cap. 11. nu. 9. οὐχὶ δώδεκα ὧραί εἰσιν τῆς ἡμέρας; *nónne duodecim horæ sunt diei?* & ad hanc inæqualium horarum normam tempus enumerandum censeo, quo tenebræ factæ fuerunt super terram, D. N. in cruce pendente. Verba enim illa *hora sexta,* meridiem significant.

Asconius Pedianus etjam diei naturalis meminit. & hac ratione interpretandum Adagium vulgò circumlatum *Hora duodecima ædificas* de eo, qui jam Acherontinus, ut ait ille, ad vitæ pervenit metam, & nihilominus multa in hac vita, quod fallacissimum est, molitur, æterna oblivioni tradens. Huc pertinebat de Horis Planetariis notio,

Notior at non est canibus jam Delia nostris.

Nix

Nix an alba ex Anaxagoræ opinione? Oculorum sensus fallax. aqua tacita. Vellus aquarum. ἐριώδες ὕδως antiquis dicta. Rex David explicatus. Qui dat nivem sicut lanam. *Nux allegoricè ablutio peccatorum.*

CAPVT XXIV.

HOmine imperito nũquam quicquam injustius,
Qui, nisi quod ipse facit, nil rectum putat.

Si hæc Comici sententia vera est, homines imperiti, sunt procul dubio injusti. Nec mirum: Nam si Iustitia tribuit suum cuique, suum cuique non tribuere injustitia erit. Vera sapientia de rebus incorruptè judicat, & talem unamquamque repræsentat, qualis ipsa est, nec ulla major quàm veritatis jactura. Verissime Horatius Epist. 10. lib. 1.

Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum;
Certiùs accipiet damnum, propriúsve medullis,
Quàm qui non poterit verũ distinguere falsò.

Quia dixi aliquando, forte ut aliorum ingenia experirer, nivem esse aquam, & visu tantùm, albam; statim succlamatum est. *Vre, occide, verbera:* & falso auctario assertum me ita assiduè loqui cum ningeret. *O amici, cernitis nivem non esse albam? nónne videtis pluere?* At adolescens sum, & adhuc juve-

nis, nunquam tamen usque ad mortem deliqui. Quis hæc mihi excidisse? ecquis unquam protulisse testis? Sed nunc ego, quamvis lacessitus, pro maledictis reponam libens benedicta; ac illis obæsis Doctoribus, qui mihi sic confidenter objectarint, dicam seriò: Nive decidente è cœlo aquam effluere, & ex opinione Anaxagoræ, falsa tamen, nivem non esse albam. Ad hoc, illud primum mihi dari & concedi postulo, visum esse ex quinque sensibus cui credi minimum oporteat. Epicurus dicebat solem esse bipedalem, quia talis videretur. *Stoici*, inquit, Cicero 4. Academ. *multa falsa esse dicunt*, longeque *aliter se habere, ac sensibus videantur*. Et quid tritum magis apud Philosophos, quàm quæstiones illæ de remo inflexo? & de columbæ collo? Nonne vides cum secundo flumine veheris, vaccas, aut oves, aut etjam quercus, quàm citissimè moveri cum tu solus qui deferis, vel conspicis illa, moveare? Ipse Cicero lib. 2. de divinat. scripsit, ubi de Caldæis, qui natalitia sidera notabant. *Oculorum fallacissimo sensu judicant ea, quæ ratione, atque animo videre debebant*. Hinc, quia dicebat Anaxagoras aquam nigram esse, ex qua concreta nix, non modò non negabat albam esse; sed ne videri quidem, teste eodem Cicerone d. lib. 4. ad finem; immo nigram asseverabat esse, ut paulò antè refert idem Cicero his verbis: *Anaxagoras nivem nigram dixit esse*. Quam opinionem etjam,

jam, ex aliquorum ſententia adſcribit Anaxagorę Galenus lib. 2. de virtute ſimplicium remediorum circa finem, verba ſunt: καὶ τίνες δὲ αὐτοῦ καὶ τὼν Ἀναξάγοραν ἐστι καλοῦνται μάρτυρα, περὶ χίονος ἀποφηνάμενον ὡς οὐκ εἴη λευκή. id eſt, *Atque iſtorum nonnulli etjam Anaxagoram teſtem adducunt, qui de nive pronuntiarit, quòd non ſit alba.* Iam ſuccedit ſecundum; *pluere cùm ningit.* Nix enim (ut vulgare Philoſophis) quid aliud eſt quàm aqua concreta? ſume in manus, donec exeat aër ille incluſus, non videbis aquam? vel ut ait Plinius lib. 17. cap. 11. *aquarum cœleſtium ſpuma.* Apuleius lib. de mundo. *Niveſq́;* inquit, *colligi jactatione denſarum nubium: Nam priuſquam in aquam defluant fracta, ac diſciſſa ſpumas agitationibus ſuis faciunt, & mox gelatus humor rigore frigoris inhorreſcit.* Ambo ex Ariſtotele lib. de *mundo,* cap. 4. Ad noſtrum propoſitum, appoſitiſsimè Martialis lib. 4. *Epigr.* 3.

Aſpice quàm denſum tacitarũ vellus aquarum,
Defluat in vultus Cæſaris inq́; ſinus.
Indulget tamen ille Iovi, nec vertice moto
Concretas pigro frigore ridet aquas.

& ultimo diſticho:

Quis ſiccis laſcivit aquis & ab æthere ludit?
Suſpicor has pueri Cæſaris eſſe nives.

ubi nota *vellus aquarum* per ſimilitudinem poſita; Nam nix aſsimilatur velleri. Vnde à veteribus Græcis ἐριῶδες ὕδωρ vocabatur. id eſt, *aqua lanata.*

nata. Cui locutioni præbuiſſe anſam S. Regem David Euſtatius ad Dyoniſii περιήγησιν teſtatur his verbis: τὴν χώνα ἐριῶδες ὕδωρ ἀστείως οἱ παλαιοὶ φασὶ τοῦ σοφοῦ βασιλέως Δαβίδ ἀφορμὴν ἐνδόντος αὐτοῖς ὅτε εἶπε διδόντος χίονα αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον. id eſt, *eleganter veteres nivem lanatam aquam dicunt, præbetq; iis occaſionem ſapiens Rex David cùm dicit*: *Qui dat nivem ſicut lanam*. Pſalmus eſt 147. n. 5. ubi in hæc verba Propheta: *Qui dat nivem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit*, hoc eſt, qui dat per eloquium ſuum terræ immiſſum, nivem, quæ ſpecimen reddit lanæ. Qui ſenſus quadrat ad litteram. in myſtico etjam convenit intelligere Deum per Evangelii prædicationem dare nivem, purgationem ſcilicet peccatorum, ut Divus Hieronymus interpretatur. Confirmo ex Iſaiæ cap. 1. n. 18. ubi à nive & lana comparatione mutuata, futuram ablutionem peccatorum expreſsit inquiens: *Si fuerint peccata veſtra ſicut coccinum, velut nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra, ſicut vermiculus, velut lana alba erunt*. Peccatores enim ad inſtar nivis & lanæ candidæ dealbatos reddit Evangelii prædicatio. Quod de ſeipſo profitetur David Pſal. 50. *Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor; lavabis me, & ſuper nivem dealbabor.*

Græci

Græci prolixam barbam aluerunt. primùm tondere soliti. raſerunt Alexandri æuo. ξυρέω. περιχείρω. in ſupplicando mentum attingebant. Homerus barbatus. Philoſophi. Milites radebant barbam, ne ea ab hoſtibus comprehenderentur. Huic rei conſtituta pecunia. Alexander magnus Hircus *vocatus. Græci* capellæ, *Juvenalis explicatus. Sub Domitiano Græci barbati. Imperatores Romani ab Hadriano.*

CAPVT XXV.

GRæcos barbam promiſſam habuiſſe, & primò eam tondere ſolitos. Poſt verò ad cutem uſque raſiſſe teſtis locupletiſsimus eſt Dio Chryſoſtomus, in *oratione priori Tarſica.* 33. his verbis: γενείων τὸ πρῶτον εὑρέθη κουρά, καὶ τοῦτο ἐδόκει μέτριον τὸ μὴ σφόδρα καθεικέναι, μηδ' ἐπὶ πλέον. ἀλλὰ πρᾴως ἐπανορθοῦν τὴν φύσιν. οὐκοῦν ὁ τοιοῦτος, ἐδόκει πολλοῖς ἐπιδέξιος. εἶτα ἐπιξύρων μέχρι τῶν παρειῶν, id eſt, *barbarum primum inventa eſt tonſura, & videbatur moderatum eſſe ne valde promitterentur; neque nimium, ſed leniter corrigeretur Natura, videbatur multis ſtrenuus. Deinde radebant uſque ad genas*. Qui tondendi mos tempore Alexandri magni initium habuit, ut *Chryſippus apud Athenæum lib.* 13. *cap.* 6. facilè perſuadet.

ſaudet. τὸ ξυρεῖσθαί, inquit, τὸν πώγωνα κατ' Ἀλέξανδρον προῆκται τῶν πρώτων οὐ χρωμένων αὐτῷ. καὶ γὰρ Τιμόθεος ὁ αὐλητὴς πώγωνα μέγαν ἔχων ηὔλει, καὶ ἐν Ἀθήναις διατηροῦσιν οὐ σφόδρα ἀρχαῖον τὸν πρῶτον περικειράμενον παρώνυμιον ἔχειν κόρσην. id eſt, *Alexandri temporibus tondendæ barbæ conſuetudinem inoleviſſe, avoque priore hoc fuiſſe inuſitatum: cùm tibicen ille Timotheus prolixâ barbâ tibias inflaret, & Athenis obſervatum ſit non admodum vetuſtum eſſe, illum, cui primùm tonſa eſt. Ideo Corſen fuiſſe cognominatum.* ubi ξυρέω & περικείρω, quæ verba promiſcuè *tondere* & *radere* ſignificant in ſtricta tondendi notione accipio. ductus laudata jam Dionis authoritate, qua docemur Græcos primùm totondiſſe, quàm raſiſſe barbam; & nullibi memini me legiſſe ante Alexandri ævum totondiſſe vel raſiſſe unquam. imo Timotheum illum tubicinem barbatum fuiſſe invenio. cujus meminit Athenæus cantilenis ſuis ad arma excitaſſe Alexandrum; & teſtatur Suidas verbo *Alexander Macedo*, & verbo Τιμόθεος. *Therſandri, aut Neomyſi filius*. Antiquos etjam Græcos intonſos fuiſſe, vel ex illo attingendæ barbæ in ſacrificiis more cõſtat, quem Plinius refert l. 11. c. 45. *Antiquis*, ait, *Græciæ in ſupplicando mentum attingere mos erat*. Homerus etjam videtur excuſus in quodam nummo, cujus altera pars eum barbatum repræſentat, habentem capillos diademate, ſive tenui vittula obvinctos, cum inſcriptione. ΟΜΕΡΟΣ.

altera

altera Melen fluvium ostendit urnã innixum, dextra lyram tenentem super genua erectam, Cum inscriptione subtus. ΜΕΛΗΣ. & in circuitu ΑΜΑΣΤΡΙΑΝΩΝ. Amastriani enim, quò de Poëtæ vetustissima in eos memoria grati essent numum æreum excuderunt, ut meliùs in illo, sub proprio Homeri nomine dedicando, de eo meriti viderentur, quàm si templum vel statuam eidẽ erexissent; quoniam numus omnium manibus teritur, & oculis observatur. Excuderunt Melen; quia prope hunc fluvium natus Homerus credebatur. unde *Melesigenes* appellatus, antequam oculos amitteret ex opinione Suidæ. Nummus talis est.



In omni, inquam, Græcia comam & barbam aluerunt: ubi barbati Philosophi, quos Ennius *Cascos* vocat, & Socratem Persius *barbatum magistrum*. Satyr. 4. vers. 1.

—barbatum hoc crede magistrum
Dicere. —

& Aurelius Prudentius contra Symmachum li. 2.

 barbatos

barbatos Sophistas, dixit:

Multiplicis dux dæmon at est, qui parte sinistra
Centifidum confundit iter; trahit inde Sophistas
Barbatos.

Ergo tondendæ barbæ inventionem, non verò radendæ excogitatam fuisse Alexandri ævo certum est. Neque Plutarchi autoritas ab hac opinione deterret, ubi refert Alexandrum jussisse militibus abradi barbam, in *vita Thesei* scilicet, & in *apophteg.* Nam hoc militibus præcepit, ne in conflictu belli hostibus præda forent; non habitus caussâ. Quod jam olim factitatum eadem ex ratione docet vetus Poëta Alexis apud Athenæum li. 13. his verbis: πιττοκοπούμενον τιν' ἢ ξυρούμενον ὁρῶς, τούτων ἔχει τι θάτερον· ἢ γὰρ στρατεύειν ἐπινοεῖν μοι φαίνεται, καὶ πάντα τῷ πώγωνι, id est, *glabrum pice, quem vel rasum vides. Horum habet alterutrum, vel mihi videtur militare velle, & omnia barbæ facere contraria*, &c. Hinc docebat vir summus Sacræ Theologiæ magister, quem hîc nominare supersedeo; Cujus ex Horto (sed HORTENSIVM nomino lector) leges regia & egregia: audis immo quotidie, *Verticem capilli* dici nominanter. *Ps.* 67. *vers.* 22. quòd posteriorem partem capitis intelligat regius Propheta. Rasi enim à frõte inimici, quia ibi de pugna & triumpho. Verba sunt: *Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis.* & notat *verticem capilli*, in

in Hebræo ſonare partem, quam dixi, poſteriorem capitis. Citatque Homerum, qui in occipitio tãtùm comatos inducit Abantes, *Ilia.*13. *ver.*542.

τῶ δ' ἅμ' Ἄβαντες ἕποντο θοοὶ ὄπιθεν

Αἰχμηταὶ —— id eſt,

Hunc [Elephenorem] *ſimul Abantes*
Sequebantur veloces à tergo comati Pugnaces.

unde & Statius lib. 7. Thebaidos:

—Chromin atque in terga comantes,
Non ego Abantiadas, non te ſaxoſa Chariſte
Non humiles Aegas, altumq́ue Capharea dixi.

Pollux compoſita voce ὀπισθοκόμας eoſdem appellat. Similiter Curetas & Ætolos tradunt abraſiſſe frontem, & ab occipite cæſariem nutriſſe, ne ab hoſte crinibus raperentur. Cùm à fronte eſſent capillati: de utroque Strabo *lib.*10. & tempore Conſtantini Imperatoris obſervatum idem elicio ex Ammiani Marcellini verbis lib. 17. ad medium. *Hoc*, inquit, *exinde claruit fraude potiùs, quàm tenacitate committi; quod cùm idem Cæſar petenti ex uſu gregario cuidam, ut barbas detonderet, dediſſet aliquid vile, contumelioſis calumniis appetitus eſt, à Gaudentio tunc Notario.* Ex quibus manifeſtè patet ævo Alexandri magni Græcos cœpiſſe barbas tondere. Quos hircinum geſtaſſe mentum non inſulſè dixeris. Nam Apuleius ſimili ſcommate inuſsit notam alenti promiſſam barbam, ut Philoſophus videretur: *hircino* inquit, *barbitio*

 Philoſo-

Philosophum mentitus. Sic egregius Ronsardus:

Si la grande barbe au menton
faisoit Philosophe paroistre
un bouc barbassé pourroit estre
par ce moyen quelque Platon.

ad rem Herodes Atticus apud Gellium lib. 9. c. 2. *Video barbam, & pallium. Philosophum non video.* Lactantius lib. de *Falsa sapientia* cap. 24. ubi insectatur eos, qui barba & pallio velut sophisticis insignibus gloriantur. *Maximum itaque argumentum est, Philosophiam neque sapientiam ostendere, neque ipsam esse sapientiam, quod mysterium ejus barbâ tantùm colebratur, & pallio.* Et de Iustitia cap. 11. *Tamen vitia sua capillis, &, quod* MAXIMVM EST VELAMENTVM divitiis prætegebat. Hinc intelligendam propono & propino volentibus (quippe in conviviis lautis nemo est, viri boni, qui vos cogat bibere) similitudinem Prophetiæ *Danielis cap.* 8. ubi comparat Alexandrum magnum regem Græcorum (qui ab Occidentali plaga, respectu Mediæ & Persidis venit usque Susas, ubi Darium superavit,) hirco caprarum, & Græcos similiter capillis. *Ecce autem,* ait, *hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram.* & paulò pòst se explicans. *Aries*, inquit, *quem vidisti habere cornua, Rex Medorum est. Porrò hircus Caprarum, Rex Græcorum est.* Vides quia Alexander & Græci bar-

barbati erant, hircum & capras eos appellasse Danielem? Deinde animadverte μνημονικὸν ἁμάρτημα Divi Hieronymi, magnis viris familiare vitium; vel incuriam & errorem librariorum, in quam sententiam proclivior eo, *lib. 3. Epistolarum in vita Hilarionis* in principio, ubi hircum & arietem de Alexandro dici scripsit; seu potiùs dubitat, per quam illarum bestiarum hirci, arietis, pardi, significetur Alexander. hæc sunt verba: *Alexander magnus Macedo, quem vel arietem, vel pardum, vel hircum caprarum Daniel vocat, cũ ad Achillis tumulum pervenisset. Felicem te ait juvenis, qui magno fruaris præcone meritorum; Homerum videlicet significans.* Adhuc abnuis. Audi. Posteriori etjam ætate Græcos, quia barbatos, capras nominari apertè probo ex malè accepto usque adhuc loco Iuvenal. *Sat. 5. verf. 153.* cui, ni fallor, accendo facem.

Tu scabie frueris mali quod in aggere rodit,
Qui tegitur parmâ & galea; metuensque flagelli
Dicit ab hirsuta jaculum torquere capella.

ubi Iuvenalis describit bestiarum, qui sub magistro jaculum torquere & emittere discebat; quo feras eruditè transverberaret in Circo: & obiter Romanorum desidiam Satyrico sale perstringit. quia tunc non sub veterani alicujus militis, & Centurionis disciplinâ meditabantur tyrones Romani; sed sub Græculo Magistro, in aggere Vrbano, de

quo

quo Strabo *lib. 5. in descriptione Romæ:* cujus meminêre Plinius, Pomponius, & ipsemet Iuvenal. Satyr. 6. vers. 588.

Plebeium in Circo positum est, & in aggere fatum.

Quam interpretationem laudati loci Iuvenalis paraphrastica quadam explicatione cõfirmat Plinius in Panegyrico Trajano dicto, ubi agens de Imperatoris meditatione campestri; & ignavia Romanorum, qui, non ut Heroicis illis temporibus tyrones erudiebant hastilia jacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare adstante Centurione, quasi arbitro & Doctore, teste Festo, qui ait: *sub vinea jacere dicuntur milites cum adstantibus Centurionibus jacere coguntur sudes;* sed dediti in ceromate & haphe vires specie exercendi, frangebant, & corpora effœminabant. Sic inquit: *Hac mihi admiratione dignus Imperator non videretur, si inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis esset: tunc enim illum meditationis ardor, semperque melior aliquis ascenderet. Postquam verò studium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum est. Postquam exercitationibus nostris, non veteranorum aliquis cui decus muralis, aut civica; sed Græculus magister assistit: quàm magnum est unum ex omnibus, patrio more, patria virtute lætari, & sine æmulo, ac sine exemplo, secum certare, secum contendere, ac sicut imperat solus, solum ita esse, qui debeat imperare?*

Hunc

Hunc magiſtrum vocabant Græci *Maſtigophorum* & *Progymnaſten*, de quo Claudianus:

—— inſonuit cum verbere ſigna magiſter.

Dixit ergo Iuvenalis Græculum magiſtrum per irriſionem *capellam*, tunc etjam temporis, Domitiano & Trajano Imperatoribus, Romani imberbes incedebant: Græci barbati. Patet ex Dionis Chryſoſtomi ſingulari teſtimonio in *oratione Boryſthenitica* 36. qui ſub Trajano floruit ex Photio in Bibliotheca; Suida, & Philoſtrato. Πάνυ οὖν ἂν τις ἥσθη τῇ ὄψει φιλόσοφος ἀνὴρ ὅτι ἅπαντες ἦσαν τὸν ἀρχαῖον τρόπον ὥς φησιν Ὅμηρος τοὺς Ἕλληνας κομῶντες καὶ τὰ γένεια ἀφηκότες. εἷς δ' ἐν αὐτοῖς μόνος ἐξυρημένος καὶ τοῦτον ἐλοιδόρουν τε καὶ ἐμίσουν ἅπαντες. ἐλέγετο δὲ οὐκ ἄλλως τοῦτ' ἐπιτηδεύειν ἀλλὰ κολακεύων Ῥωμαίοις καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ἐπιδεικνύμενος ὥστε εἶδεν ἄν τις ἐπ' ἐκείνου τὸ αἰσχρὸν τοῦ πράγματος καὶ οὐδαμῇ πρέπον ἀνδράσιν, id eſt, *oppido igitur gaviſus eſſet adſpectu Philoſophus quiſpiam, quod omnes antiquum juxta morem (ut Græcos deſcribit Homerus) comam gerebant, barbamq; promiſſam. unus autem ſolus inter eos erat raſus, & hunc conviciis inceſſebant, oderantq; omnes. Dicebatur enim non ob aliud huic rei operam dare, quàm quòd adularetur Romanis: & amicitiam erga illos declararet; ut in eo videre liceret turpitudinem rei, & id quod minimè viros decebat.* Nam Romani Imperatores ab Hadriano barbati ferè omnes; ipſe enim ex Cæſaribus primus barbam pexam aluit, & capillum.

 Xiphi-

Xiphilinus ex Dione. Idem teſtantur antiqui numi. Ex his æreum talem habeo.

Hadriani numus.





De Ælio verò ſic ſcripſit Iulius Capitolinus. *Fuit decorus corpore, barba propè barbaricè demiſſa, procerus, & fronte in ſupercilia adductiore venerabilis.* Cujus effigiem, ex numo æreo, (quem apud me ſervo) tranſcriptam, excudendam curavi. Quo videas prolixiorem barbam (quàm alii Imperatores) habuiſſe.

Veri numus.





Iulianus item Apoſtata Miſopogonem ſcripſit in Syrios & Antiochenſes, qui ejus promiſſam barbam ſubſannabant, ut docet vel ipſius Iuliani Miſopogon, & Appianus Marcell. li. 22. circa finem, cujus

cujus integrum locum, quia ad rem mirificè conducit, transcribere non gravabor, *Quocirca*, inquit, *deinceps saviens in obtrectatores, & contumaces volumen composuit invectivum, quod* Antiochense, *vel* Misopogonem, *appellavit*, probra *civitatis infensa mente dinumerans, addensq; veritati complura: post quæ multa in se facetè dicta comperiens, coactus dißimulare pro tempore, ira sufflabatur interna: ridebatur enim, ut Cercops homo brevis, humeros extentans angustos, & barbam præ se ferens* hircinam, *grandiaq; incedere, tanquam oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immensum tollit. Quare* Palatinos eum appellasse *Capellam*, testatur idem Ammianus li. 17. post medium, his verbis: *Omnes, qui plus poterant in Palatio adulandi professores jam docti, rectè consulta, prosperéq; completa vertebant in deridiculum talia sine modo strepentes insulsè*, IN ODIVM VENIT CVM VICTORIIS SVIS CAPELLA, NON HOMO.

Poetarum Fabula, Philosophorum dogmata & sententia, Religiosi Romanorum mores è Sacra Scriptura pravè tamen. Duplex apud Judæos politica excalceatio: Pœnalis. confirmatoria Flavio Josepho medicina. Hymenæus soccatus. Locus Virgilii elucidatus. Garsias noster Lassus illustratus. Mos Turcarum in dissidio.

CAPVT XXVI.

POëtarum Fabulas è sacro Prophetarum fonte derivatas, & adversus veritatem de ipsa veritate constructas: Philosophorum sententias, & dogmata, ex divinis litteris primitus accepta, novisque cogitationum assumentis corrupta, qui vel manu levi sancta evolverit volumina & prophanos libros primo inspexerit, intuitu facilè habebit invenire. Prometheum sufflantem arundinem solis rotæ adhibitam vide, quo immitteret vitalis animam spiritus in illam terram ab ipsomet undis fluvialibus mixtam, quam

—*Finxit in effigiem moderantum cuncta Deorum.*

lege Deum de limo terræ formasse hominem, in cujus faciem vitæ spiraculum inspiravit. Noacum & uxorem ejus à diluvii aquis ope arcæ vindicatos

tos vide; vide Deucalionem & Pyrrham parva vectos rate Parnaſſo illi monti adhærentes. Nonne Helias curru igneo, equis etjam igneis, in cœlum raptus, fabulæ Phaëthontis & Heliadum, ignaris Poetarum mentibus, umbra fuit: teſtatur id *Beda quæſt.28.in lib.Reg.* addens ex Heliæ & ſolis nomine vicinitate (quod in ſecundo caſu ambiguum)[ἡλίε] quæ de Helia verè audiverant in Helium, id eſt, ſolem, fabuloſè traduxiſſe. Priſcus autem Poetarum Scythiſmus è quo orphica Theologia emanavit, fœdâ, craſſaque mentis caligine inquinavit veritatem, & ita larvâ eam tegit Poeticâ, ut, niſi quis Lynceus, vix poſsit aliquid in illo veritatis agnoſcere. Inter Orphicæ poeſeωs myſteria hoc unum erat inſigne Diomedem hominibus præcepiſſe, Caſtori, & Polluci, quibus ipſe copioſè ſuas affuderat flammas, equos domandos traderent. Quidam tamen ita nuda verba poſthabitis myſterijs ſuperſtitioſè carpſêre, ut Caſtorem, & Pollucem crediderint apud Græcos, homines fuiſſe, & in Deorum numerum relatos. Vnde Caſtorem gaudere equis. Horatius dixit lib. 2. Satyr. 1.

Caſtor gaudet equis ——

& ex ſententia Virgilii (lib.3.Georg.) alii Pollucem itidem:

Talis Amiclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus. --

Quid nugacius! Equis, inquam, albis gaudere autumabant; & ideo vehi eisdem. *At gemini* (ait Ovidius li. 8. Metamorp.)

nondum cœlestia sydera fratres
Ambo conspicui, nive candidioribus ambo
Vectabantur equi. ——

Quid stultius, quàm Iovi illi suo inaniter obtemperare antiquos? Quasi equi hostiam, non purum animum, atque intra carceres Recti coërcitum, sanctus Spiritus, qui divino mentes inflammat igne, sibi offerendam postulet? O pectora cœca! quæ prætextu religionis frustrà SAPIENTIAE radios adumbrare conamini. Proclus, qui in Parmenidem Platonis scripsit commentaria, docet per Triadem ad ipsum unum ascendi, & rursus ab eodem descendi. In omnibus etjam posterioribus ipso uno, tres potestates inveniri his verbis: τὸ τελεσιουργὸν τῶν μεθ' αὐτῶ· τὸ συνεκτικὸν τῶν μέσων, τὸ ἐκφαντικὸν τῶν περὶ αὐτοῦ. Quam Triadem longè veriùs & apertiùs, quàm Proclus vel ipse Plato, in Dei nomine apud Cimmerios Trilittero [*Got*] explicat: *Becanus in suis Antverpiensibus originibus lib. 8.* Platonici, & Stoici inventum solummodò Deum, non ut invenerant disputaverunt, sed æqualitatem natura ejus, & de sede disceptarunt. Alii incorporalem asseverabant, alii corporalem, (verba sunt *Tertulliani in Apologetico cap.* 47. Qui hisce illi finem imponit. *Vnde hæc, oro vos, Philosophis,*

aut

aut Poëtis tam consimilia? non nisi de nostris Sacramentis. Sententiæ etjam veterum authorum ad informandos mores ex sacris litteris haustæ, ritusque & cærimoniæ. Confirmat Phocylidis monitorium, si modo Phocylidis est. Nec enim teneo, nec dicta refello ejus, qui ad Eusebium nuper revocavit in dubium. Nam ut sit, descendet iterum Plato finem ponens beatitudinis ita, ut dicat ὁμοίωσιν θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν, *assimilationem Deo quoad ejus fieri potest.* Sanè non discedens à decreto legis, si quidem magnæ naturæ, & literæ ab animi perturbationibus, nescio quo modo feruntur ad scopum veritatis, ait Pythagoræus Phylo. Moysis res gestas describens, utpote qui inextinguibili illa semper doctrinæ siti affectus, divinis hausisset eloquiis hoc præceptum legis sanctæ. *Post Dominum vestrum ambulate, & mandata mea servate.* Deuter. c.26.n.17. ambulatio enim illa, est consectatio, quæ nos assimilat Deo. Hinc Clemens Alexandrinus appellat Græcos Philosophos. *Hebraicæ veritatis fures.* Et Eusebius dixerat *lib.* XI. *de præparat. Evangelica, cap.* 10. Platonicos omnes, atque ante eos ipsum Platonem ab Hebræis ea omnia habuisse, quibus excelluerant: Nam etsi minus intellexerint rectè, verbis tamen suis constat satis ab Hebræis cuncta accepisse. Subdit & Amelium (illum qui Porphyrii scholis præfuit) admiratum vehementer procemium illud, à quo Ioannes Evange-

lista

lista Theologiæ mysteria exorsus erat. Verùm est non Ioannem quidem nominasse; sed *Barbari* nomine eum insignire, quòd esset Iudæus, & extraneus; non Græcus. Vide Roam. *lib.5. singularium cap.6. cum seqq.* Nam omnia sigillatim recensere labor esset actus in orbem & irritus. unum verò, pro cunctis, exemplum adduxisse sufficiat, quò verba Deuteronomii illustrem, & morem Romanum usque adhuc quod sciam obrutum situ conspiciendum omnibus eruam in lucem. Viro, qui posteritatem fratris excitare recusabat, defuncti uxor coram judicibus solvebat calceum, etjam invito; & in ejus faciem conspuebat, eam inurens ei notam, ut ipsius domus *descalceati domus* vocaretur: textus est in cap. n. 25. Deuteronomii, & Iosephus scribit *lib.4. antiq. Judaicarum cap. ult.* Hæc excalceatio politica erat pœnalis & ab illa diversa, quæ in firmamentum & solemnitatem contractus adhiberi solita (cujus mentio est in *Ruth* cap. 4. num. 7.) & ad id respexisse putant nonnulli Regium Vatem Psal. 107. num. 11. *In Idumæam extendam calceamentum meum*, quasi diceret; faciam Idumæam mei juris. vel ex eo, quod ista ex more; illa ex legis præcepto. Ista inter cognatos, illa tantùm inter defuncti fratres observata. Vide Serarium qui de his latè. ad d. cap. 4. *Ruth.* Cavendum à Iosepho, qui li.5. *antiquitat.* cap. xi. utramque excalceationem manifestè confundit his verbis:

bis: ἐκέλευσε τῇ γυναικὶ ὑπολῦσαι αὐτὸν [ἀγχιστέα] προσελθοῦσαν κατὰ τὸν νόμον, καὶ τύπτειν [lege πτύειν] εἰς τὸ πρόσωπον. id eſt, *juſsit mulierem accedere illum*[propinquum] *& ſecundùm legem calceum ei detrahere, & in faciem ipſius exſpuere*. Cyprianus lib. 2. *adverſus Judæos* cap. 18. *Erat enim in lege*. inquit, *ut quiſquis nuptias recuſaret, calceamentum deponeret, calcearetur verò ille, qui ſponſus futurus eſſet.* Vnde Ethnici Hymenæum, qui nuptiarum apud eos Præſes, ſoccatum non temerè inducebant: quaſi bono omine auſpicantes vinculum matrimonii ab Hymenæo adſtrictum fore perpetuum. Catullus in Iuliæ & Manlii epithalamio

—— lætus huc
Huc veni niveo gerens
Luteum pede ſoccum.

quem imitatus Garſias noſter Eclog. 2. ſub perſonam Nemoroſi, ſic inquit:

Eſtava el Hymenéo alli pintado,
El dieſtro pié calzado en lazos de oro.

Quum autem matrimonium diſſolvebant, pedem exuebant calceo. obſervo ex *Virgilio lib. 4. Aeneidos*, ubi Dido, poſtquam remorari Æneam prece, nec precio valuit; & gravi dolore victa tandem decrevit mori,

Conſilium vultu tegit ac ſpem fronte ſerenat.

ut mœſtiſsimæ ſorori imponeret, Ne ſcilicet in cauſa foret, quo minus finiret vitam. Simulque

testatur se rationem excogitasse, qua Æneam recuperaret fugientem; vel sane illius se amore solveret. Inde diversa mentitur remedia. philtra, quibus Æneæ affectum sibi conciliaret,

Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni
Quæritur; & nascentis equi de fronte revulsus,
Et matri præreptus amor.

Quò se ab illius liberaret nexibus, exigit à sorore Pyram exstruat, omnesque tandem amati exuvias, galeam, lectum, arma, lignorum superimponat strui, dum inquit sibi constitutum Sacerdotis jussu

—— abolere nefandi
Cuncta viri monumenta. ---

& jam quasi vale dicens marito, & res sibi habere suas exclamans,

Vnum exuta pedem vinclis in veste recincta,
Testatur moritura Deos. ---

His pro coronide addo uxores Turcarum à marito divertere volentes calceum exuto pede, solitas invertere. Tali indicio divortii causam palàm facientes, quam præ pudore vetantur dicere, quasi nolint vel minimum quidem pulverem ex ædibus, hærere pedibus discedentis, ita ut non modò calceamentorum pulverem excutere, sed & ipsa calceamenta deponere habeant in usu. Morem refert *Augerius Gislenius Busbekius Ep.* 3. de *rebus Turcicis.*

Δῶμα,

Δῶμα. δῶ. in his spectare solitum. Extrema tegula stare. *Hypaethrium quid apud IC. Iabolenum? vela Cilicia. domata. in domatibus sacrificabant. Hieremias explicatus. Virgilius intellectus.* Tegularia *Domus. endo. do.*

CAPVT XXVII.

SVnt qui asserant in Novo Testamento voces esse Græcas non merè Græcas, sed effictas ab Apostolis, ex quarum numero sit δῶμα quæ in *cap.* 10. *Act. n.* 9. τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοιπορούντων ἐκείνων καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων ἀνέβη πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἕκτην: *Postera autem die iter facientibus illis, & civitati appropinquantibus, ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam.* Qui faciliùs ducunt ea, quæ ignorant, extra pomœrium Græcæ linguæ, tanquam monstra amandare; quàm consulere Doctiores, ut docti ipsi evadant; cùm satiùs esset in eam partem peccare, quod timidè nimis, modò religiosè, vel prophanos authores tractent, quàm, ut audaculi vel temerarii audiant.

Est autem δῶμα *tectum* Matth. ca. 10. num. 27. & *quod in aure auditis, prædicate super tecta,* Græcè. καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. Di-

vus etjam Lucas cap. 12. num. 13. ἐπὶ τῶν δωμάτων *in tectis*, & cap. 17. num. 31. eodem utitur nomine, ubi præcepit D. N. neminem eorum, qui in tecto, descendere debere, ad tollenda vasa, quæ in ædibus habet. & idem Matth. cap. 24. num. 18. Tectum autem erat superior pars ædium, & sine fastigio plana. Clarè Divus Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: *non porticus*, inquit, *non imminentia desuper tecta capere poterant prospectantes.* Sic explicat Divus Ambrosius lib. 8. comment. ad d. cap. 17. Lucæ his verbis: *Si quis etjam in tecto est positus, hoc est, superiora jam domus suæ eminentiumq; virtutum culmen ascendit.* Quæ vulgati est versio in Act. d. cap. 10. & explanatio à Tertull. scripta in libro de Iejuniis advers. Physicos cap. 10. *Faciliùs*, verba sunt, *invenias Petrum hora sexta, capiendi cibi caussa, priùs in superiora ad orandum ascendisse.* Ex his spectare solitum; quia apta, utpote plana insisti: Tacitus de Agrippinæ adventu Brundusium, in principio, lib. 3. Annalium. *Atque ubi primum ex alto visa classis; complentur, non modò portas, & proxima maris: sed mœnia, ac tecta, quaque longissimè prospectari poterat mœrentium turba ac rogitantium, inter se silentióne, an voce aliqua ingredientem exciperent.* Plinius in Panegyrico Trajano dicto, ubi de ejus ingressu in urbem. *Fœminas etjam tunc fœcunditatis suæ maxima voluptas*

tas ſubiit; cùm cernerent cui Principi cives, cui Imperatori milites peperiſſent. Videres refecta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non niſi ſuſpenſum, & inſtabile veſtigium caperet. Quem locum intelligo *mœniana ſubgrundiaria*. Erant namque immiſſa, & impendentia, nulliſque trabibus excepta; quo ſtillicidia à parietibus arcerentur: ideoque veſtigium ſuſpendebant, de quibus Iabolenus in L. *malum.* 142. §. *inter projectum.* π. de verb. ſignif. *Inter projectum* (inquit ex lectione Anton. Nebriſſenſis in Quinquagena cap. 27.) *& immiſſum hoc intereſſe Labeo ait, quòd projectum eſſet in quo, ita proveheretur, ut nuſquam requieſceret; qualia mœniana ſubgrundiaria eſſent.* Hinc effluxit Latinorum proverbium. *In extrema tegula ſtare.* de quo Seneca *Epiſt.* 12. pro in lapſus vicinia eſſe. In iis namque tectis tegulæ etjam ad tempus. Colligo ex ejuſdem Iuriſconſulti verbis, qui in d. L. diſtinguit inter plumbum, quod perpetui uſus cauſâ in ædificio eſt, & quod ad preſens. verba ſunt. *Plumbum, quod tegulis poneretur, ædificii eſſe ait Labeo: ſed id, quod hypaethri tegendi cauſa eſſet, contrà eſſe.* Ne ſcilicet ædificia pluvia laborarent, tegulis plumbo conjunctis muniebantur: mœniana verò aliquando plumbeis laminis. De montium accolis Vitruvius l. 2. c. 1. *Montium,* ait, *accolæ cruſtis marmoreis tecta contegunt, alii plumbi laminis.*

& ideo ad tempus; quippe quæ facilè demi & imponi poterant, & tegulæ non item. Vela autem in perpetuum conjecta obſervo, quo durarent ævis alta tecta. Vlpianus in L. *Prætor ait. §. cum quidam, 6. π.* Ne quid in loco publico. *Cùm quidam,* inquit, *velum in Maniano immiſſum haberet.* Hæc vela *cilicia* erant, ut hyeme pluviam arcerent, æſtate verò, ut Solis tactui valentiori reſiſterent. Idem Vlpian. in L. *fundi nihil. 17. §. reticuli, 4. π.* de *actionib. emti. Reticuli,* inquit, *circa columnas: plutei circa parietes: item* CILICIA VELA *ædium non ſunt.* Quibus tabernaculum tectum fuiſſe docet nos Divus Hieronymus in Prologo Galeato ex Flavio Ioſepho lib. 3. Antiq. Iudaic. cap. 5. in fine. *unde,* inquit, *tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies Eccleſiæ præſentis, futuræ diſtinctio pellibus tegitur, & ciliciis, ardoremq́ꝫ ſolis & injuriam imbrium ea, quæ viliora ſunt prohibent.* Et Ariſteas is, qui Ptolemæi Philadelphi mandato ſeptuaginta duos Sacrorum Bibliorum interpretes, in Alexandriam perduxit, in libello illo de 72. ſcrip. Sacræ. Hiſtor. ad Philocrat. fratrem teſtatur ſe vidiſſe velum, quo templum Hieroſolymis in circuitu claudebatur, cooperiebaturque: Ne fortè quod intus, & foris auro collucebat, vel ab avibus, aut ab noxa aliqua contaminaretur, læderetúrve, verba Ariſteæ ſunt: *Erat & extrinſecus velum (quo templum in circuitu clauditur)*

ditur) appensum, simili portarum magnificentia. Quod quidem visu jucundissimum spectaculum præbebat: tum maximè cùm mota per pavimentum aura velum subintrans illud ad summum usque crispantibus sinibus in undarum morem motat. Ex quibus elicies templum, velut sindone, tunica seu papilione tectum fuisse, ad tabernaculi instar. De iis Ciliciis velis extat illustris locus apud Sidonium Apoll. lib. 2. epist. 9. *Vicina fonti, aut fluvio raptim scrobs fodiebatur, in quam fortè cùm cumulus lapidum ambustus demitteretur, antro in hemisphærii formam corylis flexilibus intexto, fossa inardescens operiebatur: sic tamen ut superjectis* CILICIVM VELIS *patentia intervalla virgarum, lumine excluso tenebrarentur,* ita dicta: quòd in Cilicia primus eorum usus. commune id. *Hypaethrũ* autem locus est sub dio expositus, idem ac tectum, & mœnianum. (quod se ignorasse, ingenuè fatetur Accursius) Quare quòd Vlpianus ipse respondit de mœnianis in d. L. *Prætor ait*; scripsit de Hypaethris in L. *quæsitum.* 12. §. *de velis.* 20. π. de instructo vel instrum. leg. *De velis quæ in hypaethris extenduntur: item de iis, quæ sunt circa columnas, Celsus scribit, magis supellectili adnumeranda, & ita Sabinum, & Cassium putare.* vides supellectili vela Iureconsultum adscribere: similem sibi in L. *cætera.* 41. §. *sed si cancelli.* 10. de legat. 1. De tectis seu domatibus, inquam, Divus Hierony-

mus

mus in Epist. 135. ad Suinam & Fretelam: *Doma in Orientalibus Provinciis dicitur ipsum, quod apud nos tectum: in Aegypto & in Palæstina, ubi scripti sunt divini libri, vel interpretati, non habent in tectis culmina; sed domata, quæ Romæ solaria vel mœniana vocantur.* & Zeno non semel in constitutionibus περὶ καινοτομιῶν, ubi ait ille, Μήδε ἐπιχειρεῖν ἐκ μήδε ἑτέρου μέρους δωμάτια ἤτοι ἐξώστας κατασκευάζειν. Formam tectorum sui sæculi describit Eustathius ad *lib.* 10. *Odysseæ* in extremo commentario. πίπτει δὲ καταντικρὺ τέγεος ὁ Ελπήνορ ἐν ὑπαίθρῳ ἄνω κείμενος διὰ τὸ τὰ δώματα μὴ κεραμωτὰ ἀλλ' ὁποῖα καὶ νῦν ὡς εικὸς μυριαχοῦ ὢν ταῖς δοκοῖς γῆ ἐπαμμᾶτε: ὡς ἐντεῦθεν τὴν στέγην χρήσιμον εἶναι καὶ πρὸς τὸ εγκοιμᾶσθαι, id est: *Elpenor cadit è tecto, cùm sub dio jaceret in summa domo, quia tecta non fiebant è tegulis, sed uti videtur erant qualia nunc quoque locis infinitis videntur: aggestam super trabes terram habentia; ut in ejusmodi tectis cubare etjam aliquis potest.* Apud Danielem cap. 6. δῶμα redditur *cœnaculum.* cœnaculum autem (ut diximus ad Martialem lib. 1. Epigr. 109. num. 1.) scalis altis scandebatur. Quæ vox sæpe in sacris literis invenitur; Latinè *doma, tis.* ut *Prouerb.* cap. 21. num. 9. *Sedeat in angulo domatis.* & cap. 25. num. 24. *Melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa in domo communi.* & apud Hieremiam duplici in loco, *& venient* (inquit cap. 32. num. 29. *Chaldæi prœliantes adversum urbem hanc,*

hanc, & ſuccendent eam igni, & comburent eam, & domos, in quarum domatibus ſacrificabant Baal. Septuaginta: καὶ κατακαύσουσι τὰς οἰκίας, ἐν αἷς ἐθυμίασαν ἐν αὐταῖς ἐπὶ τῶν δωμάτων αὐτῶν τῇ βάαλ. Apud Romanos mos veneficis erat ſacra ſua peragere in ædium domatibus. Hujus ſuperſtitionis aſsignat cauſam Apulejus lib. 3. poſt medium in *Aſino aureo.* verba ſunt, & quæ ad rem mirificè conducunt. *Sic noctis initio priuſquam cœna te reciperes Pamphile mea, jam vacors animi, tectum ſcandulare conſcendit: quod altrinſecus ædium patore perflabili nudatum ad omnes Orientales cæteroſque aſpectus pervium, maximè his artibus ſuis commodatum ſecretò colit; priuſquam apparatu ſolito inſtruxit feralem officinam omne genus aromatis & laminis ignorabiliter litteratis, & infœlicium navium durantibus clavis defletorum, ſepultorum etjam cadaverum expoſitis multis admodum membris; Hìc nares & digiti; illic carnoſi clavi pendentium: alibi trucidatorum ſervatus cruor; & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* unde veneficæ *tegularia* appellatæ. Gloſſarium, quod nomine D. Iſidori circunfertur. *Tugellaria. malefica. eo quod ſupra tegulas ſacrificent.* lege præeunte tertia ab hinc linea. *tegularia. venefica. eo quòd ſupra tegulas ſacrificet.* Expiationes enim ſolebant ſub dio peragere veteres, ut affirmat Plutarch. in quæſtion. Romanis, ubi ait ea re eos, qui pro mortuis falſo rumore habiti fuiſ-

ſent, (quos exequiis celebratis vocabant ὑστεροπότμους) non per fores admitti ſolitos; ſed conſcenſo tecto deorſum ex aëre in atrium ſub dio poſitum demitti, Plutarchi verba ſunt: οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ Ῥωμαῖοι τότε δοκοῦσιν ἅπαξ τετάφθαι καὶ γεγονέναι τῆς τῶν φθιτῶν μερίδος, οὐκ ᾤοντο δεῖν παριέναι τὴν αὔλειον, ᾗ θύοντες ἐξίασι, καὶ θύσαντες εἰσίασιν, ἀλλὰ ἄνωθεν ἐκέλευον εἰς τὰ ὕπαιθρα καταβαίνειν ἐκ τοῦ περιέχοντος καὶ γὰρ τοὺς καθαρμοὺς ἐπιεικῶς πάντας ἐν ὑπαίθρῳ τελοῦσι. Horum non ignarus Virgil. *lib.*4. *Aeneid.* enarrans ſacrificia illa reſolutoria:

At regina Pyra penetrali ſede ſub auras,
Erecta ingenti. —

id eſt, loco perflabili, in domate. Nónne Dido alloquitur Annam verſu 494. his verbis:

Tu ſecreta Pyra tecto interiore ſub auras.

id eſt, in domus interioris tecto in Aedibus namque regiis, uti hodie, tecta interiora erant. Ipſemet Poëta lib. 1. Æneid.

At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur.

Interiora enim dicuntur ſubſequentia, & quæ à primo ingreſſu remotiora ſunt. unde noſter Interpres tecta vertit nunc *domata*, ut in d. cap. 32. nunc *excelſa*, ut in *cap.* 19. *Hieremiæ n.* 5. & 13.

De domatibus, & altaribus ad ſacrificia in eis conſtructis locus illuſtris 4. *Reg.* cap. 23. num. 12. *Altaria quoque, quæ erant ſuper tecta cænaculi*

Achaz.

Achaz. LXXX. καὶ τὰ θυσιαστήρια τὰ ἐπὶ τοῦ δώματος τοῦ ὑπερῴου Ἄχαζ.

Hæc ergo vox *Doma* antiquior eſt quàm Bibliorum interpres, & ipſi Apoſtoli. Antiqui enim Græci δῶμα, & δώματα dicebant. Theocritus in Pharmaceutria Illid. β.

Ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα.

Apud Homerum paſsim, & per abſciſsionem δῶ. Homerus Odyſ. 15. ver. 423. & 431. ὑψερεφὲς δῶ, id eſt, *alta domus*, & Iliad. 1. verſu 426. χαλκοβατὲς δῶ. id eſt, *area domus:* Heſiodus in θεογονίᾳ prope finem

Ναίει χρύσεα δῶ δεινὸς θεός.

id eſt, *incolit aureas ædes magnus Deus.* ubi Scholiaſtes χρύσεα δῶ, δώματα κατ᾽ ἀποκοπήν. Sic Latini Priſci. *En do do,* id eſt, *in domum.* Nam *en do* accipiebant pro *in,* & *do,* pro *doma,* ut *Endoperator,* pro *Imperator. Endogredior,* pro *ingredior. Endotercisus,* pro, *interciſus, endoitium,* pro, *initium.* Auſonius in Monoſyllabis de Ennio,

Et cujus de amore, quod adſtruit, endo ſuam do.

Cujus loci meminit Soſipater Chariſius *lib.* 4 *inſtit. Grammat.* in ἀποκοπῇ. Domus verò, ſive Græcè δόμος, aut δῶμα, non ſignificat propriè quod Hiſpanè dicimus CASA; nam id propriè *ædes* dicitur; ſed partem ſuperiorem ædium, vel ſolarium, vel tectum, & à parte totum pro ædibus ſolet poni. Plautus in *Caſina* diſertè id explicuit cùm dixit: *inſectatur omnes domi per ædes*: ſic Hiſpanè, *en*

las casas de la morada, id est, *in ædibus domi*. & quum Latinè dicitur: *Non est domi*, deest *in ædibus*. unde Claudianus tecta vocavit *altas ædes* in Honorii ingressu.

— quantum licuit consurgere tectis
una replet turba facies: undare videres
Ima viris, altas effugere matribus ædes.

domata enim in iis spectaculis fœminis parabantur. Idem in alio Stiliconis ingressu,

Nónne vides & plebe vias & tecta latére
Matribus?

Quid allegoria? quid typus? Sina mons in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ est nunc Hierusalem. *D. Paulus explicatus.* σύςοιχα. *Agar, & Sina idem nominis apud Syros, & Arabes. Verba D. Ambrosii illustrata.*

CAPVT XXVIII.

RHetorica est ars dicendi, sive exornandæ orationis. Qui definierint aliter, ignorare videntur Quid sit propriè *Rhetorica*. Nec alias partes proprias dixeris Rhetorices, quàm tropos, & figuras. Porrò tropos sacræ Scripturæ, sunt qui distinguant à tropis, quos in Virgilio, & Cicerone invenimus: & certè falluntur longè, qui in sacra Scriptura, sive Græca, sive Latina, seu quavis alia, plus

plus quatuor tropos se putant agnoscere. Sunt autem *Metonymia, Metaphora, Ironia, Synecdoche.* de quibus plena manu, qui Rhetorica scripsêre. Sed si *Metaphora* dura est, dicetur *Catacresis*, si continuatur, *Allegoria*. Est igitur *Allegoria* continuata *Metaphora*. Et metaphora, sive translatio ex similitudine oritur, non ex re vera. Ecce protinus reclamant, qui in Orchesta sedent. Quomodo Divus Paulus dicit *cap.4. ad Galatas num.*24. duos filios Abrahę esse per allegoriam duo testamenta? minimè id dicit Paulus, nam quæ sunt dicta & facta per typum, sive figuram, non possunt dici per allegoriam. Quæ ut radicitus intelligantur, operæ pretium duco animadvertere; figuras & tropos in Scriptura sacra tot esse numero, quot in litteris Prophanis, uno excepto typo, qui nusquam locorum, nisi in sacra Scriptura reperitur. Nam typus, sive figura, aut delineatio nascitur ex historia, quæ non solùm vera historia sit; sed historiam futuram præcipuè ex instituto repræsentet. Moyses exaltavit serpentem in deserto, in quem qui spectabant sanitatem consequebantur. Numer. ca. 21. num. 9. sed illud factum, quod historiam futuram repræsentat, *Typus* erat Crucis, & nostræ salutis in CHRISTO IESV. Hisce dictis nullus locus est allegoriæ. At verò quivis poterit his addere allegoriam, exemplo erit. Ionas Propheta verè fugit à facie Domini in Tharsis, & fuit in ventre ceti. Io-

 næ

næ ca. 1. n. 3. & ca. 2. à n. 1. Hæc eſt hiſtoria: ſed Ionas in ipſa hiſtoria refert CHRISTVM, qui deſcendit à ſinu Patris in hoc mare, & fuit ſepultus, poſteaque reſurrexit. Hucuſque Hiſtoria, & Typus. Sequitur Allegoria: cùm dicimus Ionam repræſentare peccatorem, qui negligit præcepta Dei, & fugit; ſeparatque ſe à Deo, ſed hunc ſua peccata demergunt in profundum, abſorbeturque à beſtiis. Si tamen in ventre ceti ſe ad Deum convertat per orationem, & pœnitentiam: non ſolùm à beſtia liberatur; ſed alios quoque peccatores ad pœnitentiam perducet. Nunc has tres partes, *Hiſtoriam*, Typum, & Allegoriam. in loco Pauli oſtendamus. Hiſtoria eſt: Abraham habuiſſe duos filios, alterum ex ſerva, alterum ex libera. Typus ſequitur, hæc ſunt duo teſtamenta, unum in monte Sina, alterum in monte Tabor, quod eſt Evangelium. In tertia parte ſequitur Allegoria. Hieruſalem terreſtris, id eſt, Synagoga ſerva, genuit Iudæos, qui in cærimoniis manent. Hieruſalem cœleſtis, mater fidelium libera eſt, hæc genuit fideles, qui legem gratiæ cuſtodiunt. Totius loci formam ſic deſcriptam vide.


HISTORIA. ET TYPVS. ALLEGORIA.
SERVITVS
ABRAHAM
LIBERTAS
I
Vxores
duæ
II
Agar
Serva
Sara
Libera
Filii
duo
Iſmael
Ex carne ſervus
Iſaac
Ex promiſsione liber
Teſtamenta
duo
Lex in Sina
Cæremoniæ.
Evangelium
Regnum cœlorum
Civitates
duæ
Hieruſalē terrena
Synagoga ſerva, quæ ſervit cum filiis ſuis
Hieruſalē cœleſtis
Mater omnium fidelium libera.
Filii
duo
Iudæi
qui in cæremoniis manent.
Fideles
qui ſunt filii gratiæ.

Vides

Vides ordines duos, quos Græci συςοιχίας vocant, quasi dicas ſeries, vel ordines; hos intellige à ſummo ad infimum. In ordine primo eſt mons Sina, cui ſubordinatur Hieruſalem terrena, quæ eſt Synagoga, & hoc ſignificat Paulus illis verbis: *Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt ei, quæ nunc eſt Hieruſalem*. nam illud: *conjunctus eſt*. Græcè συςοιχεῖ, id eſt, in eadem ſerie eſt & ordine, quo temporalis Hieruſalem: & quia quadrat Sina cum Hieruſalem, conjungitur, eâdem. verba Græca ſunt συςοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ. Non enim dicere voluit Sina montem eſſe conjunctum urbi Hieruſalem, quæ longiſsimè abeſt à Sina monte: Totum autem locum Pauli ſic paraphraſticè expono. Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, & unum ex libera: verùm is, qui ex ancilla natus eſt, ſecundum carnem natus eſt. Qui verò ex libera per repromiſsionem; & hæc ſunt ἀλληγορούμενα, id eſt, quæ patiuntur allegoriam, *quæ ſunt per allegoriam dicta*. quæ ſunt allegorizata. Quod ut demonſtret, relata hiſtoria, confert ſe ad typum, & allegoriam explicat, dicens: Hæc enim duo ſunt teſtamenta. unum quidem fluxit à monte Sina in ſervitutem generans & hęc eſt Agar: nam illa vox *Agar* conſonat monti Sina in Arabia. Syri enim & Arabes, *Sina* montem nominabant *Agar*, quod innuit etjam textus Græcus, quem omnes Græci explanatores agnoſcunt, & è Latinis Divus Ambroſius

brosius ibi. *caussam Agar significare dicit Hierusalem terrenam.* Græca verba sunt: τὸ γὰρ Ἄγαρ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ. Præterea mons Sina est in eadem serie in qua ponitur Hierusalem terrena, quæ nunc est: servit autem cum filiis suis, &c. Itaque nomen Allogoriæ hîc propriè, ut apud Rhetores, sumitur apud Paulum sic: Quid aliud dicemus esse Synagogam terrenam Hierusalem servam cum filiis suis servientibus cæremoniis? quàm Agar servam in monte Sina cum filio suo Ismaële? Quid porrò intelligas per Saram liberam cum filio libero, quàm cœlestem illam liberam Hierusalem cum filiis suis fidelibus? Hæc postrema sunt per allegoriam dicta: Nam duo testamenta, quæ per filios Abrahę significantur, non per allegoriam possunt dici, cum re vera sint typi. Quæ omnia pulchrè, mea, hac interpretatione præmissa, declarat, multa paucis comprehendes, sanctus Ambrosius ad illa verba: *Quæ sunt per allegoriam dicta*, dum inquit, *in typum enim* CHRISTI *natus est Isaac; Ideo hæc per allegoriam asserit dicta, ut aliud ex alio significent personæ Ismael & Isaac. Ismael enim Iudæorum significat nativitatem, vel eorũ qui servi peccati sunt. Isaac verò Christianorum, qui in libertate nascuntur. Liber enim fit, qui accipit remissionem peccatorum.* Hunc verè typum, quò autores Prophani minimè utuntur, doctissimus M. Ludovicus Legionensis ad ca. 1. Canticorum, in 3. explanatione, al-

legoriam, appellat, & ait tale genus allegoriæ proprium, & familiare esse Sanctarum Litterarum, reliquis, verò scriptoribus inusitatum & incognitum. Docet Divus Augustinus lib. de *utilitate credendi* cap. 3 quem sequitur Sixtus Senensis lib. 3. *Bibliothecæ Sanctæ* cap. 3. nam triplex est allegorica explanatio in scriptura: prima, quam typum nominavi, figuram rerum præteritarum ad præsentiam accommodat, & retinet nomen allegoriæ apud Theologos. Secunda ad mores spectat, & dicitur *Tropologica*. Tertia ad incommutabilem æternitatem, & *Anagogica* dicitur.

Tempora verborum Græcorum plura quàm Latinorum. Quædam in Latinum transferri non posse. Explicatur locus Divi Joannis. & misit eum Annas ligatum ad Caïpham.

CAPVT XXIX.

TEmpora verborum Græcorum plura sunt quàm apud Latinos. Quare occulatiùs rimanti nõ mirum, si proprium idioma linguæ Græcæ obscurum videat : Latinè versum. Ante verò quàm id aggrediar explicandum, libet sugillare Græcæ Grammaticæ vulgares magistros, qui, prę terquam quod pessimè modos in verbis invenêre, ut optime animadvertit jam olim Franciscus Sanchez

chez Brocensis meus; tempora ipsa verborũ pejus adhuc nominavêre; ut ab aliis bene nominata, malè intellexerunt. Nam vox παρακείμενος præteritum significat; sed adjacens præsenti præsens. Itaque si velis hanc Hispanam orationem, *Yo he escrito*, Græcam facere, non aptè recurres ad παρακείμενον, dicens: ἐγὼ γέγραφα, sed ἐγὼ ἔγραψα. Ideo quidam transferunt Latinè Paracimenon, per Latinũ præsens; ut in illo Ioan. c. 11. n. 27. ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς. Erasmus transtulit, *ego credo quod tu sis Christus*. Deinde verò non bene dixerunt ἔγραψα esse Aoriston, id est, infinitum, vel indefinitũ. Nam verum præteritum est, & exactissimum tempus significat. Aristoteles aptissimè vocat παρεληλυθότα, id est, *exactum*, quale est Hispanis [*yo uve hecho*] & Gallis, *Ie fey*, vel, *quando uve llegado, ya le uvieron offendido*. Gallicè, *quand j'arrivay ils l'aurient desia offensé*: appositissimè per paralelythoton explicantur Græcæ illæ Phrases Psal. 2. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt Reges terræ; & populi convenerunt in unum.* Item ille Psalm. 13. *Dixit insipiens in corde suo*, & *Psalm.* 109. *Dixit Dominus Domino meo*: Quæ omnia, etsi Latinè sunt bene versa; tamen intelligenda est illa perfectio temporis, quæ Latinè non potest explicari, etjamsi per plusquam perfectum Latinum enuncies. ut *Dixerat Dominus Domino meo*: Nam sic & sensus haberet aliquid

imperfectionis. Rurſus audi de tempore paulò antè præterito, Ioann. ca. 19. num. 22. ὃ γέγραφα, γέγραφα, id eſt, *quod ſcripſi, ſcripſi.* Quamvis hæ locutiones de tempore, quod modò præteriit, per Aoriſtum, quem vocant ſecundum, fiunt ſæpiùs, ut Ioannis ca. 11. n. 14. Λάζαρος ἀπέθανε, id eſt, *Lazarus mortuus eſt,* & inf. nu. 17. ὁ ΙΗΣΟΥΣ εὗρεν αὐτὸν, id eſt, IESVS *invenit eum.* & n. 32. ἔπεσεν αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας, id eſt, *cecidit ad pedes ejus.* Atque ita in illo Ioannis ca. 19. nu. 19. ἔγραψε δὲ καὶ τίτλον ὁ Πιλάτος. Hiſpanè: *uvo eſcrito Pilatos.* Latinè, *ſcripſit,* id eſt, *ſcripſerat jam & titulum Pilatus.* Non enim Pilatus ſcripſit titulum poſtquam Dominus fuit cruci affixus: ſed antequam affigeretur cruci. Locus eſt obſcurus apud Eundem Evangeliſtam ca. 18. nu. 24. qui face hac accenſâ illuſtris redditur. *& miſit,* inquit, *eum Annas ligatum ad Caypham Pontificem.* Difficultas eſt. nam ante hæc verba præcedunt negationes Petri, & percuſsio in maxilla Domini: quaſi hæc facta ſint in domo Annæ, cùm nihil memorandum in domo Annæ inveniam CHRISTO contigiſſe. unde opinionem eorum minimè amplector, ne dicam rejicio, qui aliquas Petri negationes in domo Annæ commemorant. Sed re penitus animadverſa vim ordinem & veritatem narrationis ex Græco tempore dependere intelligo. Nam verbum ἀπέστειλεν, quod ibi ſcriptũ leges; Hiſpanè redderetur: *uvole embiado.* vel.

aviale

aviale enviado. Latinè, *misit*, hoc est, *jam antè miserat eum ligatum*. quasi dicat: cum impacta fuit CHRISTO alapa vinctis manibus stabat Dominus: Nam cùm ab horto ductus est, primùm ad Annam (sic testatur ipsemet Ioannes d. *cap*. 18. *nu*. 13.) Iussit enim Annas eum fortiter ligari, & ad Caipham duci, ubi hæc omnia contigerunt. Ergo nihil aliud est, ut intelligamus tunc factum ab Anna in passione Domini, præterquam quod Christum vidisset, quem milites ad eum adduxerunt. Fortè quia Annas habitabat in via; vel honoris caussa, quo Annam prosequebantur, utpote socerum Caiphæ, vel ut ostenderent ei quàm benè rem gessissent. Hanc interpretationem elicies liquidò ex tectu Græco, in quo absque conjunctione ita legitur: ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Ἄννας δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα. id quod & Divus Cyrillus admonuit ad illa verba scribens: *Quasi currentem equum narrandi progressum Evangelista revocat utiliter*; & *ad priora rursum orationem reducit*, &c. In principio etjam ca. 13. ejusdem Evangelistæ (libet quasi per Satyram hoc caput absolvere) sic legitur: *Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo: in finem dilexit eos*. Græcè. ἠγάπησεν. Hispanè. *avia amado. uvo amado*. Latine. *dilexit*, hoc est, *semper amavit*, vel, *amaverat*. ubi ingeniosè, & piè, de amore ultimo, & postremo alloquio, in quo magis vera Amoris flamma retegitur, & videtur. Sed mea expla-

natio fortè aptior litteræ; ut ſit ſenſus. Diligens ſuos, qui in mundo; in finem dilexerat eos. (latè oſtendam in capite ultimo. Sic etjam aliquid lucis accipient illa verba Matthæi cap. 28. nu. 2. *& ecce terra motus factus eſt magnus. Angelus enim Domini deſcendit de cœlo, & accedens revolvit lapidem, & ſedebat ſuper eum.* Græcè eſt: ἀπεκύλισε, id eſt, Angelus enim Domini deſcendens de cœlo, veniens jam devolverat lapidem ab oſtio, & ſedebat, &c.

De articulis Græcorum. Non ſum Propheta. Deus erat verbum. *Terentii Eunuchus elucidatus. Item Paulus, Vlpianus, Theophilus, & Marcianus,* BONI, *& Mali qui? acceptione quidem veteri. ſed adhuc nova. Plauto & Virgilio lux.*

CAPVT XXX.

ARticuli Græcorum, quibus Latini prorſus carent, aliquando ita nominibus adhærent, ut rem peculiarem neceſſario demonſtrare videantur. Quos Latini veteres, qui exemplaria Græca verſabant diurnâ nocturnaque manu per *ille*, *illa*, *illud*, conabantur explicare. Alii verò ſatiùs ducebant purè loqui Latinè, nulla à Græcorum imitatione adhibita ope. Id quoniam multis

multis novum accidit. Poetarum exemplis primò; deinde ſacris teſtimoniis comprobabo. Plaut. in prologo Amphitr.

Juſta autem, inquit, *ab injuſtis petere inſipientia eſt.*
Quippe illi iniqui jus ignorant.

Græcè: οἱ ἀδικόντες, Hiſpanè: *los injuſtos.* Hoc non advertit Lambinus, & eſt ſæpe apud Plautum, apertiùs Virgil. lib. 10. Æneid. ver. 707.

Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem Pinifer annos
Defendit.

ὥσπερ ὁ κάπρος. *como el juvali.* idem Æneid. 11. verſ. 809.

Ac velut ille priuſquam tela inimica ſequantur,
Continuò in montes ſeſe avius abdidit altos,
Occiſo paſtore lupus.
ὥσπερ ὁ λύκος. *como el lobo.*

Idem lib. 12. in princ. verſ. 4.

——Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus.
Tum demum movet arma leo.

Hi ſunt ex Latinis, qui articulum expreſſere, Græcorum inſtar; illi verò, qui omiſerunt propè infiniti ſunt.

Adducam unum, pro omnibus, Terentium: ut meam opinionem muniam: & ſimul ejus verba obſcura illuſtrem. Ait in Eunuchi Prologo:

Si

Si quiſquam eſt, qui placere ſe ſtudeat bonis,
Quàm plurimis.

ubi per *plurimos*, malos intellige. Quod patebit animadvertenti ſubintelligendam ibi eſſe vocem *magis*, quæ familiaris bonæ Latinitatis authoribus locutio. Plauti in Rud. act. 4. —— *tacita bona eſt mulier ſemper, quàm loquens:* Cornel. Tacit. lib. 2. annal. *Pacem, quàm bellum probabant.* Iuſtinus lib. 6. *Merceturq́ ab his, ut differant bella, quàm gerant.* Et jam vergentis ætatis Authoribus uſitata phraſis. Arnob. lib. 1. *Aut non ſimillimum veri eſt. Fidem vicinis, & finitimis, quàm ſpatiorum ineſſe longinquitate verſantibus.* Tertull. de Oratione cap. 7. *Quia vult eam, quàm mortem peccatoris.* Sidonius Apollinaris lib. 4. Epiſt. 10. *Toleranter, quàm libenter accepi.* imitatione etjam Græcorum, qui τὸ μᾶλλον. frequenter ſubaudiunt. Homer. Iliad. 1. verſ. 127.

Βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι.

id eſt: *volo ego populum ſalvum eſſe quàm perire.* Polybius:

Αἰακίδαι πολέμῳ κεχαρηότες ἠέ γε δαιτί. id eſt:
Aeacidæ bello gaudebunt, quàm convivio.

& apud Iuriſconſultos eadem dicendi forma. Paulus in L. 2. §. *mutui.* π. de rebus cred. *Mutui datio conſiſtit in his rebus, quæ pondere, numero menſura exiſtunt, quoniam eorum datione poſſumus in creditum ire: quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem,*

ſolutionem, quàm ſpecie, id eſt, ſolutionem in genere *potiùs*, quàm ſpecie. Vlp. in L. *ſi hominem*. in princ. π. depoſiti. *Quia cùm ſciret cui rei pareretur, intempeſtivè miſericordiam exercuit: cùm poſſet non ſuſcipere talem cauſſam, quàm decipere*, id eſt, *magis*, quã decipere: & aliis pluribus in locis apud Impp. in Codice. Quid? quod ipſi Iureconſulti Græci ſic tranſtulere? Theophilus vertens illud §. 1. Inſt. de Donation. *In ſumma; mortis cauſa donatio eſt, cùm magis ſe quis velit habere, quàm cui donat*. Græcè inquit; ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ mortis cauſſa δωρεά ἐστιν ὁπότε ἑαυτὸν τίς βούλεται ἔχειν ἤπερ ἐκεῖνον ᾧ ἐδωρήσατο, id eſt, *velut in ſumma donatio cauſſa mortis eſt; cùm quis ſe vult habere, quàm eum cui donat*. imitatione Homeri adducti ab ipſomet Imperatore Iuſtiniano in d. §. 1. qui lib. 17. *Odyſſ.* verſu 81. inducit Telemachum donantem Pyræo

Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν ἤ τινα τῶνδε. id eſt: *Te ipſum habentem volo frui, quàm aliquẽ horum.* Quod Marcianus totidem verbis ac Theophilus ſcripſerat in L. 1. π. de mortis cauſſa donationib. *Mortis*, inquit, *cauſa donatio eſt, cùm quis habere ſe vult, quàm eum cui donat*. Auctor verò Eclog. Βασιλικῶν *lib. 47. tit. 3. in princ.* & Harmenopulus *lib. 3. tit. 1. §. 4.* θέλει μᾶλλον ἔχειν dicunt. Divus etjam Paulus 1. ad Corinth. cap. 14. num. 19. *Sed in Eccleſia volo quinque verba ſenſu meo loqui, ut & alios inſtruam, quàm decem millia verborum in lin-*

gua. Quamvis ſciam non deeſſe alios, qui hoc dicendi genus ad antiquiſsimos quoſque Iudæos, ut eorum peculiare, referant.

Eſt igitur Terentii ſenſus. Qui enim maximopere optat bonis placere magis, quàm malis; qui ſunt plurimi: Nam boni pauci. Ita Eographius ad illa verba. *Bonis* (inquit) *quàm.plurimis. Quidam intelligunt quamplurimis bonis. Nos intelligamus extrinſecus* plurimos, *nihil aliud poſuiſſe niſi malos. Boni enim admodum pauci ſunt. Ita quod dixit in numero:* plurimis. *qualitatem potiùs declararit:* animadvertendum tamen eſt Terentium ad Biantis Prienei dictum reſpexiſſe, & intelligendum imperitos eſſe: quos *malos* dixit ex interpretatione Auſonii in ludo ſeptem ſapientum, ubi ſcribit:

Bias Prieneus dixit, οἱ πλεῖστοι κακοί:
Quod eſt Latinum. PLVRES *hominũ ſunt* MALI
Sed imperitos intellige, quos dixit malos.

unde *Docti* & *Sapientes* appellabantur BONI. Iuvenal. *Satyr.* 13. *verſ.* 26. de ſeptem Græciæ ſapientibus.

Rari quippe boni: numero vix ſunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili.

Ad rem, id Græci cum articulo τοῖς planiùs ſignificant. Eundem etjam articulum exaudit paſsim Latinæ linguæ obſervantiſsimus noſter Interpres apud Ioann. cap. 1. num 21. *Propheta es tu?* Græcè ὁ προφήτης εἶ σύ, id eſt, *ille Propheta es tu?* quaſi dicatur;

catur; Es ne tu ille Propheta, quem venturum ſperamus? Quare reſpondit. *Non ſum Propheta*, hoc eſt, non eſſe illum Prophetam, quem Moyſes eſſe venturum drædixerat: Ideoque Græcum articulum fuiſſe additum Chryſoſtomus, Cyrillus, & Theophilus obſervarunt, eadem Phraſis Virgil. *lib.* I. *Aeneid.* verſ. 621.

Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchiſe
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undā?

Sic multis in locis, ut in princip. ejuſd. *cap.* I. *Joan.* καὶ θέος ἦν ὁ λόγος, & *Deus erat verbum.* hoc eſt, ordine commutato; *& illud verbum erat Deus.* Nam dictio, quæ habet articulum, apud Græcos eſt, ut aiunt Dialectici, in oratione ſubjectum, ſeu prima pars. ut paulò inferiùs n. 14. *& verbum caro factum eſt.* Græcè καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. id eſt, & illud verbum factum eſt caro. unde refelles impios barbaros Arrianos qui hæc verba: *& Deus erat verbum.* dividunt; & legunt cum præcedentibus ita: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat*: deinde conjungunt *verbum* cum ſequentibus ſic: *verbum hoc erat in principio apud Deum.* Hinc denique rationem reddes eiſdē Arrianis cur nomen Dei, θέος, in poſteriori membro illius orationis nō habet articulum, videlicet quia λόγος eſt ſubjectum, & θέος attributum, ut dixi, & interpretantur. Divus Hilarius 7. de *Trinitate*, & Baſilius *Homilia* ad hæc verba.

Quis vos fascinavit. *an sit fascinus? Quid fascinus Proëbra.* Higa. *Mutinus hortorum custos. Quare? D. Augustinus, & Aurelius Prudentius illustrati. Invidere. Fascinare. Conturbare Jureconsultis.* Multa. *Præfiscine.*

CAPVT XXXI.

MAgna fuit semper inter magni judicii viros de fascino agitata controversia, quam nec justa volumina de hac re scripta potuerunt dirimere. Ego ex Hippocrate non esse propriè fascinum affirmo. At contrà, id ex Divo Paulo negare aliqui insanire esse asserunt. Locus Divi Pauli omnibus in promtu est, ex Epistola ad *Galatas* cap. 3. nu. 1. *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit, non obedire veritati.* Sed illum locum nihil ad fascinum pertinere respondeo, translatè enim verbum illud à Paulo positum; quasi dicat: Quis vos dementavit? quis vos fecit à veritate aberrare? Imò verò quantum existimo fascinatio Sapient. ca. 4. n. 12. nugamentum dicitur illis verbis: *Fascinatio enim nugationis obscurat bonos.* Adducunt tamen illi in suæ opinionis fundamentum se expertos esse; cùm aliquando vulnus recens curaretur, ingrediente muliere, quæ patiebatur menses, repentè vulnus ex rubido, lividum; & subnigrum apparuisse. Id ego non negaverim: Sed illud etjam contingere potuisse

potuisse censuerim, etjamsi mulier illa intraret aversa, vel oculis coopertis: Ambientem enim aërem quoquò iret corruptum ferebat illa mulier; nec oculis tantùm, sed toto corpore nocebat. Sed quia apud antiquos, & nostri ævi leves homines, invaluit multùm hæc fascinandi superstitio, colligam aliqua notatu digna, quo ea illustrem; & illorum vanam religionem faciam palàm; Simulque oculis caligãtibus nebulam offusam discutere conabor, ut videant qua translatione, & unde sumta, Divus Paulus usus fuerit in illo communi & vulgari dicendi modo. Plinius lib. 7. natural. histor. cap. 2. ait: *In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isigonius, & Nimphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse ejusdem generis in Triballis, & Illyricis adjicit Isigonius, qui visu quoque effascinent, interimantque quos diutiùs intueantur: iratis præcipuè oculis: quod eorum malùm faciliùs sentire puberes. Notabilius esse; quòd pupillas binas in oculis singulis habeant. Hujus generis & fœminas in Scytia, quæ vocantur Bythiæ, prodit Apollonides.* Quæ verba transcripsi, quòd videatur alio ordine legisse A. Gellius *lib. 9. cap. 4.* ex libris Hisigonii, & Hegesii *quod*, inquit, *postea quoque in lib. Plinii secundi naturalis historiæ septimo legi; esse quasdam in terra Africa familias hominum voce,* [hæc non Plinius] *atque lingua effascinantium, qui*

 si

si impensiùs fortè laudaverint pulcras arbores, segetes lætiores, infantes amœniores, egregios equos, pecudes partu, atque cultu opimas, emoriantur repentè, hæc omnia nulli aliæ causæ obnoxia. Oculis quoque exitialem fascinationem fieri in iisdem libris (Isigonii scilicet) *scriptum est; traditurque esse homines in Illyricis, qui interimant videndo, quos diutiùs irati viderint; eosque ipsos mares, fœminasque, qui visu tam nocenti sunt, pupillas in singulis oculis binas habere.* Hactenus Gellius, & adeò animis antiquorum hæserat esse fascinum, ut multis remediis contra fascinationem uterentur. Videlicet ruta, (sicut ait Aristot. in Problemat.) & aliis herbis, ac lapillis, ut est apud Plinium. Saliva etjam matutina puerorum oculos & labella perungebant. Pers. Satyr. 2. vers. 31.

Ecce avia aut metuens diûum matertera cunis
Exemit puerum, frontemque; atque uda labella
Infami digito, & purgalibus ante salivis
Expiat, urentes oculos inhibere perita.

urentes oculos vocat fascinantes. *Saliua* verò *hominis* (verba sunt Plinii lib. 28. cap. 4.) *fascinatores repercutimus.* porrò digitus infamis Medius dicitur, quo indicabatur res, quæ fascinum amoliri credebatur. Quare pueris in fronte apponebatur ad averruncandum fascinum. Hinc illud Varronis lib. 6. de lingua Latina. *collo pueri rem turpiculam suspendi solitam; ne quid obesset bonæ scevæ causa* & paulò

paulò inferiùs vocat *Proebra* five *Prohebra.* Ea remedia fafcini: à prohibendo legendum in Glof. φυλακτήριον *Servatorium. Amolimentum. Amuletum. Proebra.* non *Pravia*, ut excudit Patius Lugduni, quamvis ex Bonaventuræ Vulcani recenfione: fic *Enebra* ab inhibendo, Servius in fragmentis: *Certa genera avium ab auguribus appellantur, quæ pennis, vel volatu omina poſſunt facere. Quæ ſi fuerint proſpera, Præpetes, ſi adverſa, Enebræ dicuntur.* Feftus *Enubro, inhibenti* Græci ἀλεξίκακα. Noftris tamen pueris pictura illa, quam vocant *Higa*: virgines etjam & matronæ noftrates eandem figuram ex lapide Gagate, vulgò fufpendunt, religiofum id geftamen arbitrantes amovendo fafcino, ita vocata á voce Græca ἴυγξ, quæ motacillam avem fignificat, & mittit quartum cafum fic ἴυγγα. Ea veneficæ ad amorem conciliandum, & odium depellendum utebantur. Theocritus in Pharmaceutr. Idill. β.

Ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα,

id eft:

Iynx trahe tu illum meum ad domum virum. & tantæ ab iis efficaciæ habita, ut Græci eo vocabulo amorem honeftum vel inhoneftum fignificent. Oppianus lib. 4. de pifcatu ubi de Cephalis.

— πάντη δὲ πόθων ἴυγγες ἄγουσι

Θαλπομένους —

quafi dicas: defideriorum iynges eos calefactos agunt,

gint, id eſt, ardor atque impetus amoris: quid? quod invocationes, & arcanæ precum vires, quas mutare nefas erat, ſtatis verborum legibus conceptæ ἴυγγες dicebātur: καὶ μήποτε αἱ μάγων ἴυγγες αὗται, & *huc tendunt*, inquit Syneſius, *illices*, *vel motacillæ magorum*: unde Proverbium Adagiographis *Iynge trahor*. pro; vehementi & impotenti deſiderio ad aliquid trahor. Cujus Etymologiæ gratiam ago, Doctori Franciſco Pennæ Caſtellon, qui opere & laude medicam artem ampliavit. Lege de hac re aureum ipſius tetraſtichum, cujus lemma

H I G A.

Vt pueri caveant lædentia lumina matrum
Collo appenſa regunt ſigna, Priape, tua.
Nomine noſtrates dixerunt IYNGA *pudico:*
Namque malis tantis iſta medetur avis.

Itaque faſcinum paulatim conſuevit accipi pro viri partibus. Dixi ad *Martialem lib.* 1. *Epig.* 93. *n.* 1. Sputum autem, & turpicula res faſcino credebantur adverſari: nam intuitu hujuſce fœditatis vis invidentis oculi nocere cupientis cludebatur: fœditas enim illa viſum avertebat. Plutarch. lib. 5. Sympos. Problem. 7. διὸ καὶ τὸ τῶν προβασκανίων γένος οἴοιντε πρὸς τὸν φθόνον ὠφελεῖν, ἑλκομένης διὰ τὴν ἀτοπίαν τῆς ὄψεως ὥς τε ἧττον ἐπερείδειν τοῖς πάσχουσιν. id eſt, *Itaque eorum, quæ adverſus faſcinum amuleta dicuntur, prodeſſe uſum putant contra livorem, avertentia viſum*

visum, ut minus penetret in eos, qui inspiciuntur. Glossæ veteres. *Mutinum* προβασκάνιον. vel, προβασκάντιον. Apud veteres etjam βασκανία erant ridicularia, quæ ante portam fabri ferrarii appensa invidiæ avertendæ gratiâ. Pollux lib. 7. cap. 24. Πρὸ δὲ τῶν καμίνων τοῖς χαλκεῦσιν ἔθος ἦν γελοῖά τινα καταρτᾶν ἢ ἐπιπλάττειν ἐπὶ φθόνου ἀποτροπῇ· ἐκαλεῖτο δὲ βασκανία, id est, *ante camina verò fabri solebant ridicula quædam suspendere, aut formare ad invidiæ aversionem, quæ* βασκανία *appellabantur.* In hortis etjam ne eos fascinarent Satyrica signa, quæ fascinum interpretor, appendebant. Plinius hinc intelligendus lib. 19. ca. 4. ubi de hortorum cura. *Quam rem,* inquit, *comitata est religio quædam, hortosq; ad fores tantùm contra invidentium effascinationes dicari videmus. In remedio Satyrica signa: quanquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto.* Huc allusit Divus Augustinus de Civitate Dei, lib. 7. c. 21. referens turpitudines, quas Libero Deo, qui & Mutinus dicebatur, tribuebant antiqui. *Liberi membro,* ait, *matremfamilias honestissimam palàm coronam necesse erat imponere: sed videlicet sic Liber Deus placandus fuerat pro eventibus seminum, sic ab agris fascinatio repellenda, ut matrona hoc facere cogeretur in publico?* Ad quæ nefanda sacra respexit Prudentius li. 1. *contra Symmachum* in principio, his verbis:

Venit ad usque Italos, sacris cum turpibus, hortos.

Sinum lactis, & hæc votorum liba quotannis
Accipit, ac ruris servat vincta Sabini;
Turpiter adfixo pudeat quem visere ramo.

Sacris turpibus dixit: propter illam fœdam coronationem, & deductionem extra portam Collinam ad Teneris templum, de qua scripsi ad *Martial. lib. 3. Epist. 68. nu. 5.* & latè Carolus Paschalius lib. 4. *Coronarum.* cap. 3. *Sinum* verò *lactis* & *liba* dixit, imitatus Virgilium Ecloga 7.

Sinum lactis, & hæc tibi liba Priape, quotannis
Expectare sat est: custos es pauperis horti.

Ex his *invidere*, & *fascinare* idem. Familiare id, sacris in literis & prophanis. Noster Interpres in sup. laudato D. Pauli loco, ubi in Græco est ἐβάσκανε; vertit *fascinavit.* quod verbi etiā *invidere* significat. Prou. ca. 32. n. 7. *Ne comedas cum homine invido.* in Hebręo: *Ne comedas panem mali oculi.* רע עין. id est, ut Pagninus vertit, *malum oculum habentis.* LXX μὴ συνδείπνει ἀνδρὶ βασκάνῳ. ubi Shol. πονηροφθάλμῳ. *mali oculi viro.* Horat. dixit lib. 2. Car. Ode. 2.

Quisquis ingentes oculo irretorto spectat acervos.

Quia oculi invidiæ patefaciunt iter. E prophanis Plinius. qui *lib. 28. cap. 4.* fascinum invidiæ medium appellat. Catullus Epigr. 7.

—— nec pernumerare curiosi
Poßint, nec mala fascinare lingua.

& quasi innuens fascinandi libidinem sæpè ab invidia oriri, scripsit, Epigramm. 5.

Contur-

Conturbabimus illa, ne ſciamus,
Aut ne quis malus invidere poßit.

ubi obiter nota verbum *conturbabimus* quàm propriè poſitum. Nam ſuperſtitio ea veteribus erat, ut præfinitum numerum crederent faſcino obnoxium, cui ut obviam irent & averterent invidiam *Multa* dicebant: quæ vox nullum præfinitum numerum aſsignat. Hoc ſignificavit Poëta verbo *conturbandi*, quod miſcere rationes ſignificat, & ſupputationem confundere inter ſe, unde apud Ireconſultos decoquere eſt (L. *quidam* 16. π. de *in rem verſo*) nam decoctores cum creditoribus paria non faciunt: ſed rationes miſcent & conturbant. Integra locutio eſt apud Terentium in Eunucho Act. 5. Scen. 2. *conturbare rationes.*

Neque ædepol quid nunc conſilii capiam, ſcio
De virgine iſthac: ita conturbaſti mihi
Rationes omnes, ut eam non poſſum ſuis,
Ita ut æquum fuerat, atque ut ſtudui, tradere.

Quas faſcini differentias paucis verbis diſertè complectitur Virgilius Eccl. 7. dum ait:

Paſtores hederâ creſcentem ornate Poëtam,
Arcades invidiâ rumpantur ut Ilia Codro;
Aut ſi ultra placitum laudarit; baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Ne ergo dum ſpectat maligna anus faſcinet, porrigit poſitionem illam digitorum, quam Hiſpani vocant *Higa*: (Antiqui extendebant medium

digitum) ut irridere non invidere se testetur. vel religiosa precatione non odisse affirmat.

Veteres etjam cum aliquid laudare volebant, ne lingua noceret, vel blanda laudatio, præfabantur *Præfiscine* aut *Præfiscini:* id est, ut sine fascino dicatur. Hispanè: *Bendigale Dios.* unde illud Titinnii Poëtæ in Setina

Paula mea amabo. Pol tu ad laudem addito
Præfici ne.

addit Charisius interpretationem lib. 2. Institut. Grammat. *Ne puella fascinetur.* Plautus Asinaria Act. 2. Scen. ult.

Præfiscine, hoc nunc dixerim. ——

Sic enim est legendum & in Rudente act. 2. Sen. 2. *ut sine labore hanc exstraxi præfiscine.*

Causam denique quare non credam esse fascinum ex Hyppocrate petendam putaverim. parte 1. Aphorism. 5. lubrica enim res est, admodum valida corporis constitutio, & corpora ubi ad summum provecta sunt vigorem, non consistunt: sed momẽto temporis in contrarium impelluntur. Cùm ergo confertim auctis corporibus seipsos meliùs, quàm expectavissent, affectos vident, ita ut sese contemplentur, atque admirentur; tunc corpora mutationi subjecta sunt, & propinqua, & in deterius porrò habitu vergente seipsos fascinare putantur. quæ verba sunt Plutarchi dicto lib. 5. Sympos. Problem. 7. Præterea pernities hæc infligitur

per

per dæmones hominibus, ut docent Sancti Patres. Divus Basilius cognomento Magnus homilia de *Invidia*; ubi ridens hanc antiquorum de fascino sententiam dicit censere se dæmones uti invidorum oculis ad lædendum, ut instrumento quodam, & Divus Hieronymus lib. I. Epist. ad Galatas in hæc verba, quæ pro coronide transcribere libuit. *Dicitur*, inquit, *fascinus propriè infantibus nocere, & ætati parvulæ & iis, qui necdum firmo vestigio figant gradum. Vnde & quidam è gentilibus dixit;*

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Hoc utrum sit verum, nec ne, Deus viderit. Quia potest fieri ut & dæmones huic pacto serviant, & quoscunque in Dei opere, vel cœpisse, vel profecisse cognoverint, eos à bonis operibus avertant. Num illud in causa est (quod ex opinione vulgi sumtum putamus) exemplum, ut quomodo tenera ætas noceri dicitur fascino, sic etiam Galatæ in Christi fide nuper nati, & nutriti lacte, velut quodam fascinante sint puncti; & stomacho fidei nauseantes Spiritus sancti cibum evomuerint. Divus Chrysostomus homil. 8. ad Coloss. rationem curandi fascini his verbis abominatur. CHRISTVS *ejicitur, & inducitur temulenta & nugatrix anus; mysterium crucis conculcatur & seductio diaboli tripudiat. Quid verò & alia ridicula commemorem? cinerem, solem, fuliginem, & rursus vetulam in medium productã? Revera ridiculum, & dedecus, & oculus quisque, in-*

quis, fascinavit puerum? Quousque satanica ista? Quomodo non ridebunt nos Græci, quando illis dicimus, Magnam esse Crucis virtutem, quum videant nos istis egere, quæ ipsi derident. Hæc D. Chrysostomus, quæ pro mantissa vincent obsonium, ut ait Lucilius: De fascinatione physica & magica vide nostrum Delrium *lib. 3. disq. Magic. qu. 4. Sect. 1.*

Sacrum eloquium quali sermone conceptum ὅτι. Quod. D. Joannes explicatus. Principium qui & loquor vobis: *Aristoteli lux data.*

CAPVT XXXII.

VIdeo quosdam strenuos viros caussas conari reddere, cur sacrum eloquium humili & non comto sermone scriptum sit, & vocibus de medio sumtis utatur frequentissimè. Qua in parte operam eos ludere quivis doctus facilè animadvertet, ac distinguendum priùs censebit de Hebræone idiomate, Græcòve, an Latino sermone fiat. Nam qui Hebræa callent, fulminantem & theatra quatientem Isaiam, cęterosque Prophetas Demosthene torrentiores admirantur. Iam Psalmos Davidicos ita eleganti stilo compositos esse quis non videt? ut illorum comparatione Pindarus novemque Lyrici sordeant & repant humi.

Idem

Idem dicendum de ſublimi Iobi ſtilo, & poëſi. Idem de parabolis Salomonis. Si verò ad Cantica Canticorum convertas te, omnes Poëtas Græcos & Latinos, lectis his Canticis, obmuteſcere neceſſe erit.

Quare non ſine maxima cauſſa in templo Salomonis præficiebantur ducenti octoginta Cantores Davidis hymnis decantandis. At non de veteri; ſed de novo Teſtamento inſtitutam fortè defenſionem dicent. Hic quoque diſtinguendum utrum de Latino an Græco ſit diſputandum. Si de Græco: non egêre ajo ſcripturam Græcam hac defenſione: nam, etſi fatear illam floſculis Oratorum ac Rhetorum, & orationis ornamentis ac verborum globulis, ſeſamo & papavere ſparſis, refertam non eſſe: Nihil tamen invenias quod poſsis jure, & non injuria reprehendere. Imò verò tanta illi rerum & verborum eſt proprietas, ut ex ſola illa verborum proprietate, ut cetera ſileam, profundiſsima myſteria poſsis indagare. Eadem opera defendas oportet leges omnes, quæ in Pandectis noſtris leguntur, quia Rhetorum lenociniis ſint deſtitutæ (vulgus aliter putat) nec verborum fulminibus contortæ ferantur. Propriis verbis & ſignificationibus, ſine tropis, ſine ſchematibus, fluunt: quibus ſi abundarent non leges, ſed corruptelæ potiùs vocarentur. Quare mihi parum acutè

cernere

cernere videntur, qui legum linguam cum Ciceronis eloquentia comparant. Si leges Cicero scripsisset, longissimè à seipso, id est, ab illa copia, vel elegantia Latinitatis absfuisset; concisè magis ac tersè cum Iurisconsultis loquendum & scribendum habuisset. Sed ad Latinam translationem Novi Testamenti, cùm video rationes adhibitas, cur sic scripta sit, non possum non indignari. Sic enim ad amussim omnia sunt è Græco Latinè conversa, ut Patrono & Curione non egeant: & quamvis Gregorius indignum vehementer existimarit, ut sacrum eloquium regulis Donati subjiceretur. Ita tamen Latinè transcriptum est, ut Grammaticorum normam non defugiat. Si periti & strenui viri in lingua Latina de eo judicent. Quas turbas dedit hujusce tempestatis authoribus locus Divi Ioannis cap. 8. nu. 25. Quorum opiniones recensere esset longum, quas, ne videar nauseam movere, missas facio.

Faciunt ne intelligendo ut nihil intelligant, verba sunt: *Principium, qui & loquor vobis*, id est, Ego, qui sum ipsa veritas, loquor vobis ea, quæ à Patre, qui verax est, audivi, *olim.* ut ait Divus Paulus ad Hebræos cap. 1. *Deus loquens Patribus in Prophetis; novißimè diebus istis locutus est nobis in filio.* Ioannis in Græco textu, verba talia leguntur: τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. ubi τὴν ἀρχὴν accusatius est, & subintelligitur præpositio κατὰ, id est, ἐξ ἀρχῆς; *à prin-*

à principio: sic Nonnus Poëta interpretatur.

—— καὶ Χριστὸς ἀνίαχεν ὅτι παρ' ὑμῖν
Ἐξ ἀρχῆς ὀάριζον.

Vertit ergo interpres accuratè, *Principium*. eadem præpositione suppressa; cupiens eodem modo intelligere apud Latinos *Principium*: quo apud Græcos τὴν ἀρχὴν. & vocem ὅτι; quæ in translatione Latina omittenda fuit, rectè omisit. nam ubi opponitur affirmandi caussa, ex Græci sermonis idiomate, aliquoties, ut hîc, non transfertur. In Thucidide, ὅτι ἐνβραχυτάτῳ *in brevissimo tempore*: & ὅτι ἐπ' ἐλάχιστον· pro *minimo*. Quæ vox in vulgaribus translationibus, non solùm cùm omitti debuit, non omittitur; sed etjam imperitissimè versa est, in *quia*, vel *quoniam*, vel *quod*. Aristoteles lib. 2. Analytic. post. cap. 1. quatuor præcipuè docet esse quærenda. τὸ ὅτι τὸ διότι, εἰ ἔστι· τί ἐστιν. Boetius vertit *quia. propter quid, si est, & quid est*. Et persuasit nostris Philosophis, ut primam illam quæstionem vocarent. *Quæstio. Quia*, aut: *Demonstratio. Quia*. τὸ ὅτι vocat Aristot. *Rem ita se habere*: ut cùm quærimus de effectu rei. An mundus sit æternus? An deficiat Sol? Cicero multa vertit ex Platone, & aliis Græcis in quibus sæpissimè apparet vox ὅτι, quæ in Cicerone nunquam: sed cùm Græcè dicitur: *Dico quod verum est*. Cicero dicit: *Dico verum esse*. Pessimè etjam aliqui Latinorum in capitibus librorum sic loquuntur. *Quòd bella non sint justa*.

Quòd Romani plures habeant Deos. Quòd tria ſint genera cauſſarum. Hæc & ſimilia longè fœtent Latinis auctoribus. At dices fidus interpres verbum verbo reddet; alioqui fidus interpres nõ erit. Periculoſum præceptum ſi non rectè intelligatur. Adi D. Hieronymum in *libr. de optimo genere interpretandi*, & diſces peculiares alicujus linguæ Phraſes, & idiomata non ita poſſe reddi, ut verbum verbo reſpondeat; ſed ſententia ſententiæ.

Duæ negationes apud Græcos magis negant, ut apud Hiſpanos & Gallos. unde Boëtium ipſum malè habent, qui ſæpè transferat duas negationes, ut cap. de ſubſtantia. *Nullum nulli eſt contrarium:* nec parcunt, quòd ibidem transferens vocem ὅτι, ſic loquatur: *Dico autem,* inquit, *non quoniam ſubſtantia non eſt, à ſubſtantia magis, & minus ſubſtantia (hoc enim dictum eſt) ſed quoniam unaquaque ſubſtantia, quod eſt, non dicitur magis & minus.* Licèt enim interpretis officium ſit verbum verbo reddere, qui gloriam primam interpretandi conſequi cupit: verbum verbo fugiet reddere. Id docet malè acceptus locus Horatii in Epiſtola ad Piſones

Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres.

Quæ omnia complexus eſt idem D. Hieronymus in Prologo ad Euſebium, ubi ait ſi conemur ἔπος πρὸς ἔπος Homerum eloquentiſsimum Poëtam

Latinum

Latinum reddere, ita nos balbutientem & vix loquentem inducturos; ut linguæ hæsitatione trepidantem eum lector minimé agnoscere valeat. At verò si talem religiosam translationem fugiamus, interpretis munere nos nequaquam fungi, is autem, qui verba totidẽ adnumerare Latina Græcis verbis vellet, sententiæ pondus sæpè non retinet. De his latè scripsi in illo meo schediasmate vulgari lingua conscripto, & nuper in lucem edito. Igitur ut unde digressi sumus revertamur, vocem ὅτι, quàm in Græco, vulgatus interpres omisit consultò; & in ejus loco, explicationis gratia, *Qui*. substituit. quo agnosceretur illa affirmandi vis, quæ inest voci ὅτι. Expressio namque vocis *Qui*. vim & asseverationem quandam animo incutit, & importat. Aliquando etjam vocem hanc ὅτι omninò omisit, ut apud Matth. ca. 27. n. 47. ὅτι ἠλίαν φωνεῖ οὗτος. *Eliam vocat iste*. unde meritò non exaudiendi asserentes interpretem nostrum pro ὅτι, quod nunc legitur, ὅστις legisse. Itaque vox ὅτι in dictis locis semper fuit omittenda. At verò ubi interpres noster vertit, nec sensum turbat, nec litteram inconcinnam reddit: præcipuè cùm scias appositissimé significare *revera*. & idem operari expressam, quàm omissam. vide de his Matthæum Devarum & Leonicænum, qui de particulis linguæ Græcæ, quæ mihi sufficiant, si tibi.

Gedeonis exercitus qui vicit Madiam Qualis?
Tanquam canis è Nilo.

CAPVT XXXIII.

QVum Deus omnipotens miranda facta sua voluit hominibus esse manifesta; ferè semper hoc usus est argumento, ut ea per instrumenta vilissima quæque operaretur. Inde est ut ad pugnandum universum hominum genus piscatores pauculos & paperculos elegerit, qui non eloquentia admirabili, ut Oratores; non potentibus armis, ut Alexander; sed pura simplicitate potentissimos quosque reges ad Evangelii claritatem perdurarent. ait Divus Paulus 1. ad Corinthios ca. 1. num. 27. *Sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus ut confundat sapientes. Et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sint, ut ea quæ sunt destrueret. ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.* Sic se habuit in historia Gedeonis Iudicum, cap. 7. Quum enim triginta & duo millia virorum collegisset contra Madianitas Dux Gedeon; admonitus á Domino est, ut liberam faceret abeundi facultatem iis, qui prœlia horrendi Martis pertimescerent. Abierunt viginti duo millia, qui dulce bellum inexperti antea crediderant. Quumque

decem

decem millia remanerent multos eorum abjiciendos præcepit Dominus; idque eo consilio facere intendit, ne, quum finitum prælium esset, posset quisquam victoriam suis brachiis, suis viribus partam clamitare. Signum igitur Gedeoni tale datum fuit. *Qui lingua lamberint aquas*, inquit Dominus, *sicut solent canes lambere; separabis eos seorsum: qui autem curvatis genibus biberint in altera erunt.* Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os projiciente lamberent aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. Hanc historiam, & factum longè aliter accipio & interpretor, quàm explicatum inveniam. Signum dedit Dominus Gedeoni, quo posset milites fortes ab ignavis discernere. Volebat enim seclusis fortissimis periculosum, & maximum bellum, non exercitatis militibus conficere. Quum igitur Madianitæ ab ora flumen considerent, qui cum Gedeone cìs flumen erant sitibundi, ad flumen accurrerunt. Ex quibus, qui ex hoste proximo timorem conceperant, parùm incurvi, & pœnè stantes manu aquam in os ingerebant: cœteri verò nihil hostem proximum timentes, genibus in ripa flexis, ipso ore aquam hauriebant. Sed forsan objicis aliter videri hæc in ipso sacro contextu significari. De primis enim dicitur num. 5. *Qui lingua lamberint aquas, sicut solent canes lambere.* Sed advertendum est similitudinem canum hîc mirificè

 quadrare

quadrare cum timidis militibus. Nam canes é fluvio bibituri, si in fluvio sentiant esse animalia, à quibus timere possint; raptim & currentes lambitare solent; ne deprehendantur. unde natum Proverbium: *Tanquam canis è Nilo* in illos, qui properanter, & cursim aliquid faciunt. Ælianus lib. 1. de var. historia. Et *illud*, inquit Latinè, *de Cane Aegyptio sapientiam refert: non enim cumulatè, non largè, non liberè ex fluvio bibunt proni simul incumbentes, & quantum sitiunt haurientes. Vident enim, quæ intus sunt, feras: prætercurrunt itaque ripam, & veluti furantes bibunt: ita mortem vitant, & sitim nihilominus restrinxerunt*. Plinius etjam li. 8. cap. 40. *Certum est*, inquit, *juxta Nilum currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occasionem præbeant*. vellet hîc Cynthius aurem, & monet canes fugare non solùm properanter bibentes, sed & mordentes clanculum; scilicet parituros fœtus non cœcos si expectent donec Elephanti. Atque inter hæc, caninâ nempe facundiâ,

Adlatrent nomen quod sibi cunque datur.

Dices illos mordere lapidem, Lector; Sed cave, cave, inquam, ac pro dignitatis æquitatisque tuæ sapientiâ & luce quæso judica quæ vesanos insania vexet. queis non festinatio quidem ullius operis sui catulos informes edat, sed incauta ipsa reprehensio, qua sibi ignavi. Nobis autem & cœteris, bona fide scribentibus, graves, ac iniquos alieni laboris

laboris æstimatores ostentant se. Sed

—— nos ad cœpta feramur.

Fortiores dico militũ hoste viso nihil territi genu flexo in aquam os immergebant. Hisque omnibus Gedeon abire jussis, cum reliquis qui tercentum fuêre prœlium statuit committendum. Quod sensisse videtur Flavius Iosephus lib. 5. *antiquit. Judaic.* cap. 8. ubi, postquam scripsit Deum in somniis apparuisse Gedeoni, illique dixisse homines tali esse ingenio, ut sibi placentes nemini vellet virtute cedere, & victoriam sibi potiùs, quàm Deo tribuere: nimirum magnis copiis freti, ait; Deum Gedeoni jussisse (quò scirent rem totam pendere ab ipsius auxilio.) ut circa meridiem cùm æstus ferveret, maximè exercitum duceret ad fluvium, & quotquot procumbentes biberent, eos viros fortes crederet; quotquot autem trepidé ac tumultuané potum sumerent, existimaret eos ignavia & metu hostium id facere: & subjungit ποιήσαντος δὲ κατὰ τὰς τοῦ θεοῦ ὑποθήκας τοῦ γεδεῶνος τριακόσιοι ἄνδρες εὑρέθησαν ταῖς χερσὶ μετ' ἀφύβου προσενεγκάμενοι τὸ ὕδωρ τεταραγμένως, id est, *quum fecisset Gedeon secundùm præceptionem Dei, inventi sunt trecenti viri manibus præ metu aquam sumentes confusè.*

Vocalis.

Vocalis. H. *apud Græcos apud Latinos* Eta *non* ita. *His ductibus delineatur. Quare? multa Latina nomina* E *habentia, per* H. *concepta sunt ab autoribus Græcis, qui Romanam historiam scripsere. Persius & Martialis illustrati. Gajus item Jurisconsultus.* Eliam vocat iste.

CAPVT XXXIV.

LItteras Græcas nos à barbaris & perditissimis didicisse hominibus, qui Latinam ipsam pessundedere linguam; earumque Græcarum litterarum sonos confundere nos, nemo qui sincerè judicet, audebit dubitare. Quis autem dubitet has litteras ab Hebreis originem duxisse? cùm Plinius & alii testentur id manifestè. nam in promptu est *Alpham. Betam. Zetam. Thetam*: ab *Aleph. Beth. Zade. Teth*, &c. derivari. Sed ut reliqua mittam. De *Eta* videamus. Quam demonstrabimus non solùm, quod nostri dicunt, apud Latinos verti in *E* longum. Sed etjam apud Græcos semper sonare *E*, aut potiùs *ee*. Ac primùm rogo quare Græci ponant in Alphabeto *epsilon*, id est, *e, tenue*. si non haberent aliud *e*? sic enim dicunt *omicron*. id est, *o parvum*; ad differentiam. ω *o magni*. Habent igitur *e* tenue, & *e* crassum, quod est *eta*: de his litteris ε. η. ο. ω. sic ait Terentianus Maurus, quo solo teste contenti esse possemus.

Temporum

Temporum momenta distant non soni nativitas. Cratonius, citante Suyda, vocem ovium his litteris exprimebat: βῆ, βῆ, quasi legas *bee. bee.* non autem *vi vi.* & Eustathius ad Homerum β. ait: μιμητικὸν τῆς τῶν προβάτων φωνῆς. & alio in loco eandem Cratini authoritatem citat, cujus extat apud Ælium Dyonisium is versus:

ὁ δ᾽ ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ
βῆ λέγων βαδίζει.

Plato in Cratylo disertè testatur η, & ε idem sonare; cùm inquit: οὐ γὰρ η ἐχρώμεθα ἀλλὰ ε τὸ παλαιόν. id est, *η enim non usurpamus olim; sed ε.* & Ausonius ητα *quod Aeolidûm, quodque* ε *valet, hoc Latiale* E. *Præsto quod E Latium semper breve Dorica vox* ε. Est igitur ητα non solùm vertendum in *E longum*, ut omnes docent; sed Græcè etjam pronunciandum, ut duo *ee*. Nam Græci antiquiores, quas produci vellent litteras bis pingebant: ut δεέμος: δῆμος. ἄνθροοπος: ἄνθρωπος. Postea Simonides Melicus ex duobus *ee*, invertit alterum sic E Ǝ: deinde conjunxit hac forma H. ut BEEΛ qui fuit BHΛΟΣ Nini pater, Assyriorum Rex. Qui asserunt H Græcorum enunciandum per I Latinum, suæ sententiæ assertorem nullum habent: præter meram barbariem; Gothos, Vandalos, Hunnos, & imperitissimos Grammaticos, qui perfricta fronte docent apud Græcos esse sex pronuntiationes ad sonum I exprimendum. ut H I. Υ EI. OI. H. quis hoc tibi persuadet

ſuadet niſi plumbeus? Fruſtrà enim diſtinctæ eſſent litteræ, ſi nihil different ſono. An credis Græcos eodem ſono protuliſſe φηλῶ *decipio*, & φιλῶ *amo*? φῆλος *impoſtor*, & φίλος *amicus*? φηλήτης *deceptor*, & φιλήτης *latro*? ἐφήμερος *diurnus*, & ἐφίμερος *deſiderabilis*? κηρὸς *cera*, & κῦρος *poteſtas*? κήριον *favus*, & κύριος *dominus*? Plutarchus & alii; Qui res Romanas Græcè ſonabant Πομπήιος *Pompejus* ſcribebant: ubi ineptè legeret aliquis Pompius Βηλαυρον *Velabrum*. ſic: Κορνήλιος *Cornelius*, Αυρήλιος. *Aurelius*. Ληγατος *Legatus*. Μάνης *Manes*. non *manis*: βαλῆρε *valére*. Βηλος *Belus*. βῆλον *velum*. Perſius *Theta* non *thita* ſcripſit Sat. 4. verſu 13.

Et potis es nigrum vitio præfigere Theta.

Martialis lib. 7. Epigr. 36.

Eſt operæ pretium dicere theta novum.

& *beta*, non *bita* dixit idem Martialis lib. 5. Epigram. 27.

Dicas licebit beta me togatorum.

Sidoninius item Apollinaris in Carm. 9. ad *Magnum Felicem Conſulem* circa finem

Iſti qui valet exarationi
Diſtrictum bonus applicare theta.

Accedat his Iuriſconſulti Gaii authoritas, qui in L. *ſi calvitur*. 233. §. *telum*. 2. π. de verb. ſignif. ait: *Telum vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: ſed nunc ſignificatur omne quod mittatur manu. Itaque ſequitur, ut lapis, & lignum, & ferrum*

rum hoc nomine contineatur, dictumq́; ab eo, quòd in longinquum mittitur. Græca voce figuratur ἀπὸ τῦ τηλῦ, *id est, ab eo quod est longè.* Quam Etymologiam Gajo refert acceptam Iustinianus Imperator, in §. *item lex Cornelia de sicar.* Inst. de *publicis Iudic.* Imp. verba sunt: *Sequitur ergo, ut lignum, & lapis, & ferrum hoc nomine contineatur, dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, à Græca voce* τηλῦ. Harmenopulus item λήγατα pro *legatis* scripsit *lib.* 1. *tit.* 9. §. 1. cujus vocis frequens est in libris Iureconsultorum Græcorum mentio. & apud *Pachymerium in Paraphrasi S. Dyonisii Areopagitæ* οὐραν. ἱεραρχ. *cap.* 15. sunt etjam prope infinita nomina, quæ Latio donata H per E exprimunt. Quod si vertendum esset ἦτα in alium sonum elegantiùs vertisses in α quàm in ι. Nam Ionicè & Doricè *A longum* frequenter vertitur in H. & è contrà, ut ταν pro τὴν: & γᾶν, pro γῆν. unde μῆλα, μᾶλα *mala.* φήμη. φᾶμα. *fama.* μήτηρ, μάτηρ. *mater*; & multa hujusmodi. Quin & plura verba Hispaná enunciantur per E aut A, quæ Græcis sunt in H. ut *Apostema.* ἀπόστημα. *Bosque.* Βόσκη. *Cementerio.* Κοιμητήριον. *Cometa.* Κομήτης. *Galope.* Καλπη. Nec nos hîc, seu alibi, Sacrosanctam Vulgatæ fidem aut corrigimus, aut emendamus, vel in apice uno tantùm monemus Lectorem de alia pronuntiatione, vel accentu. Nostra stabilimus; cœtera non reijcimus: quod certiùs, cùm ipsiusmet Vulgatæ ver-

ſiɔnis anceps ſit in hac re teſtimonium. Abnuis? Nónne in Eccleſia *Amen* dicitur, cùm Græcè ſit ἀμὴν. Item ἀλληλούϊα. *Alleluya.* Εμμανουήλ. *Emmanuel.* Ιωσὴφ. *Joſeph.* & alia, quæ congerit Doctus vir Adolphus Mekerchus in ſuo aureo libello de veteri linguæ Græcę pronuntiatione. Renuis? Teſtimonium accerſere libet ſanè inviolabile. Narrat Divus Matthæus *cap.* 27. *num.* 46. CHRISTVM jam ſpiritum emittentem voce magna exclamaſſe in illa verba Pſal. 21. *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me?* quæ characteribus Græcis ſic depinxit. ἠλὶ ἠλὶ, λαμὰ σαβαχθανί. & Latinis ita tranſtulit Noſter Interpres. *Eli Eli, Lamma ſabacthani.* Vides Hebræam vocem, quæ per ALEPH & SERI. ab ipſis Hebræis profertur, Græcè ab Evangeliſta per *Eta* enunciatam, & à Vulgato Interprete per E, non per I? Quod ſi H non pronunciaretur ut E, & *Ili Ili,* legeres; Evangeliſta ſignificaret ne, milites Romanos, qui cruci aſtiterunt, dixiſſe *Eliam vocat iſte:* per paronomaſiam ſcilicet, procaciſsima irridendi IESV licentia: vel per ſimilem vocum ſonum, ignoratione linguæ Hebrææ? Minimè. Nec in contrarium movet illorum turba, qui tractu temporis cogitant ſe defendere; quaſi aliquid in hac parte præſcripſerit tempus. Magis moveat Divi Auguſtini graviſsimum dictum. *Nobis,* inquit, *qui ratione vincimus, fruſtrà conſuetudo objicitur: quaſi conſuetudo major ſit veritate.*

Nec

Nec ſit aliquis tam protervus, qui longo jam uſu factam eſſe dicat præſcriptionem: nam poſſeſſor malæ fidei, ut eſt apud Iureconſultos, nunquam poteſt præſcribere. Quis jam vel mediocriter doctus dicit aliter quàm, *Daríum, Baſilíum, Antiochíam, Samaríam,* penultima longa. Non enim qui habent, ſeu amant bonam mentem fovenda eſſe, quæ Barbaries commiſit, exiſtimant; ſed, quæ admiſit, judicant vindicanda. Innumera hujuſmodi audio correxiſſe Monachum Meneſium in libro de accentibus Eccleſiaſticis. Quin etjam de Litteris Græcis Henemeriti hac vera pronuntiatione utuntur, & libri ejuſdem pronuntiationis uſque emittuntur in lucem, à quibus recedere nefas ducunt; & graviſsimos antiquos authores ſuæ ſententiæ teſtes, & aſſertores dant. Quales ſunt Soſipater Chariſius. Terentianus Maurus, Victorinus, & alii. De iis, & vera Linguæ Græcæ pronuntiatione jam olim ſcripſiſſe, mihi renunciatum, Huraltum Eccleſiæ aquarum Sextiarum Antiſtitem.

Pelecan. Pelecânus. Alcatrax. Similis factus ſum Pelícano ſolitudinis. *Onocrotalus. Ejus Etymon. Truo. Cæcilii verſus explicatus.*

CAPVT XXXV.

QVid ſit Pelicanus in illo Pſalm. 101. num. 7. *Similis factus ſum Pelicano ſolitudinis*. ignorant multi (aliter etjam legit, *Pelecanus* ſcilicet) in accentu verò peccatur: non enim Pelícanus, ſed Pelicánus penultima longa enunciari debet. Græcè Attica lingua: πεληκᾶν. ᾶντος. Doricé: πελεκᾶς. πελεκᾶ. Communiter: πελεκάνος. ȣ. & πελεκᾶν. πελεκάνος. Sic Suidas; qui tamen pro Pico Martio videtur accipere, qui arbores excavat. Ego tamen crediderim Onocrotalum, quem aptè deſcribit Nebricenſis *cap.* 32. eundem eſſe cum Pelicano. Hunc mortuum multos vidiſſe comperio Salmanticæ anno CIↃ IↃ XXC. atque teſtatur M. Franciſcus Sanctius Brocenſis in notis ſecundis ad Alciati *emblema*. 95. quas ad oram autographi ſcriptas habeo. Cujus Onocrotali roſtrum ad quatuor ferè ſpithamas extendebatur; & in inferiori parte per totum roſtri ſpatium pendebat ingluvies urnæ aquæ capax. unde Indis appellatur CELA: nam κήλη Græcis tumorem in gutture ſignificat; quem in Pelicani gutture deſcribit Ariſtoteles lib. 9. hiſt. anim.

anim. cap. 10. *τὸν περὶ τῆς κοιλίας τόπον*. & Oppianus sic:

Κόλπον ἐξηρτῆ στομ. περὶ τῷ στέρνου.

Galli *goutteresse* nominant, quasi gutturosam avem: Itali hodie adhuc *Grotto*, vel *Agrotto* vocant. Hanc puto esse, quam Nova Hispania vocat *Alcatraz*, in quam sententiam it Petrus Martyr, qui postquam de Onocrotali cibo, & piscatione multa memoriæ prodidit, sic inquit: *Ad vasti gutturis ergò pondus substituendum provida Natura grandes illi præstitit alas; quandoquidem ad leve corpus ferendum non oportuit, volucres has Hispani vocant* ALCATRAZES. Ex quibus unus compertus est, habens in ingluvie infantulum Æthiopem, cujus pondere oppressus in terram decidit, ut ipsemet Franciscus Sanctius Brocens. loco supra citato refert. Rostrum avis instar anseris est. At dices quo pacto fieri potest (rostro avis ita est obtuso) ut pectus perforet, quo filios famelicos sanguine pascat? Dico sanguinem exprimere pressatâ, quàm puncta carne. Plurimi prodigialiter variant figmentum esse pictorum reputantes: quasi

—— *pictoribus atque Poëtis*
Quidlibet audendi semper fiet æqua potestas.

Mihi verò minùs illis credulo

(———— PIETAS *namque una triumphis*
Innumeris potior. ——)

mens venit quasi per satyram congerere, quæ notavi

tavi de hac re, cùm tam ſacri, quàm prophani Autores hac ſimilitudine crebro utuatur, noſterque Rex Alphonſus, omni laude digniſsimus id ſymbolum jure vindicaverit ſibi, & ut Lector videat quàm appoſitè, & piè de CHRISTO Domino dici poſsit quod de Pelicano, ſive in alendis ſuis filiis, ſive in ſolitudine, quâ delectatur hæc avis. Dicitur vorax & aſini voce boans: quare alio nomine, ut retuli, *Onocrotalus* appellatur, ἀπὸ τ̃ ὄνος, quod eſt *aſinus*, & κρoτάω. *Crepito.* quam *Truonem* dici teſtatur Verrius Flaccus; & Cæcilius Comicus apud Feſtum irridens cujuſdam naſi magnitudinem,

Prô Dij immortales, unde prorepſit TRVO!

Onocrotalus enim habet roſtrum inſtar naſi ſublongi. Cur igitur Pelicano CHRISTVS aſsimilatur? propter ſolitudinem ſcilicet. Nam ſolitarius eſt, ut nicticorax; ſic refert ſcriptum in *Thalmud R. David Kimhi*, teſte Geſnero. Propter ſolitudinem, inquam, juxta illud *D. Matthæi* cap. 8. n. 20. *Vulpes foveas habent, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet*. Hinc David, cùm ſignum hominis contriti ſit ob pœnitentiam peccati ſe in avia loca conferre, cui gravis ac moleſtus eſt ſtrepitus turbæ, publicique conſpectus frequentia ait: *Factus ſum itaque* (ſic interpretatur Arnobius ad dict. *Pſal.* 101.) *Sicut Pelicanus, avis illa, quæ non habitat niſi in deſertis, habens eſcas veneno Eremi; & incultis amaritudinibus plenas*: vel exclamavit

clamavit in illa; quia tunc errabundus erat per desertum, quo Saulis fugeret indignationem. Porrò ubi nos legimus: *Similis factus sum Pelicano solitudinis*, qui Psalmos ad Hebræam lectionem componunt, legunt; *Similis factus sum Onocrotalo gaudenti solitudine*, ut elicias Onocrotalum eamdem avem esse cum Pelicano. Pagninus etjam *cap.* 34. *num.* 11. *Isaiæ*, vertit. *Et poßidebant eam Pelicanus:* ubi Divus Hieronymus. *Et poßidebant illam Onocrotalus.* qui idem nominis KAATH. nunc pro Onocrotalo accipit, ut in d. *cap. Isaiæ* (sic item vertunt LXX. *Levit. cap.* 11. *num.* 18.) nunc autem pro Pelicano: ut in d. *Psalm.* 101. Scias quòd Orus Apollo de vulture prodidit; filios videlicet suos pascere rupto, non pectore; sed fœmore: quod verum ne sit? Fides pænes historicos. De Pelicano autem quod suum perforet pectus, ut filios alat in magnorum virorum scriptis assertum invenio. inter quos Ælianus est, *lib.* 3. de *historia animalium cap.* 23. licèt se testem profiteatur auritum. Et Divus quoque Isidorus *lib.* 12. *Orig.* dubitanter de hoc loquatur ubi ait, *Fertur enim, si verum est, eam occidere suos natos, eosque per triduum lugere, deinde se ipsum vulnerare, & aspersione sui sanguinis vivificare filios.* Sed Emanuel Serveira Pereira retulit nuper juxta amnem Coanza in Regno Angolæ, cui præfuit ipse, invenisse incolas illius Regni; verùm Pelicanum, quem descripsit talem. Erat avis major

ansere, subcinereo colore; rostro longo, & in fine acuto: cruribus nigris, & proceris; digitis pedum membranula quadam complicatis, medio pectore implumi, ubi sibi ipsi (sic tradidêre Incolæ) vulnus Pelicanus infligit, ut sanguine effuso famelicos pullos alat: vides Pelicanum solitudine gaudentem? Vides erga filios esse pientissimum?

Vide multa congerentem Conrradum Gesnerum *lib 3 de avibus. Et* Vlyssem Aldrovandum *Ornithologia lib.* 19. *tom.* 3. quos in ea parte tantùm, quæ hisce non adversatur, sequor.

Περιέργα. *Curiosa Locus Actorum illustratus. Libri fatidici combusti ex pœna. Vlpianus correctus. Ecclesiasticus explicatur. Herodiano, Platoni, Aristaneto, Catullo, & Horatio lux.* Curiositas *in L.* Nemo. *C. de* Malef. *Mathem.*

CAPVT XXXVI.

LEviora hæc, sed curiosa; etjam si non curisao eo sensu, quo hîc curiosa declaravimus. In Act. Apost. cap. 19. num. 19. legimus: *Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, combusserunt eos coram omnibus.* Alii transferunt: *Qui curiosas artes exercuerant.* Græcè: τῶν τὰ περίεργα πραξάντων. Sed quid sit hoc in loco *Curiosus*; aut Græcè περίεργος, non explicant Lexica

xica Græca, nec Latina. Ego hîc Magicas artes intelligi affirmârim. Quod satis indicant verba sequentia: τὰς βίβλους κατέκαιον, id est, *libros conbusserunt*: nam talis pœna statuta in libros, qui inanes, & anniles technas continebant. Livius lib. 39. ait: sæpè id patrum atque avorum ætate factitatum, ut vaticinos libros conquirerent, comburerentque. Suetonius in Augusto cap. 31. *Quidquid fatidicorum librorum*, inquit, *Græci Latiniq; generis, nullis, vel parùm idoneis auctoribus, vulgò ferebatur supra duo millia contracta undique, cremavit; ac solos retinuit Sibyllinos, hos quoque delectu habito.* Paulus item Iureconsultus testatur idem lib. 5. Senten. & 23. ad Legem Corneliam de Sicariis, & veneficis. §. 12. his verbis: *Libros Magiæ artis apud se neminem habere licet; & si penes quoscumque reperti sint, bonis ademtis, ambustisq; his publicè, in insulam deportantur; humiliores capite puniuntur.* Hinc Vlpiano medicina petenda in L. *Cæteræ.* §. 1. vers. *Tantundem.* π. familiæ erciscundæ. *Tantundem,* ait, *debebit facere & in libris improbæ lectionis, Magicis fortè vel his similibus. Hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt.* Legendum: *Comburenda:* Quod ut credam facit Herodianus lib. 4. de Antonino loquens sic: *Cùm Magiæ valdè deditus esset, non solùm omnia* (intellige: occulta.) *hominum scire volebat; sed Divina etjam, & Dæmoniaca versabat.* Græcè; περιεργότερος γὰρ ὤν, οὐ μόνον τὰ ἀνθρώ-

πων πάντα εἰδέναι ἤθελεν, ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα, καὶ δαιμόνια πολυπραγμονεῖν. Et paulò inferiùs refert eum Magos omnes, & etjam Aſtronomos accerſiſſe undique, ut eos conſuleret de ſuſpicione concepta. qui locus mihi vellit aurem, ut alterius explicationem tentem. *Eccleſiaſt.* cap. 3. num. 23. ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ ὁσίως, οὐ γάρ ἐστί σοι χρεία τῶν κρυπτῶν. Ἐν τοῖς περισσοῖς τῶν λόγων σου μὴ περιεργάζου. πλείονα γὰρ συνέσεως ἀνθρώπων ὑπεδείχθη σοι. id, eſt. *Quæ præcepta ſunt tibi hæc cogita ſanctè: non enim eſt tibi opus occulta videre oculis. In ſupervacuis ſermonum tuorum ne ſis curioſus. Plura enim intellectu hominum oſtenſa ſunt tibi.* ubi nota illa verba ὁσίως. *ſanctè*: & μὴ περιεργάζου. *ne eſto curioſus.* Dixerat priùs non decere hominem ea, quæ occulta ſunt inquirere; ſed quæ præcepit illi Deus pié cogitare. &, quo ſe explicet, ſtatim ſubjungit; in ſupervacuis rebus (τῶν ἔργων legitur in aliquibus Græcis Codicibus, & ſic legiſſe videtur vulgatus Interpres) non eris curioſus, ſupervacuum, & impium opus eſt conari occulta magicè agnoſcere. præcipuè cùm tot mirabilia homini ſint palàm facta quibus ſe meditari, & exercere, magna cum fructus acceſsione, & delectatione poſsit. *Sanctiùs*, ait Tacitus, *& reverentiùs viſum, de actis Deorum credere, quàm ſcire.* ut videas quid etjam Ethnici ſenſerint. Oppoſuit Eccleſiaſticus religionem ſuperſtitioni, innuit clarè verbo περιεργάζομαι. quod ſignificat

præbere

præbere operoſam quandam ſedulitatem, quæ à religione in ſuperſtitionem declinat. Quintil. li. 8. *Inſtit. Orator.* cap. 3. de περιεργία. hoc eſt, ſuperfluitate ſermonis, & ſententia longiùs deducta, quæ res non neceſſarias comprehendit. *Eſt etjam*, inquit, *quæ περιεργία vocatur. Supervacua, ut ſic dixerim, operoſitas; ut à diligenti curioſus, & à religione ſuperſtitio diſtat.* dixi jam cap. 10. Hæc in crimen verſa fuit Socrati; qui apud Platonem in apologia dicitur περιεργάζειν. *magicè inquirere* de his quæ ſubterranea, & cœleſtia. Verba Platonis ſunt: Σωκράτης ἀδικεῖ, καὶ περιεργάζεται ζητῶν τά τε ὑπὸ γῆν καὶ τὰ ἐπουράνια. id eſt. *Socrates præter jus curioſius inveſtigat, ea quæ ſub terrâ, & in cœlo ſunt.* Ariſtænetus etjam lib. 2. epiſt. 18. περιέργους pro magis poſuit ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐχ ὡς προαγωγὸς τῷ ποδοῦντι προσῆλθεν, ἀλλά τις εἶναι τῶν περιέργων ἐδόκει. *Sed ille homo, non lenonis ſpecie acceſsit juvenem; verùm tanquam unus aliquis è curioſis.* Quin & Latinè *curioſus* per antonomaſiam, & κατ' ἐξοχὴν appellatus is, qui curioſas præ cœteris artes; hoc eſt, *magicas* ſcrutatur Catullus Epig. 7.

—— nec pernumerare curioſi
Poſſunt; nec mala faſcinare lingua.

Horatius ἐπῳδῶν Ode. 17. de Canidia Maga.

An quæ movere cereas imagines,
(Vt ipſe noſti curioſus) & Polo
Deripere Lunam vocibus poſſum meis:

Possum crematos excitare mortuos
Desider Iâs temperare poculum.
Plorem artis in te nihil habere exitum?

Et *Curiositas* Magia. Tertul. in lib. de Idololatria cap. 9. *unum*, inquit, *propono Angelos esse illos desertores Dei, amatores fœminarum, proditores etiam hujus* CVRIOSITATIS. [Magiæ] & lib. de habitu muliebri cap. 2. *Et incantationum vires provulgaverant, & omnem* CVRIOSITATEM *usque ad stellarum interpretationem designaverant.* Severissimè sanxit in circulatorias præstigias. Constantius Imp. in L. *Nemo*. 5. C. de Maleficis, & Mathemat. *Sileat*, ait, *omnibus perpetuò divinandi* CVRIOSITAS: *etenim supplicium capitis feret gladio, quicumque nostris jussis obsequium denegaverit.*

Λῶρον. *vel* Λῶρος. ἱμᾶς προτείνω. Cùm astrinxisset eum loris. *Liberorum, & Servorum antiqua pœna. Terentius illustratus. Servilia verbera.* Flagris rumpi *apud Vlpianum. Martialis explicatus.*

CAPVT XXXVII.

LEviculum & hoc: & levi, quod ajunt, brachio tractandum. *Act. Apost.* cap. 22. num. 25. *Et cùm astrinxisset* [Tribunus] *eum loris, dixit adstanti sibi*

ſibi Centurioni Paulus, &c. Græcè. ὡς δὲ προέτεινεν αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσιν, εἶπε πρὸς τὸν ἑςῶτα ἑκατόνταρχον ὁ Παῦλος. Sed cùm verbum προτείνω propriè ſignificet: *Prætendo Porrigo. Injicio.* verteretur etjam commodè. *Cùm objeciſſet eum loris.* hoc eſt: cùm jam lora, quibus Paulus erat cædendus prætenderentur: aut cùm lora juſsiſſet Tribunus parari, quibus Paulum objiceret. & verò *Loris*: Græcè ἱμᾶσιν: dativus eſt, non ſextus caſus. Quin etjam *Lora*, Græcè λῶρα, ſive ἱμὰς, non ſolent parare ad vinciendum, ſed ad flagellandum, & iis ſemper ſervi cædebantur. Baſilic. lib. 31. tit. 1. cap. 3.
Ἐὰν ὁ δεσπότης λώροις, ἢ ῥάβδοις τυπλήσῃ τὸν ἴδιον οἰκέτην. id eſt, *Si dominus loris, aut virgis ſervum ſuum cæciderit*, verba ſunt etjam L. unicæ. *C. de emendatione ſervorum.* Quare in Comœdiis dicuntur *Lorarii*, id eſt: *Tortores*. Horatius lib. 1. epiſt. 16.

Nec furtum feci, nec fugi, ſi mihi dicat
Servus, habes pretium. Loris non ureris, ajo:

Et lib. 3. Carm. Ode. 5.

Qui lora reſtrictis lacertis
Senſit iners: timuitq; mortem.

Cicero etjam Philippica 8. dixit: *Cædere loris.* Plautus jocoſè *lora* his verbis ſignificavit: *ubi vivos homines mortui incurſant boves.* Scen. 1. Aſinariæ. Hoc eſt, ubi lora bubula, ex pellibus bubulis facta impetunt vivos homines, id eſt; *ſervos*, cùm verberantur. Neque adverſatur hæc interpretatio

Vulgatæ

Vulgatæ versioni: quæ duo significat in his verbis *adstrinxisset loris*. Nimirum fuisse ligatum Paulum à Tribuno, ut inferiùs dicitur *num.* 29. καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεκὼς, *quia alligasset eum*, & id flagellandi illius causâ. Quod si ita verba D. Lucæ intelligantur, aptius negotio de quo agitur erit. Cùm enim Divus Paulus peti loris se videret, ut Centurionem ab incepto deterreret dixit: *Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare?* Liberi homines, etsi tenuioris fortunæ, apud Romanos cædebantur fustibus; servi verò flagellis. Macer Iureconsultus in L. *In servorum.* 10. π. de Pœnis. *In seruorum*, inquit, *persona ita observabatur, ut exemplo humiliorũ puniantur: & ex quibus caussis liber fustibus cæditur, ex his servus flagellis cædi, & Domino reddi jubetur.* Quod etjam sentire videtur IC. Callistratus in L. *Capitalium.* 28. §. *Non omnes.* ejusdem tituli. *Non omnes*, ait, *fustibus cædi solent; sed hi dumtaxat qui liberi sunt, & quidem tenuiores homines.* Dixit autem Macer *exemplo humiliorum*, & Callistratus *tenuiores homines*. Fortè quia Lex Porcia de *Jure Civitatis* quam tulit. M. Porcius Cato Tribunus Plebis Valerio Apulejo Conss. anno ab V. C. CCCC. LIV. virgas removit à Romano cive; honestiori tamen. Quod cautum *Principalibus rescriptis* testatur idem Callistratus illis verbis: *Honestiores verò fustibus non subjiciuntur, idq;* PRIN-

CIPALIBVS RESCRIPTIS *ſpecialiter exprimitur*. Et longè ante Porciam Valerius Publicola legem tulerat de non verberando cive Romano *Valerius Maximus lib.* 4. *cap.* 1. *de animi moderane.* de quarum Porciæ & Valeriæ legum differentia. *Livius lib.* 10. *decad.* 1. Ea re Ioſephus de *bello Iudaico lib* 2. *cap.* 14. in fin. Quaſi pro monſtro habitum refert Cæſtium Florum auſum eſſe viros Equeſtris ordinis pro tribunali flagellis cædere, ac patibulis affigere. *Horum enim*, inquit, *etſi origo Iudæa; tamen Romana erat dignitas*. Hæc juſta querela PAVLI. Lucem his afferet Terentius *Adelph. Act.* 1. *Scen.* 2. ubi Sannio loris cædi, quia liber, ducebat nefas.

—— Ae. ante ædeis non feciſſe, erit
melius hic convitium:
Nam ſi moleſtus pergis eſſe, jam intro
abripere, atque ibi
uſque ad necem operire loris. S. loris
liber? Ae. Sic erit. &c.

Scitè Auſonius Pædianus in argumento Cornelianæ his verbis: *Cùm quendam civem Metellus ſervum eſſe contendens vi arripuiſſet, ac verberibus affeciſſet, Curio aſſertorem ei comparavit, deinde cùm appareret eum exitum illius judicii futurum, ut liber is judicaretur, quem Metellus verberibus affectum eſſe negare non poterat, inter Metellum, & Curionem facta pactio eſt, ut neque arbitrium de li-*

bertate urgerer in Metellum Curio, neque Metellus præstaret in accusatione Curionis. Hinc *Servilia verbera.* apud eundem Callistratum in L. *In metallum.* 12. π. de jure fisci, sunt *flagra, lora.* verba autem I. C. hæc: *In metallum damnatis libertas adimitur; cùm etjam verberibus servilibus coërcerentur.* Claré id Vlpianus in L. *sed & quæstionis.* 9. §. *si atrocem.* π. de injuriis. *Si atrocem,* ait, *injuriam servus fecerit, si quidem dominus præsens sit, potest agi de eo; quod si adfuerit Præsidi offerendus est, qui eum flagris rumpat.* & in L. *Item apud Labeonem.* 15. §. *Adjicit.* 38. eodem tit. ubi obiter nota verbum *rumpendi*, ea notione à Iureconsulto usurpatum, qua absolutè à Martiali lib. 3. Epig. 13.

Accusas, rumpisq́ue coquum, tanquam omnia cruda
Attulerit. nunquam sic ego crudis ero.

Denique addo Claudianum in 4. Honorii Consulatu

——Famulusq́ue jugo laxatus herili
Ducitur: & grato remeat securior ictu.
Tristis conditio pulsata fronte recedit
In civem rubuere genæ, tergoq́ue removit
Verbera, promissi felix injuria voti.

& Aurelium Prudentium in *Enchiridio*, tetrasticho cui affixus titulus: *Domus Caïphæ*, ubi hanc consuetudinem scribit observatam, cúm D. N. flagellaretur.

——— *atque columnæ* (ait)
Annexus, tergum dedit, ut ſervile, flagellis.
Latè id, qui libros de Cruce ſcripſêre.

Qua hora Dominus CHRISTVS *cruci affixus.*
Παρασκευῆ.

CAPVT XXXVIII.

HOra ſexta Dominum CHRISTVM cruci affixum multi ſunt, qui aſſerãt. Sed hora tertia ante horam quartam cruci affixum probare intendam; & dum in cruce penderet ab hora ſexta incœpiſſe tenebras uſque ad horam nonam. Hoc totum ex narratione Evangeliſtarum ſic planum facere coner.

Divus Marcus cap. 15. ait ſummo manè conveniſſe Summos Sacerdotes cum Senioribus, & Scribis, tradidiſſeque illum vinctum Pilato, qui aliquibus argumentis ultrò citroque habitis, tradidit illum illis flagellatum, ut crucifigeretur: Et cùm crucifixiſſent eum, diviſerunt veſtimenta ejus, mittentes ſortem ſuper ea, quis tolleret quid. Et ſubdit Evangeliſta num. 25. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Inferius autem poſtquam dixit quomodo fuerit illuſus in cruce ab illis, qui præteribant, à ſummis Sacerdotibus, à Scribis, ab ipſis denique latronibus; ſubdit nu. 33.

 Et

Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt super terram usque ad horam nonam: & hora nona exclamavit. Hic locus Divi Marci non potest esse suspectus an sit viciatus vel illis, qui sacrum textum emendare tentant; quoniam disertê atque distinctè horæ tertiæ, atque sextæ fit enarratio. Videamus alios Evangelistas.

Divus Matthæus idem dicit: nam cap. 27. narrat venisse ad Pilatum Sacerdotes, & Seniores: tandem Pilatum abluisse manus, flagellatumque CHRISTVM tradidisse Iudæis crucifigendum. Pendenti autem in cruce datum est acetum cum felle. Fit illusio à Sacerdotibus, Scribis, Latronibus. Tunc Evangelista subjungit num. 45. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam: & circa horam nonam clamavit.* &c.

Divus Lucas eodem ordine cap. 23. Manè venisse multitudinem ad Pilatum: Pilatum secundum eos dedisse sententiam, enimverò judicasse fieri petitionem illorum. Et postquam venerunt in locum Calvariæ crucifixerunt eum. Et pendens in cruce oravit pro persequentibus. Dividuntur interim ejus vestimenta: illuditur à Principibus, à militibus, à latrone, datur fel, &c. tunc dicit Evangelista nu. 44. *Erat autem ferè hora sexta, & tenebræ factæ sunt in universam terram, usque in horam nonam.* Vides tres Evangelistas convenire

convenire CHRISTVM non crucifixum fuisse horâ sextâ, sed post aliquot horas, quàm crucifixus est, horâ sextâ tandem venisse tenebras.

Malè quidem se expediunt ab hac quæstione per illam particulam *Ferè* D. Lucæ. dicentes horam tertiam ferè conjungi horæ sextæ. Parùm enim interesse ajunt cùm quis dicat: *vine aqui à las doçe, ò casi à la una.* Fateor; nam hæ horæ conjunguntur & nihil medium est; sed tertia & sexta non eodem modo cohærent. Sunt enim mediæ quarta, & quinta. Nec alia ratio fuit numerandi horas apud Iudæos, quàm apud Romanos; quod, quia dubium non est, & jam diximus de his cap. 23. prætermitto. Quid? quòd Græca verba propter illud tempus, quod Aristoteles vocat *Paralelythoton*, de quo in cap. 29. significant non inter horam tertiam, & sextam CHRISTVM cruci affixum: sed ipsa hora tertia. Divi Marci verba sunt cap. 15. num. 25. ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτὸν Hispanè: *Era la hora terçia, i, avianle ya crucificado.* Latinè: *Erat hora tertia, & jam cruci affixerant eum.* id est, in ipsa hora tertia. Quod planius redditur ex eo; nam dictio ὡσεὶ, nihil aliud significat quàm *circiter. Plus minúsve.* Cùm autem Divus Marcus dicat facta jam hora sexta tenebras terræ offusas; & Divus Matthæus ab hora sexta: intelligendum est Divum Lucam scripsisse illis verbis, instante signo horæ sextæ transactæ paulò pòst eam omnia

in tenebris ruiſſe: vel eſt ſciendum Hebraiſmum ineſſe voculationi *ὡσεὶ*: nam in Hebraiſmo tam dubitanter, quàm affirmanter accipitur expreſſa per litteram ſervilem CAPH. CAPH enim aut *ἀπορητικὸν*, ſive *στοχαστικὸν* vocatur Grammaticorum idiomate; aut *ἀληθινὸν*. quo tunc utuntur cùm ita rem affirmant, ut de ea dubitari non poſsit. Cujuſmodi eſt in iſto loco Divi Lucæ. Ex his cavendum ab iis (parce Cæſar ſcriptorum ſumme; ſed dormitans, neque enim aliàs abs te provocatio) qui ideo quòd Divus Lucas adjunxerat *τὸ ferè* horæ ſextæ, cùm tamen D. D. Marcus & Matthæus aſſeverent hora ſexta ſine diſtinctione ulla, dicunt: *Evangeliſtas in conſcribendis horis horologium non habuiſſe præ manibus, ut per ſua puncta ſingulas horas diſtribuere potuiſſent; ſed de horis ſcripſiſſe, quod tunc opinati eſſent*. Sic ne opinari potuit qui præeunte Spiritu ſancto verba profert? abſit. abſit.

1. tom. Annal. anno CHRISTI 34. pag. mihi. 193.

Solus Divus Ioannes, ut unde digreſsi ſumus revertamur, longè diſcrepare videtur à cœteris Evangeliſtis, qui cap. 19. num. 14. (ubi tertiam horam reliqui Evangeliſtæ agnoſcunt) ait: *Erat autē Paraſceve Paſchæ hora quaſi ſexta: & dicit* [Pilatus] *Iudæis: Ecce Rex veſter.* Cujus loci difficultas ita torſit aliquos noſtri, & præteriti ævi interpretes, ut eos coëgerit profiteri depravatam litteram incuriâ librariorum; & auſi ſint ſacroſanctam Bibliorum fidem communibus violare manibus,

afferen-

asserentes scribarum peccatum inde fluxisse, quia Græci litteris Alphabeti scribebant numeros, & ternarium sic notabant. Γ. senarium sic. ϛ. figuris satis apud eos propinquis. Itaque cùm planiùs vellent scribere, explosis notis *horam* tertiam pro sexta per errorem litteris scripserunt. Ego verò qui neminem debere affirmo, ut sensum eliciat, verba corrumpere

(Nobis non licet esse tam disertis
Qui Musas colimus severiores)

Textus nostri veram scripturam esse contendo, præeunte hac mea conjectura. Mitto tot magnorum virorum opiniones Maldonati ad D. Matthæi cap. 27. num. 47. Baroni ubi suprà. Francisci Lucæ Brugensis ad Divum Marcum cap. 15. n. 25. Ioannis Buisonii in Harmonia Evangelica, & aliorum; si enim huc congerenda essent tempus me deficeret. calleo divisionem illam horarum, qua ajunt diem in quatuor stationes, seu quadrantes dividi, ad noctis instar, quæ in quatuor vigilias dividitur. Novissimè legi Augustinum Torniellum Novariensem in *Sexta Mundi ætate. Anno.* 638. *ab orbe condito.* 4084. *à n.* 14. qui hanc insistit viam, & sic interpretatur Evangelistas in re tam sacra, nempe passione Dominica scribenda, minimè usos vulgaribus diei horis, sed Ecclesiastis, & addit jam tunc quando tres Evangelistæ post Sanctum Matthæum Evangelicam Historiam conscripsêre,

ſcripſêre, introductas in primitiva Eccleſia fuiſſe ſaltim quatuor horas, quas tunc *Canonicas* appellamus. videlicet *Tertiam, Sextam, Nonam,* & *Veſpertinam,* & *Matutinam* appellaſſe *Tertiam,* ex eo, quod tres priores *diei* vulgares horas complecteretur: quemadmodum *Veſpertina* tres poſtremas. Iis inſuper adjeciſſe duas alias medias, nempe *Sextam*, & *Nonam*. Fateor libenter:

—— *mens altum ſpirat honorem.*

Igitur Nonnum Poëtam Græcum antiquum propono, qui carmine exaravit Divi Ioannis Evangelium; & qui in ipſo carmine, ubi error non admittitur, propter ſyllabarum quantitatem, horam tertiam bellè ſic deſcribit.

Ἦν δὲ πτανυομένη τριτάτη θανατήφορος ὥρη
Καὶ Πιλάτος ταχυεργὸς ἐπ' εὐλαΐγγι θοώκῳ
Ἑβραίοις ἐβόησεν, ἴδε σχεδὸν ἵσταται ἀνήρ. &c.

id eſt:

Erat autem extenſa tertia mortifera hora
Et Pilatus celeriter agens in confecta ex bonis lapidibus ſede
Hebrais magna voce dixit. Ecce propè ſtat homo, &c.

Vides ut ſecundas agat Nonnus? Deinde ſciendum eſt, ut ſibimet conſtet Evangeliſtarum teſtimonium, diem civilem Iudaicum à ſole occaſo ordiri, finirique ad ſequentis ſolis occaſum. Qui dies aliud etjam principium habebat ab oblatione ſcilicet

licet veſpertina; cujus intervallum & ſolis occaſus vocabatur ἑσπέρω *veſpera dua.* idque enumerabatur, non ut alii autumant à ſole occiduo in Horizonte naturali incubante uſque ad ſolem occidentem in Horizonte apparenti: ſed à nona hora diei uſque ad occaſum ſolis. Primum patet ex eo, quòd Horizon naturalis centrum terræ diſſecat, & cœlum in duas æquales dividit partes: Horizon verò apparens terræ tangit ſuperficiem, & à naturali diſtat 1011. leucis. Id leucarum ſpatium, quod eſt ſemidiametrum terræ, ſol in cœlo primi mobilis motu luſtrat per ſpatium ſextæ partis minuti unius horæ: nam per integram unam horam 365 224 leucas peragrat, & ſpatio unius minuti. 6087. unde medium tempus inter ſolem occidentem in Horizonte apparenti, & in Horizonte naturali στιγμὴ χρόνου appellari non erit abſurdum: in cujus anguſtiis ſacrificium, & cœna nec fieri nec apparari poterat. Reſtat ſecundum. videlicet oblationem ab alia incœpiſſe hora, & ἀπὸ ἐνάτης ὥρας duxiſſe initiũ docet nos Ioſephus non uno in loco, ſcribit enim his verbis: ἀθροιζομένου τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν τῶν ἀζύμων ἑορτὴν, ὀγδόη δὲ ἦν Ξανθικοῦ μηνὸς, κατὰ νυκτὸς ἐνάτην ὥραν. id eſt, *Congregato populo ad Azymorum diem feſtum; octava autem erat Aprilis menſis ſecundum horam nonam.* Et alibi: ἐνστάσης ἑορτῆς, πάσχα καλεῖται, καθ' ἣν θύουσι μὲν ἀπὸ ἐνάτης ὥρας, μέχρι ἑνδεκάτης. &c. *Inſtituto die feſto, Paſcha vocatur, in quo qui-*

 dem

dem ſacrificant à nona hora uſque ad undecimam. Cujus ſacrificii finis Ioſepho eſt in undecima hora, quia ea circiter eſt ſolem occaſum. Intervallum illud, quod erat inter oblationem, & ſolis occaſum in diebus ſolemnia proximè antecedentibus; pridiè ſabbati παρασκευὴ vocabatur, quia in eo ad vivendum ſeptimo die ædulia coquebantur, & apparabantur ex lege Exodi cap. 16. num. 23. *Requies ſabbati ſanctificata eſt Domino cras: quodcumque operandum eſt, facite, & quæ coquenda ſunt, coquite: Quidquid autem reliquum fuerit reponite uſque in mane.* Et num. 29. *Videte quod Dominus dederit vobis ſabbatum, & propter hoc tribuit vobis cibos duplices.* Inibat, inquam, παρασκευὴ propriè à nona hora. Clarè id idem Ioſephus libr. 16. Antiquit. Iudaic. cap. 10. qui inter privilegia Iudæis à Cæſare conceſſa enumerat, ne ſcilicet cogerentur ad præſtanda vadimonia ſabbatis, aut pridiè ſabbatorum in παρασκευὴ, quæ ab hora nona. Verba ſunt: ἐγγύας τε μὴ ὁμολογεῖν αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασιν, ἢ τῇ πρὸ ταύτης παρασκευῇ, ἀπὸ ὥρας ἐνάτης. id eſt: *Sponſioneſque non ſpondere ipſos in ſabbatis, vel ante in Paraſceve, ab hora nona.* Divus item Auguſtinus in tractat. 120. ad cap. 19. Divus Ioannis tom. 9. ubi explicans illa verba: *Ibi ergo propter Paraſceven Judæorum, quia juxta erat monumentum poſuerunt.* ſic inquit: *Acceleratam vult intelligi ſepulturam, ne adveſperaſceret,*

ret, quando jam propter Parasceven, quam COENAM PVRAM *Judæi Latinè usitatiùs apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat.* quibus satis innuit PARASCEVEN propriè dici tempus, quod advesperationem inter, & solem occasum medium est. Quod etjam COENAE PVRAE impendebatur. *Acceleratam* igitur *sepulturam* dixit; quia nona hora instabat, quæ PARASCEVES & PVRAE COENAE prima erat. Ad rem vetus Glossarium Latino-Arabicum. PARASCEVE. *Cœna pura. id est, præparatio, quæ fit pro sabbato.* Vides PARASCEVEN, & PVRAM COENAM idem esse: de parasceve Divus Marcus capit, 15. numer. 42. *Et cùm jam serò esset factum (quia erat Parasceve, quod est ante sabbatum)* Dominus namque noster hora nona expiravit quæ παρασκευῆς prima: unde Divus Ioannes statim ac narravit spiritum emisisse subjunxit numer. 31. *Ergo Judæi, ut non remanerent in cruce corpora sabbato, quoniam Parasceve erat,* &c. Denique ait Divus Ioannes. *Erat autem Parasceve Paschæ hora quasi sexta.* id est, erat hora fermè tertia diei, à qua tertia hora numeratione deducta, paulò pòst sextam horam parasceve Paschæ erat, dicunt nonnulli locutum ita Divum Ioannem, non quòd Pascha parasceven haberet; sed ut intelligeremus diem sequentem à morte Domini & sabbathum fuisse,

quod Parasceven habebat, & Pascha; quia eam ipsam parasceven, Parasceven Paschæ nominavit. Eo namque anno Pascha Iudæorum in sabbatum incurrerat. Sed minimè probatur eorum opinio; Nam Evangelista πρὸς διαστολὴν dixit παρασκευὴν τοῦ πάσχα. Nam παρασκευὴ est genus, cujus species προσάββατον, καὶ προεόρτιον. unde παρασκευὴ τοῦ σαββάτου, sive προεόρτιον dicitur πρὸς διαστολὴν, quòd sint aliæ parasceves, quæ à festis suis appellationem sortiantur, ut παρασκευὴ τῶν ἑβδομάδων, προεόρτων τῆς πεντηκοστῆς. Alioqui καταχρηστικῶς vel ἰδιωτικῶς tota dies Veneris dicitur παρασκευή. ut in *Coronâ pretiosâ.* παρασκευή. *Dies Veneris.* & occurrit passim apud Synesium *in epistolis.* Marcum Patriarchā *Quæst. Canon.* Balsamonem, Codinum, Nicetam, & alios. A tertia itaque diei hora usque ad primam Parasceves, quæ est diei nona, sex intercalares horæ (*Sexta* enim *hora*, non diei horam significat; sed summam horarum, quæ sunt tertiam horam diei inter, & Parasceven Paschæ, quibus sex horis additis super tertiam; diei nona & Parasceves prima occurrebat. Eisdem verò demtis: tertia diei, & intervallum sex horarum ad parasceven usque occurrebat.

Ex his constat Divum Ioannem, ut reliquos Evangelistas sensisse D. N. fuisse in ligno suspensum tertia diei hora. Nam morti adjudicatum à Pilato refert, & Iudæis ad crucifigendum esse traditum

ditum ab eodem, hora quasi sexta ante Parasceven; id est hora ferè tertia diei. Cujus iniqui judicis sententiam, Iudæi sitientes sanguinem Christi, curarunt exequendam illicò.

Ad meam hanc conjecturam ne dicam veram solutionem mihi viã velut digito ad fontes intenso demonstravit. D. Augustinus de *consensu Evangelistarum lib. 3. c. 13. tom. 4.* ubi dicit sextam horam non diei, sed parasceves esse, id est, præparationis immolationis Domini, quod verum est Pascha. Sed media ad inducendam fidem nescio quomodo minus aliquanto subtilissimis Maldonati rationibus correspondere videantur: cùm firma ut sint, & majoris & evidentioris roboris fortè παρασκευῆς, non παρασκευὴ in Evangelio habebat legendum.

¶ In summa post horam tertiam Dominus Crucifixus. A sexta verò usque ad nonam tenebræ factæ super terram. Liceat mihi in præsentia Divi Augustini usurpare verba; meam ut opinionem saltim stabilire videar; & eo me modo gerere, quo & ipse suos edocet Augustinus, dum hujus Quæstionis exitus plures ab aliis inveniri exoptat: Non enim sententiam suam, sed Evangeliis diligendam veritatem ait.

Sedere ad dextram. dextra pro auxilio. Martialis intellectus. Locus Virgilii explanatus. tegere latus. Cadent à latere tuo mille. *De partibus mundi dextris & sinistris.*

CAPVT XXXIX.

MAgna semper fuit & à viris doctis agitata quæstio, utrum sinistræ partes dextris essent honoratiores, inter quos Nebrissensis agit primas in *Quinquagena* cap. 39. & ex eo Chassaneus in *Catalogo gloriæ mundi*. 3. par. in secunda consideratione. novissimè autem Bochius ad *Psalm*. 109. Explicantes illud: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*. & illud 3. Reg. cap. 2. num. 19. *Venit ergo Bethsabee ad Regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia*. & paucis interjectis; *quæ sedit ad dextram ejus*. Item Psalm. 44. nu. 10. *Adstitit Regina à dextris*. Quorum opinionibus omissis meam sententiam apponam. Regibus fuit in more, ut eos ad dexteram suam finerent sedere, quibus maximum & eximium velint habere honorem: sed ipsi reges sedent in regio throno, & semper altiores illo, quem honoratum velint. Innuunt apertè verba illa dicti cap. 2. Reg. 3 *& surrexit Rex in occursum ejus*, [Bethsabee] *adoravitque eam*:

eam: & sedit super thronum suum. Positusque est thronus matri Regis, quæ sedit ad dextram ejus. Itaque in domo regia locus dexter honoratior cœteris, excepto regio, semper habetur. Longè alia res esset, si ambo in uno eodemque subsellio sederent, tunc enim dexter esset honoratior. Sed cur dices in eodem Psalmo 107. dicitur: *Dominus à dextris tuis confregit*. Hæc alia res est, nec quicquam ad honorem: imò semper in auxilio præstando dicitur aliquis adesse ad dextram. & quod magis est ipsa dextra pro auxilio ponitur. Martialis lib. 11. Ep. 70. de cane Lydia.

Amphitheatrales inter nutrita magistros
Venatrix sylvis aspera, blanda domi.
Lydia dicebar domino fœdissima dextra,
Qui non Erigones mallet habere canem.

dextra fidissima dixit; quia hero ad latus in auxilio erat. Nec id novum, cùm etjam Valerius Maximus lib. 9. cap. 13. §. 2. in *externis*, referat de Massanissa rege parùm fidei in pectoribus hominum reponente salutem suam custodia canum vallasse. & Plinius li. 8. c. 40. scripsit: regem Garamantûm ab exilio reduxisse canes ducētos prœliantes cōtra resistentes, & canum cohortos habuisse Colophonios & Castabalēses, subjungitque: *Hæc erant fidissima auxilia, nec stipendiorum indigna.* Adducit insuper testimonia Nebriss. in quibus *tegere latus, claudere latus, cingere latus*, sit eorum, qui satellites, stipatores

ſtipatores, laterones, ſive latrones, potentium dicerentur. Quid inde? An propterea efficietur ut dextra vel ſiniſtra ſit honoratior? Is præterea, qui alium comitabatur dicebatur *ire exterior*. Fateor. At Servius exponit *exterior*, pro *ſiniſterior*. Fallitur Servius, ſi id uſquam dicit; ſed locum Servii non invenies. Nec Virgilius Æneid. 5. ver. 170.

—radit iter lævum interior

(ubi Servium requirunt)
quicquam ad rem de qua agimus ſpectat. Nam Gyas cùm deberet circuire ſcopulum ſuper lævam manum, declinavit ad dextram: tunc Cloanthus inter ſcopulum, & navem Gyæ ſe interſeruit lævus, & interior: & ſic palmam arripuit. Quid ſi cùm dicimus abſolutè (*tegere latus*: de ſiniſtro latere ſit intelligendum? nam id videtur ſignificare Pſalm. 90. num. 7. *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis*. ubi Genebrardus, *à ſiniſtra parte & latere: nam de deteriore nomen generis dicitur*. Horatius lib. 1. Epiſt. 6. ſervum nomenclatorem à parte ſiniſtra domini conſtituit admonentem

Mercemur ſervum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodiat latus —

reliqua de dextris & ſiniſtris mundi partibus, quæ citat Nebriſſenſis, quoniam longè aliter ſe habent, ac ille putavit, pro appendice lucem accipient ſic.

Quæ

Quæ ſint partes mundi dextræ & ſiniſtræ docti nonnulli variè quæſiverunt: Nam ſi ſacræ ſcripturæ aliquos locos excutias, videbis à ſacris litteris multos autores antiquos diſſentire. Sunt enim qui dextras mundi partes Orientem, ſunt qui Occidentem faciant: alij Septentrionem, aut meridiem. Sed eum nodum facilè diſſolves, ſi advertas cum Cleomede antiquam Mundi partem dici Occidentem, quòd in Occidentem fiat motus. Hunc motum ſemper intuentur Poëtæ. unde illis Aquilo dexter eſt, ſiniſter Auſter. Ovid. 1. Metam. verſ. 45.

utque duæ dextra cœlum totidemque ſiniſtra
Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis.

Virgil. 1. Georg. de eiſdem zonis ver. 235.

Quàm circum extremæ dextrâ lævaque trahuntur
Cæruleæ glacie concretæ, atque imbribus atræ.

Lucanus 3. Pharſal.

Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem:
umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Idem Ovid. 2. Metamorph. de Phaëtonte à ſole admonito

——neu dexterior tortum declinet ad anguē:
Néve ſiniſterior preſſum rota ducat ad Aram.

Anguis enim inter urſas Septentrionis in modum fluvii defluit: *Ara* verò ad meridiem ſita. Empedocles (fortaſſe quia Poëta egregius) ſolſtitium

dextras nominavit, Brumam *ſiniſtram* teſte Plutarcho lib. 2. cap. 10. de *placitis Philoſophorum* his verbis : Ἐμπεδοκλῆς δεξιὰ μὲν τὰ κατὰ τὸν θερινὸν, τροπικὸν ἀριστερὰ δὲ τὰ κατὰ τὸν Χειμερινόν. Brumali tempore ſol convertitur ad Meridiem: ęſtivo autem ad Septentrionem : & ideo *dextra* vocat Empedocles, quæ ſunt ad circulum converſionis æſtivæ ſolis; *ſiniſtra*, quæ ad hybernum. Aſtronomi, quia longiſsimos ſtellarum curſus contemplari ſemper ſolent, Meridianam plagam ob oculos habeant neceſſe eſt. Horum igitur *dextra* Oriens eſt, *ſiniſtra* Occidẽs. Contrà omninò Geographi & Coſmographi, quia faciem ad Septentrionem convertunt cum Ptolemæo, qui hanc corporis poſitionem obſervat in ſua tabula univerſali, & in cœteris, ut meridianos circulos ad Civitatum intervalla ab ipſo Polo ducant, Occidentem *dextras*, Orientem *ſiniſtras* indigitare videntur: Ariſt. d. lib. 2. *Cœli*, cap. 2. motum mundi à *dextris* eſſe dixit, hominem utique conſiderans ſupinum, cujus vertex in antarticas partes dirigeretur, pedes verò in Boreales, cui conſonat Plutarc. lib. 2 cap. 10. de *placitis*, cùm ait: Πυθαγόρας, Πλάτων Ἀριστοτέλης δεξιὰ τοῦ κόσμου τὰ ἀνατολικὰ μέρη, ἀφ' ὧν ἀρχὴ κινήσεως. ἀριστερὰ δὲ τὰ δυτικά. *Pythagoras, Plato, & Ariſtoteles dextras Mundi Orientales dixère partes, à quibus initium motus; ſiniſtras, quæ ad occaſum.* Habes quid Poëtæ, quid Aſtronomi, quid Coſmographi, & Philoſophi de

dextris

dextris & *ſiniſtris* ſentiant. In ſacra ſcriptura *dextra* pro Meridie, *ſiniſtra* pro Septentrione ponitur. Iob cap. 23. num. 7. *Si ad Orientem*, inquit, *iero, non apparet: ſi ad Occidentem non intelligam eum. Si ad ſiniſtram, quid agam? non apprehendam eum: ſi me vertam ad dextram non videbo illum.* Pagninus vertit: *Si ad Aquilonem quando operatur ipſe, & non videbo; abſcondet ſe in Meridie & non videbo.* Ad quem locum Ioannes de Pineda accuratè & doctè. Accipe nunc de auguribus. Varro lib. 6. de Lingua Latina. *Ejus templi partes quatuor: ſiniſtra ab Oriente; dextra ab Occaſu. Antica ad Meridiem, Poſtica ad Septentrionem.* Hæc ille: Hetruſci in ſexdecim partes coelum dividebant. Quarum octo Orientales *ſiniſtras* vocabant: *dextras* verò Occidentales. Romanis quidem *ſiniſtræ* partes erant melioris augurii; Græcis *dextræ.* Cicero de *Divinat.* lib. 2. *Ad noſtri*, inquit, *conſuetudinem dixit Ennius:*

Quum tonuit lævum bene tempeſtate ſerena.

At Homericus Ajax apud Achillem quærens de ferocitate Trojanorum neſcio quid hoc modo nunciat.

Proſpera Jupiter his dextris fulgoribus edit

Ita nobis ſiniſtra, Grajis & Barbaris dextra meliora: Quanquam non ignoro, quæ bona ſint, ſiniſtra nos dicere; etiamſi dextra ſint. Sed certè noſtri

ſiniſtrum nominavêre, externiq́; dextrum: quia dextrum plerumque meliùs videbatur. Idem 1. De Divinatione.

Partibus intonuit cæli Pater, ipſe ſiniſtris.

Et paulò inferiùs:

Et ſimul ex alto longè pulcherrima præpes
Læva volavit avis, ſimul aureus exoritur ſol.

Plautus in Epidic.

-- Habete animum bonum liquido ex eo foras
Auſpicio, avi ſiniſtra.

Feſtus Pompejus *Siniſtræ aves*, inquit, *ſiniſtrumq́; & ſiniſtrum auſpicium, id eſt, quod ſinat fieri. Varro lib. 5. Epiſtolic. Quæſtionum ait: à Deorum ſede quum in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dextram Occidentes: factum arbitror, ut ſiniſtra meliora auſpicia, quàm dextra eſſe exiſtimentur. Idem ferè ſentiunt Cinnius Capito, & Cincius:* Plautus tamen in Aulular. Græco more; vel vulgari, non augurali, dicendi modo, ſignificavit malum augurium. *Non temerè eſt,* (ait Eucho) *quòd corvus mihi cãtat nunc ab læva manu.* unde interprete Nonio Marcello *obſcævare* eſt quaſi malum omen adferre. Plautus in Aſinar.

Metuo quid illic obſcœvavit mea falſa fallacia.

Id à manu ſcœva, quæ ſiniſtrâ. Arnobius lib. 1. *Si ut in bellis accipiatur vulnus, ego dicor afferre Fortunam: cur duelles cùm pereunt lævum augurium non ſum: neque adverſus ſpes bonas mali ominis*

nis obscenitate (lege *obscavitate*) *traducor*. Persius testatur idem Satyr. 4. vers. 27.

—— dîs iratis, genioq́ue sinistro.

unde intelligendus Virgilius Eclog. 1. versu (si tamen versus Virgilii est.)

Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.

Sinistra cornix, id est, quæ ratum augurium facit, si à sinistris. Corvus, referente Cicerone, à sinistra non facit ratum: sed cornix à sinistra, facit ratum; & quia cornix erat mali ominis; quippe quæ infelicitatem portendebat. Plinius lib. 10. cap. 12. *ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis*. Acutè transtulit noster Garsyas Lassus, qui Hispano idiomate ambiguè in hanc sententiam loquitur..... Ecloga 1. sub persona Salicii his verbis:

Bien claro con su voz melo decia
La siniestra corneja, repitiendo
La desventura mia.
Salid sin duelo lagrimas corriendo.

Idem Virgil. Eclog. 9. num. 15.

Ante sinistra cavâ monuisset ab ilice cornix.

Rursum Titus Livius lib. 1. augurem ita collocat, ut dextram ad Meridiem verteret, & ad Oriētem spectaret. Sed non credo omnium augurum hoc perpetuum fuisse. Imò verò hac in re mihi placet Aristotelis sententia lib. 2. cap. 2. de *Cœlo*, Qui augures respectu sui ipsorum *dextrum*, & *sinistrum* vocare contendit. Arnobius tamen, cujus verba

pro coronide libenter addens, ridens tot antiquorum opiniones de *dextris* & *sinistris* mundi partibus, ait lib. 4. secundùm nostri corporis positionem quemlibet orbis cardinem *dextrum* vel *sinistrum* esse: anticum, vel posticum. Ejus verba sunt statim in principio: *Jam primùm ipse mundus per se sibi neque dextras, neque lævas, neque superas regiones, neque imas, neque anticas habet. Quicquid enim teres est, atque ex omni parte rotunditatis solidæ convexione conclusum, nullum habere censetur initium, nullum finem: ubi finis & initium nullum est, esse aliqua portio sui nominis & initium non potest. Itaque cùm dicimus: Hæc regio est, & illa læva; non ad mundi habitum dicimus, qui sui simillimus totus est; sed ad positionem nostram situmq; revocamus, qui informati sic sumus, ut alia dextra, alia in nos dicantur esse læva. Quæ tamen hæc ipsa quæ lævа appellamus, & dextera alia in nobis nihil habent perpetuum, nihil fixum; sed prout nos casus atque eventus collocaverit temporis, ita nostris sumunt ab lateribus figurationes*, &c.

Quid

Quid Cophinus? is & fœnum Judæorum supellex. Calathus. DVD. manus ejus in cophino servierunt. *Cistiferus. D. Matthæus explicatus.* & tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos.

CAPVT XL.

Diu cogitavi, & anxiùs hæsi, utrum ex Historia aliquid lucis verba Evangelistarum accipere possent, ubi agunt de duodecim cophinis fragmentorum plenis, ex quinque panibus hordeaceis, quæ viros quinquies mille, exceptis mulieribus, & parvulis, satiati superfuerunt, illo in loco deserto trans mare Galilææ. Et tenebris offusis facem prælucere videor subitò accensam more Iudæorum tali. Iudæi vilioris fortunæ, & egestate oppressi, fœnum, & cophinum pro supellectili habebant. Illud, quia Iudæa fœniferax. Evangelistæ pro me. Divus Matthæus cap. 14. nu. 19. καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους. *Et cùm jussisset turbam discumbere super fœnum.* D. Marcus cap. 6. num. 39. καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλῖναι πάντας συμπόσια ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ. *Præcepit,* ait interpres, *ut accumbere facerent omnes secundùm contubernia super viride fœnum:* Et Flavius Iosephus de bello Iudaico li. 7. c. 5. nonnullos equites Romanos narrat ad ligna, & fœnum colligendum exiisse: & c. 7. Iudæos

Iudæos fame adactos victui habuisse coria scutis detracta, cingulos, & fœni veteris laceramenta. Vel in pignus genti erat, ut memoriam Edicti Pharaonis refricarent, quo fuit cautum ad conficiendos lateres ipsos debere paleas colligere, fœnum, ac stipulas: quod ut facerent & obtemperarent mandatis totus Iudæorum populus in terram Ægyptii dispersus fuit, ut invenies scriptum Exod. cap. 5. num. 7. usque ad 12. Cophinos autem secum gestabant, ut rebus transportandis mercenarii inservirent; vel fortè ex superstitione Iudaica, sic Beroaldus ad Suetonium; nam Mosem expositum à matre in ripa Nilotica, inclusum vimineo cophino, sive fiscella scirpea fuisse, & sublatum à Pharaonis filia rerum sacrarum annales evolventibus patet Exod. cap. 2. & ex Iosepho lib. 2. Antiq. cap. 5. Cophini, & fœni meminit Iuvenal. Satyr. 3. versu 13.

Nunc sacri fontis nemus, & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus fœnumq; supellex.

Et Satyr. 6. versu 542.

Cùm dedit ille locum cophino, fœnoq; relicto
Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem
Interpres legum Solymarũ, & magna Sacerdos
Arboris, ac summi fida internuncia cœli.

Cophinus autem vas erat viminibus contextum. Agnoscit id vulgatus Interpres; nam ubi in Hebræo legit. DVD. modò vertit *Cophinum*, ut Psal.

80.

80. num. 7. modò *Calathum*, ut Ierem. cap. 24. n. 2. Calathus namque eſt, quoddam genus caniſtri floribus ſervandis aptum. Apud Poëtas id paſsim obvium. Ovidius lib. 14. Metamorph.

——Sparſoſq; ſine ordine flores
Secernant calathis.

Prudentius περὶ στεφανῶν. hymno 3.

Floribus ut cumulet calathos.

Divus Hieronymus ad Halvinam. *Roſarum, & Liliorum calathos.* Igitur Iudæi Cophinos ad quaſcumque res adſportandas ferebant ſecum. Quæ omnia brevi ac eleganti oratione elucidavit, & luci dabit Sidonius Apollinaris lib. 7. epiſt. 7. *Ordinis* [inquit] *res eſt, ut dum in hac allegorica verſamur Aegypto, Pharao incedat cum diademate, Iſraël cum cophino.* Hoc igitur erat inſigne ſervitutis ejus Gentis, cùm in Ægypto ſervirent; tunc enim purgamenta Vrbium cogebantur in cophinis exportare: adeò ut pro ipſa ſervitute cophinus uſurpetur, ut Pſal. 80. *Manus ejus in cophino ſervierunt.* Nicolaus Lyranus teſtatur idem cùm ait, ad dictum Pſalm. Iudæos pro id temporis, quo ab Ægyptiis duro præmebantur famulatu coactos fuiſſe exportare in cophinos fæces, & ſtercora, de Civitatibus Ægyptiorum. Ex his intelliges acumen Epigrammatarii Poëtæ, lib. 5. epig. 17. ubi exagitat Gelliam quandam vaniſsimam feminam, inſultans ei, quòd cùm generis ſui originem

quieza llevar
cargo.

Qq ad

ad nobilissimos quosque referret; & se nisi Senatori negaret nupturam; tandem abjectissimo & vilissimo Iudæo nupsit:

Dum te, [inquit] *posse negas nisi lato, Gellia, clavo*
Nubere; nupsisti, Gellia, Cistifero.

Cistiferum, vocat Iudæum: quæ interpretatio probari videtur Domitio Calderino Vetus ad Martialem Commentatori, *Gelliam*, ait, *nupsisse, vel ditissimo Judæo, vel pauperi mercenario*. De his itaque cophinis Divus Matthæus cap. 14. num. 20. & reliqui Evangelistæ; quippe qui allati ab ipsis Iudæis Servatorem nostrum insequentibus.

Vespere Sabbati videre sepulcrum. Sabbatum illuscecebat. *Judæi accendebant lucernas in principio noctis sabbathi. Festum lucernarum apud Aegyptios, luminibus & cereis Populi Imperatorum laureatas imagines excipiebant.* Λαβερᾶτον. Λαυρᾶτον. Lauratum. *L.* 1. C. Publicæ Lætitiæ portatores & *Lux, & medicina.* Orto jam Sole. Dies, quam fecit Dominus.

CAPVT XLI.

IN sacrosancta resurrectione D. N. quædam ita obscurè leguntur in Evangelistarum interpretibus, ut viros sanctissimos & doctissimos turbarint.

rint. Cùm enim quatuor Evangelistæ dicant summo manè mulieres surrexisse, ut viderent sepulcrum, & ungerent Dominum; solus Marcus dicit summo diluculo venisse ad monumentum. Audivi aliquando summi nominis virum, qui facilè hunc nodum dissolveret: surrexisse quidem illas valdè manè; sed venisse ad sepulcrum orto jam sole; & fortè id ex Dionysio Alexandrino ad Basilidem, qui nostri ævi interpretum familiam ducit. Scripsit enim: *Profectio quidem & iter earum summo diluculo, & valde manè incepit: in itinere autem, & circa monumentum moram traxerunt usque ad ortum solis.* Mihi autem, qui sciam non ita longè distare sepulcrum ab Hierosolymis, (ait namque Divus Ioannes cap. 19. nu. 20 propè Civitatem fuisse locum, ubi Christus crucifixus; & num. 41. *Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus; & in horto monumentum novum.*) non placet solutio. Quare huic nodò alius quærendus est cuneus. Verba Evangelistarum distinguenda crediderim: nam cùm alii dicunt *Videre sepulcrum*, non intelligo venisse eas ad ungendum IESVM; sed venisse, ut contemplarentur, ubi esset positus, & quomodo: ut postea venirent ad ungendum. Clarè Divus Matthæus, qui cap. 28. num. 1. scribit: venisse Mariam Magdalenam, & alteram Mariam videre sepulcrum. Græcè legitur: θεωρῆσαι τὸν τάφον. id est, *contemplari, metari, perspicere sepulcrum.*

crum. Nec illæ hoc fecerunt die Dominico manè; *ſed vespere ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati*, id eſt, in ſabbato veſperi. Sic enim loquebantur Iudæi, cùm volebant ſignificare initium alicujus diei ſequentis. Et quod nos dicimus Hiſpanè. *Eſta tarde es viſpera de Paſcua.* dicebant illi: *jam luceſcit Paſcha.* Ita Divus Lucas cap. 23. num. 54. *Et dies erat Paraſceves, & ſabbatum illuceſcebat.* Hiſpanè: *Era viernes en la tarde, quando amaneçia el ſabado.* Qui numerandi mos indè fluxit, quia præceptum erat Levit. cap. 23. nu. 32. *A veſpera, uſque ad veſperam celebrabitis ſabbata veſtra.* vel ſi mavis, *Sabbathum illuceſcebat*, id eſt, propter lucernas, quas accendebant Iudæi in principio noctis ſabbathi; cujus diem lucernarum colebant lumine. Seneca Epiſt. 105. quæ incipit: *Petis à me*, ubi uſque ad ſua tempora illum morem invaluiſſe teſtatur, Etjam Romæ, his verbis: *accendere aliquem lumen ſabbathis prohibeamus, quoniam nec lumine Dii egent, nec homines delectantur fuligine.* Perſius Satyr. 5. verſu 180.

Herodis venêre dies, unctaq; feneſtra,
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuêre lucernæ.

Sanè ritus Hebræorum cum Romanis permixti poſtquam Pompejus illos in ditionem, Romani Populi redegit. Conqueritur Rutilius Claudius lib. 1. Itinerarii.

Atque

Atque utinam nunquam Judæa subacta fuisset
Pompeii bellis, imperioq́ Titi.
Latiùs excisæ pestis contagia serpunt,
Victoresq́ suos natio victa premit.

Accensio namque lucernarum signum lætitiæ, & apud Ægyptios lucernarum accensarum festum leges in *Herodoti Halicarnass. lib.* 2. & hodie idem servatum à Christianis in protectis majorib. Vide Bedam de *locis sanctis* cap. 7. Ex his, cùm Imperatorum imagines laureatæ Provinciis inferrentur, obviam iis Populus cum cereis & incensis. Optatus docet. *Lauratis*, inquit, *& iconibus, quæ mittuntur ad Civitates vel Regiones obvii adeunt Populi cum cereis & incensis, non cerâ perfusam tabulam, sed Imperatores honorantes*, de Lauratis Imaginibus extat Gratiani Valentiniani, & Theodosi rescriptum in *L.* 1. *C. Publicæ lætitiæ portatores*, &c. lib. 12. *Quidquid nostrorum nunciari cœpit prosperorum, ut bella si desinunt, si oriuntur victoriæ fastis* (hactenus mendosè legebatur, *si oriuntur victoriæ fastus*) *si honor datus fuerit regalium trabearum, vel consolum*, (sic luxata corrigo) *compositave pacis erit offerenda tranquillitas, si sacros vultus inhiantibus fortè populis inferimus, hoc sine immodico pretio nunciari, excipiq́ sancimus.* Græci hujusmodi Imperatoris Triumphatoris laureati imaginem Λαβεράτον, sive λαυεράτον vocabāt. *Basilic. Eclog. li.* 56. *tit.* 65. de *Præmiis nuntiatæ lætitiæ.* εἴτε εἰρήνην

γινομένην πρὸς τοὺς πολεμίους εἴτε λαβεράτου καταγγέλλοιεν. id, est, *sive pacem cum hostibus compositam, sive Lauratū nuntient.* cujus vocis Λαβεράτου ignorationem fatetur ingenuè Leunclajus dū eam sine interpretatione reliquit. *Gregorius Dialogus in ep.* 1. *ad Leonem Isaurum:* διὰ, *inquit,* τοῦτο καὶ τὰ Λαυράτα σου κατεδέξαντο, καθὼς πρέπει βασιλέας τιμᾶν. & paucis interjectis ὅτε ῥίψαντες τὰ λαυράτα σου κατεπάτησαν, καὶ ἀνασκαφὴν τοῦ προσώπου σου ἐποιήσαντο. Sed ut è diverticulo in viam redeamus: illa mulierum itio non fuit in die resurrectionis. Colligitur ex D. Marco cap. 15. num. 47. *Maria autem,* inquit, *Magdalene, & Maria Joseph adspiciebant ubi poneretur.* Græcè ἐθεώρουν. *contemplabantur.* & ex D. Luca cap. 23. num. 55. *Subsequutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus.* Græcè ἐθεάσαντο. *Miraron. spectarunt.* Sequitur: *Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta; & sabbato quidem siluerunt secundùm mandatum.* Nec adversatur huic interpretationi, quòd aliqui dixerunt textum ita explicatum sibimet contrarium reddi, ex eo quod statim ac Evangelista retulit mulieres venisse ad monumentum; scripsit etjam factum terræ motum: quia Divus Matthæus omisit ea quæ contigêre per id tempus, quo mulieres ad sepulcrum videndum egressæ, & in medias res non secus ac notas, testimoniis scilicet reliquorum

rum Evangelistarum illustratas; rapuit lectores, ac continuò narrat mulierum itionem ad corpus Domini Nostri ungendum. Ergo secundò venerunt die Dominica summo diluculo, id enim est, quod scripsit Divus Lucas cap. 24. num. 1. *una autem sabbati valdè diluculo venerunt ad monumentum portantes quæ paraverant aromata.* & Divus Marcus cap. 16. num. 2. *& valdè manè una sabbatorum.* & D. Ioannes cap. 20. num. 1. *una autem sabbati* [id est, prima sabbatorum] *Maria Magdalene venit manè, cùm adhuc tenebræ essent ad monumentum.* Ex quibus verbis satis superque apparet, tenebras fuisse (tenebras; non profundas, quales sunt in crepusculo albescente Aurora) cùm mulieres ad monumentum pervenerunt. At hæc videntur repugnare Divi Marci verbis ejusdem cap. 16. *Et valde manè una sabbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole.* Hoc opus, hic labor est. Quid alii dicant non est meum: unusquisque, ut ajunt, abundat in sensu suo. Mihi consonum videtur, ut Evangelista Malachiæ verba cap. 4. Completa nobis voluerit significare. Nam mihi non est dubium, quin Malachias in illo loco de resurrectione, & de triumpho agat, sic enim ait: num. 2. *Et orietur vobis timentibus nomen meum, sol justitiæ. Et sanitas in pennis ejus, & egrediemini, & salietis, sicut vituli de armento; & calcabitis impios cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die,*

quæ

qua ego facie Dominus exercituum. & hinc fortè illud decantatissimum defluxit in die Resurrectionis. *Hac dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea.* Licèt eam prædixisse, videtur Propheta Psalm. 117. num. 24. ut scripsit Divus Ambrosius Epist. 39. ad *Horontianum*, & illinc verba, Ecclesiam usurpasse. Christum verò dici solem, solem Iustitiæ, notius est, quàm ut indicare oporteat. Et cùm regula sit Divi Augustini, ut cùm aliquid potest in sacra scriptura dici de Christo, & aliis, potiùs accommodandum esse Christo; non incommodè posset huc adduci illud Psalm. 103. num. 19. *Sol cognovit occasum suum.* ut de Christo dicatur; & illud: *Ortus est sol, & congregati sunt* [catuli leonum] *& in cubilibùs suis collocabuntur.* id est, Apostoli, qui sub necem Domini fuerant dispersi. Itaque *orto jam sole.* De Christo potest intelligi; nam sequitur in Divo Marco num. 3 *& dicebant: Quis revolvet nobis lapidem.* Huc etjam pertinet illud ex Actis Apostolorum cap. 13. ubi de Christi resurrectione in illo Davidico. *Ego hodie genui te*; inquit Divus Lucas num. 33. *Et nos vobis annunciamus eam, qua ad Patres nostros repromissio facta est: quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris resuscitans* IESVM, *sicut & in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu. Ego hodie genui te.* Gignendi enim verbum resurrectioni convenit optimè. *Nónne resurrectio præexistentis est corporis*

corporis ad vitam revocatio? unde appellatur in sacra scriptura. *Regeneratio.* & à Divo Ambrosio serm.48. *Nativitas.* his verbis: *Et sicut de utero ad prædicandum natus est:* [Dominus Christus] *ita & nunc ad evangelizandum renatus est de sepulcro; nisi quod gloriosior ista est, quàm illa* NATIVITAS. Christus etjam vocatur propter resurrectionem *Primogenitus ex mortuis.* Coloss. cap. 1. num. 18. ut ipsemet Ambrosius interpretatur lib. 3. de *Sacramentis* cap. 1. *Oriri*, ergo, *solem* appositissimè de Christo resurgente. Quod sensisse videtur Interlinearis cùm sic explicat. *Orto jam sole. Christo.* Et Scholiastes Hieronymianus secundas agit; & talem elicit sensum. Evangelistam scilicet tacitè increpare mulieres, quæ supervacaneo labore cogitabant de ungendo Domino, cujus ortus, solis ortum anteverterat.

Frangere panem. Quadrati panes. Quadra *quid? Hesiodus illustratus.* Aliena vivere quadra. *Virgilius emendatus.* Frangere panem *apud Hebræos.*

CAPVT XLII.

SVnt è Nostris, qui multa scribant de fractione panis, quibus ego non repugno: imò secundanus dictata reddo, in multis enim sacræ scripturæ

locis *Fractio panis.* divisionem, atque sacrosanctæ Eucharistiæ porrectionem significat; in aliis tamen absque mysterio dictum assevero, & ex communi tantùm dicendi modo. Nam *Frangere panem* solebāt Antiqui dicere ex more solùm. *Frangendi* quidem verbum aptè dicebatur de pane antiquorum. Erant quippe panes magni; quibus antequam coquerentur signa quædam quadrata imprimebantur, in quæ secabantur postea. Que ma-modum Romæ aut Lutetiæ animadvertas licet, primæ farinæ potissimum panem compingi; & olim apud Iudæos eam consuetudinem viguisse, & Rabbino quodam Iudaicarum Antiquitatum perito docet *Baronius tom.* 1. *annal. anno Christi* 58. *pag. mihi* 545. Hæc segmenta vocata *Frustra,* & *Quadræ.* Virgilius in Moreto, sive alius sit illius Poëmatii Auctor.

—— *levi,* inquit, *tum protinus illam*
Componit tabula, tepidas superingerit undas.
Contrahit admistos tum fontes, atque farinas,
Transversat durata manu, liquidoq; coactos
Interdum grumos spargit sale, jamq; subactum
Format opus, palmisq; suum dilatat in orbem.
Et notat impreßis æquo discrimine quadris.

Dixit *æquo discrimine,* quòd panes in quatuor partes æquales dividere solerēt. Hesiodus lib. 2. ἔργων, ubi postquam edixit quot disponenda aratra; qua ex materia; qua ętate boves etjam cōparandos, ait:

Τοῖς

Τοῖς δ' ἅμα τεσσαρακοντας τῆς αἰζηὸς ἕποιτο
Α'ρτον δειπνήσας τετράτρυφον, ὀκτάβλωμον.

id est:

Hos autem simul quadragenarius juvenis sequatur,

Panem cœnatus quater sculptum, octo morsuũ. ubi Ioannes Tzetzes, τετράτρυφον] δηλάσματα ἔχοντα, σαυροειδῶς. id est, *quatuor partes habentem, instar crucis.* de suo ævo testatur Divus Gregorius in dialogis lib. I. cap. XI. his verbis: *dum quadam die fratres illius*[Martyrii monachi] *panem subcineritium fecissent, eiq́ obliti essent signum imprimere, sicut in hac provincia crudi panes signo signari solent, ut per quadras quatuor partiri videantur,* &c. & paulò pòst: *Qui hoc dicens, signum crucis contra prunas fecit, quo signante protinus immensum crepitum panis dedit, ac si ingens in ignibus olla crepuisset, qui dum coctus fuisset, postmodum ab igne subtractus, ea cruce signatus inventus est, quam non contactus, sed fides fecit.* Crucem etjam in pane benedicto imprimi solitam docet Nicolaus Cabasila in *expositione Liturgiæ cap.* v. his verbis: σαυρὸν ἐν τῷ ἄρτῳ χαράτ]ει, καὶ οὕτω μηνύει, πῶς ἡ θυσία γέγονεν. ὅτι διὰ τοῦ σαυροῦ. Hujuscemodi panis olim meminit Athenæus lib. Deipnosoph. Ex quodam Philemone. Βλωμιαίους τὲ ἄρτους ὀνομάζεσθαι λέγει, τοὺς ἔχοντας ἐντομάς, οὓς Ρωμαῖοι κοδράτους λέγουσι. id est: *Blomilios panes nominari dicit* [Philemon] *habentes incisuras,*

quos Romani QVADRATOS *dicunt*. Βλωμὸς. Et panis fragmentum, & quadram ſignificat. Idem Tzetzes. Βλωμὸς γὰρ τὸ δῆγμα. unde in Gloſſ. *Quadra* τόπος lege τόμος. & alibi *Quadra*. Βρωμος vel Βλῶμος. Ab hac mente Seneca lib. 4. de Benef. cap. 29. *Quis beneficium dicit quadram panis?* quam ſecum communicandam dividuo munere petit ille conſervus Horatianus lib. 1. Epiſt. 17. verſu 48.

> ——— *Succinit alter*
> *Et mihi dividuo fundetur munere quadra.*

Hinc Adagium. *Aliena vivere quadra.* pro alieno ſumtu paſci. Iuvenalis Satyr. 5. ubi Trebatium avertit à vita Paraſitica. primis verſibus

> *Si te propoſiti nondum pudet, atque eadem eſt mens:*
> *Vt bona ſumma putes aliena vivere quadra.*

Quadra, id eſt: *Panis ſegmento*, & panis victum ſignificat, commune id: non autem per quadram ibi menſarium inſtrumentum intelligas, ut alii autumant; quod inſtrumentum dicunt, ex pane etjam fieri ſolitum, ducti à malè accepto Virgilii loco, lib. 7. Æneid. verſ. 114.

> *Et violare manu, maliſq; audacibus orbem*
> *Fatalis fruſtri,* [ſic lege; non cruſtri.] *patulis nec parcere quadris.*

Hîc enim Virgilius vocis *Orbem*, ambiguitatem expreſsit bellè Trojanos tunc Iovis juſſu habuiſſe

buiſſe pro menſis adorea Liba: nam *orbis*, & menſa, & panis eſt. de menſa, notius id quàm ut exemplo indigeat: de pane extat ipſiuſmet Virgilii ſupra laudatum teſtimonium.

—*palmiſq́ue ſecum dilatat in* ORBEM.

Quadras, verò dixit, *fatalis fruſti* per hendiadyn, id eſt, *fruſta quadrata*. Ait ergo Trojanos impoſuiſſe dapes integris ipſis libis, ut quadris ex eiſdem ſectis conjunxit & menſam & panem. Divus Gregorius Nazianzenus in Athanaſium gulonem & comeſſatorem voluptatibuſque omnia metientem carpens his verbis: τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον καὶ μάζης ὤνιον πάντα καὶ ποιεῖς καὶ λέγεις ἐπὶ τῇ γαστρὶ μεμαθηκώς. *aliena menſæ ſervum, mazaq́ue venalem: ventris gratia quidvis & facere & loqui edoctum.* Itaque pani aptè convenit verbum *Frangendi*. Sed quia *Frangere panem* non eſt adnotatum ab Onomaſticis, afferam exempla, quibus quæ dixi, confirmentur. Quint. Curtius libr. 4. *Apud Macedonas quoque cùm fortè panem quidam militum frangeret manantis ſanguinis guttas notaverunt*. Iuvenal. Satyr. 10. verſ. 200.

Frangendus miſero gingiva panis inermi.

& apud Prophetam Ierem. in Threnis. ca. 4. nu. 4. *Parvuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis*. id eſt, qui frangendo impartiretur. Iſa. cap. 58. num. 7. *Frange eſurienti panem tuum.* quod idem

 protulit

protulit Ezechiel cap. 18. num. 16. his verbis: *Da-re panem esurienti.* Item in Actis cap. 27. ex consuetudine dictum intellige illud: *Et cùm hæc dixisset* [Paulus] *sumens panem gratias egit Deo in conspectu omnium; & cùm fregisset cœpit manducare.* Græcé, καὶ κλάσαι, *& frangens.*

Non relinquetur hîc lapis super lapidem.

CAPVT XLIII.

HÆc Prophetia Christi Domini de templo illo admirando Hierosolymitano, quando completa fuerit non arbitror pervium esse cuilibet. At dices. Quis ignorat post crucem Domini quadragesimo secundo anno sub Imperatoribus Tito, & Vespasiano templum ipsum, atque adeò totam urbem Hierosolyma funditus concidisse? verum est. Sed testem habeo Theodoritum Ecclesiasticæ Historiæ lib. 3. cap. 20. post desolatam urbem mansisse parietinas Templi, & Templi fundamenta cum parietum reliquiis multis. Sed instas adhuc. Non sunt hæc ad vivum resecanda; satis est Templum, & urbem concidisse, ut Prophetia vera permaneat. *Non relinquetur hîc lapis super lapidem.* Nam illa verba gravissimum casum, gravissimamque desolationem portendunt. At ego potiùs dixerim Prophetiam cœptam impleri

pleri tempore Vespasiani; sed alio tempore completam, quando verè etjam in Templi fundamentis lapis super lapidem nullus fuit relictus. Historia sic habet. Iulianus Imperator adeò Christi, & Christianorum nomini infensus fuit, ut Iudæorum caussam quacumque ope posset in Christianorum odium sustentaret. Rogat Iudæos cur non sacrificent? cur non solitis utantur cæremoniis? Respondent: se Moysis lege prohiberi extra Hierosolymam, vel alibi quàm in Templo ipso sacrificare, victimas offerre. Tum Iulianus: In odium Christianorum Templum magnificè vobis instaurabo, opes, divitias, operarios, cœteraque omnia copiosissimè suppeditabo. Conveniunt ex variis Provinciis Iudæi ad tantum opus instaurandum; nec solùm læti conveniunt, sed etjam ob id alacres, quod tanto Imperatore superbientes vindictam de Christianis, qualem Romani de Iudæis talem se sperabant sumturos. Desperatis rebus trepidant Christiani; sed sollicitis multitudine miraculorum Deus adfuit: nam nocte una concussus est locus terræ motu tanto, ut lapides omnes, qui erant in templi fundamentis excusi sint in altum, atque ita dispersi, ut lapis super lapidem nusquam manserit. Tum præterea domicilia operarum disjecta sunt, ignisque de cœlo corruit, qui omnia ferramenta, & instrumenta fabrorum, & operarum consumsit. Iam Iudæi, & multi alii

Christum

Chriſtum Deum confitebantur; ſed tamen in Iudaiſmo perſiſtebant. Et adhuc Iuliani juſſu iterum fundamenta Templi jacere conati ſunt: ſed ex ipſis fundamentis tantus ignis emicuit, ut multos combureret, & convectam calcem, & alia neceſſaria disjecerint. Tunc Iudæos maximus corripuit horror & tremor, ita ut ab incœpto deſiſtere cogerentur. Tunc de cœlo multa ſigna crucis deciderunt, & omnium veſtibus ſunt impreſſa, atque ita ut nulla vi, nulloque modo è veſtibus ejus, aut deleri poſſent. Hæc latiùs proſequitur Socrates Scholaſticus *Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ* lib. 3. cap. 2. & Hermeas Sozomenus cap. ult. *ſuæ Hiſtoriæ*. & Nicephorus Caliſtus *Eccleſiaſt. Hiſtoriæ* lib. 10. cap. 32. & 33. Breviter hoc tetigit Ammianus Marcellinus lib. 23. his verbis: *Imperii ſui memoriam magnitudine operum geſtiens propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſolymam Templum, quod poſt multa, & internecivæ certamina obſidente Veſpaſiano, poſteaq; Tito ægrè expugnatum eſt, inſtaurare ſumtibus cogitabat immodicis, negotiumq; maturandum Alypio dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curaverat pro præfectis. Cùm itaque rei idem fortiter inſtaret Alypius, juvaretq; Provintiæ Rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris aſſultibus erumpentes fecère locum exuſtis aliquoties operantibus in-acceſſum, hocq; modo elemento deſtinatiùs repellente, ceſſavit incœptum.*

Divus

Divus Ambrosius epist.29.ad Theodosium Imperatorem. *Non audisti*, inquit, *Imperator, quia cùm jussisset Julianus reparari Templum Hierosolymis, quod Divino, qui faciebant repagulum, igne flagrarunt?* Divus Chrysostomus *adversus Judæos* orat. 2. suis temporibus, ait, & contigisse id quod Historiæ narrant; & bis ac ter aggressos Iudæos divinitus fuisse prohibitos. Divus Gregorius Nazianzenus Divi Hieronymi præceptor, *oratione 2. in Julianum*, hæc omnia præscribens, Iudæos provocat, ut vestes illas proferant, quæ signo crucis erant stellatæ.

Ira columbæ. Gladius columbæ. Sancta columba *apud Tibullum.* Noctuas Athenas.

CAPVT XLIV.

CVm sit mitissimum animal Columba, mirum videri debet quid sit in Sacris Litteris *Ira columbæ*, aut, *Gladius columbæ*. Ieremiæ cap.25. num. 38. *Dereliquit quasi leo umbraculum suum; quia facta est terra eorum in desolationem à facie Iræ Columbæ, & à facie iræ furoris Domini.* Et cap.46. num. 16. *Surge & revertamur ad Populum nostrum, & ad terram nativitatis nostræ à facie* GLADII COLVMBAE. Hæc ut radicitus intelligantur, altiùs Semiramidis Historia, seu Fabula

bula repetenda est. Nam *Semiramis*, Syria vox est, quæ agrestem Columbam significat. Derceto Nympha Veneris suasu persuasa, ut quendam adolescentem amaret, pudore postea victa, & se in stagnum Ascalonis Palæstinæ Civitatis piscibus plenum conjecit; & filiam ex eo partu editam in montibus, ubi plurimæ aves erant, exponendam tradidit. Ipsa in piscem conversa, facie tantùm muliebri, ab Ascalonitis pro Dea colebatur, qui semper ob eam rem piscibus abstinebant. Puella verò ab avibus educata, Semiramis vocata fuit, ut latiùs narrat Diodorus Siculus lib. 3. cap. 2. Hujus maritus Ninus *Ninam* urbem condidit incredibilis magnitudinis, quàm sacræ litteræ *Niniven* vocant. Ipsa Semiramis Babylonem post Ninivem à Medis dirutam struxit: teste eodem Diodoro Siculo lib. 3. cap. 4. & Strabo lib. 16. falsò tamen. Non enim Semiramis Babylonem, sed muros ædificavit, ut scripsit Cassiodorus *lib. var. 7. form.* 15. & multa adducens doctè probat Don Ioannes de Fonseca & Figueroa nobile juventutis Hispanæ decus; bono Reip. litterariæ, & perpetuo Musarum honori natus, in libello illo, quo tela Musam vercii in Laurentium Ramirezium veneno tincta, eruditè adversus ipsum Marcilium detorquet. Igitur Semiramis post ingentia facta è vestigio evanuit, ad Deos (ut credebatur) translata. *Quidam* (inquit Latinè Diodorus Siculus lib. 3.

cap.

cap. 5.) *Fabulantur illam in columbam fuisse conversam. Compluribus enim avibus domum ingressis, & illam cum reliquis avolasse volunt. Quo factum est ut Syrii columbam, ut Deam colant, immortalem reginam arbitrati.* Hæc ille. Porrò Babylonis insigne columba erant, hanc in labaris, in vexillis, in publicis domibus effingebant. Itaque *columba* pro Babylone, cujus erat insigne, accipitur. Nefas erat apud Babilonios occidere columbam, velut apud Athenienses noctuam; quia Minervæ sacra erat. Ergo res sacra habebatur, præcipuè Palæstinis. unde Tibullus lib. 1. Eleg. 7.

Quid referam ut volitet crebras intacta per urbes
Alba Palæstino sancta columba Syro?

Quo in loco aliqui legendum putant *suo*, pro *Syro*. Neque enim (inquiunt) dicimus *Celta Gallus*, aut *Romanus Italus*. Ego autem *Syro Palæstino* probo: Nam Syria (Pomponio Mela, & aliis testibus) in multas Provincias dividitur, ut Phœniciam. Adiabenen, Sophonem, Babyloniam, Cœlera, Mesopotamiam, Palæstinam, &c. de transformatione Dercetûs, & Semiramidis filiæ. Ovidius li. 4. Metamorph.

Cogitat, & dubia est de te Babylonia narret
Derceti, quã versa squamis velantibus artus
Stagna Palæstini credunt coluisse figura:

 An

An magis ut sumtis illius filia pennis
Extremos altis in turribus egerit annos.

Crediderim hanc fabulam inde originem habuisse, quod columbis nulla fertilior terra, quàm Babylonia fuerit. Quod indicat Osee Propheta cap. 11. num. 11. *& avolabunt*, inquit, *quasi avis de Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum.* Eodem namque modo Athenienses noctuam colebant; quòd magna vis frequentaret Athenas unde Proverbium: *Noctuas Athenas*: sub portas. Quamvis alii deducant ex eo, quod in numis noctuæ, quæ Minervæ erant sacræ, cudebantur Athenis, ut videbis in quodam numo argenteo, quem apud me inter alios servo, & depictum tibi exhibeo.



Ninive,

Ninive, Jonas, Hercules in ventre Ceti. Andromedæ fabula. D. Hieronymus defensus à calumnia Laurentii Vallæ. Atura. Assur. Tharsis.

CAPVT XLV.

QVæ fuerit Ninive, ad quam cetus Ionam detulerit, à multis video dubitari. Ego non duto quin ad fluvium Tigrin sita, sed multis difficilè de Ionæ navigatione per triduum in ventre ceti. Id si fieri potest explicemus. *Ninive*, seu *Ninus*, Assyriæ fuit opulentissima urbs, juxta Tigrin fluvium. Ptolemæus vocat *Ninum*. Item Strabo; verba ejus sunt in principio libri 16. οἱ δ' ἱστοροῦντες τὴν Σύρων ἀρχὴν, ὅταν φῶσι Μήδους μὲν ὑπὸ Περσῶν καταλυθῆναι. Σύρους δ' ὑπὸ Μήδων οὐκ ἄλλους τινὰς τοὺς Σύρους λέγουσιν ἀλλὰ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι, καὶ Νίνῳ κατεσκευασμένους τὸ βασίλειον. ὧν ὁ μὲν Νῖνος ὁ τὴν Νῖνον ἐν τῇ ἀτυρείᾳ κλίσας. ἡ δὲ τούτου γυνὴ ἥπερ καὶ διεδέξατο τὸν ἄνδρα Σεμίραμις ἧς ἐστι πτίσμα, ἡ Βαβυλών, id est, *Qui de Syrorum imperio scribunt, cùm Medos à Persis eversos dicunt, Syros autem à Medis, nullos alios Syros intelligunt, quàm eos, qui Babylona, ac Nini regiam constituêre. quarum alteram, Ninum scilicet: Ninus in Aturia condidit; cujus uxor Semiramis, quæ & in regno successit, Babylonem condidit.* Diodorus

 Siculus

Siculus libr. 3. capit. 4. *Ninam* vocat. Pagninus in lib. *interpretationum Hæbraïcarum* docet ex Hebræo legendum *Ninve.* Sed contrà ſtat Ioſephus Hebræus, qui *Niniven* legit. Porrò Ionas Propheta miſſus eſt Niniven ad prædicandum: Nahum verò Propheta Ninives ſubverſionem & interitum prædixit, cap. 2. num. 6. *Portæ,* inquit, *fluviorum apertæ ſunt, & templum ad ſolum, dirutum, & miles captivus abductus eſt.* & paulò inferiùs Num. 8. *Ninive quaſi piſcina aquarum æqua ejus.* His verbis Ioſephus lib. 9. *antiquitatum Judaïcarum* cap. XI. interpretatur perturbandam eſſe Niniven inſtar piſcinæ aquæ, quæ ventis agitatur, nec conſiſtere, aut quieſcere poteſt. Sed verba Prophetæ proprius videntur ſignificare: Niniven in vaſtiſsimam paludem redigendam, & aquis ſuis obruendam, ac deſerendam à civibus, quos, aquarum inſtar, aperto quà defluant exitu, fugæ ſemel deditos clamor & hortatio nec ſiſtere nec compeſcere valeat. *Aquis,* inquam, *ſuis,* hoc enim ſonant Hebraica verba MEME. & LXX. docent: καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς. Nam Ninive ſolùm ita humens ſortita fuit, ut non altè defoſſa terra, aquæ quacumque erumperent. Iuxta ripas Tigris, ut dixi, ſita, & in campis Atruriæ, Lycum fluvium medium accipientis. Quæ ne ab Euphratis aquis inundaretur magnis molibus, & opere verè regio arcebatur. Elicies omnia

omnia ex Herodoto, Strabone, Suida, & Plinio. Abydenus etjam in librum 8. Eusebii de *Præparatione Evangelica*: *Belus*, inquit, *Regionem siccasse perhibetur, & Babyloniam condidisse*. ut inde sit conjicere regionis illius tractum humentibus aquis, atque adeò paludibus & rivis affectum. Sacræ verò litteræ Genes. cap. 10. num. 8. de Ninive atque Babylone loquuntur. *Chus genuit Nemrod. ipse cœpit esse potens in terra*. & num. 10. *Fuit autem principium ejus Babylon & Arach, & Achad & Chalanne in terra Sennaar. De terra illa egressus est Assur, & ædificavit Niniven, & plateas civitatis & Chalē. Assur* vocāt sacra Biblia (quem Strabo *Ninum*) qui descivit à Nemrod, & ædificavit Ninivem multò majorem & fortiorem Babylone. Imperium autem Ninives, ac Babylonis unum atque idem Assyriorum fuit. Theodoretus in hanc sententiam ad cap. 2. Danielis inquiens: *Primum itaque omnium fuisse Assyriorum asserit imperium, quod idem est ac Babyloniorum. Assyrii enim hi & illi. Sed Chus in Nino, quæ apud Hebræos Ninive vocatur, aliàs in Babylone regiam obtinuêre*. Præterea quod Græci scriptores dicunt Ninivem in Arturiæ campis esse, non multùm abhorret à sacris litteris. Nam *Atura* Chaldæis idem est, quod *Assur* Hebræis; commutatione ש *sin*, & ת *thau*, quod in iis linguis sit frequentissimum. Habes de Ninive ubi sit, & qualis. Nunc verò disquiramus

quiramus quò Ionam detulit cetus, & evomuit illum. Quæstio sanè difficilis propter tot interpretum opiniones varié inter se disceptantium. Facilis tamen si Prophetæ verba rimemur occulatiùs. Ab hoc negotio sibi videntur alii se expedire, cùm in mari mediterraneo *Tharsim* ponant, & Carthaginem interpretentur. Inter quos Theodoretus & Theophylactus. Et placet Vatablo. Iosephus Ionam in Tharsim Ciliciæ urbem deferri voluisse dicit lib. 9. *Antiq.* cap. 11. in eodem mari deglutitum à ceto, & per Helespontum & Propontidem in Euxinum mare, inde in Ninivem pervenisse. Ego Prophetæ verbis inhærens quod verò similius sit conabor aperire. Ninive ad Orientem, respectu Ioppe, sita est. Ionas Deum fugiens in Occidentem tendebat; nec fugiebat Deum propheta, qui sciret optimè Deum esse ubique; sed quia sciebat à prædicatione & conversione Gentium Hebræi populi ruinam incipere, amore patriæ commotus contrarium & multopere diversum iter arripere tentabat. Itaque pervenit Ioppen, quæ dicitur *jaffa*, ut in Tharsis navigaret. Sit sanè nunc Tharsis Carthago. alii mare ipsum interpretantur. novissimè Tartessum noster Ioannes de Pineda. In hoc mare tempestate orta Ionas devoratur à ceto, & per illum trium dierum spatium, detinetur in ventre ceti; non longè ab illa maris parte in qua cetus ejectum eum hiatu excepit

pit magno. Id enim docemur ex ſacri textus ſubjuncta narratione. Nam illo nomine *Aridæ*, nullo certo maris littore deſignato, quid aliud ſignificare divina ſcriptura voluit, quàm locum commodum, ubi cetus incolumem & ſalvum evomeret Ionam; & aridam non multum diſsitam à mari, in quo deglutitus fuit Propheta. unde Niniven ſe contulit, quo præcepto divino obtemperaret. Verba Ionæ cap. 2. num. 1. ſunt: *Et paravit Dominus piſcem grandem, ut deglutiret Jonam, & erat Jonas in ventre piſcis, tribus diebus & tribus noctibus.* num. ult. *& dixit Dominus piſci. & evomuit Jonam in aridam.* Sic patet ſenſus, concinna redditur littera; nec illa de Ponto Euxino, quæ Ioſephus. de Ninivitarum littore, quæ ſeverus Sulpitius. de mari Rubro, quæ noſter Ioannes de Pineda, libenter cogimur excogitare. Si enim ita ſe haberent, eſſent (mihi videtur) digna quę inſererētur ſacro textui: ſed, extra hos, quos ſuo ordine veneratos habeo, dum alii vel nimium ingenioſi videri volunt; & ſe, ac lectores longis parergis torquent. Alii verò difficultatis laqueos declinantes obmuteſcere affectant, & dicere muſant. Mihi autem aliter præcordia ficta ſunt, quàm ut ſilentium, vel potiùs δυζωπίαν horum laudem, vel illorum ſpecioſam orationem amplectar. Itaque ſimpliciùs & ingenuè ſententiam meam aperire placuit paratus quoties de meliori indicatũ in eam pedibus manibuſq; ire.

Tu lector æqui boniqúe consule.

Ex hac historia fluxisse videtur quod de Hercule, qui tribus noctibus in ventre ceti versatus est, ut fabulosè narrant non solùm Poëtæ, sed & magni nominis viri referunt. (multa ut dixi cap. 26. leguntur in antiquis Poëtis, quæ à sacris litteris originem, corruptè tamen, deduxerunt) Sunt inter alios, qui hoc scribunt Theophilactus in historia Ionæ, atque Isaacius Zezes, cùm quærit: cur Lycophron Herculem vocaverit τριέσπερον λέοντα, id est, *trinocturnum leonem?* Ex cujus commentario hæc pauca Latinè subjiciam. *Cùm Apollo & Neptunus è cœlo exultantes Laomedontis muros Trojanos pacta mercede ædificassent, Neptunus iratus Laomedonti, quod non sibi, quemadmodum Apollini, intra præscriptum tempus sacrificia essent instituta; Cetum pestiferum, quod totam regionem mare immodico exundato vastaret immisit. Consulto verò de hujusmodi oraculo, coactus est Laomedon filiam Hesionem regio more ornatam bestiæ marinæ, quasi pro prandio, mandendam exponere. Adventante autem id temporis Hercule, pactus est cum eo Laomedon, si Hesionem liberasset immortales equos se ei daturum, quos ob Ganymedis fratris raptum à Iove præmium acceperat. Pugnaturus igitur Hercules contra cetum juxta maris aquas, tumulum aggestum, veluti murum applicans, in ostio aggeris operiebatur armatus. Accedens verò cetus integrum hominem* *hiatu*

hiatu improbo devoravit. Mansit autem in ventre ceti tres dies: unde postea prodiit integer & illæsus; nisi quod ob nimium cetarii ventris calorem cæsariem non retulit integram. Non reddente tamen Laomedonte mercedem pactam, occiditur Laomedon, & Hesione cum Priamo captivi sunt abducti. Dedit & historia Ionæ, Persei & Andromedæ à Perseo liberatæ occasionem fabulæ. Nam de eadem civitate Ioppe, sic loquitur Pomponius Mela lib.1 cap.11. *Est Ioppe ante diluvium, ut ferunt, condita: ubi Cephea regnasse eo signo accolæ affirmant, quòd titulum ejus fratrisq; Phinei veteres quadam aræ cum religione plurima retinent. Quin etiam rei celebratæ carminibus, ac fabulis; servatæq; à Perseo Andromedæ clarum vestigium belluæ marinæ ossa immania ostentant.* Hinc subit pro Divo Hieronymo contra Laurentium Vallam lib.5.cap.6. *nimirum*, inquit, de Hieronymo, *oblitus historiæ est, ut super Ionam fabulæ. ubi ait ex Ioppe Iudææ portu Andromedam à Perseo liberatam, in quo eorum manifestus est error, qui cùm legunt:* Ionas surrexit ut fugeret in Tharsis, & venit Ioppen; *opinantur hanc esse Andromedæ urbem, cùm sit in India civitas Tharsis, unde illa fuit: ut ipse quoque Hieronymus meminit. Ovidius libr. 1. de arte amandi.*

Andromeden Perseus nigris portavit ab Indis.

E Sapho ad Phaonem.

 Candida

Candida si non sum, placuit Cepheja Perseo
Andromede patria nigra colore sua.

Hactenus Laurentius. Qui longè fallitur, dum carpendi aviditate sibi temperare non potest. Andromedæ patriam esse Ioppen, Strabo, Plinius, Solinus, & ante hos Pomponius, ut suprà dixi, fatentur. Illud autem Ovidii

——*nigris portavit ab indis.*

Hyperbolicè dictum est: quasi dicat à semotissimis terris, haud aliter atque nostris ipsis temporibus disjectas longè à nostro Climate regiones designare solemus (adhuc inter loquendum) *Indiarum* nomine. licet jam velut

Contracta naves æquora sentiant.
Hispanæ.

Nec etjam obstabit si *fuscam* vocet *Andromeden.* Ioppenses enim, sicut & Ægyptii, à quibus non longè aberrant, fusci erant.

Nemo ascendit in cœlum. Tu es magister in Israël. In hoc. ἐν τούτῳ.

CAPVT XLVI.

SÆpe dixi nonnulla ex alia linguâ versa, etjamsi melius verti nequeant, percipi propriè & radicitus cognitione linguæ illius ex qua sunt translata. Nec ideò vertimus in dubium sit ne rectè sa-

cra

cra ſcriptura reddita Latinè (nihil me herclè fidelius, nihil rectius tranſlatione vulgata:) ſed an melius intelligatur ſine aliarum linguarum cognitione propono. Ariſtoteles ad *Nicomachum lib.6.cap.* 11. cùm agit de γνώμη, & συγγνώμη, nec poteſt verti Latinè; nec quod verſum à multis eſt, poteſt intelligi. Multa ſunt ejuſdem Ariſtotelis multis in partibus, ſed præcipuè in elenchis, & in figuris Rhetoricis, quæ, etjam ſi tranſlata ſunt, nullo pacto intelligentur, niſi à Græcè ſcientibus. Controverſiæ genus, quod Græci vocant ἄπορον Latinè non nimis incommodè inexplicabile dici poſſe ſcripſit A. Gellius lib.9.*noct. Attic.* cap.15. & tempus me deficeret ſi vellem exempla cumulare. Nunc verò ex ſacris bibliis adducamus alia. In Evangelio Divi Ioannis cap.3.num.13. optimè tranſlatum eſt, *& nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo.* Sed nihil omninò magis eſt intempeſtivum, quàm ſi vellem in medium producere, quæ à multis magni etjam nominis viris ſuper his verbis audivi. In Græco tamen ſententia eſt plana, & facilis: nam illud *aſcendit,* præteriti temporis eſt. ἀναβέβηκεν. hoc ſenſu: Ne credas, ô Nicodeme, illis, qui tibi philoſophantur de rebus cœleſtibus: nemo enim adhuc ſubit cœlum, aut in cœlum avolavit. id eſt, cœleſtia callet, niſi qui loquitur tecum: qui venit de cœlo, & nunc eſt in cœlo. Dixerat autem nu. 11. *Amen amen dico*

tibi; quia quod ſcimus loquimur, & quod videmus teſtamur. Paulò antè bene tranſlatum num. 10. *Tu es magiſter in Iſraël, & hæc ignoras?* Sed Græcè ſcientibus articulus, qui Latinè non vertitur (de quo jam diximus cap. 30.) otioſus non eſt. Hiſpanè poſſet verti: *Tu eres el maeſtro de Iſrael, i no entiendes eſto?* Tu es ille magiſter Iſrael, &c. In Epiſtola Pauli 2. ad *Corint. cap.* 15. *num.* 2. rectè tranſlatum eſt. *Nam & hoc ingemiſcimus* καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν. ſed qui Græco more neſcit deeſſe χρόνῳ, vel potiùs καιρῷ nihil intelligit. vult enim dicere Paulus: ſcimus nos poſt hoc habere domum, non manu factam, etjam ſi præſens diſſolvatur: ſed nos interim ingemiſcimus, id eſt, in hoc tempore dum hîc manemus. Similis eſt locus *Actorum cap.* 24. *num.* 16. ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ, id eſt: *interim & ipſe ſtudeo.* Noſter interpres *in hoc & ipſe ſtudeo,* rectè. Eraſmus: *Quin in hoc & ipſe ſtudeo.* malè. nam vox, *Quin*, ibi ſupervacua. Pſalm. 126. num. 3. *Ecce hæreditas domini filii: merces fructus ventris.* Rectè tranſlatum eſt; ſed quis ſciet vocem Filii eſſe rectum pluralem, niſi adeat Græcum contextum? ubi etjam Latinè non eſt redditus ὁ μισθὸς *el fruto.* Pſal. 16. n. 8. *cuſtodi me,* [Domine] *ut pupillam oculi.* Quo in loco aliqui ſibi placent nimis, dum præter ſenſum omnium opinionem ſe dicunt intelligere hujus vocis *oculi*, quam ponunt in recto plurali, id eſt, ut oculi cuſtodiũt: cùm ſit genitivus ſingularis.

Non

Non auferetur ſceptrum de regno Iuda. *Gen.* 49.

CAPVT XLVII.

PRomiſit hæc prophetia regnante Herode, qui rex alieno à regibus Iudæorum genere fuit, naſciturum CHRISTVM D. N. At rex Herodes Idumæus ex patre, & Arabs ex matre, ut ait Ioſephus lib. 17. *Antiquitatum*, cap. 10. regnavit in Iuda XXVII. annos. CHRISTVS autem naſcitur, ut alii dicunt. XXIX. anno inchoato Herodis regni: ut alii, à CHRISTO nato ad exceſſum Herodis, anni fuêre duo tantùm abſoluti. quæ nunc ad vivum reſecare non eſt animus; præſertim cùm de ea re docti viri jam operam navaverint. Sed proponendum quomodo certum tempus conſtabit prophetiæ. Nam reliquæ prophetiæ etjamſi per ambages conſtituto tamen tempore terminantur. Dubia & anceps eſt prophetia, quæ non dicam XXIX, vel XXX annis; ſed quæ intra quadriennium divagetur. Videamus an certum & præfinitum habeat tempus, quo CHRISTVS Dominus prænuntiatur naſciturus. Hircanus rex Iudæorum & Pontifex Maximus fuit, quo tempore Hieroſolymæ à Parthis captæ fuerunt. Hircanus item regno & ſacerdotio exutus in Parthiam abducitur. Iudæorum deinde Regem Antigonum Ariſtobuli

buli filium creant ipsi Parthi. Quo regnante Romani Hierosolymas obsident. Capitur Antigonus & occiditur Senatus Antigono hoste jam judicato regem Iudæis constituit Herodem , eo præcipuè consilio, ut de Iudæis Romani vindictam sumerēt: flagellum enim, non regem se putabant Iudæis imponere. At Iudæi nunquam potuerunt ulla ratione, aut nimis persuaderi, ut tali regi se dederent, aut alienigenæ obedirent. Herodes miris modis in eos sæviebat, lacerabat, trucidabat, malè perdebat potentiores Iudæorum, quia regio nomini ubique obstrepebant. Iudæi denique obduraverant contra regium nomen per multos annos. Tandem fessi obdurando, & amissis tot principibus, amissis rebus suis, decreverunt ire ad Herodem, & quod vi & imperio coacti erant facturi, volentes se facturos promiserunt. Tunc eos benignè suscepit Herodes, & utraque parte annuente, & volente, Rex Iudæorum est pronunciatus. Eo anno natus est CHRISTVS servator noster. Testatur Philo Iudæus lib. 2. de *temporibus*, sive alius sit illius libelli author his verbis: (reclament hîc eruditi, & graviter eum adoriantur) *Itemq; proprium filium, quem ex uxore ejusdem tribus susceperat interfecit, quod diceretur jam in lege promissus Christus natus. Fessi tandem Hebræi ultrò ipsi ac ejus posteris regnum obtulerunt, jurantes in fide ipsius ac posterorum sese permansuros.* Adstipulatur Iosephus lib. 17. *antiq.* cap. 3 qui de

de juramento à Iudæis præſtito inquit; *Nam cùm tota gens Judæorum fidem ſuam jurejurando obligaſſet Herodi Regi & Cæſari, hi ſoli* [Phariſæi] *non jurarunt*, &c. & hæc optima cauſa eſt cur in Evangelio Divi Matthæi toties inculcetur nomen Herodis regis, ut cap. 2. num. 1. *in diebus Herodis regis*. & in num. 3. *Audiens autem Herodes rex*: quaſi dicat Divus Matthæus. Nunc completa eſt prophetia Iacob, quia jam Herodes *rex* nominatur: nunc verè regnum Iuda mutavit poſſeſſorem. ipſimet Iudæi tradiderunt regnum ſuum alienigenis. Nam antea, etſi aliquoties ut tempore Machabæorum, & tempore Herodis, diſceſsit ſceptrum à Iuda: illud tamen non eſt verè deficere, quia violenta oppreſsione ſuo regno privabantur Iudæi. Quum enim pallium tuum per vim alius poſsidet, ritè ſemper tuum vocabis, donec tua ſpontè pallii uſum illi conceſſeris. Poterit & quæſtio hæc de tempore prophetiæ aliter diſſolvi, ſic: apud antiquos Hebræos & Græcos, non ſolùm reges & judices ſceptrum, ſeu quod idem eſt virgam, in manibus geſtabant (quod egregiè diſputat Don Antonius Guevara in Habacuc cap. 3. à num. 192.) Itaque in Tribu Iuda nunquam defuit virga uſque ad illam ſpontaneam traditionem, de qua ſuprà, (quamvis in ipſo Principatus ingreſſu ſeptuaginta Iudicum Senatum Herodes ſubmovit,

 atque

atque nullum de tribu Iuda deinceps ſceptrum geſtare permiſit) etjamſi regnum fuerit interruptum. In Ægypto namque ſub Pharaone: in deſerto ſub Moyſe. in Palæſtina ſub aliarum tribuum judicibus ac regibus: in Babylone ſub ipſa captivitate. poſt reditum ſub aliis ducibus atque ſacerdotibus, ſuos Principes tribus Iuda ſemper habuiſſe putatur, quos recenſet Divus Matthæus cap. 1. & Divus Lucas cap. 3. Neque totius populi Iſraëlitici regimen ſemper penes ſe habuit tribus Iuda; quia illi duces non omnes fuerunt de Tribu Iuda. Moyſes enim fuit Levites. Gedæon Manaſſæus. Tholas Iſacaræus. Anchialon Zabulonius. Samſon Danæus. Samuel Ephretes. Saul Benjaminius. Hoc acceptum refero. Don Antonio Guevara, quod latè apud eum loco citato ſcriptum invenies.

Collyrida Divi Ambroſii & Hieronymi lectio vindicata.

CAPVT XLVIII.

PEtit Antonius Nebriſſenſis in *Quinquagena*. cap. 12. oſtendi ſibi ubi apud Græcos & Latinos *collirida* reperiatur: aut quid ſignificet. Dico ſcribendum eſſe *collyrida* per *y*, ut ſcribitur 2. *Regum* cap. 6. num. 19. *collyridam panis unam*. Hiſpanè

panè *una torta:* nam κολλυρίζειν est opus pictorium facere, vel in sartagine coquere. ut in dicto 2. *Regum* cap. 13. num. 6. ubi legitur. *veniat obsecro Thamar soror mea, ut faciat in oculis meis duas sorbitiunculas.* Græcè ἐλθέτω δὴ Θήμαρ ἡ ἀδελφή μου πρός με καὶ κολλυρισάτω ἐν ὀφθαλμοῖς μου δύο κολλυρίδας. Est igitur κολλυρίς, *torta panis*, oleo in sartagine cocta, de qua *Levit.* cap. 7. num. 2. *& collyridas olei admistione conspersas.* ubi LXX καὶ σεμίδαλιν πεφυραμένην ἐν ἐλαίῳ. *& similam conspersam in oleo.* & cap. 8. num. 26. *& collyridam conspersam oleo.* LXX. καὶ ἄρτον ἐξ ἐλαίου ἕνα. *& panem ex oleo unum.* ubi Schol. ἄλλος κολλύραν. *alius collyram.* in Complutensi locus integer sic habet: ἔλαβε κολλύραν ἄζυμον μίαν καὶ κολλύραν ἄρτου ἐξ ἐλαίου μίαν. id est, *sumsit collyram azymam unam, & collyram panis ex oleo unam.* Cujus vocis Græci passim meminerunt. Pollux. lib. 1. cap. 12. §. 18. περὶ ἄρτου καὶ οἴνου. *de pane & vino.* εἶτα, χείμυνα, μᾶζα κολλύρα, & lib. 6. cap. 11. κολλικὲς κολλαβοὶ, ναστοὶ, ἄμυλοι, κολλυράι. & Plauto *collyra*, in Persa act. 4. *collyræ facite, ut madeant.* unde Latinè potest inclinari *collyrida* parcè à fonte Græco detorta. Aliud est κολλούριον, per ου diphthongum, ant etjam κολλύριον per *y. collyrium.* id est, oculorum medicamentum. dictum, quod fluxum oculorum sistat: quasi τὸ κολύον τὸ ῥεῖν. Quid? quod etjam *collyrium* significat emplastrum in modum tortæ apud Dioscoridem, & Cornelium

Celſum. At *collicida*, quod placet Nebriſſenſi, mihi non placet: nam ex Græco κόλλιξ, non aptè formabis Latinè *collicida, collicidæ*. At ex κολλύρις κολλύριδος aptiſsimè Latini efformabunt *collyrida, collyridæ*, ut in multis eſt reperire. Ex his retinenda antiqua lectio Divi Ambroſii Epiſt. 82. ad *Vercellenſem Eccleſiam*, qui referens illud 3. *Regum* cap. 19. *Reſpexit* [Elias] *& ecce ſubcinericeus panis ad caput ſuum.* ait: *Denique Helias, quem Dominus ad virtutis erudiebat profectionem, ad caput ſuum collyridam, & vas aquæ reperit.* & ita legendum ex omnium antiquorum codicum fide apud Divum Hieronymum Ep. ad Euſtochium: *Reſpexit Helias & ecce*, inquit, *ad caput ejus panis collyridæ.* Si enim, quicquid in aliquo authore non aſſequimur liceat emendare, & tanquam nothum perfodere, facillimam nobis ad omnium ſcriptorum explicationem ſternemus viam; compendiariam ſané, ſed non ſine diſpendio.

Sicut

Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem. *Scriptura sacra fabulosis nominibus veritatem docet. Hermas: Hermaeion. Lapides ad crucem in viis. κύρις ἐλέησον. Puellæ ad nuptias omen ex voce. Catullus explicatus.* Timere & *sperare idem. illustrata quædam lex.* C. Theodosiani.

CAPVT XLIX.

LOcus ille sedem habet in *Proverbiis Salomonis* cap. 26. num. 8. quem multi dum conantur explicare variè, dicunt varia. Multa inculcat Erasmus in proverbio *Mercuriale*; sed & ipsum proverbiũ nihil est, ut ibi animadvertit Henricus Stephanus. nec alia lectio quærenda, ubi sit nobis interpretis nostri translatio. Liquidò enim constare affirmo, à vulgata editione non recedendum. Multi tamen, dum non possunt, aut, quod pejus est, vulgatam lectionem nolunt interpretari, ad nescio quas technas rabinicas confugiunt, quæ cùm videantur subtilissimæ, cerdonum, aut pellionum, quales ferè semper esse solent Rabini, inveniuntur interpretationes. Illud igitur, quod vulgata lectio proponit, videamus quid significet. Quo etjam facto & Hebræa lectio accipiet lucem.

Solebant antiqui in biviis, aut triviis ſtatuam Mercurii collocare, quò cùm perveniebant, qui faciebant iter, ac mercatores præcipuè, quorum Deus erat Mercurius, honoris gratia offerebant lapillum. Is & viarum præſes effingebatur trunco habitu ex lapide rudi, in formam quadratam, hiſce Græcis verbis ſubſcriptis ὅδιος. *auſpicatus ad iter.* ὁ δηγὸς, *dux viæ.* unde ἐνόδιος, teſte Heſychio, ſive ἐνόδιος, quos *Hermam* vocabant Græci, & acervi dicebantur ἑρμακες. *Viacum* vocant Latini. Lapis antiquus

DEO MER........
VIACO
M. ATILIVS
SILONIS F.
QVIR. SILO
EX VOTO.

Vetuſtiſsimi Iudæorum vocant MERKOLIS, ſive *Mercurium.* Citant ex gloſsis Thalmudicis tractatu de *Idololatriæ* fol. 42. pag. 1. *Sunt gentes, quæ colunt lapidum acervum, quem* MERCOLIS *vocant. Cultus autem ejuſmodi eſt. Quiſquis venit projicit lapidem in acervum illum.* Quare autem mercatores, aut iter facientes Mercurium honoris ergò lapideo cumularent ex antiqua fabula dimanavit, quam Didym. lib. 16. *Odyſſ.* in hanc ſententiam Græcè narrat, Anticlidemque laudat authorem. *Mercurius,* inquit, *præcipiente Iove,*

ve, Argo jus custodi cùm vitam eriperet à Junone, ob id factum irata, absente Jove, in judicium est protractus: eique, quod cæde mortalium dæmonum esset coinquinatus, præsentibus cæteris Diis grandis dica fuit impacta. Mercurius in Deorum concionem protractus, nihil ampliùs in sui defensionem est machinatus, quàm se id fecisse Deorum omnium rege potentißimo imperante. Dii ergo hæc audientes cùm calculos suffragiorum albos, aut nigros ad absolvendum, vel condemnandum in manibus haberent, surrexerunt singuli, & ad pedes Mercurii neque absolventes, neque condemnantes projecerunt tabellas. Hoc factum cùm intellexissent mortales, Mercurium in triviis, itineribus stantem, lapidum ad ipsius pedes projectione constituerunt honorare. Cumulos hos Mercuriales, ἑρμαίους λόφους *antiqui vocarunt.* Autor item Etymologici hoc idem narrat, cujus verba libenter transcribo, ut penitus rem illustrem & aperiam. Ἑρμαῖον τὸν σωρὸν τῶν λίθων καὶ συνόλως τοὺς ἐνοδίους λίθους λέγεται δὲ περὶ αὐτῶν. Ξάνθος ὅτι ἀποκλεί-ναντος. Ἑρμοῦ τὸν Ἄργον καὶ δίκας εἰς πραττομένου καὶ ὑπέχοντος ἐν τοῖς θεοῖς διὰ τὸ πρῶτον ἅψασθαι τοὺς λοιποὺς ἀφοσιουμένους τὸ ἄγος, καὶ ἀπολύοντας τοῦ φόνου προσβάλλειν αὐτῷ τὴν ψῆφον ὅθεν διαμένειν ἔτι καὶ τῆν Ἰλιάδος. π.

—— ὅτι Ἑρμαῖος λόφος ἐστίν

Ἑρμῆς κατὰ Διὸς κέλευσιν ἀνελὼν Ἄργον τὸν τοῦς φύλακα, ἤχθη ὑπὸ δίκην Ἥρας αὐτὸν καὶ τῶν ἄλλων θεῶν εἰς κρίσιν ἀγόντων. κρινόντας δὲ τοὺς θεοὺς, οὐ λαβεῖσθαι μὲν Δία. διὰ τὸ ὑπόδικον γενέσθαι τὸν Ἑρμῆν. ἅμα δὲ ἀφοσιωσαμένους ἣν

εἶχον ὀργὴν προσβαλεῖν αὐτῷ τὰς ψήφους καὶ οὕτως ἐπισωρευθῆναι πλῆθος πολύ. Διὰ τοῦτο λέγεται σωροὺς ποιεῖν λίθων. καὶ τούτους καλεῖν Ἑρμαίους λόφους. id est, *Hermaum cumulum lapidum, & universim lapides congestos in via. Dicit autem de ipsis Xanthus, quòd cùm occidisset Mercurius Argum, & Deorum judicium subiisset, atque pœnam persolvisset, quoniam id primùm tentavit, reliquos Deos facinus expiantes, & morte illum liberantes, calculos ante ipsum projecisse. unde adhuc percrebuit mos. Iliad. π.*

ubi Hermaus cumulus est.

Mercurius Jovis jussu, qui interimit Argum Jus custodem, ad supplicium ducebatur, ducentibus ipsum Junone & aliis Diis ad judicium. Judicantes autem Deos Jovem metuisse, quod mortis reum egissent Mercurium, & expiantes simul, quam conceperant iram, projecisse ante ipsum calculos [suffragiorum] *& sic congregari molem plurimam. Propterea dicitur cumulos facere lapidum. & hoc vocari. Hermaos calculos.* Iam igitur locus noster sic venit explicandus. Quemadmodum ad statuam Mercurii lapides mittere, honoris caussâ, summa dementia est; quia statua Mercurii, aut lapis est, aut lignum nihil sentiens: ita stulto homini honorem tribuere inscitia est: Enimvero stultus apud Terentium *caudex*, & *stipes*, & *lapis* appellari solet. in *Heautontimorumeno*, Actorum 5. Scen. 1.

——in me quidvis harum rerum convenit
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus.

De homine insensato, qui dicitur *lapis*, Idem inibi. act. 4. Sc. 6. *Sij. hei quid stas lapis!* Plautus in milite. *Nullum hoc est stolidius saxum.* hinc Aristippi illud, qui interrogatus de filio, respondit: *In theatro saltem non sedebit lapis super lapidem.* innuens fore vegetum, nam à lapide nil distare imperitum. Hispani exprimunt, scitè, *es una piedra, es un palò.* vide adagium ὑπόξυλον. Huc spectant verba Divi Lucæ cap. 3. num. 8. *quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ,* id est, de duris corde. Stupidis, ac pænè brutis hominibus, qui nil adhuc divinum sapiunt. Quapropter lapides sine sensu. Mercurius ergò ex lapide aut stipite. Ridet Tertullianus lib. adversus Psychicos, *rursus,* inquit, *palos terminales figitis Deo.* Et Lactantius de *falsa religione,* lib. 1. cap. 20. *Huic ergo publicè supplicatur, quasi custodi finium Deo, qui non tantùm lapis; sed etiam stipes interdum est.* Tibullus dixerat lib. 1. Eleg. 1.

Nam veneror seu stipes habet desertus in agris;
Seu vetus in trivio florida serta lapis.

Exhibeo tibi effigies Mercuriales, Terminalesque ex antiquis monumentis.



ubi autem Mercurius antiquitus non erat, ſolitum fuit lapides aliquot acervare, qui vicem Mercurii, & uſum ſupplerent. & hujuſmodi lapidũm acervus ϐϱὸς λίθων vocatus Græcis, qui augebatur tranſeuntium pietate erga viatores; ne ſcilicet aberrarent à via; vel ſuperſtitione ergo Mercurium, de qua dixi, & dixiſſem plura ni obviam mihi doctus Paſchalius *lib.* 4. *de corona*, ſanè florida, *cap.* 4. ex Euſthatio fortè ad *οδυς. π. ſub finem. ultima pag.* unde duplicem loci proverbiorum interpretationem

nem elicio; à ſuperſtitione, quam dixi ſuprà. A pietate, in viatores, talem: ſimile eſt beneficium conferre in ſtultum (quo ad remunerationem intellige) illi quo proſequitur viatorem quiſquis lapidem in acervum jacit, in ſignum & indicinam viæ. beneficium enim eſt peregrinaturis deinceps, ſed eorum nemo imputat datori, quia ignoratur; ita beneficium perdis, ſi beneficium das ſtulto & fatuo: neſcit namque ille referre. Nec adverſatur huic interpretationi fabuloſum videlicet illud eſſe de conſilio Deorum in Mercurii accuſatione, & abſolutione: unde nulla feſtinatio veterum tam rapida tranſcurrebat, ut aliquantulo lapidum aggeſtu, ejus ſtatuam non veneraretur: vel quia non ad fabulam, ſed ad morem ab eadem deflexum reſpexerunt interpretes; vel quia fabuloſis aliquando nominibus utuntur ut detegant & ſpecificent, ac manifeſtent veritatem, & clariùs homines eam edoceant. Vidimus id apud *Job* cap. 24. num. 14. ubi Noſter vulgatus interpres legit ad veritatem Hebræam ſic: *Et vocavit nomen ejus Diem, & nomen ſecundæ Caßiam, & nomen tertiæ Cornu ſtibii.* Tranſtulêre LXX τὴν δὲ τρίτην ἀμαλθαίας κέρας. *tertiam autem Amalthææ cornu.* Ad quem locum Nicetas in hæc verba: *Cùm ſcriptura ait cornu copiæ, aut Syrenum, aut vallis, Titanum, aut gigantum mentionem facit, tantùm utilitatem illis fabulis ſignificatam, non verò falſitatem ullam nobis pro-*

 pinare.

pinare. Sed audi Divum Gregorium Nyssenum homil. 9. ad Cantica, ex recensione Frontonis Ducæi, qui rem explanat totam. *Scit enim,* inquit, *sancta scriptura etjam ab externis fabulis accipere ad opem suo scopo ferendam: & citra pudorem meminisse aliquorum nominum ad sensum propositum evidentiùs indicandum. Sicut in filiabus Job, quarum pulchritudinem Verbum supra modum admiratum, etjam per nomina ostendit excellens earum miraculum. dicens unam quidem dici Diem, alteram verò Caßiam, Tertiam autem Cornu Amalthaa. Hoc autem est cujvis perspicuũ quod de Amalthaa fabulosè Gracam confixit narrationem, quam, cùm esset capra, fabulantur fuisse nutricem illius Arietis, cujus, cùm cornu cecidisset, fabula fecit, ex concavo fluere omne genus frugum, ac fructuum copiam: Séne ergo sistit sancta scriptura in iis qua narrantur de Amalthaa? nequaquam. Sed filia Job ferens testimonium, quo esset feracißima omnium, qua sunt ex virtute bonorum, per hoc nomen id ostendit, adeò, ut qui est consideratus, audiens scripturam solum laudis scopum intelligat ex nomine; fabulosas autem nugas valere jubeat. & audientes Caßiam, & Diem; neque aromaticam materiam, neque solis cursum supra terram per hac nomina didiscimus; sed vita earum ex virtute agenda ostensionem dicimus nomina comprehendere.* Hæc Nyssenus. Hinc fluxit apud Christianos, ut juxta Cruces in itineribus

lapides

lapides videamus accumulatos. Nam primi Christiani quò pravum antiquum morem averruncarent, crucem pro Mercurio ſubſtituere cœperunt, & lapides cum magna reverentia mittere, in memoriam Calvarii montis, deducentes ſuperſtitionem illius ſæculi corruptiſsimi in veram pietatem, & religionem, ſicq́ue idololatriam fugarunt omnem.

Huc refer ſodes quod ſcribit Don Antonius Anguſtinus Epiſcopus Tarraconenſis, Vir Celtiberis non tacendus gentibus

Noſtraq́; laus Hiſpaniæ.

Circularis figura Divinæ Hoſtiæ in ſacroſancto Miſſæ ſacrificio ſpeciem ejus reddit, quæ in media conſpiciebatur mitellâ; quâ victimæ apud Romanos velatæ ducebantur ad aras. Numum æreum Titi Imperatoris aſpice.



Ritus enim, & consuetudines Gentilium inolitas, à quibus, quamvis Christiani effecti essent eos penitus divelli impossible videbatur, easdem in veri Dei cultum transferri sanctissimi Episcopi concesserunt. Exemplo est quod Divus Gregorius Nissenus præstitisse Sanctum Gregorium Thaumaturgum testatur in ipsius vita: & Theodoretum habeo, qui in lib. 8. de *Evangelica veritate* affirmat id & alios Antistites religiosissimos factitasse, & communi Ecclesiæ usu receptum. Indi verò, & Mahũm edani adhuc retinent superstitionem illam, projiciendorum lapidum, ut patet ex verbis, quæ apud Vincentium Bellovacensem citata comperit Iosephus Scaliger, & ipse refert lib. 5. de *emendatione temporum*. verba sunt *Indiæ gentium, quæ* ZECHIAM, *&* ALBARACHVMA, *antiqua consuetudo fuit nudos & decalvatos, magnisque ululatibus personantes simulachra Dæmonum circuire, angulos osculari, & projicere lapides in acervum, qui, quasi pro honore, Diis exstruebatur. Inde enim est quod in libro Salomonis dicitur*: Qui projicit lapidem in acervum Mercurii. *Faciebant autem hoc bis in anno, sole scilicet existente, in primo gradu Arietis. & rursus cùm esset in primo gradu Libræ. hoc est, initio Veris, & Autumni. Hæc ergo consuetudo, cùm ab Indis ad Arabas descendisset, eamque suo tempore apud* MECHAM *in Veneris honorem Mahumeth celebrari reperisset,*

ſet, ſic illam manere præcipit, cùm tamen cetera Idololatriæ vestigia, removiſſet. Idemque Scaliger non uno in loco docet lapides in acervum à Mahummetanis jaci extra urbem Mecham ad montem Arraphot die x. Dilchagiathi. Nos ergo, ut unde digreſſa eſt redeat oratio, mores religioſos, ut externa quæque inſignia reſpicientes, aliquando etjam mutuamus. Ethnici à ſacris litteris, diverſo tamen fine, illi contaminant, nos autem ab impuro cultu in veram reducimus pietatem, *multum enim intereſt utrum unio ſtatuatur in cœno* (Theodoretus ait, & quidem ad rem (judicabis Lector) appoſitè,) *an verò ſitus, & inſertus in corona reſplendeat.* Dixi jam de his *cap.* 26. Nunc addo precandi formulam κύριε ἐλέησον à ſancta matre Eccleſia decantatam, inveniri apud antiquos Virgilius lib. 12. Æneid.

—— tum verò amens formidine Turnus
Faune, precor, miſerere inquit ——

Arrianus recentior autor in Epictetum lib. 2. c. 7. *νῦν δὲ τρέμοντες τὸ ὀρνιθάριον κρατοῦμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι δεόμεθα αὐτοῦ, Κύριε ἐλέησον ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν*, id eſt, *nunc autem timentes augurium munimur & Deum invocantes precamur ipſum adeſſe Domine miſerere fac mihi exeundi poteſtatem.* Sed nunc hærent, quod deplorandum eſt, aliquot ſuperſtitiones, quas nec diuturni temporis ſpatium delere valuit. unam tantùm apponam ut obſcuro

Catulli

Catulli loco, nunquam (fas sit ita loqui) intellecto præluceam facem. Puellæ Hispanæ nupturientes in profesto Nativitatis sancti Ioannis Baptistæ

——peractis omine votis.

intempesta nocte, velut fenestris pendentes, ex nomine primùm illic audito cognominem maritum certum sibi pollicentur & augurantur. O vana religio! ô sequioris sexus & levioris imbecillitas, quæ abhinc tot annis captandi ominis superstitionem religiosè observas.

(Quam frustra augurium vani docuère parẽtes!) Audi Ciceronem li. 1. de Divinatione, ubi de ominibus. *Lucium Flaccum*, inquit, *Flaminem Martialem ego audivi cùm diceret Caciliam Metelli, cùm vellet sororis suæ filiam in matrimonio collocare, exisse in quoddam sacellum, ominis capiendi caussa, quod fieri more veterum solebat. cùm virgo staret, & Cacilia in sella sederet, neque diu ulla vox exstitisset, puellam defatigatam petiisse à matertera, ut sibi concederet paulisper, ut in ejus sella requiesceret. Illam autem dixisse: Verò, mea puella, tibi concedo meas sedes. Quod omen res consecuta est. Ipsa enim brevi mortua est, & virgo nupsit cui Cacilia fuerat nupta.* Idem scripsit Valerius Max. lib. 1. c. 5. §. 4. &, quasi Ciceronem explicans, adjicit: *nam cùm in sacello quodam ejus rei gratia aliquandiu persedisset, nec ulla vox proposito cõgruens esset audita,* &c.

Ex

Ex his explicandus Catullus *Epigr.* 62. de nuptiis Iuliæ, & Manlii.

Te timens cupida novos
captat aure maritos. —

id eſt, puella timens ne incidat in malum maritum, aut aliis moribus, quàm cupit, & ſperat; votis nimirum non reſpondentem ſuis; cogitat ex voce nomen futuri mariti expiſcari, &, ut captet, omenque faciat, cupida auſcultat aure. Nempe Hymenæum timens. Qui enim ſperat, timet: & qui timet, ſperat. unde *timere* & *ſperare* idem apud Latinos. dixi latè ad Martialem in ſecundis notis: in jure verò *l.* 25. *lib.* 10. *tit.* 10. de *Petitionibus. Cod. Theod. Cùm per Illyrici partes barbaricus ſperaretur incurſus.* Congerit plura, Bocchius ad *Pſal.* 68. *num.* 21. Succinit Italus Poëta *Ode* 12. *part.* 1. *Poemat. Stroph.* 3.

Con voce allhor de' ſi mirabil tempre
Riſpoſe [Laura] *& con un volto*
Che temer, & ſperar mi farà ſempre.

Plutarchus adſcribit timorem ſuperſtitioni in libello de *ſuperſtitione* ςεφανώμενος, inquit, ὠχριᾷ, θύει, καὶ φοβεῖται. *Coronatus pallet, ſacrificat ac timet,* nam ſuſpenſus alter hic ab altero affectus. *Ariſtot.* 2. *Rhet. ad Theod. cap.* 5. Seneca epiſt. 5. *deſines, inquit, timere, ſi ſperare deſieris.*

Extrema linea. Horatius emendatus. Terentio nova lux. duplex linea in stadio σκοπός. *D. Pauli verba illustrata.* In finem *proverbium sacris litteris familiare.*

CAPVT L.

ADagium extat apud Latinos *Extrema linea*, cùm rem ultimam & extremam vellent significare. Sed quid sit *extrema linea* Adagiographi non satis explicant. Nec Terentiani expositores, in quibus est Donatus id olfecerunt. Donatus quinque lineas in amore facit, quæ versiculo satis frigido comprehenduntur. Quod figmentum fefellit etjam Dionysium Lambinum, dum explicat locum Horatii ex Ode 13. lib. 1. Carmin.

—— oscula quæ Venus
Quinta parte sui nectaris imbuit.

quem ego emendandum arbitror, & sic legendum cum admiratione:

Quanta parte sui nectaris imbuit!

Locus Terentii est in Eunucho Act. 4. Scen. 2.

—— certe extrema linea
Amare haud nihil est. ——

id est, aliquid est, immò multum est, esse totum deditum amori, & extrema linea amare. Hispané dicitur: *amar por el cabo.* ducta metaphora à lineis,

quæ

quæ in ſtadio. Duplex ibi linea, & â qua: & ad quam currebant. Veteres enim in carceribus lineam extendebant, cui inſiſtebant curſuri; & ad quam ex æquo ſtabant donec currendi ſignum acciperent. De iſta *Ariſtides Sophiſta in Themiſtocle,* ἐξέτασις πρώτη αὕτη Τεμιςοκλέους καὶ κρίσις ἐντεῦθεν ὅρα τὸν ἄνδρα, ἀπὸ γραμμῆς ἀρξάμενος. id eſt, *Hoc primum Themiſtoclis ſpecimen, ac probatio; hinc virum ſpectato à lineâ exorſus.* Altera verò linea, quæ ducta metam deſignabat, & in qua præmium victori pro ſcopo erat. A Divo Paulo vocatur σκοπὸς, ad *Philipen. cap.* 3. *num.* 14. ubi à curſoribus gymnicis tranſlatam perpetuò metaphoram duxit per multos verſus, κατὰ, inquit, σκόπον διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ. id eſt, *ad ſcopum perſequor, ad bravium ſupernæ vocationis Dei in* CHRISTO IESV.

Hanc lineam Græci appellant γραμμὴν Pindarus *Pyth. Od.* 9. ubi de Danai filiabus in epodo ultima.

οὕτω δ' ἐδίδου Λίβυς ἁρμόζων κόρᾳ
Νυμφίον ἄνδρα ποτὶ γραμμᾷ μὲν αὐτὰν στᾶσε κοσμήσαις, τέλος ἔμμεν ἄκρον.

id eſt: *ſic autem dabat Libis copulans filiæ ſponſum virum: ipſam quidem, cùm exornaſſet, collocavit ad lineam, terminus ut eſſet extremus.* Ad rem Pollux *lib.* 4. *onomaſtic. cap.* 30. §. 3. περὶ δρόμου γυμνικοῦ, &c. *de curſu gymnico,* &c. καὶ ὅθεν μὲν ἀφίενται, ἄφεσις καὶ ὕσπληγξ καὶ γραμμὴ καὶ βαλβίς περὶ δὲ

ὅ κάμπτεσι νύσσα καμπτήρ ἵνα ἢ παύονται τέλος ἢ τέρμα ἢ βατήρ. ἔνιοι δὲ ἢ Βαβλίς. id eſt, & *unde verò emittuntur, emißio, carcer, linea, repagulum: ſed circa quod flectuntur, inclinatio, & flexus, dicitur: ubi autem ceſſant, finis, & meta, & terminus. Aliqui autem &* βαβλιν *[appellant.]*

Huc alluſit Euripides in *Antigona.*

—— ἐπ' ἄκρον ἥκομεν γραμμὴν κακῶν.

Devenimus ſummam ad malorum lineam.

Et in Electra:

Μήμοι τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμη καλῶς,
νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας,
γραμμῆς ἵκεται, καὶ τέλος κάμψη βίου.

Ne mihi, licet primum cucurreris benè
curſum æſtimetur victor, ante lineam.
quam tangat, & compleat vitæ modum.

Quem imitatur Horatius *libr.* 1. *Epiſtol.* 16. *verſu* 79.

—— mors ultima linea rerum.

Comparatio enim ſtadii, ac vitæ mutua inter ſe. Tertullianus vocat Hermogenem, contra quem ſcripſit, *ignorantium extremam lineam.* & apud Latinos *tranſilire lineas*, pro metam transgredi. Ex his intelliges proverbium, quod ſacræ litteræ efferunt ſæpè ſic: εἰς τέλος. id eſt, *in finem.* Mitto hic titulos Pſalmorum, qui epigraphen habent: *In finem.* de quibus magna eſt inter doctos controverſia. In lingua ſacra LEMNATSEAHH, inſcribuntur.

buntur. Eximiis enim, & præstantibus vocibus decantabantur, sensum audientium *in finem*, vehementiùs, ac multa vi, pulsantibus. Alios locos adducam, qui ab hoc proverbio pendere mihi videntur. Psalmo 37. num. 7. *Miser factus sum, & curvatus sum usque in finem.* ἕως τέλους. Hispanè: *muy mucho todo lo poßible*. Gallicè. *jusques à la haulte game.* in Hebræo sonat *nimis*. Psalm. 12. num. 1. *Vsquequo Domine oblivisceris me in finem.* εἰς τέλος. ad Hebraïcam veritatem *penitus* redditur. Psal. 73. num. 1. *ut quid Deus repulisti in finem?* εἰς τέλος. Gallicè. *jusqu'au bout.* tantoperè. omninò. Hispanicè, *hasta al cabo*. In Evangelio Divi Ioannis cap. 13. num. 1. *Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* εἰς τέλος ἠγάπησεν. *por el cabo huvo amado*, aut, sic Latinè: *diligens suos qui erant in mundo, valdè jam dilexerat illos, & extremo amore fuerat prosecutus.* juxta illud ejusdem Evangelistæ cap. 15. num. 13. *majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Itaque τέλος est *finis*, & dicitur ἀπὸ τοῦ τελεῖν, id est, *à perficiendo*: quia finis adeptione, una quæque res perficitur; & sic *amare ultima linea* est idem, quod amare in finem, vel usque in finem. *Qui cuncta coronat.*

Juan Gallo de Landrade

ΤΕΛΟΣ.